

GVV

GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN

65
1993

GEOGRAFSKI VESTNIK

GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE

ČASOPIS ZA GEOGRAFIJO IN SORODNE VEDE
BULLETIN FOR GEOGRAPHY AND RELATED SCIENCES
BULLETIN POUR GÉOGRAPHIE ET SCIENCES ASSOCIÉES

65

1993

Izdala in založila Zveza geografskih društev Slovenije
Published by the Association of the Geographical Societies of Slovenia
Publié par L'Association des Sociétés de Géographie de la Slovénie

Ljubljana, 1993

Časopisni svet — Publishing Council — Conseil éditorial
dr. Rado Genorio, dr. Lojze Gosar, dr. Matjaž Jeršič, Karmen Kolenc-Kolnik,
dr. Milan Štjfer, Jože Žumer

Odgovorni urednik — Responsible Editor — Rédacteur responsable
dr. Andrej Kranjc

Uredniški odbor — Editorial Board — Comité de rédaction
akad. prof. dr. Ivan Gams, dr. Andrej Kranjc, mag. Karel Natek, Milan Natek,
dr. Marjan Ravbar, mag. Metka Špes, prof. dr. Igor Vrišer

Glavni urednik — Chief Editor — Rédacteur en chef
dr. Andrej Kranjc

Upravnik — Administrator — Administrateur
dr. Stanko Pelec

Izdano z denarno pomočjo
Ministrstva za znanost in tehnologijo Republike Slovenije

KAZALO

UVODNIK

JURIJ KUNAVER: Ivanu Gamsu ob 70 letnici.....	5
---	---

RAZPRAVE

MÁRTON VERESS: Nastanek Panonske kotline.....	9
MIROSLAV VYSOUDIL: Topoclimatic Mapping in Central Moravia (Czech Republic).....	25
BARBARA MALEJ: Planina Suha v Spodnjih Bohinjskih gorah, geografija območja in planinskega gospodarjenja.....	33
IGOR ŠEBENIK: Novejše spremembe prometa na izbranih odsekih mednarodnih magistralnih cest Trst–Reka in Postojna–Reka v Sloveniji.....	55
STANKO PELC, ANDREJ ČERNE: Območja prometne privlačnosti med središči urbanega sistema Slovenije.....	69
MARIJAN M. KLEMENČIČ: Starostna in narodnostna sestava prebivalcev Tržiča.....	79
ANTON SORÉ: Ledinska in krajevna imena v Savinjsko-Sotelski Sloveniji.....	91

RAZGLEDI

IVAN GAMS: Ob vprašanju imen (Notranjska) Reka in (Notranjski) Snežnik.....	115
FRANCE BERNOT: Visoka plima ob slovenski obali.....	221

METODE

DUŠAN NOVAK: Strokovne podlage za zavarovanje vodnih virov.....	127
---	-----

KNJIŽEVNOST

Daniel Rojšek: Naravne znamenitosti Posočja (K.K.).....	135
A. Glück in H. Magel: Podeželje – vrt prihodnosti (Matija Kovačič).....	137
H.J. Blij & P.O. Müller: Physical Geography of the Global Environment (Franc Lovrenčak).....	140
Physische Geographie Und Nachbarwissenschaften (Ana Vovk).....	142
J. Gerrard: Soil Geomorphology. An Integration of Pedology and Geomorphology. (Ana Vovk).....	144
Karl Ruppert: Europa – Neue Konturen eines Kontinents (Milan Bufon).....	145
Lubomyr Luciuk and Stella Hryniuk: Canada's Ukrainians, Negotiating an Identity (A. Černe).....	147
Afrika južno od Sahare. Dežele in ljudje (Drago Kladnik).....	150
W. Käss: Geohydrologische Markierungstechnik (Janja Kogovšek).....	153
Trevor R. Shaw: History of Cave Science. The Exploration and Study of Limestone Caves, to 1900 (Andrej Kranjc).....	154
Jesse H. Walker: The Evolution of Geomorphology (Ivan Gams).....	156

KRONIKA

Ob smrti dr. Vladimirja Kokoleta (25. 6. 1925 – 11. 5. 1993) (Darko Radinja).....	159
Prof. Dr. Vladimir Kokole: Bibliografija del in objav (Vera Kokole, Jože Kokole).....	162
Ob osemdesetletnici dr. Danila Furlana (Darko Ogrin).....	182
Ob sedemdesetletnici univerzitetnega profesorja Jožeta Velikonje (A. Gosar).....	183
Dr. France Bernot – sedemdesetletnik (Franc Lovrenčak).....	186
Geograf Dušan Košir – sedemdesetletnik (Milan Šifrer).....	187
Šestdesetletnica Vere Kokole (Aleksander Jakoš).....	188
Dr. Lojze Gosar – šestdesetletnik (Pavel Mihevc).....	190
Ob šestdesetletnici prof. dr. Jurija Kunaverja (Ivan Gams).....	193
Milan Natek – šestdesetletnik (Drago Meze).....	195
Polde Oblak (11. 11. 1924 – 13. 11. 1993) (Milan Natek).....	199

ZBOROVANJA

Poročilo o 16. zborovanju slovenskih geografov v Celju, 21.–23. oktober 1993 (Darka Domitrovič-Uranjek).....	201
Medregionalno tekmovanje in sodelovanje v razširjeni Evropi (Marijan M. Klemenčič).....	205
Development Perspectives for the Wider European Territory. Dresden, 15. in 16. 11. 1993 (Mirko Pak).....	206
Geografski aspekti obmejnosti in regionalnega razvoja. Mednarodni geografski medkatedrski seminar, Maribor 28. 10. 1993 (Mirko Pak).....	209
Poročilo o simpoziju Man on Karst (Andrej Mihevc).....	211
Prva mednarodna krasoslovna šola "Klasični Kras" (Janja Kogovšek).....	212
Poročilo z XI. mednarodnega speleološkega kongresa v Pekingju (Andrej Mihevc).....	213

Uvodnik

Ivanu Gamsu ob 70 letnici

Geografski vestnik je profesorja Ivana Gamsa nazadnje počastil ob njegovi 60-letnici (letnik 55, 1983), ko je o njem in njegovem delu izčrpno pisal profesor S. Ilešič. Težko bi bilo napisati še kaj bolj tehtnega in je bralca zato treba opozoriti na ta vzorno napisani spominski članek, ki ga je bržkone navdihnil občudovanja vredni opus Ivana Gamsa. Piscu teh vrstic zato ostane predvsem oznaka dela in življenja jubilaranta v zadnjem desetletju, ko z nezmanjšano močjo in plodovitim pisanjem ostaja še naprej v prvih vrstah slovenskih geografov. Profesor Gams je po številu objavljenih geografskih člankov in njihovi vsebinski pestrosti poseben fenomen in presega celo predhodnike, saj njegova dosedanja bibliografija znanstvenih in strokovnih del presega 500 enot. S časopisnimi članki, ki v njej niso posebej omenjeni, je ta še za nekaj sto enot obsežnejša. Po tehtnosti je na prvem mestu 162 razprav in člankov, sledi 178 strokovnih člankov, nato 43 strokovnih ocen, 91 poljudnih člankov in poročil ter 11 uredništev. Razčlenitev vsega tega zahteva celega biografskega analitika, ki ne bo imel lahkega dela.

Razmišljanje in pisanje o takem sodobniku je povezano s celotnim preteklim razvojem stroke in vsemi, ki so pri tem sodelovali. Da je Ivan Gams zmožni med mnogimi slovenskimi geografi poleg Antona Melika in Svetozarja Ilešiča napisati največ, najbrž ni nobena nova ugotovitev. Morda se je iz tega kdaj rodila zavist, nestrpnost, tekmovalnost? Ali pa je zmagalo bolj racionalno razmišljanje o nujni različnosti, o neobhodni potrebi po medsebojnem spoštovanju, zlasti spoštovanju delavnosti, intelekta, originalnosti in predvsem o tem, da je ena največjih prednosti za neko stroko, posebej v nacionalnih okvirih, če jo krasijo izjemne osebnosti. Ta izjemnost odmeva tudi izven slovenske geografije, je pa hkrati obvezujoča.

Posebno mesto profesorju Gamsu v slovenski geografiji ne zagotavljata samo obsežna bibliografija, temveč tudi široki pogledi in zanimanje za najraznovrstnejše probleme v geografiji. In kot je že zapisal Ilešič, je bilo zanj predvsem značilno, da je že zgodaj začutil potrebo po uveljavitvi v mednarodni znanstveni areni, kar še vedno ni splošna značilnost.

Morda so tudi mednarodna znamenitost slovenskega krasa in premnoge naloge v zvezi z njegovo predstavitvijo in vprašanji njegovega razvoja profesorju Gamsu, poleg dobrega znanja glavnih svetovnih in še nekaterih drugih jezikov, pomagali pri navezovanju mednarodnih stikov.

Ker so bile jubilentove generalije jasno zapisane že pred desetimi leti, omenimo od njih le datum in kraj rojstva, to je 5. julij 1923 v Šmartnem pri Slovenjgradcu ter da je od leta 1985 redni član SAZU. Do leta 1988, ko se je s petinšestdesetimi leti upokojil, je na oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani predaval geomorfologijo, klimatogeografijo, pokrajinsko ekologijo, geografijo krasa ter del geografije Slovenije. Zadnjih pet let je honorarno predaval še geografijo krasa in geografijo Slovenije, ostal pa je še naprej mentor nekaterim mladim raziskovalcem in doktorantom. Na pedagoškem področju sodi med posebne zasluge profesorja Gamsa prav uvedba predavanj iz geografije krasa in pokrajinske ekologije. Za obe področji je napisal priročnik oziroma skripta.

Jubilant je svojo strokovno okolico in javnost vedno presenečal s pronicljivostjo, originalnostjo in monogovrtnostjo geografske misli, ki jo je znal s sebi lastnim slogom tekoče, jedrnato in marsikdaj vzorno lepo oblikovati. Da je v jedrnatosti strokovnega jezika včasih tudi pretiraval, mu lahko blagohotno oprostimo. Zanj je značilen nekonformizem, utiranje novih poti in odkrivanje problemov, ki se jih doma navadno nihče ni dotaknil. Tako je za slovensko geografijo akademik Gams nekakšen pionir predvsem na področju kraške denudacije, geomorfološkega kartiranja, gledanja na kras kot na celoto, geografije in limnologije slovenskih visokogorskih jezer, preučevanja snežnih plazov, mnogih regionalnih geomorfoloških in klimatogeografskih orisov in študij, na primer o problemih sušnosti. Zlasti uporabna in zanimiva je njegova klimatska regionalizacija Slovenije, v kateri posebej izstopa vertikalna klimatska pasovitost. Je začetnik pokrajinske ekologije v Sloveniji, oral je ledino na področju naravnih nesreč in je v tej zvezi pobudnik in soustanovitelj revije Ujma, v kateri se še vedno redno oglašča. Pred desetimi leti je na Filozofski fakulteti organiziral odmeven simpozij na to temo. Zavezan slovenski geografiji je kot njen sedanji nestor sprejel tudi nehvaležno nalogo pisanja pregledov o glavnih dosežkih, naprimer v slovenskem krasoslovju in geomorfologiji. Osamosvojitve Slovenije ga je vzpodbudila, da je objavil doma in zlasti v tujini lepo število člankov, med njimi nekaj uvodnih, o geografskih "stalnicah" Slovenije. Gamsu se je posrečilo o naši mladi državi spregovoriti na nov, svež način, in tako kot mnogokrat doslej, je s tem prehitel vse okrog sebe, ki so o tem morda šele razmišljali. Pri tem mu je koristilo poznavanje družbenogeografskih problemov Slovenije, ki jih je rad povezoval s fizičnogeografskimi in historičnimi vplivi.

Iz te množice obravnavanih področij je mogoče razbrati, da je bil sposoben razmišljati v več smereh hkrati, da pa to morda ni bilo najbolj v prid sistematičnemu in tiskemu delu na nekaterih ključnih raziskovalnih področjih in pri mentorskem delu. Akademik Gams pomeni eno osrednjih osebnosti v slovenskem in mednarodnem krasoslovju že skoraj petintrideset let. Ta ugled si je pridobil z že omenjenim objavljanjem svojih raziskovalnih izsledkov v tujih strokovnih revijah in zbornikih kongresov, in sicer o kraški denudaciji, kraških poljih, kraški hidrologiji, oblikovanosti kraškega površja pod talno odejo, izrabi tal v

krasu, kraški terminologiji, odlaganju sige v jamah in na površju, slepih dolinah in kontaktnem krasu ter mikroklimatologiji kraških depresij. V zadnjem času so posebno odmevne njegove razprave v sodelovanju z arheologi o razvoju parcelacije in vplivih človeka na mediteranski kras na Hvaru od grških časov do danes. Pri tem se radi spominjamo zgodnejših obdobij razvoja metodologije preučevanja človekovega vpliva, ko je na terenskih vajah na matičnem Krasu in na Banjščicah ter drugod študentom razlagal načine prilagajanja človeka kraškim razmeram ter originalne metode za ugotavljanje sprememb v pokrajini. Gams je zato cenjen slovenski strokovnjak v tujini, kjer ima nesporen sloves in zato mnogo prijateljev. Kljub težavam pri uporabi kartografskega in drugega dokumentarnega gradiva v nekdanji Jugoslaviji in prepovedanemu gibanju po mnogih naših klasičnih kraških pokrajinah je Gamsu uspelo organizirati mednarodno sodelovanje, zlasti z japonskimi geografi. Iz tega so se rodile tuje in domače študije o burji, o terra rossi, ter o klimatskih značilnostih jadranskega primorja. Zaslužen je tudi za mednarodne primerjave intezivnosti zakrasevanja s pomočjo merjenja trdot vode in s pomočjo standardiziranih apnenčevih tablet. Strokovno je prijateljeval poleg tega še zlasti s češkoslovaškimi, italijanskimi in angleškimi krasoslovci in jamarji.

Akademik Gams vodi tudi dolgoletni projekt Geografska monografija Slovenije, pri kateri sodeluje večina slovenskih geografov z namenom, da bi po Melikovi Sloveniji dobili novo osveženo podobo naše naravne in družbene geografske stvarnosti. Zaradi organizacijskih in finančnih težav ter zahtevnosti projekta delo ne teče brez težav, a prepričani smo, da bo pod jubilentovim vodstvom uspelo dokončati to obsežno delo, ki ga nujno potrebujemo.

Z vnemo in odgovornostjo se je loteval tudi nekaterih nalog na področju šolske geografije, ki ji že dolgo namenja številne poljudne in strokovne članke. Ob polni znanstveni aktivnosti je to vsekakor hvalevredna lastnost. Njegov najpomembnejši izdelek te vrste v zadnjih letih je šolski učbenik Geografija Slovenije, ki je na nov način prikazana slovenska geografska stvarnost v šolski preobleki. Do danes je doživel že več ponatisov.

Omenimo še nekaj najpomembnejših Gamsovih funkcij, ki dopolnjujejo podobo tega vsestranskega geografa intelektualca. V zgodnejših obdobjih je bil najprej predsednik Društva za raziskovanje jam Slovenije, pozneje predsednik Ljubljanske podružnice GDS, nato pa nekaj časa tudi predsednik Geografskega društva Slovenije. V geografskem društvu je bil prizadeven organizator, ne samo običajnega društvenega življenja temveč tudi ekskurzij, domačih in v tujino, spominjamo pa se ga tudi kot pogostega in zanimivega društvenega predavatelja. Bil je tudi predsednik organizacijskega odbora 4. mednarodnega speleološkega kongresa v Ljubljani in Postojni, ki je pomenil velik uspeh slovenskega in takratnega jugoslovanskega krasoslovja. V Komisiji za kraško denudacijo pri Mednarodni speleološki uniji je bil najprej tajnik, nato pa štiri leta predsednik, pozneje pa še štiri leta predsednik Komisije za človekov poseg v kras pri Mednarodni geografski uniji. V tej vlogi je bil zlasti uspešen predsednik organizacijskih odbo-

rov več mednarodnih krasoslovnih sestankov. S tem je uveljavil svoj pogled na kras, ki so mu sledili tudi mnogi tuji krasoslovci in tako komisija plodno nadaljuje svoje delo. V zadnjih letih je vodil tudi Podkomisijo za geografsko terminologijo in imenoslovje pri ZGDS ter projekt za slovensko geografsko terminologijo pri SAZU. Akademik Gams je tudi predsednik znanstvenega sveta Geografskega inštituta A. Melika pri ZRC SAZU.

Od leta 1983 je glavni in odgovorni urednik Geografskega zbornika, bil je član mnogih uredniških odborov strokovnih revij in zbornikov, zlasti pomembno pa je njegovo članstvo v znanstvenih svetih revije *Karstologia* in Springerjevih izdaj o fizični geografiji.

V zadnjih desetih letih je profesor Ivan Gams dobil tudi nekaj pomembnih domačih in mednarodnih priznanj za svoje delo kot so častna članstva Ljubljanskega geografskega društva, Češkega spelološkega društva, Madžarskega geografskega društva in Srbskega geografskega društva. Je odlikovanec Reda dela z zlatim vencem. Dobil je priznanja Speleološkega društva ZDA, Zveze geografskih društev Slovenije in Zveze speleoloških društev Jugoslavije. Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU je v počastitev njegove 70 letnice organiziral simpozij "Človek in kras", Postojna, 23.–25. septembra 1993, ki so se ga udeležili mnogi najvidnejši domači in tuji strokovnjaki. Evropska akademija znanosti in umetnosti, ki ima svoj sedež v Salzburgu, Avstrija, ga je 5. novembra 1993 izvolila za svojega rednega člana. Na dan ljubljanske univerze 3. decembra 1993 je na slavnostni seji Univerzitetnega sveta profesor Gams na predlog oddelka za geografijo FF dobil naziv zaslužnega profesorja. V utemeljitvi beremo, da je bil na oddelku visokošolski učitelj skoraj trideset let in je v tem času razvil sodobne metode študija zlasti na področju krasoslovja, geomorfologije in klimatogeografije in bil pri tem mentor številnim študentom pri seminarskih in diplomskih nalogah. Uspešno je bilo tudi njegovo mentorsko delo pri desetih magistrantih in petih doktorantih. En mandat je bil tudi predstojnik oddelka.

Profesor Gams je s svojim obsežnim znanstvenim in pedagoškim delom bistveno doprinesel k mednarodnemu ugledu slovenske geografije in vse slovenske znanosti zaradi česar ima zasluge za dolgotrajno in tesno povezovanje slovenske geografije in posebej krasoslovja s svetovnimi tokovi, znanstvenimi središči in posameznimi nosilci razvoja na tem področju. S tem se je trajno zapisal med najpomembnejša imena v zgodovini raziskovanja klasičnega slovenskega krasa, te naše svetovno znane naravne posebnosti.

Akademiku in učitelju Ivanu Gamsu želimo, da bi bil na čelu novejše slovenske geografije še čim daljšo vrsto let in da bi še naprej obdržal enako življensko in ustvarjalno moč kot jo je izkazoval doslej. Take lastnosti so lahko dragocen zgled vsakomur, ki se podaja na trdo, a hvaležno pot znanstvenega ustvarjalca in pedagoga.

Jurij Kunaver

Razprave

NASTANEK PANONSKE KOTLINE

Márton Veress*

Izvleček:

Panonska kotlina je nastala koncem oligocena iz različnih mikroplošč, ki so bile v posameznih obdobjih v različnih okoljih. Do spojitve je prišlo s premiki (transkurentni lomi) oziroma z zapiranjem oceanskih vej. Pojmovanje Lóczyja in Prinza, ki zadeva veliki sestav Tisice, je sprejemljiv, le da je potrebno računati z njegovim premikanjem.

Od miocena, posebno pa od panona dalje, so subdukcije v geosinklinalah zaradi magmatskih tokov v ploščah povzročile stanjšanje zemeljske skorje. Posledica tega je bilo vulkansko delovanje in močno grezanje z nastajanjem jarkov in kotlin vse do današnjih dni.

FORMATION OF THE PANNONIAN-BASIN

Abstract:

1. The Pannonian-basin has the following geological and geophysical characteristics:

a) The crust developed by the fusion of microcontinents separated by structural lines and belts (shift zones). Earlier these microcontinents could be several hundreds or even 1000 kilometers apart with rifting oceans between. (Some microcontinents could have been shifted inside the rifting oceans as well.)

b) From the Eocene till the Pannon, andesite-rhyolite and basaltic vulcanism occurred, respectively.

c) The fused crust is irregularly thin (the upper coat is high located, is of smaller density and is significantly warmer). A rift valley developed in this crust due to tractional stress, then a basin system occurred. Since the Pannon the latter was filled up with thick (molass) deposits.

2. The basin most likely developed in the following way:

a) In the Mesozoic, due to the rifting of the Tethys, some parts of the Variscan Europe got to the surrounding of the Dinaric and Alpine deposit reservoir while other parts got to the surrounding of the territory of the present Germany. By the

* Dr., docent, Visoka pedagoška šola, 9700 Szombathely, Karoly Gaspar ter 4, Madžarska.

rifting of the Atlantic, due to the closing of the Tethys, from the Cretaceous period the microcontinents got displaced from their original environment.

b) By the fusion of such independently moving, microcontinents the microcontinent group developed by the end of the Oligocene which forms the crust of the Pannon basin.

c) Subduction taking place in Dinaric and Alpine areas induced volcanic activity. Due to the subduction the upper coat melted, expanded (currents developed inside) thinned the crust, causing the lowering of the crust and the formation of the basin structure.

1. Uvod

S teorijo tektonike plošč so se v zadnjih letih bistveno spremenila gledanja o nastajanju Panonske kotline. Nove razlage so naslednje:

a) Zaradi razdrobljenosti in razmikanja kontinentalne skorje je postajala Tetida vse širša. Na njenem robu je v obalni coni prišlo do nastanka debelih, predvsem karbonatnih kamnin. V notranjosti oceana, ki se je vedno bolj oddaljeval od obalnega pasu, so nastale značilne usedline odprtega morja. V oceanskih pragovih so nastajale magmatske kamnine (ofioliti), po poreklu iz zemeljskega plašča. V času izginjanja oceana se je erodirana snov antiklinal usedala v potopljenih sinklinalah (fliš).

b) V mediteranskem prostoru se Tetida ni oblikovala v eno samo oceansko kotlino, ampak so se ob Lavrazijski plošči začele odpirati nove veje oceana, kar je povzročilo, da so se ostanki kontinenta (varistična Evropa) iztrgali kot mikroplošče iz prvotnega okolja.

c) Zaradi energije subdukcijske skorje, ki se je sproščala pri drsenju, se je zgornji del plašča deloma stopil, zlasti tam, kjer je nastalo več potopitvenih mest v neposredni bližini, se raztegnil, dvignil in se razlil ob stranch (diapir). Med potopitvenimi mesti se je kontinentalna skorja prelomila (simatska kotlina). Tu je prodirajoča snov ustvarila skorjo manjših oceanskih kotlin (Vzhodnoazijsko obrobno morje). Pri topljenju manjšega obsega, se kontinentalna skorja ni prelomila, ampak spodaj stanjšala in razkosala, ter na takih mestih izostatično pogreznila (sialska kotlina).

2. Zemeljskozgodovinske in geofizikalne lastnosti Panonske kotline

a) Velike tvorbe:

Panonska kotlina, ki jo omejujejo mladonagubani pasovi (Slika 1), se deli na velike sestave v smeri SV–JZ, ki jih ločujejo linije (lineanse) 1. reda (Slika 2). Mezozojske kamnine, zlasti pa kristalasta podlaga dokazujejo, da so bili v času svojega nastanka med seboj močno oddaljeni. Lineanse so po nekaterih domnevah

prešle v mobilne pasove (tako Blatno jezero ali lineansa Zagreb–Zemplén v Iglaski sestavni pas oziroma v alföldski flišni pas). Veliki sestavi kažejo na horizontalne premike klinaste strukture ob lineansah pa na narivanje.

Slika 1. Panonska kotlina in njeno okolje z vidika zemeljske zgodovine (po Fülöp, J., 1989)

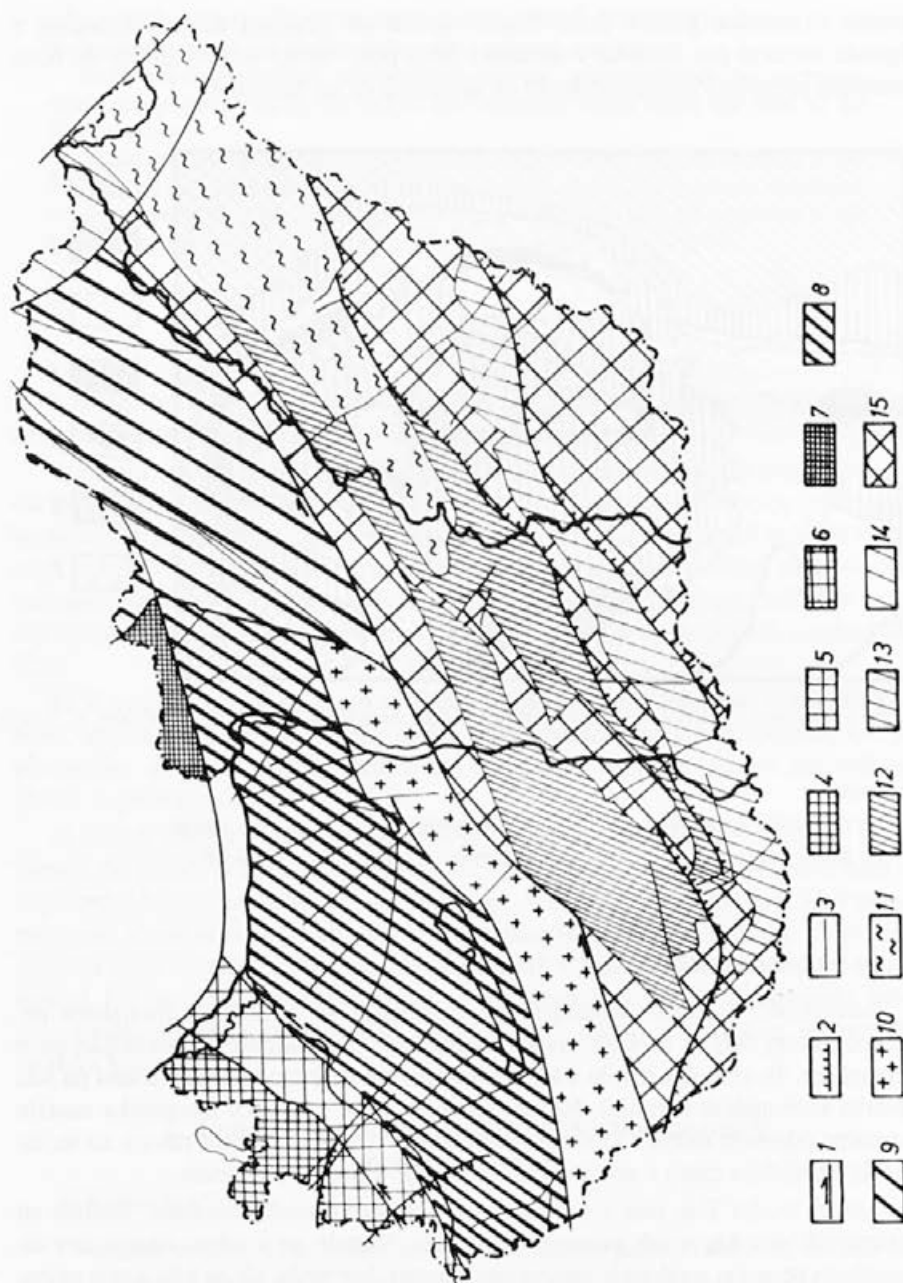
Legenda:

1, 2 – prealpsko gorotvorje	4 – eugeosinklinale	6 – molas
3 – šelfne cone	5 – vulkanit	7 – fliš

b) geološka inverzika:

Mezozojske kamnine Madžarskega sredogorja so nastale v dinarskem oz. južnoalpskem okolju. Prekodonavsko sredogorje v južnoalpskem, Boršodsko pa v dinarskem. To območje je bilo v karbonu in permu verjetno kopno, v triasu pa šelf (tvorba karbonatnih kamnin). Na tem območju so že v začetku mezozoika nastale kamnine odprtega morja s krednimi ofiolitskimi tvorbami. Ofiolit navaja na to, da je bila Boršodska enota v notranji coni nekdanje dinarske sinklinale.

Velika tvorba Tise ima v permu in še v triasu kopenske usedline. Slednje so lahko tudi morske, v teh primerih lapornate. Nastale so v istem okolju kot na nemškem območju najdene kamnine iste starosti, kar priča, da so bile v tem obdobju med seboj povezane. Od jure dalje so usedline velikih sestavov vse bolj podobne usedlinam mediteranskega območja.

Slika 2: Veliki sestavi Panonske kotline (po Fülöpu J., 1989)

Legenda:

- 1 – Strukturna črta I. reda (bočni premik)
- 2 – strukturni pas II. reda (narivanje)
- 3 – strukturna črta II. reda (10 m)

Avstro-alpski veliki sestav:

- 4 – Šopronska in fertőrakoška metamorfitna gmota
- 5 – Köseško-rohonska gmota
- 6 – Obrabska metamorfitna gmota

Karpatski veliki sestav:

- 7 – Kristalasto-skrilava gmota ob Ipolyju

Veliki sestav Madžarskega sredogorja:

- 8 – sestavna enota prekodonavskega sredogorja
- 9 – Boršodski sestavni pas
- 10 – Igaljski sestavni pas

Veliki sestav Tise:

- 11 – flišni pas Alfölda
- 12 – mladopaleozojski-mezozojski pas Mečaka
- 13 – mladopaleozojski-mezozojski pas Villanyja
- 14 – Zemplenski sestavna enota
- 15 – prealpsko kristalasto-skrilavo osnovno gorovje

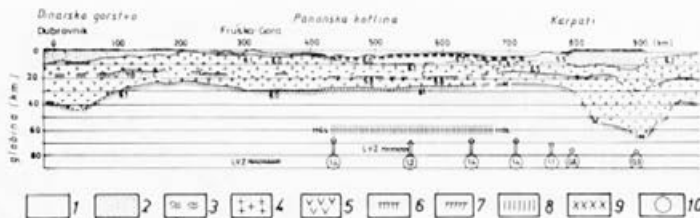
c) Paleomagnetizem:

Različno stare kamnine velikih sestavov kažejo različno smer magnetizma, med seboj pa se tudi razlikujejo po anomalijah glede na današnje magnetno polje Zemlje. Iz tega sledi, da se je položaj velikih tvorb od perma dalje bolj ali manj stalno spreminjal.

Panonska kotlina je nastala iz kosov skorje (mikrokontinentov), ki so bili v posameznih obdobjih zemeljske zgodovine močno oddaljeni. Današnje lego so dosegli šele ob koncu oligocena s postopnim pomikanjem proti severu. Vsem tem pojavom je botrovalo zapiranje Tetide in pomaknitev tega dela Evrazijske plošče proti severu. Posamezni veliki sestavi se glede na svoje okolje še danes pomikajo, tako Prekodonavsko sredogorje v nasprotni smeri urinega kazalca.

d) Sestava skorje:

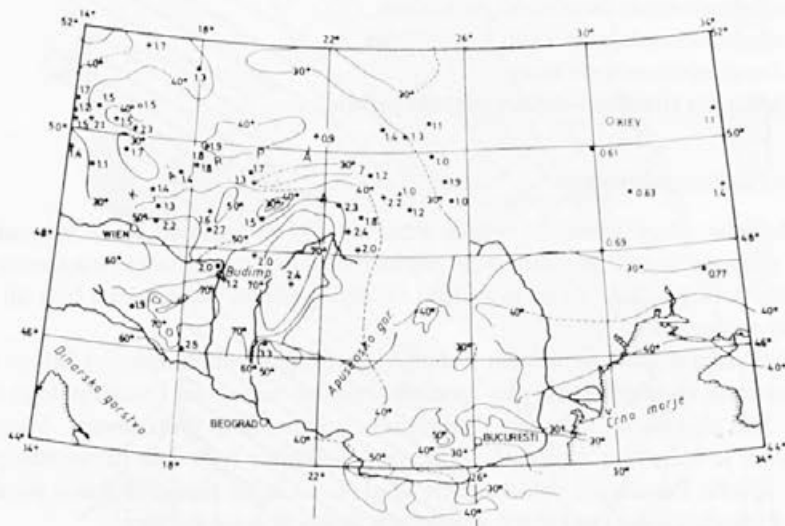
Zanimivo je, da je debelina skorje Panonske kotline mnogo tanjša od svetovnega povprečja (vsega 26 km). Nenavadno je tudi, da zgornji granitni del skorje ne kaže anomalij v debelini, tako da tamkajšnja skorja v celoti sovпада z manjšanjem debeline spodnjega bazaltneja dela skorje (5–8 km) (Slika 3). S tem se popolnoma ujema višji položaj gornjega dela plašča, z manjšo gostoto kot bi jo pričakovali. To in majhna debelina skorje povzročata geotermične anomalije (Slika 4).

Slika 3: Sestava zemeljske skorje v Panonski kotlini in na njenem robju (po Stegena, L., Géczy, B., Horvath, F., 1975)

Legenda:

1 – mlade usedline Panonske kotline	6 – Konradski stik
2 – usedlinska gmota	7 – stik Moho
3 – mezozojsko dno Panonske kotline	8 – plast z dobrim električnim prevodom (HCl)
4 – granitni sloj	9 – cone z zmanjšano hitrostjo (LVZ)
5 – bazaltni sloj	10 – toplota v gornjem delu plašča (HIFU)

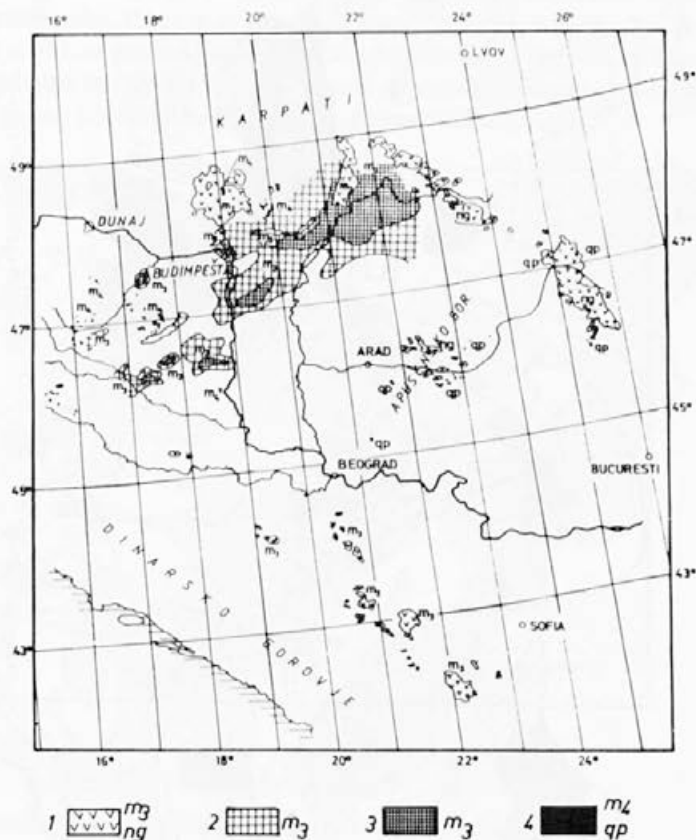

Slika 4: Geoizoterme (°C) v globini 1 km in nekaj značilnih temperaturnih podatkov na robju Panonske kotline (po Stegena, L., Géczy, B., Horvath, F., 1975)

c) Vulkanizem:

V Panonski kotlini in okolici se od eocena naprej začneja andezitno-riolitiski vulkanizem, ki se pomakne proti vzhodu in doseže svojo maksimalno intenziteto v miocenu. Temu sledi ob koncu panona nov, manj izdaten bazaltni vulkanizem, po

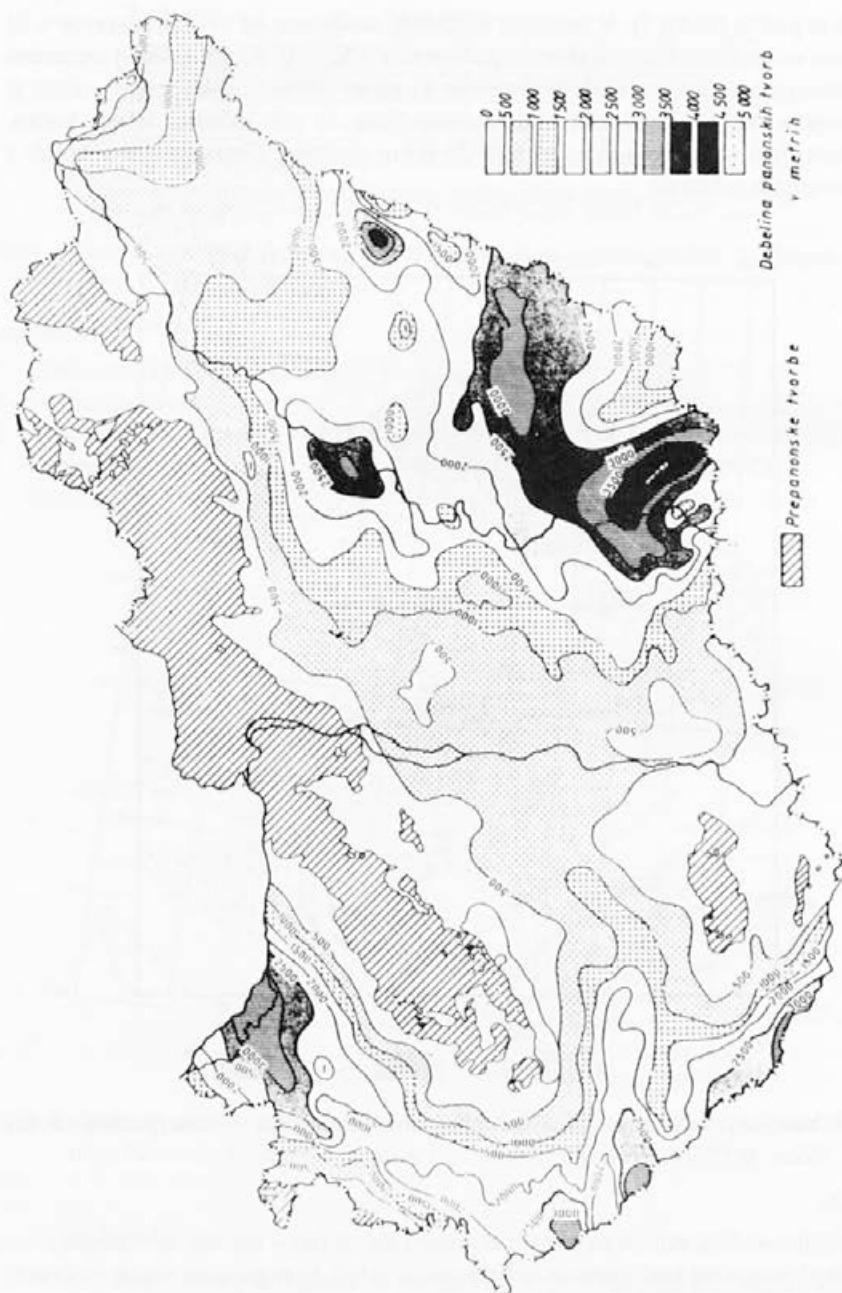
izvoru iz plašča (Slika 5). V miocenu nastanejo neodvisno od velikih sestavov v že zlepljeni mikrokontinentalni skupini jarki v smeri SZ–JV. Razen z nekaj izjemami od panona do danes, prevladuje grezanje, ki pa ni povsod enako močno. Zato je mezozojska osnova Panonske kotline sestavljena iz več ločenih delnih kotlin. Nekatere med njimi se ugreznejo tudi do 6 km globoko. Grezanje gre v korak z nasipavanjem (Slika 6).

Slika 5: Neogenski vulkanizem na območju Karpatsko-dinarskega sistema (po Stegena, L., Géczy, B., Horvath, F., 1975)

Legenda:

- 1 – andezitno-riolitni vulkani na površju in njihova starost (m_3 – miocen, ng – neogen),
- 2, 3 – med neogenimi usdlinami so andeziti, rioliti in tufi, ki so glede na starost razširjeni na območju Madžarske takole: 2 = 0–500 m debeline, 3 = nad 500 m debeline,
- 4 – bazaltni vulkani na površju in njihova starost (m_1 – pliocen, qp – pleistocen)

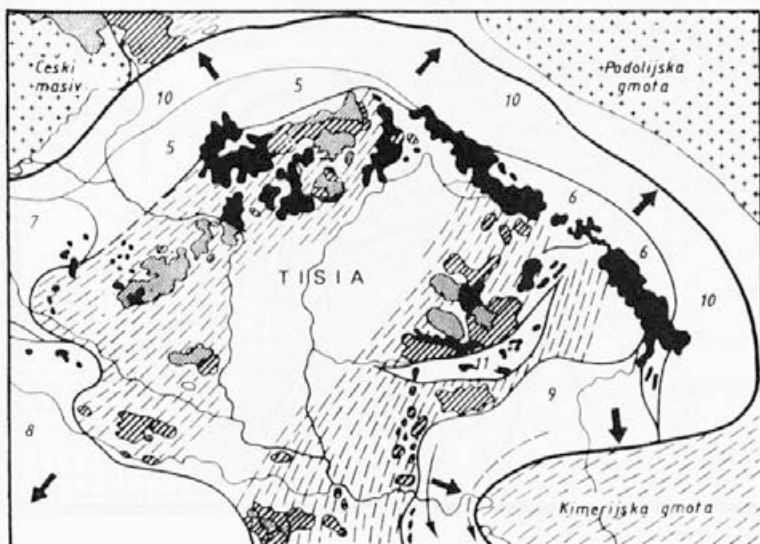
Slika 6: Debelina panonskih tvorb v metrih (po Fülöp, J., 1989)

3. Teorija o nastanku Panonske kotline:

O nastanku Panonske kotline je nastala vrsta teorij, ki so gradile na obstoječih spoznanjih svoje dobe, vendar pa so uporabile tudi posamezne prvine predhodnih teorij. Današnja teorija ne sme biti protislovna novjšim ugotovitvam.

a) Razlage pred nastankom teorije o tektoniki plošč:

Panonska kotlina je po teoriji Lóczyja iz leta 1918 kamninska masa, nastala koncem paleozoika. Prinz jo je leta 1926 poimenoval Tisia (Slika 7). Ta kamninska masa je bila za geosinklinale, ki so se izoblikovale okrog nje izvor usedlin. Na njihovo gubanje je vplivala pasivno. Ostala je namreč na mestu, medtem ko so se okoliški, že prej konsolidirani deli skorje premaknili.

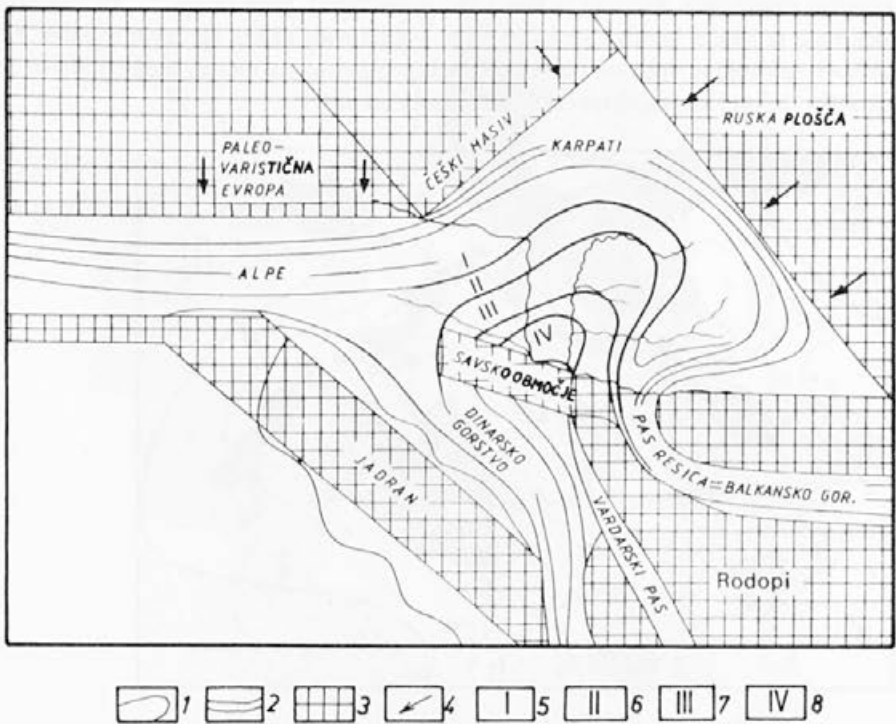

Slika 7: Prednik Panonske kotline je Tisia (po Prinz, G., 1926)

Legenda:

1 – prekarbonski masiv	8 – dinarske gube
2 – eruptiv	9 – gube Sedmograških snežnikov
3 – karbonske grude	10 – flišne gube, ki združujejo Alpe in Sedmograške snežnike
4 – karbonske gube	11 – male gube Sedmograškega rudogorja.
5 – visokogorski pas gorskega območja	Z najtanjšimi črtkami označeni madeži kažejo mezozojskih apnenčastih masivov
6 – visokogorski pas Sedmograške	
7 – proti severu usmerjene gube površja Alp	

Teorija Horusitzkyja iz leta 1961, ki jo od šestdesetih let dalje razvijajo še Wein, Dank in Bodzay, se naslanja na zemeljski pravek in izhaja iz usedlinskih tvorb ter poskuša razčistiti protislovja teorije Tisia. Po tej teoriji je Panonska kotlina usmerjena od SV proti JZ in se deli na starejše pasove, ki so razčlenjeni deli Tisie. Med temi so nastale geosinklinale, ki so se priključile dinarskim in južnoalpskim geosinklinalam in kažejo njim podoben razvoj (Slika 8).

Slika 8. Geosinklinalne veje na območju Panonske kotline (po Horusitzky, F., 1969)

Legenda:

1 – osi tetidskih vej

2 – smer alpsko-karpatiskih dinarskih gub

3 – okorel okvir

4 – smer pritiska

5 – gömörska veja

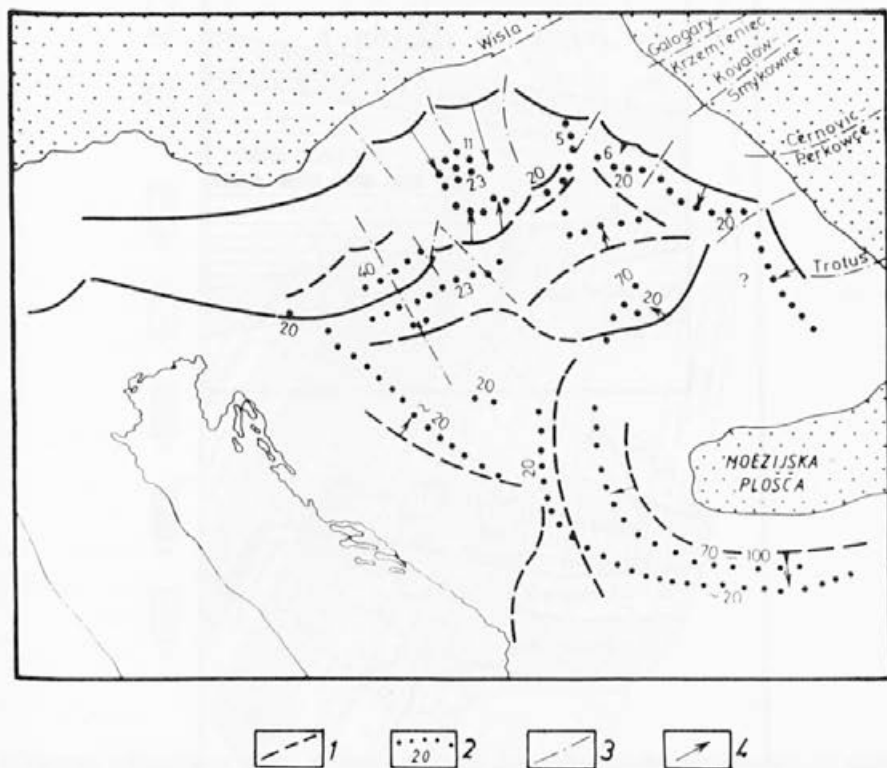
6 – južnoalpsko-dinarska veja Bükk

7 – veja Meček-Resica

8 – veja Villansko gorovje-wardarski pas
(po Horusitzky, F.)

b) Zgodnje teorije o tektoniki plošč:

Szádeczky-Kardoss (1973) izvaja svojo teorijo o nastanku Panonske kotline iz subdukcijskih con, kjer so se narinile oceanske skorje v plašč (Slika 9). Nekdanji subdukcijski pasovi so današnje lineanse oz. strukturirani pasovi. To so tiste cone, ki so se z zapiranjem nekdanjih oceanskih vej in odpiranjem Atlantskega oceana spojile v velike sestave.

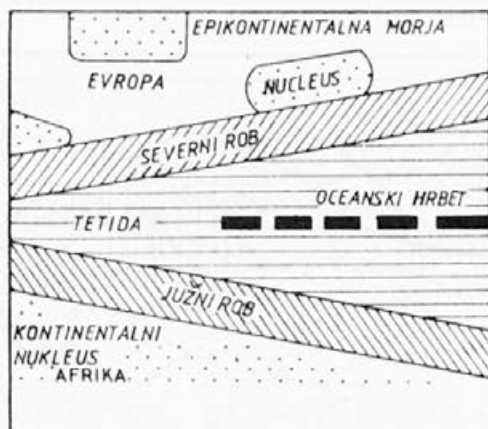
Slika 9: Subdukcijski pasovi na območju Panonske kotline (po Szádeczky-Kardoss, E., 1973)

Legenda:

1 – mesta vrivajočega se pasu	3 – domnevni globinski lom
2 – vulkanski obok (starost v milijonih let)	4 – povezava vrivka in vulkanizma

Géczy je v začetku sedemdesetih let ugotovil inverzijo dveh mikrokontinentov, namreč, da se severnejše Madžarsko sredogorje v permu in triasu ni samo razvijalo v drugačnem okolju kot sredogorje ob Tisi, ampak, da se je umestilo južno od njega. To spoznanje je postalo temelj razmišljanju, po katerem je Madžarsko

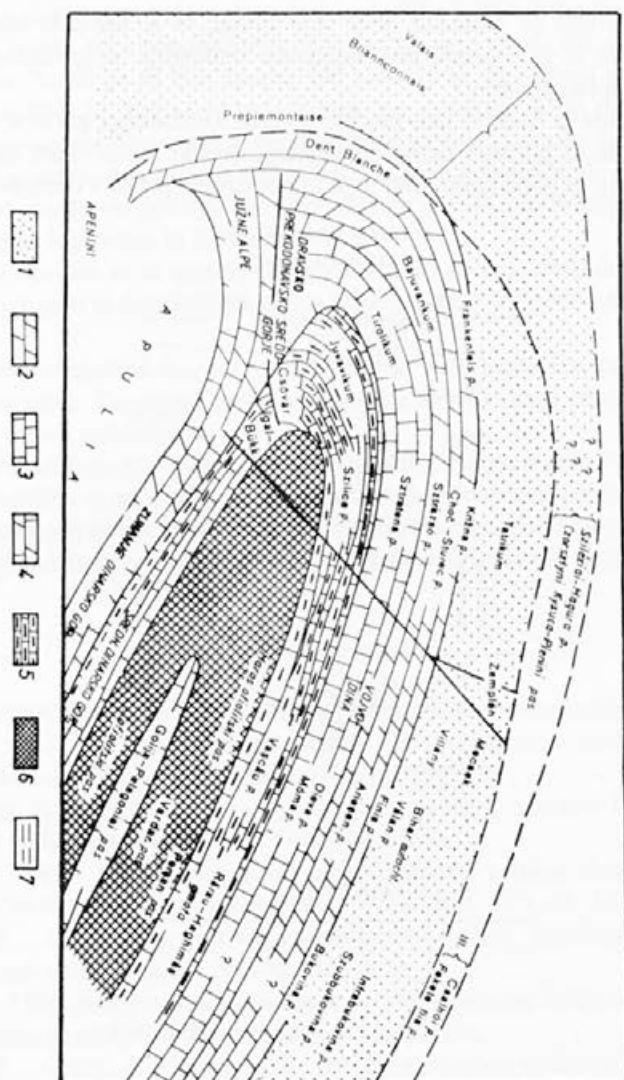
sredogorje enota velikega sestava, ki se je nahajal ob južnem robu Tetide v vzhodno-zahodni smeri kot šelfno območje Gondvane, drugi veliki sestav ob Tisi pa na severnem obrobju Tetide kot del Lavrazije. Z odprtjem Tetide sta se drug od drugega močno oddaljila, z izginjanjem Tetide pa sta prišla ob transkurentem prelomu (črta Blatnega jezera) "z zamenjavo mesta" drug ob drugega (Slika 10).

Slika 10: Namestitvena shema severnega in južnega obrobja Tetide v mezozoiku (zgoraj) in njena sedanja pozicija v Panonski kotlini (spodaj) (po Géczy, B., 1972)

c) Mikrokontinenti in sialska kotlina

Po današnjem prevladujočem pojmovanju (Kovács, 1984; Fülöp, 1989) sta se Madžarsko sredogorje in veliki sestav Tisa umestila v neposredno soseščino varistične Evrope in to na obeh straneh od V proti Z potekajočih eugeosinklinal, kot predhodnic Dinarskega gorstva (Slika 11). Medtem ko je bilo Prekodonavsko sredogorje ob koncu paleozoika in v začetku mezozoika v kopenski, zatem pa plitvomorski coni nastalega oceana, se je Boršodska strukturna enota (gorovje Bükk) nahajala v notranjosti oceana.

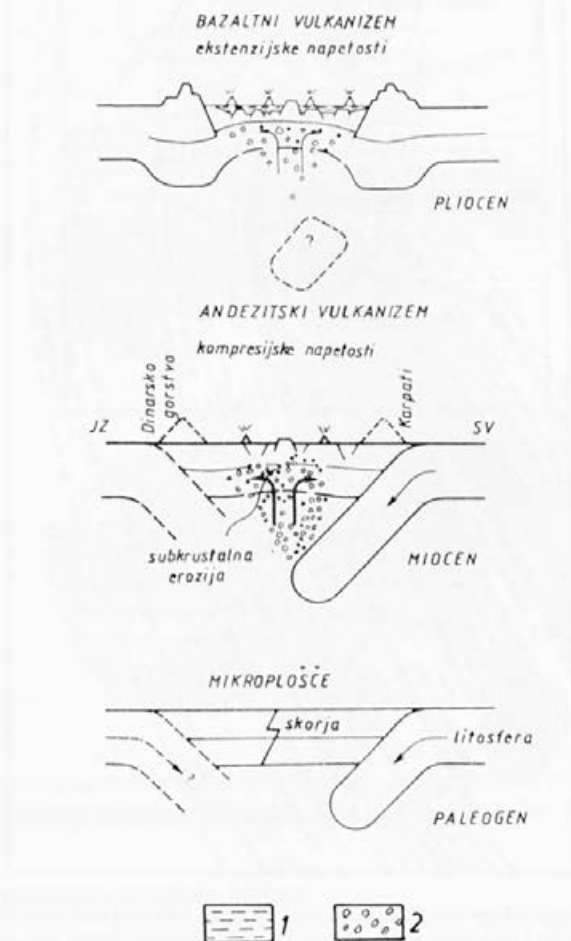
Slika 11: Izvorna razporeditev norskih facies con v alpsko karpatsko-dinarskem sistemu (po Kovacs, S., 1984)

Legenda:

1 – kontinentalna drobirska usedlina ali usedlinska razpoka	4 – dachsteinski apnenec in dolomit
2 – glavni dolomit	5 – hallstatski apnenec
3 – dachsteinski apnenec	6 – eugeosinklinala ladinske stopnje
	7 – položaj kasnejše nastalega Penninikuma

V juri je prišlo do nastanka nove veje Tetide, ki je potekala od Z proti V. Šelfno območje, ki je zajemalo prekodonavsko sredogorje, se je razdrobilo in prišlo v okolje odprtega morja.

Odprto morje je doseglo tudi predele severno Dinarskega gorstva, nakar se je obrobje iztrgalo iz plitvega morja ali kopnega (veliki sestav Tise, Sedmograško otoško gorovje), se pomaknilo proti jugu in postopoma prišlo v dinarsko okolje.

Slika 12: Shema neogene evolucije Panonske kotline (po Stegena, L., Géczy, B., Horvath, F., 1975)

Legenda:

1 - usedlina,

2 - aktivni plaščni diapir

Nadaljnji dogodki se dajo v marsičem razložiti s hitrim širjenjem Atlantika in zapiranjem Tetide, ter s pomikajem te cone proti severu vse do današnjih dni.

Zapiranje Tetide pa ni bilo enotno. Od krede dalje se začena drobljenje velikega sestava Tisic (Z. Balla), ki traja kratek čas. Alföldski flišni pas iz srednjega oligocena zaznamuje oligocensko izpiranje tukaj nastale oceanske veje.

Zapiranje ustrezne oceanske veje vzhodnoalpske geosinklinale je potekalo ob intenzivnem nastajanju površja. Del tega sistema je velika avstroalpska enota (del tega površja je Šopronsko in Köseško gorovje).

Tetida z okoljem se ni enotno premaknila proti severu. Prekodonavsko sredogorje se je iztrgalo iz dotedanjega okolja in se umikalo 450–500 km vse do današnje lege.

Ob koncu oligocena spojeni ostanki skorje različnega izvora kažejo sliko, podobno današnji. Karpatsko in delno dinarske subdukcijske cone so povzročile andezitno-riolitni vulkanizem

(Severno sredogorje). Ploščice, vtisnjene v plašč, tvorijo diapir. Po subdukciji se je skorja stanjšala in se je od panona dalje začela izostatično pogrezati (Slika 12). Skozi razpokajočo skorjo so prodrle od srednjega panona dalje na površje snovi iz zemeljskega plašča (bazalt kotline Tapolca, kotline Šalgotarjan in graške kotline).

Literatura:

- Fülöp, J., 1989: Bevezetes Magyarorszag geologiajaba — Akademia Kiado, Bp.
- Geczy, B., 1972: A jura fauna provinciak kialakulasa es a mediterran lemez-tektonika — MTA X. Oszt. Közl. 5/3–4, pp. 297–311.
- Horousitzky, F., 1969: Magyarorszag földtani kepenek fo vonasai. In Bischoff, G.: A Föld melye (pp. 268–291) — Gondolat Kiado.
- Kovacs, S., 1984: Tiszia problema es lemeztetktonika kritikai elemzes a koramezoos facieszonak eloszlasi alapjan — Földt. Kut. 27/1, pp. 55–72.
- Korössy, L., 1963: Magyarorszag medenceterületeinek összehasonlito földtani szerkezete — Földt. Közl. 93/2 pp. 153–172.
- Prinz, G., 1926: Magyarorszag földrajza. I. Magyarorszag földjének szarmazasa, szerkezete es alakja. — Danubia Könyvkiado, Pecs.
- Stegna, L., Géczy, B., Horvath, F., 1975: A Pannon-medence kesokainozoos fejlodese — Földt. Közl. 105/2, pp. 101–123.
- Szadecky-Kardoss, E., 1973: A Karpat-pannon terület szubdukciós övezetei — Földt. Közl. 103/2, pp. 224–244.

TOPOCLIMATIC MAPPING IN CENTRAL MORAVIA (CZECH REPUBLIC)

Miroslav Vysoudil*

Abstract:

The study deals with some results of topoclimatic mapping in central part of Moravia. Training area is covered by maps sheet 24-22 Olomouc, scale 1 : 50.000 and represents the territory 456 km². The map was constructed using the relief parameters as slopes inclination, aspects and the knowledge about morphographic types of georelief, respectively. By this way was possible to design theoretic insolation. Both the parameters the georelief and irradiance with regards on the active surface characters made possible to delimitate areas with typical topoclimate. Next phase of research was the spatial analysis.

1. Introduction

The research area is situated in the central part of Moravia, Czech Republic. The district city Olomouc with more than 100.000 inhabitants can be considered as an organic central point of the region. A large part of this territory as a plain, used for intensive agricultural production. Partly wooded hilly karstland is an important water reservoir. The belt of flood forest along the Morava river has been proclaimed as the natural protection area. Olomouc city and its surrounding is thought to be the site with intense economic activity that influences very important the environment quality.

The topoclimate is understood to be one of the specific categories of climate. On the other hand the topoclimate is a characteristic feature for climate, being formed rigorous under influence of a local georelief and its active surface, (e.g. M.M. Yoshino, 1975).

2. The construction principle of a topoclimatic map

A base for the construction of this kind of climatic map, topographic map 24-22 Olomouc at the scale 1 : 50.000 has been selected. The size of the

* Department of Geography, Faculty of Science, Palacký University Olomouc, Svobody 26, Czech Republic

elementary area (grid cell) was chosen to be 500 x 500 meters. The parameters necessary for each cell were investigated:

- altitude
- slope angle (see Tab. 2)
- aspect (see Tab. 3)
- morphographic type of georelief (see Tab. 1)
- dominating type of active surface
- theoretic solar potential with regards to the energy balance at the earth's surface (in April) as a combination both the slope angle and aspect (see Tab. 4).

The features a-c can be gained by the digitizing of the topographic map and subsequent processing by using of the fitting computer's programs, e.g. GIS software.

Because as the aspects as the slope inclination permit to appreciate the rate of the illumination of the elementary cells the author stated the actual value of the potential direct radiation relative to this value at horizontal plain. In this way the classification on the primary cells into 5 classes was made (see Tab. 4).

The combination of the knowledge about values of the theoretic solar potential, dominating morphographic types of the georelief, dominating types of active surface, respectively, issued into topoclimatic classification and its spatial localisation.

3. Spatial analysis of the topoclimatic categories

The individual categories of the topoclimate were designated in the plain, in the hillyland and in the highland, respectively. In the adjoining overview are remarked all topoclimatic classes include their total/relative areas in km²/%.

3.1 Topoclimate of plains

The plains cover the area 150,65 km² on the map sheet and there was designated 6 specific categories of the topoclimate. The topoclimate of the plains (is not more specified) occurrences in the all areas that were determined as a plain during morphographic classification of the georelief.

- topoclimate of plains with low housing (16,12 km²-10,73 %)
- topoclimate of flood plain forest (20,33 km²-13,49 %)
- topoclimate of more large watersurfaces (1,38 km²-0,90 %)
- topoclimate of plain with possibility of the occurrence of local temperature inversion (8,44 km²-5,60 %)
- topoclimate of plain with low housing and with possibility of local temperature inversion (1,36 km²-0,90 %)

3.2 Topoclimate of hillylands

There is possible to define higher number of classes of topoclimatic categories due to predominant morphographic type of this georelief and as its more large

area as more variable landscape architecture in the hillyland. On the map sheet could be found 17 classes.

- topoclimate of foot plateau (116,01 km²-51,14 %)
- topoclimate of foot plateau with low housing (15,55 km²-6,85 %)
- topoclimate of foot plateau with high housing (3,75 km²-1,65 %)
- topoclimate of convex forms merged with surroundings (3,67 km²-1,62 %)
- topoclimate of very good insolated slopes (0,14 km²-0,06 %)
- topoclimate of good insolated slopes (1,31 km²-0,58 %)
- topoclimate of good insolated slopes with possibility of katabatic streaming (0,54 km²-0,24 %)
- topoclimate of normally insolated slopes (54,75 km²-24,13 %)
- topoclimate of normally insolated slopes with possibility of katabatic stream (15,62 km²-6,89 %)
- topoclimate of normally insolated slopes with low housing (4,74 km²-2,09 %)
- topoclimate of less insolated slopes (0,55 km²-0,24 %)
- topoclimate of low insolated slopes (0,35 km²-0,15 %)
- topoclimate of the areas with possibility of local temperature inversion (1,40 km²-0,62 %)
- topoclimate of the areas with low housing and with possibility of local temperature inversion (0,51 km²-0,22 %)
- topoclimate of concave forms (6,75 km²-2,98 %)
- topoclimate of concave forms with low housing (0,89 km²-0,39 %)
- topoclimate of the lakes (0,32 km²-0,14 %)

3.3 Topoclimate of the highlands

Even if these topoclimate categories allocate on the topoclimatic map the least area (78,88 km²) in highlands their number is relatively high (13).

- topoclimate of foot plateau
- topoclimate of foot plateau with low housing (1,85 km²-2,35 %)
- topoclimate of convex forms raising above the surroundings (1,01 km²-1,28 %)
- topoclimate of convex forms merged with surroundings (1,25 km²-1,58 %)
- topoclimate of very good insolated slopes (2,23 km²-2,83 %)
- topoclimate of good insolated slopes (25,58 km²-32,43 %)
- topoclimate of very good insolated slopes with possibility of katabatic stream (0,25 km²-0,32 %)
- topoclimate of normally insolated slopes (18,59 km²-23,57 %)
- topoclimate of normally insolated slopes with possibility of katabatic stream (15,06 km²-19,09 %)
- topoclimate of normally insolated slopes with low housing (3,29 km²-4,17 %)
- topoclimate of less insolated slopes (1,11 km²-1,41 %)

- topoclimate of concave forms (7,86 km²-9,96 %)
- topoclimate of concave forms with low housing (0,61 km²-0,77 %)

Tab. 1: Morphographic types of georelief

Type of georelief	Total area (km ²)	Rel. area (km ²)
plain	150,65	33,01
hillyland	226,85	49,71
highland	78,88	17,28
Total	456,38	100,00

Tab. 2: The slopes inclination

Slope inclination	Total area (km ²)	Rel. area (%)
0,0 – 2,0 deg	303,86	66,58
2,1 – 5,0 deg	24,78	27,34
5,1 – 10,0 deg	21,07	4,62
10,1 – 15,0 deg	4,72	1,03
>15,1 deg	1,95	0,43

Tab. 3: The aspects of slopes

Aspects	Total area (km ²)	Rel. area (%)
north	30,04	6,58
south	26,11	5,72
west	32,70	7,17
east	65,52	14,36

Tab. 4: Potential solar radiation (1=low, 2=less, 3=normal, 4=more, 5=very good)

Slope (deg)	Aspect		
	South	East/West	North
< 5,5	3	3	3
5,1 – 10,0	4	3	2
10,1 – 15,0	4	3	2
15,1 – 20,0	5	3	1
20,0 >			

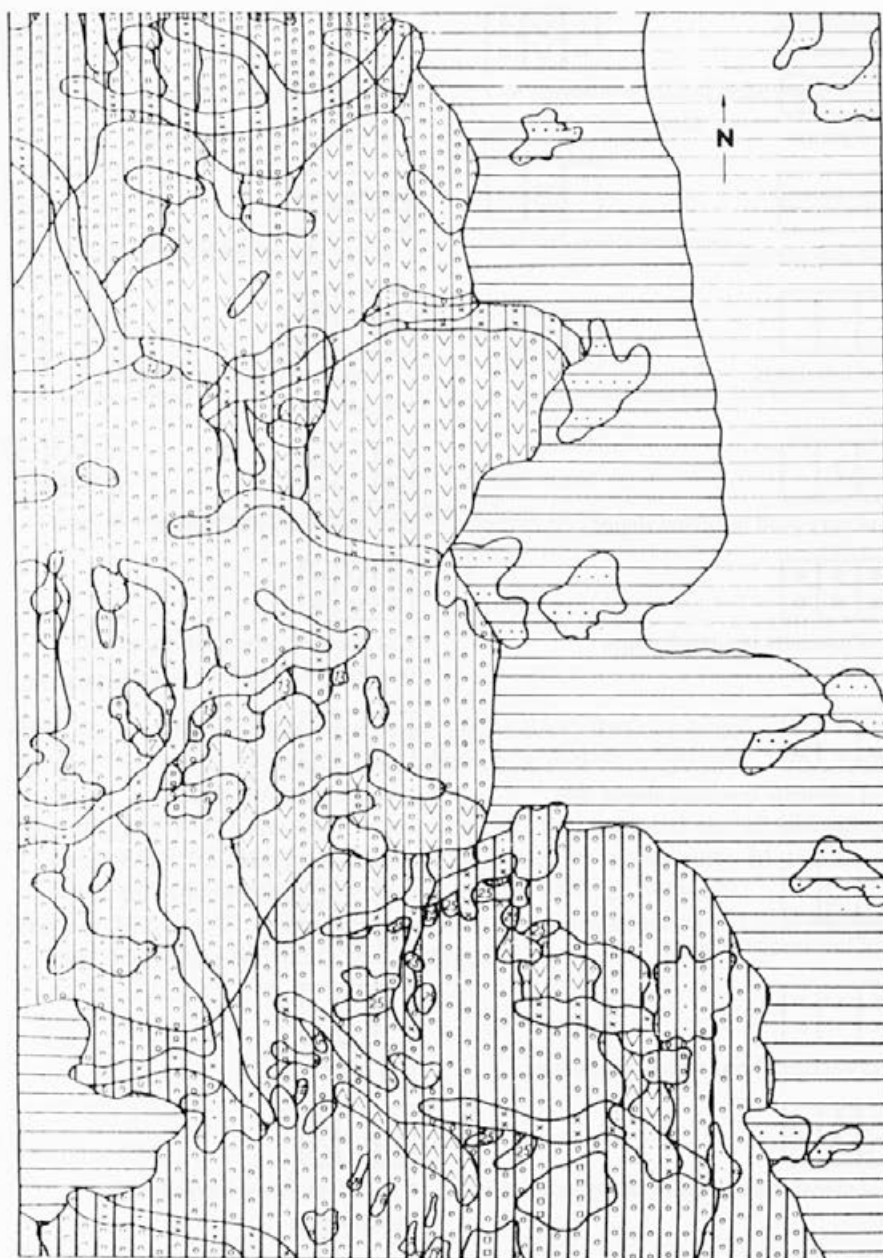
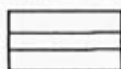
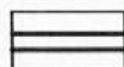

Fig. 1: The topoclimatic map (the section of map sheet 24-22 Olomouc).

Explanation:

t. of plains

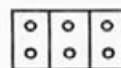
t. of foot plateau

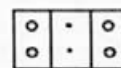
t. of hillylands

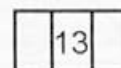
t. of very good insolated slopes

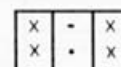
t. of normally insolated slopes

t. of normally insolated slopes with low housing

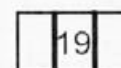
t. of low insolated slopes

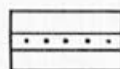
t. of concave forms with low housing

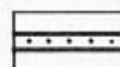
t. of convex forms raising above surroundings

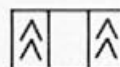
t. of very good insolated slopes

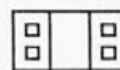
t. of plain with low housing

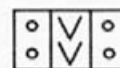
t. of foot plateau with low housing

t. of convex forms merged with surroundings

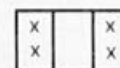
t. of good insolated slopes

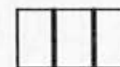
t. of normally insolated slopes with possibility of katabatic stream

t. of less insolated slopes

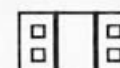
t. of concave forms

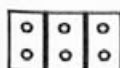
t. of highlands

t. of convex forms merged with surroundings

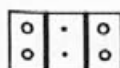
t. of good insolated slopes

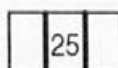
t. of normally insulated slopes

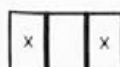
t. of normally insulated slopes with possibility of katabatic stream

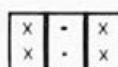
t. of normally insulated slopes with low housing

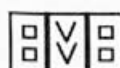
t. of less insulated slopes

t. of concave forms

t. of concave forms with low housing

t. of good insulated slopes with possibility of katabatic stream

Literature:

- Quitt, E.: Obsah mezoklimatické mapy. GgÚ ČSAV, Brno (in press).
- Stružka, V., 1956: Meteorologické přístroje a měření v přírodě. SPN, Praha, 519 p.
- Vysoudil, M., 1992: The topoclimatic map by the integrated use of GIS subsystems. EGIS 92 Conference Proceedings. Munich – Germany. March 23–26, 1992. EGIS foundation, Utrecht/Amsterdam 1992, p. 1008–1011.
- Yoshino, M.M., 1975: Climate in a small area. An Introduction to Local Meteorology. University of Tokio Press, Tokyo, 549 p.

PLANINA SUHA V SPODNJIH BOHINJSKIH GORAH, GEOGRAFIJA OBMOČJA IN PLANINSKEGA GOSPODARJENJA

Barbara Malej*

Izvleček:

Planina Suha v Spodnjih Bohinjskih gorah je bila skupaj s predplaninama Storeča raven in Bareča dolina ena večjih v tem območju vse do leta 1960, ko je skupaj z ostalimi planinami v tem območju zaradi administrativnih posegov in socialne preseljivosti začela doživljati postopen propad. Nastanek planine je omogočila večja reliefna poglobitev in razčlenjenost tega dela gora, slednje pa je posledica izdatnejše zastopanosti dolomita v površju in ledeniške ter fluvio-denudacijske preoblikovanosti. Kljub zelo skopim podatkom, ki so bili na razpolago, je bilo mogoče vsaj deloma rekonstruirati nekdanji pomen ter delovanje planine in ugotoviti novejšo pokrajinsko transformacijo.

Ključne besede: dolomitni ledeniško preoblikovani visokogorski kras, zgodovina planinskega pašništva, pokrajinska transformacija, Suha, Spodnje bohinjske gore.

GEOGRAPHY OF ALPINE PASTURE SUHA IN LOWER BOHINJ RANGE

Abstract:

The alpine pasture Suha and the lower pastures of Storeča raven and Bareča dolina were one of the biggest pastures in Lower Bohinj range until 1960. Afterwards, nearly all alpine pastures in this mountains were abandoned due to postwar administrative measures and social transition. Although few written information is preserved the paper attempts to reconstruct the life and importance of the alpine pastures in the past and the way of the recent landscape transformation. The Suha is a region of more intensive relief dissection due to glacial and fluvio-denudational landforming in the exposed dolomitic rock although also karst landforms are not rare.

Key words: high mountain dolomitic glaciokarst, history of alpine pasture, landscape transformation, Suha, Spodnje bohinjske gore (Lower Bohinj range, Julian Alps).

* Dipl. pedagog, in geogr., Laški Rovt 18, 64264 Bohinjska Bistrica

Uvod

Bohinj se še danes uvršča med najpomembnejša območja planinskega gospodarjenja v Sloveniji, ki pa zlasti po letu 1960 močno nazaduje. Ta oblika gorskega kmetijstva pa je skoraj povsem zamrla v Spodnjih Bohinjskih gorah, kjer je bilo včasih aktivnih kar deset planin in dve predplanini. Kot poroča Vojvoda je šlo v planine nekdanj iz Spodnje doline 90 % vse živine, danes pa je ta odstotek zanemarljiv (Vojvoda, 1967, 53). Še najdlje, do okrog leta 1975, so sirili na Zadnjem Voglu (Novak A., 1985, 150).

Ker je danes aktualno razpravljati o naravnem kmetijstvu, varovanju naravne in kulturne dediščine, zlasti znotraj Triglavskega narodnega parka, ter o potencialnih možnostih zaposlitve, je vredno predstaviti nekdanje planine na območju Suhe, to je planino Suho in prehodni planini Storečo raven in Barečo dolino. S proučevanjem skromnega arhivskega gradiva in letalskih posnetkov, pričevanj domačinov in terenskim delom, smo si prizadevali ohraniti spomin na to nekdanjo dejavnost in ovrednotiti njen pomen za geografijo in zgodovino Bohinja. Med pomembnejšimi raziskovalci planin v tem območju je mogoče omeniti le Melika (1950) in Vojvodo (1965).

Planine v Spodnjih Bohinjskih gorah so bile zaradi slabših naravnih razmer v zadnjih desetletjih v očeh kmetijskih strokovnjakov označene kot slabe ter nevedne paše in planinskega gospodarjenja (Ureditveni program ...). Vrednotili so jih izključno z vidika ekonomske rentabilnosti in nato sodili o upravičenosti ali neupravičenosti njihovega obstoja. Za planine v Spodnjih Bohinjskih gorah je bil zlasti usoden odlok o prepovedi gozdne paše leta 1960. Kmetje so se morali preusmeriti na hlevsko živinorejo in dolinsko pašništvo. Pomembna za opuščanje pašništva in planinskega gospodarjenja sta bila tudi deagrarizacija in poklicna preseljevanja prebivalstva Spodnje doline po drugi svetovni vojni.

Planinsko gospodarjenje je zadnja desetletja na vseh treh planinah povsem prenehalo. Občasno se pase jalova živina le na planini Suha. Planinska naselja vseh treh planin so opuščena, stavbe razpadajo, pašniki pa so vedno bolj zaraščeni.

V prispevku obravnavamo poleg najpomembnejših fizičnogeografskih razmer na območju Suhe in Suharskega grabna zlasti lokacijo, poimenovanje in lastništvo planin, planinska naselja, oskrbo z vodo, sistem paše in spremembe v vegetacijski odelji oziroma pokrajinski podobi.

Poleg temeljnih topografskih načrtov (1 : 5000 in 1 : 10.000) smo uporabljali letalske posnetke iz let 1956, 1964, 1975, 1981 (last Soškega gozdnega gospodarstva Tolmin) ter 1988 (last Geodetskega zavoda Slovenije). Analizo teh posnetkov smo opravili na Geodetskem zavodu Slovenije, na oddelku za fotointerpretacijo, s pomočjo Kartoflexa. S tem instrumentom in s pomočjo računalnika z grafičnim programom Autocad smo lahko interpretirali vsebino posnetkov in izdelali karte 1 : 1000¹.

¹ Avtorica se delavcem Geodetskega zavoda Slovenije, zlasti Ireni Poženel, zahvaljuje za vsestransko pomoč.

Nepogrešljivo za rekonstrukcijo nekdanjega življenja planin je bilo ustno pričevanje domačinov, posebno še Jožeta Smrekarja iz Broda, Lojzeta Repinca iz Kamenj, Viktorja Repinca in Franca Podlipnika iz Laškega Rovta ter Lojzeta Budkoviča iz Bohinjske Bistrice.

Lega in omejitve ozemlja

Planina Suha in predplanini Storeča raven in Bareča dolina ležijo v zahodnem delu Spodnjih Bohinjskih gora, s čemer označujemo greben med Bohinjsko kotlino in Baško grapo oziroma dolino Soče, ki se vleče od Vogla, 1922 m, na zahodu do Črne prsti, 1844 m, na vzhodu. Vrhovi v grebenu redko presegajo višino 2000 metrov, vendar imajo značaj visokogorja (Sl. 1).

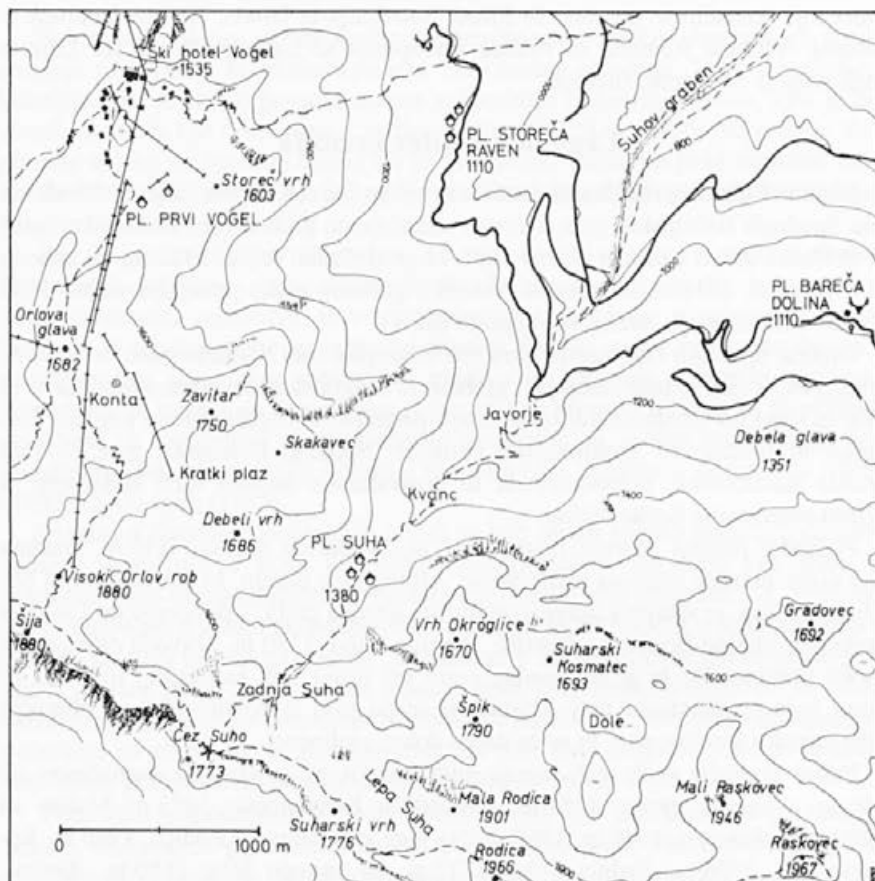
Greben Spodnjih Bohinjskih gora (po bohinjško tudi Spodnje gore, Novak, A. 1985, 148, v rabi je tudi Bohinjski greben) je orografska razvodnica med Savo in Sočo in slovi po izredno velikih količinah padavin. V vegetacijskem pogledu loči alpsko in predalpsko fitoklimatsko območje. Spodnje Bohinjske gore so tudi izrazita naselbinska, prebivalstvena in gospodarska ločnica med Bohinjem in južnim sosedstvom Soške doline.

Prehodni planini Storeča raven, 1110 m, in Bareča dolina, 1110 m, spadata med nizke planine oziroma predplanine. Mimo obeh planin, ki sta med seboj oddaljeni 2,5 km, je speljana dobro vzdrževana gozdna cesta, s povezavo do Laškega Rovta oziroma do Bohinjske Bistrice. Planino Suho, 1380 m, Vojvoda omenja kot visoko planino. Do te je od gozdne ceste pri kraju Pod kvancem, 1070 m, 45 minut hoje po planinski poti. Graničarji so po prvi svetovni vojni na območju Suhe zgradili številne poti, ki so še danes dobro prehodne.

Pašno območje vseh treh planin smo omejili po pričevanju domačinov na vzhodu z Debelo glavo, 1351 m, Suharskim Kosmatcem, 1693 m Malim in Velikim Raskovcem, 1946 m, 1967 m. Na jugu ga omejujejo Rodica, 1966 m, Suharski vrh, 1776 m, Zadnja Suha, 1737 m, na zahodu Šija, 1880 m, Zavitar, 1750 m, ter Storeč vrh, 1594 m, na severu pa Žnidarce in Bareča dolina. Velikost pašnega območja je okrog 10 km².

Zemljepisna imena

V Spodnjih Bohinjskih gorah je krajevna imena proučeval H. Tuma, vendar jih ni zapisal na kartografsko podlago. Melik omenja, da je v južnem pogorju Bohinjskih gora ohranjenih nekaj nemških orografskih imen, medtem ko jih ljudje v Bohinju ne poznajo, ker imajo zanje lastne označbe. Nemška gorska imena so segla le do najvišjih razvodnih vrhov, ki so vidni in dosegljivi z južne strani, kar dokazuje, da preko razvodnega grebena ni bilo nemške naselitve (Melik, 1950, 62). Zato imajo gore v tem grebenu pogosto dvojna imena kot na primer Rodica in Hradica; slednje so uporabljali domačini z južne strani (po avstrijski karti 1 : 75.000).

Sl. 1: Širše območje planine Suhe in predplanin Storeča raven in Bareča dolina v Spodnjih Bohinjskih gorah.

Fig. 1: Area of alpine pasture Suha and lower pastures of Storeča raven and Bareča dolina in Lower Bohinj mountains.

Na Suhi² so imena povezana bodisi z reliefnimi oblikami (Lepe konte, Zadnje dole), z lastništvom (Poljanska planja – last vasi Polje) ali pa z načinom gospodarske izrabe (Bendeževa frata-frata pomeni krčevino). S pomočjo domačinov in

² Domačini najbolj pogosto uporabljajo ime Suha planina ali kar Suha (taka raba je znana že od prej in se pojavlja na nekaterih kartah). Suha pomeni tako ime planine oziroma lokacijo planinskega naselja kot tudi širše območje vse do bližnjih vrhov, torej pašno območje.

terenskega dela je bilo mogoče zabeležiti okrog sedemdeset toponimov, ki jih na kartah ne najdemo (Malej). Na tem mestu je mogoče ugotoviti le to, da se imena na zemljevidih zelo pogosto ne ujemajo z domačo rabo. Lep primer za to je Bukovska dolina, ki se vztrajno pojavlja na nekaterih kartah (zlasti planinskih) kot ime za dolino Suhe med Ribčevim Lazom in planino Suho, čeprav je znano, da je to domače ime za Spodnjo (bohinjsko) dolino. Tudi domačini iz Laškega Rovta niso povsem enotni v rabi in se zato sliši bodisi Suhov ali Suharski graben, pa tudi dolina Suhe.

Relief in geološke razmere na širšem območju Suhe

Za obravnavano območje je značilen visokogorski relief zmernih višin. Močne vertikalne sile so ozemlje ob prelomnicah razlomile na velike dvignjene bloke in hrbe kot so Spodnje Bohinjske gore ter vmesne depresijske oblike, kakršen je Bohinj. Eksogene sile pa so relief dodatno razčlenile. Razlikujemo lahko tri glavne geomorfološke enote: glavni greben, stranska slemena z vmesnimi dolinami ter nižja pobočja razčlenjena s strmimi dolinami in grapami.

Glavni greben sestavljajo vrhovi Šija, Suharski vrh, Rodica, in Veliki Raskovec. Od njega se prečno proti severu cepijo krajša slemena, ki so najbrž ostanek ene od starejših in višjih uravnjav. Med prečnimi slemeni so doline, ki segajo pod glavni greben in so jih izmenoma oblikovale tekoče vode, ledeniki in drugi preoblikovalni procesi. Kjer so hrbti in vrhovi nižji in če prevladuje dolomitna podlaga, se doline v vrhnjih delih pogosto zaključijo z grapami. Daljše in v najvišje predele segajoče doline pa se na vrhu navadno zaključijo s krnico. Pod njimi se lahko posamezna dolina spušča navzdol v več značilnih krnicam podobnih stopnjah z amfiteatralno oblikovanim robom, ki jih loči od naslednje višje globeli. Takih stopenj smo v dolini Zadnje Suhe našli celo pet.

Dna dolin so večinoma kraško pogobljena. Takšne globeli so pogosto zasute z dolomitnim kršjem ter imajo zato lahko zravnano dno. Zlasti ledeniško razširjena kotanja planine Suhe, kamor se iz več strani stekajo izvirne doline, je polna dolomitnega grušča v obliki različno starega vršajnega gradiva. V globeli planine Suhe, pa tudi pri nekaterih drugih, je mogoče opaziti, da so dna nekoliko razširjena, kar je mogoče pripisati bodisi ledeniškem, pa tudi kraškemu ploskovnemu delovanju. Pri tem je značilno, da se na zunanji, spodnji strani, globel navadno zoži oziroma nekako zapre, zlasti na Suhi.

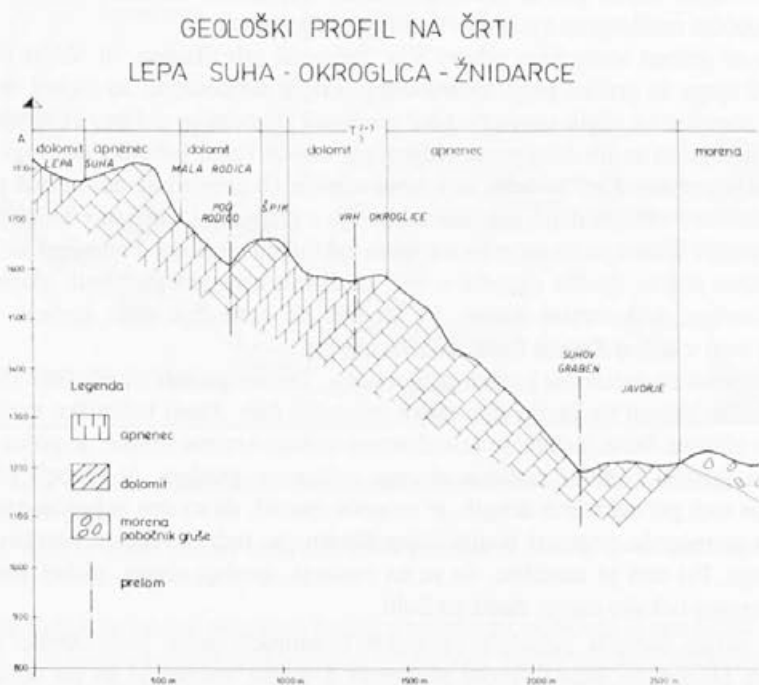
Na nižjih osojnih pobočjih Spodnjih Bohinjskih gora pod Debelo glavo, Kratkim plazom in Storeč vrhom postanejo dolinske brazde, ki so jih oblikovali ledeniški tokovi in potoki ter hudourniki, precej ožje in strmejše. Najbolj izrazita je dolina Velike Suhe, ki jo mestoma prekinjajo prepadne skalne stopnje in manjše police.

Za ta in večji del ostalih Spodnjih Bohinjskih gora je značilno, da je razgiban visokogorski planotasti svet izključno severno od najvišjega grebena. V njem je

mogoče slutiti ostanke starih uravnjav iz obdobja tektonskega mirovanja. V tej zvezi je treba omeniti tudi značilno erozijsko polico kot ostanek širše dolinske uravnave, ki je ohranjena na območju planine Storeča raven in Bareče doline, in naj bi bila po Rakovcu srednje pliocenske starosti.

Obraunavano območje pripada v tektonskem pogledu krnskem pokrovu, ki ga sestavljajo pretežno zgornjetriasni apneneci. Značilni alpski potek grebena v vzhodno zahodni smeri je tektonsko in litološko pogojen, saj poteka na južni strani nariva apnenčeve plošče Julijskih Alp na južno ležeče alpsko predgorje (Tolmač, 6).

Na območju Suhe so Spodnje Bohinjske gore večji del zgrajene iz dachsteinskega apnenca, ki vertikalno in bočno prehaja v dolomit (Tolmač, 41). Večja območja svetlo sivega, skladovitega, mikritnega in debeložrnatega dolomita so v srednjem in zgornjem delu Suhe med Vrhom Okroglice in severnimi stenami Špika, med Glavo in dolino Za ulcami ter južno od sten Debelega vrha. Pas dolomita sega še čez Zgornje Konte vse do Lepe Konte na skrajnem zahodu (Sl. 2.).

Sl. 2: Geološki precez od Lepe Suhe, 1820 m, čez planino Suho pod Vrhom Okroglice do Javorja, 1200 m. Vir: Geološki zavod Ljubljana.

Fig. 2: Geological crosssection from Lepa Suha, 1820 m, over Vrh Okroglice at pasture Suha to Javorje, 1200 m. From above: limestone, dolomite, glacial till and slope rubble, fault line.

Dachsteinski apnenec je značilno skladovit z debelino plasti 0,5 do 5 m, z najpogostejšim menjavanjem do 2 m debelih plasti mikritnega in laminarnega apnenca. Laminizirane plasti so v večini primerov dolomitizirane in na površju hitreje preperevajo kot trše plasti mikritnega apnenca (glej geološki prerez, Tolmač, 41).

Tik pod planino Suho in navzdol po pobočjih kamnina v glavnem ni več dolomitizirana in je zato mogoče domnevati, da gre za cordevolski apnenec (ustno U. Herlec). Pomembna geološka značilnost Suhe je strm vpad skladov proti jugozahodu (poprečno 40500), to je prečno na glavni greben, kar ustvarja monoklinalno zgradbo Spodnjih Bohinjskih gora. Največji vpad skladov je 750 v Debelem vrhu.

Dolomitiziranost kamnine je za razvoj reliefa in za pokrajinski izgled širšega območja planine Suhe in za izrabo tal velikega pomena. Domnevamo lahko, da je botrovala močnejši razčlenjenosti in poglobljanju reliefa v tem območju na račun sosednjih uravnav, tudi planote Vogel. S tem se je močno znižal tudi razvodni greben, saj je preval Čez Suho, 1773 m, drugi najnižji zahodno od Črne prsti. Tudi vzhodno od Suhe je več globokih dolin, ki še spadajo k temu dolinskemu sistemu, naprimer Za ulco, razčlenilo svet med vrhovi Špikom, Malo in Veliko Rodico. Tam pa se že pričnejo ledeniško-kraške globeli, ki gravitirajo naravnost navzdol in doživljajo samostojno morfogenezo, naprimer Dole in Zadnje Dole ter območje planine Poljane.

Reliefne oblike so v dolomitu lahko tudi manj ostre, kar je zlasti vidno v vršnem zaobljenem grebenu vse od Šije pa do Velike Rodice.

Dolomitiziranost je omogočila razmeroma živahno mehanično in denudacijsko-erozijsko preoblikovanje površja z obdobjimi hudourniškiimi vodnimi tokovi, ki kot omenjeno v kotanjah ustvarjajo lokalne vršaje. V najbolj dolomitiziranih območjih, kjer je kamnina zdrobljena tudi v globino, nastajajo v strmejšem svetu celo prava denudacijsko-erozijska žarišča, precej je tudi erozijskih žlebov in manjših skalnih podorov.

Zlasti na osojnih pobočjih tik pod grebenom so pod vplivom temperaturnih sprememb, snega in različnih vodnih razmer v tleh dejavni mehanični procesi, ki v zdrobljeni dolomitni gruščnati podlagi na pobočjih povzročajo soliflukcijsko premikanje in sortiranje. Zato so precej pogoste soliflukcijske terasete in gruščnati oziroma kamniti pasovi. Na njihovem spodnjem koncu so kupi materiala, ki je poraščen z rušjem.

Pleistocenska poledenitev je pustila v višjih predelih Suhe izrazite erozijske sledove v obliki številnih krnic in ledeniško poglobljenih dolin, saj so bili v severnih pobočjih grebena Spodnjih Bohinjskih gora ugodni pogoji za nastanek številnih manjših ledenikov, ki so se nižje na pobočjih združevali v večje. Prvotne fluvialne depresijske oblike so dodatno poglobili in razširili, priostrili vrhove, obrusili stene, nižje v dolini Velike Suhe, zlasti na območju Javorja ob cesti in obeh predplanin, pa odložili obsežne morenske nasipe, ki jih sestavljata apneniško

in dolomitno gradivo. Morenski material torej večinoma izvira iz najmlajše ledene dobe in je malo preperel ter nezlepljen.

Na posameznih območjih, posebno še v okolici planine Storeča raven, se na površju na kratke razdalje menjavata trdna kamninska podlaga z morenskim pokrovom (Urbančič, 49). Pojavljajo se tudi krpe starejšega morenskega gradiva, ki je bil odložen v predhodnih glacialih na primer na Bareči dolini in nižje (ustno J. Kunaver).

Kljub dachsteinskemu apnencu je drobnih kraških oblik tu malo zaradi strmega vpada plasti v pobočja in močne dolomitiziranosti. Izrazitejše so večje konkavne reliefne oblike kot so podolgovate zaprte in odprte dolinske konte na območju Zaulce, Dolge planje, Kratklega plazua, Zgornjega in Spodnjega Laza, Spodnjih in Zgornjih Kont, Dol in Zadnjih Dol pod Rodico, kjer je snega več in se zadržuje dalj časa. Pogostejše pa so vrtače, zlasti v gruščnati podlagi kot naprimer na prehodu iz Zadnje Suhe v Lepo Suho. Kotlički so redki, enako tudi brezna, med katerimi omenimo dva in to enega v severnem pobočju Skakavca, drugega pa na severnem podnožju tik pod vrhom Velike Rodice, ki še nista raziskana. Znakov zakrasevanja je seveda najmanj na izrazito dolomitni podlagi.

Omeniti je treba še zanimivo najdbo peščene sige, ki vsebuje kremenova zrna, na severnih pobočjih Dolge planje na pobočjih tamkajšnje uvale (ustno J. Kunaver). To je površinski sediment, ki je bil odložen bodisi na ravnem ali na vrtačastem svetu in je morda staropleistocenske ali celo pliocenske starosti. Obstoja možnost, da je povezan s tako imenovanimi "petelinjimi kamni", kar so kremenova zrnca, ki jih je mogoče najti v želodcu divjega petelina (Mikuletič, 35).

Nekaj besed še o pomembnejših drugih naravnih razmerah. Pomembna značilnost je prečna lege Bohinjskega grebena na vlažne zračne mase kar povzroča razmeroma hitro spremenljivost vremena in do 4000 mm padavin letno, velik del v obliki snega. Na bližnjih smučiščih Vogla se snežna odeja običajno obdrži od začetka decembra do konca aprila.

Na območju Suhe ni stalnega tekočega površinskega vodotoka. Dolomit na Suhu omogoča, da se voda zbira na površju v žlebovih, vendar le ob obilnejših padavinah in topljenju snega. Taka je tudi hudourniška struga Velike Suhe, ki teče mimo Suhe planine, na kar kaže že ime potoka. Pod planino je struga Suhe vrezana v živo skalo v obliki plitvega žleba, ki je večji del leta brez vode.

V višjih in zlasti strmejših območjih Suhe, predvsem nad gozdno mejo, prevladujejo skeletni litosoli, pod to mejo pa plitva rendzina. Glede na obliko in razkroj humusa se pojavljajo prhninaste, sprsteninaste ter prhninasto-sprsteninaste rendzine (Pavšar, 27). Prhninasta rendzina je rezultat alpske klime s kratko vegetacijsko dobo, razmeroma suhih poletij, strmega reliefa in vpliva človeka. V tej zvezi je tudi nastanek sprsteninaste rendzine s površinskim slojem oblike moder. To povezujejo s predzgodovinskim požiganjem gozda za pašne površine in s poznejšimi golosečnjami.

Predplanini Storeča Raven in Bareča dolina sta v pasu sklenjenega gozda. Nižja pobočja porašča predalpski jelovo bukov gozd, ki na pobočjih Storeč vrha sega do okrog 1250 m. Na območju Velike Suhe se predalpski jelovo bukov gozd meša z alpskim bukovim gozdom, ki prevladuje na vzhodnih pobočjih Velike Suhe in na pobočjih Storeč vrha nad 1250 m. Poleg osrednje oblike predalpskega jelovo bukovega gozda najdemo na območju Suhe še obliko z gozdno šašuljico, alpski bukov gozd pa poleg osnovne oblike zastopajo še oblika z gozdnim javorjem in oblika z macesnom, ki sega najvišje.

Zgornja gozdna meja je na območju Suhe razmeroma nizko in je neenakomerna (1350 do 1450 m), kar je posledica pašništva. Zato lahko govorimo o antropogeni gozdni meji (Lovrenčak, 1987). Sklepati smemo, da je bila včasih klimatska gozdna meja višja vsaj za 200 m. Otoki alpskega bukovega gozda se pojavljajo še pod južnimi stenami Skakavca, v Drobmem vrhu in Glavi.

Nad gozdno mejo se širi pas grmovnega rastja in sicer alpska združba rušja z dlakavim slečcem in navadnim slečnikom. Pas rušja sega nekoliko bolj strnjeno do višine 1500 m. Višje v grebenu se pojavlja v kombinaciji s tratami, zelišči in skalami. Nad 1700 m zaradi ostrejših ekoloških pogojev preneha grmovno rastje in med močno erodiranimi pobočji grebena se pojavljajo le še nelesne rastlinske vrste (združba modrike in zelenega šaša, združba triglavskega svišča in čvrstega šaša ter združba zelnate vrbe).

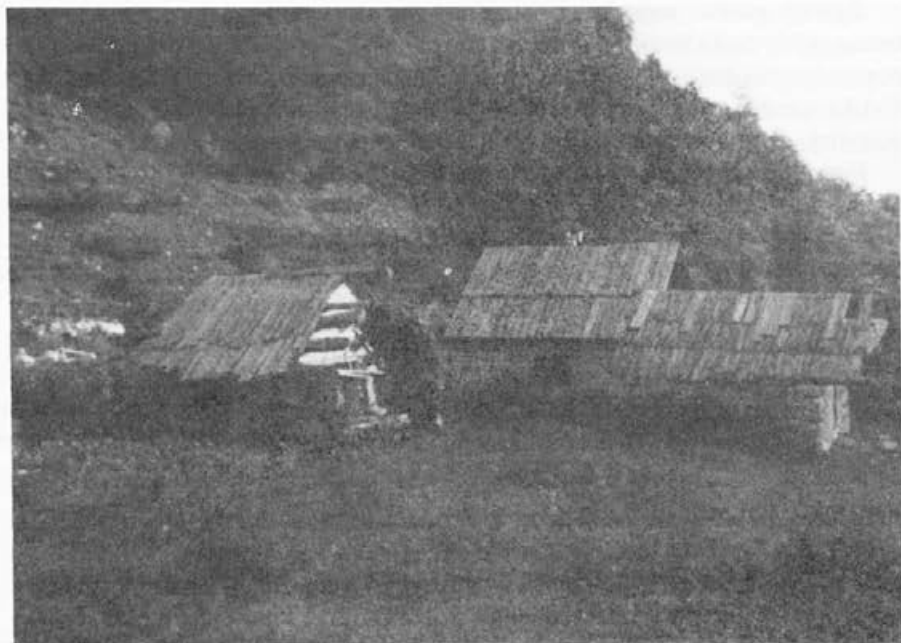
Planina Suha

Planinsko naselje Suha leži na nadmorski višini 1380 m v že opisani veliki poligenetsko oblikovani kotanji, ki je v dnu močno zasuta s hudourniškim, na spodnji strani verjetno tudi z ledeniškim materialom. Hudourniška struga, ki jo na obeh straneh spremlja vršaj, poteka vzhodno od planinskega naselja. Iz tega je jasno videti, da večji del hudourniškega grušča izvira iz strani, kjer doline segajo v višje predele (Sl. 3).

Prvotni lastnik planine je bilo Blejsko gospodstvo, ki so mu domačini za pašo plačevali 4 forinte nemške veljave. Planino so v tedanjih dokumentih označevali kot slabo (Novak V., 287). Okoli 1869 je planina prešla v roke Kranjske industrijske družbe, ki je na njej kmetom iz Stare Fužine in Studorja dovolila služnost paše. Pašo so omejili na govedo ter ovce in določili pašno dobo od kresa do Sv. Matevža. Leta 1889 so lastniki skupaj z domačini določili kot pašno območje planine del parcele številka 1251 zahodno od črte Rodica, Kosmatec, Omeč in Brezno. Iz stanov na Suhu so pasli na tem območju, iz drugih planin in iz doline pa so pasli v gozdovih Kranjske industrijske družbe. Od leta 1888 so na planino gonili le vole. Število živine ni smelo preseči 26 glav, pašna doba pa je bila od kresa do 21. septembra (Novak V., 287–288).

Pozneje je planina postala last Studorske srenje s Staro Fužino, ki je planino zamenjala z Bukovci (prebivalci vasi v Spodnji bohinjski dolini) za Ukanc. Žal ni

mogoče ugotoviti, kdaj in na kakšen način se je to zgodilo. Leta 1947 so ukinili planinske srenje. Pašne površine so pričele upravljati kmetijske zadruge, gozdne površine pa gozdno gospodarstvo. 6. aprila 1974 so kmetje kooperanti iz bukovskih vasi v sodelovanju z Gozdarsko-kmetijsko zadrugo Srednja vas ustanovili Pašno skupnost Savica, ki še danes upravlja planino (Pogodba o ...).

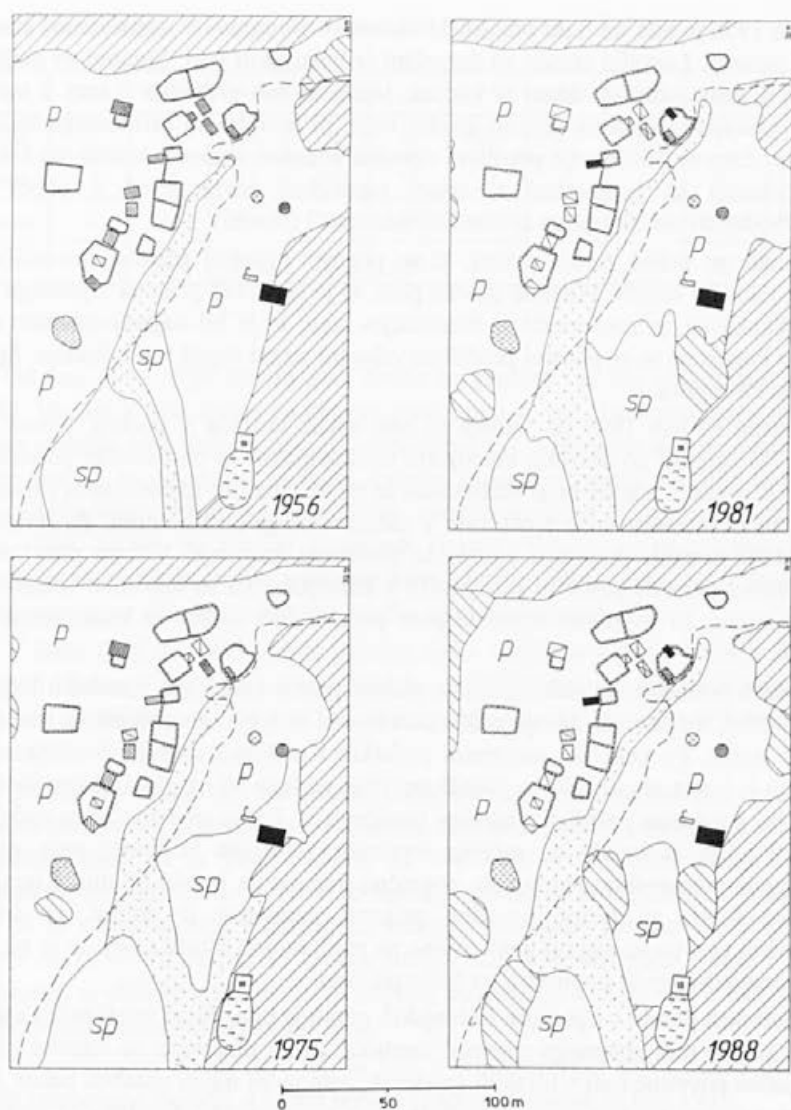

Sl. 3: Današnja podoba naselja Suhe kaže večidel razpadle stanove, obnovljena sta samo Anžlinov in Repinčev stan. Foto B. Malej.

Fig. 3: A part of the alpine pasture settlement of Suha with one restored cottage and two other which crumble.

Pašno območje Suhe planine smo omejili na podlagi ustnega pričevanja zadnjega sirarja na planini Jožeta Smrekarja iz Broda. Meja planine poteka od Javorja na jugu, na Požgano glavo, Suharski Kosmatec, pod Malim in Velikim Raškovcem in na vzhodu do Rodice. Nadaljuje se po Spodnjih Bohinjskih gorah vse do Šije in se spusti preko Zgornjega laz, čez Kratki plaz na Zavitar.

Stanje objektov, izrabo in zaraščanje planinskega naselja smo analizirali s pomočjo interpretacije letalskih posnetkov iz let 1956, 1975, 1981, 1988 ter pričevanja domačinov (Sl. 4).

Sl. 4: Planinsko naselje Suha po stanju iz leta 1956, 1975, 1981 in 1988 po letalskih posnetkih in pričevanju.

Fig. 4: Transformation of the settlement and the area of alpine pasture Suha after areal pictures from 1956, 1975, 1981 and 1988 and inquiring. Legend (first row from above): shepherds' cottage, cottage which crumble, ruins, cheese-dairy, restored cottage, active waterhole, dried up waterhole, stone fence, drinking trough. Second row from above: lonely tree, path, road, water reservoir, gathering-ground for rainwater, forest, areas of overgrowth, nonproductive area, grazing area, poor pasture.

Leta 1956 je bilo na Suhi planini 11 stanov in 13 ograd. V enem izmed stanov je bila sirarna. Lastniki stanov so domačini iz bukovskih vasi. Stanovi so majhni, preprosti, enocelični in zidani iz kamna. Veliki so bili približno 5 krat 3 metre. Ker je planina nastala na zgornji gozdni meji, ni bilo dovolj primernega lesa za stanove. Zato so bili kmetje prisiljeni zgraditi kamnite stanove, lesena sta bila le dva. Stanovi so postavljeni v smeri jugovzhod severozahod z vhodi na jugovzhodni strani. Strehe so iz lesenih "šinklnov" (skodel).

Kmetje so nekoč zaradi plazov, ki so pogosto ogrožali planino, premišljeno izbrali lokacijo stanov. Posebno močan plaz, ki je leta 1952 pridrsel z južnega pobočja Skakavca, je zato uničil le Smrekarjev stan, ki je bil najbolj zahodno nad sirarno. Pogosteje so se plazovi prožili na vzhodni strani izpod Male Rodice, Špika in Vrha Okroglice.

Sirarno so leta 1899 (ta letnica je bila nekoč vrezana v podboj, Novak A., 1987, 78) zgradili po nasvetih kmetijskih strokovnjakov in ob finančni pomoči 60 kron. Od zidanih stanov se je razlikovala le po velikosti in dvoceličnem prostoru. V vhodnem prostoru so sir izdelovali, v zadnjem pa ga pustili zoreti. Za živino so gospodarji naredili preproste ograde iz zloženega kamenja. V času paše so na obod ograd položili deske in jih obtežili s kamnjem. To so bile tako imenovane kravje strehe, ki so živino varovale pred padavinami. Deske so vsako jesen odstranili.

Točnih podatkov za sedanje stanje pašnih površin ni, kajti v zadnjih letih ni bilo meritev, kataster pa navaja pašne površine iz obdobja, ko so pasli na planinah največ živine. Po nekoliko zastarelih podatkih Kmetijske zadruge Srednja vas v Bohinju je imela planina 60 ha pašnih površin, od tega 30 ha planinskega pašnika in 30 ha gozdnega pašnika z nizkim grmičevjem. Pašno obdobje se je začelo v začetku julija in trajalo do začetka septembra. Začetek in konec paše sta se prilagajala vremenskim razmeram, poprečno trajanje pa je bilo 62 dni. Kmetje iz Laškega Rovta so živino navadno prignali naravnost iz doline, iz drugih bukovskih vasi pa so najprej gnali živino na predplanino Storeč raven in jo od tam po štirinajstih dnevih premestili na Suho planino.

Posebnost planin v Spodnjih Bohinjskih gorah je bila, da so imeli poleg majerjev in sirarja tudi skupnega pastirja "črednka". Tem planinam so namreč pripadale pašne površine tudi v bližnjih gozdovih, zato je bil nujen poseben pastir, ki je ostajal z živino na paši, da ni delala škode v tujem gozdu. Črednku je pomagal "tretivnek". Oba je "ukordala" (postavila) srenja, pozneje pa pašni odbori. Sirarja je za delo na planini "udinjala" (najela) domača sirarska zadruga. Za planino Suho je bilo značilno tudi to, da so tretinile kar majerice oziroma planšarice za razliko od drugih planin, kjer so prevladovali starejši majerji.

Najbolj zgovorni so podatki o številu živine iz obdobja, ko je bilo planinsko gospodarstvo in pašništvo na svojem višku pred nastopom močnejše deagrarnizacije in poklicne preseljitve.

Število živine na paši, odkup in predelava mleka v kg

	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
krave	9	12	14	14	16	42	43	45	19	60
ostalo	13	15	18	20	22	0	0	0	31	30
mleko	0	2400	3080	3360	3840	10080	10300	5577	7380	5630
sir	0	240	360	420	480	800	820	430	550	513

(Vir: Pregled odkupa ...)

Od leta 1946 se je število glav živine na planini ves čas povečevalo do leta 1955. Vendar je bilo živine na planini pred vojno še več. Tudi predelava mleka je v tem obdobju naraščala in dosegla višek leta 1952. Večinoma so izdelovali ementalec, trapist, triglavski sir in skuto. Izdelke so kmetje znosili v dolino in jih tam prodali. Po letu 1955 se je število živine, predelava mleka in sira zniževala vse do leta 1966, ko so na planini prenehali sirariti. Vzroki za prenehanje so bili zastarela tehnologija, nizka mlečnost krav, slaba produktivnost dela, preslajanje prebivalstva ter nezainteresiranost družbe za planinsko pašništvo.

V letih 1958 do 1965 je bila planina Suha združena v pašni obrat z Zadnjim Voglom. Pozneje so po pripovedovanju domačinov občasno pasli na planini 30 do 40 glav jalove živine. Leta 1992 se je na Suhi paslo 35 glav mlade jalove živine ter sto ovac na Zadnjem Voglu.

Oskrba z vodo je bila na planini Suha kljub izdatnim padavinam zaradi propustne karbonatne podlage vedno težavna, zato so si pastirji pomagali s snegom iz kraških globeli ali iz "rup" (Novak, A., 1987, 80). Prvo vodno zajetje z zbiralnikom ter napajališčem za živino so zgradili graničarji poleg karavle, drugo zajetje pa so v sodelovanju s Kmetijsko zadruzo Bohinjska Bistrica zgradili v letih 1955 in 1956. Za živino so kmetje uredili štiri kale oziroma "vokle". Bližnje depresije so obložili z ilovico in jo steptali, pozneje pa so kale vsako leto čistili in popravljali. Danes sta aktivna še dva.

Po pričevanju domačinov naj bi bila v Kramarjevem stanu nekoč planinska kočica imenovana Rodica, o kateri poroča Planinski vestnik iz leta 1903.

V bližini naselja, južno od Drobnega vrha, je bila po prvi svetovni vojni zgrajena graničarska karavla. Po Spodnjih Bohinjskih gorah je takrat tekla državna meja med Italijo in staro Jugoslavijo in graničarji so na tem območju zgradili številne poti, katerih sledovi so še vidni ali so celo v uporabi. Značilni za tisti čas so bili, po pričevanju, dobri odnosi med njimi in pastirji, tudi zaradi tihotapljenja blaga iz Bohinja v Italijo.

Spremembe v pokrajinski podobi na Suhi

S pričevanjem in letalskimi posnetki je bilo mogoče ugotoviti naslednje spremembe v pokrajini. Med letom 1956 in 1975 sta pogorela dva stanova, eden pa se je porušil. Leta 1952 porušeni Smrekarjev stan je lastnik tri leta pozneje na novo zgradil na vzhodni strani hudournika. Do leta 1981 so propadli še trije stanovi ter sirarna. Leseni Joštov stan je na posnetku videti opuščen. Leta 1978 so začeli Anžlinovi graditi na povsem novih temeljih, poleg starega stanu, zidano počitniško hišico. Takrat je bil obnovljen tudi Repinčev stan. V letu 1988 se stanje v planinskem naselju Suha ni bistveno spremenilo, le Joštov stan kaže, da bo dokončno propadel.

Lovsko kočo, last Lovske družine Stara Fužina, ki je prvotno stala na temeljih nekdanje karavle, je februarja 1991 povsem uničil plaz izpod Rodice. Na novo so jo zgradili nekoliko bolj severno prav na vrhu Drobnega vrha. Sedanji najemnik jo oddaja turistom.

Leta 1956 je v neposredni okolici planinskega naselja Suha prevladoval pašnik. Do leta 1975 se je zarastla neposredna okolica naselja, posebno pod Skakavcem in Pod stanmi, gozd pa se je razširil na račun pašnika. Hudournik je v preteklosti večkrat menjal svojo strugo, zato je leta 1975 več neplodnega sveta in slabega pašnika. Leta 1981 je neplodnega sveta spet manj, kar si razlagamo z vrnitvijo hudournika v staro strugo. Gozdna meja se je na posameznih delih umaknila višje, kar je verjetno posledica čiščenja planine. Pač pa se je rušje razraslo na vzhodnem vršaju ob Smrekarjevem stanu. Leta 1988 je na posnetkih opaziti močno zaraščanje na območju naselja, kar je posledica opuščanja pašnih površin. Zaraščanje z rušjem je zajelo tudi širše pašno območje, naprimer predel Skakavca in Dolge planje, o čemer govorijo pričevanja domačinov iz Laškega Rovta o nekdanjem izgledu pokrajine.

Predplanini Bareča dolina In Storeča raven

Obe predplanini sta že v pasu sklenjenega gozda na nadmorski višini 1110 m. Bareča dolina leži na močno nagnjeni polici pod Debelo glavo, severno od nje so pobočja zelo strma in razčlenjena v grape in hrbte. Storeča raven pa je nastala na majhni nagnjeni terasi po Storeč vrhom, ki jo prekriva morenski material s sklenjeno travno rušo.

Pašno območje Bareče doline (najbolj pogosto ime na kartah, poleg tega poznajo domačini še Vareča dolina in Velika roven) smo omejili (po pričevanju Lojzeta Repinca iz Kamenj) na severu od Pavlnovčevega rovta do grape Vodela, na vzhodu po hrbtu Pezdence pod Debelo glavo, na jugozahodu do Požgane glave in od tam v Javorje. Pašno območje planine Storeča raven pa omejuje na severu Rafkojca, na vzhodu Kozji hrbet, dalje do Kramarjeve glave ter po Veliki Suhi do Bendeževe frate in do Pod Kvanca.

V Bareči dolini je bila ena prvih sirarskih zadrug na Kranjskem, ki je začela delovati že leta 1873 (vir: Planšarski muzej, Stara Fužina). Domačini so povedali, da so pašni upravičenci iz Kamenj, Polja, Žlana in Laškega Rovta leta 1923 tam sami zgradili sirarno po nasvetih Kmetijske zadruge Bohinjska Bistrica. O tem priča napis "AO 1923" (Agrarne operacije 1923) na temelju sirarne.

Po pričevanju Lojzeta Repinca naj bi severozahodno od sirarne v Locnarjevem rovtu stalo šest stanov in dvoje svislj. Žal ni ohranjen noben dokument ali slikovno gradivo, ki bi to potrjevalo. Prav tako ni znano lastništvo stanov. V pobočju pod sirarno pa so bile ograde, katerih temelji so še vidni v gozdu, ne pa na posnetkih.

Spremembe lastništva Storeče ravni so bile podobne kot pri planini Suhi, le da je ta iz rok Kranjske industrijske družbe prešla neposredno v last Bukovcev. Po pričevanju Jožeta Smrekarja iz Broda je bilo nekoč na planini dvanajst stanov, ene svislj in dve ogradi. V enem od stanov, ki so bili leseni in postavljeni zaradi nagnjenega terena napol na kamnitih kozah, je bila sirarna. V stanovih je bilo zgoraj bivališče, pod njim pa prostor za živino, ki je bil razširjen v ogrado in pokrit s kravjo streho.

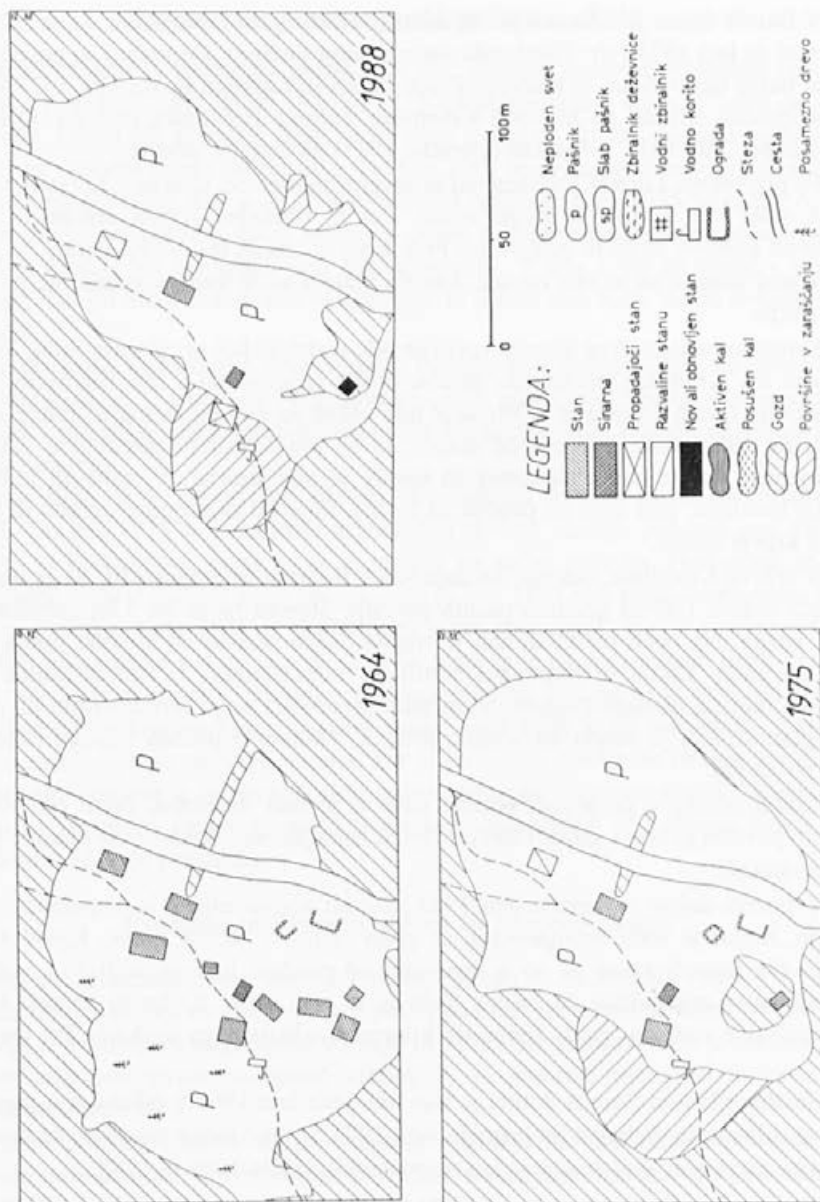
V arhivu Kmetijske zadruge Srednja vas v Bohinju smo ugotovili, da je imela Bareča dolina 1,89 ha gozdnih pašnih površin, Storeča raven pa 3 ha pašnika in 3 ha gozda. Na obeh predplaninah je trajala pašna sezona od sredine junija do začetka julija. Takrat so živino premestili na Suho planino, iz Bareče doline pa deloma tudi na planino Poljano. V začetku septembra se je živina vrnila na obe predplanini, kjer je ostala do sredine meseca. Skupno povprečno trajanje paše je bilo po 32 dni.

Zaradi odloka o prepovedi gozdne paše se je tudi na Storeč ravni (polovica pašnih površin je bila v gozdu) število živine zmanjševalo, dokler niso planine povsem opustili.

V Bareči dolini so kmetje leta 1923 zgradili vodno zajetje in napajališče za živino. Kadar je vode zmanjkovalo, so gnali živino v bližnje grape. Kalov niso imeli. Na Storeči ravni pa so z denarjem od prodaje lesa zgradili dva vodna zbiralnika in napajališče za živino. Tudi tu ni bilo kalov. Kadar je ob suši bilo pomanjkanje vode, so gnali živino do kilometer oddaljenega studenca Pri lovski koči.

Gozdna planina Bareča dolina je bila ukinjena leta 1960 z odlokom o prepovedi gozdne paše. Petnajst let pozneje, leta 1975, so bile pašne površine že skoraj povsem zaraščene. Podobno je videti na posnetkih iz leta 1981 in 1988.

Planina Storeča raven se je zaraščala počasneje. Leta 1964 je bila zaraščena z gozdom le neposredna okolica Smrekarjevega stanu, sicer pa le s posameznimi drevesi na pobočju južno od stanov. Leta 1981 in 1988 je mogoče opaziti nadaljne zmanjševanje pašnikov. Razširil se je gozd ob Smrekarjevem stanu, nove površine gozda pa so severno od stanov pod gozdno cesto (Sl. 5).

Sl. 5: Planinsko naselje Storeča raven po stanju iz leta 1964, 1975 in 1988 po letalskih posnetkih in pričevanju. Glej legendo pri sl. 4.

Fig. 5: Settlement of lower pasture Storeča raven and its transformation after areal pictures from 1964, 1975, 1988 and inquiring. See legend at fig. 4.

Leta 1975 v Bareči dolini ni bilo videti več nobenih stanov, le še sirarno in lovsko kočo. Na Storeči ravni so vidni le še trije stanovi in sirarna. Ker so bili stanovi leseni in so hitreje propadali, se na posnetku ne vidijo niti ostanki. Vidne so le ruševine Mujavčevega stanu s hlevom in obe kamniti ogradi.

Na posnetkih iz let 1981 in 1988 pri obeh planinskih naseljih ni videti bistvenih sprememb. V Bareči dolini se je le še porušila lovsko kočica, na Storeči ravni pa je leta 1988 vidna obnovljena sirarna in Smrekarjev stan.

Sklep

Na območju Suhe v Spodnjih Bohinjskih gorah je visoka planina Suha in predplanini Storeča raven in Bareča dolina.

Obe predplanini sta nastali na manjših policah sredi sklenjenega gozda, planina Suha pa v glacialni kotanji na zgornji gozdni meji. Lastništvo vseh treh planin je v preteklosti prehajalo od nekdanjega Blejskega gospodstva na Kranjsko industrijsko družbo in do Saviške srenje. Z ustanovitvijo agrarnih skupnosti leta 1947 so planine postale splošno ljudsko premoženje oziroma last takratne občine Bohinjska Bistrica. Na planinah so imeli stanove in pašno pravico kmetje iz naselij Brod, Savica, Kamnje, Žlan, Polje, Laški Rovt in Ribčev Laz.

Pred zgraditvijo vodnih zajetij, zbiralnikov in napajališč za živino so bile na planinah pogosto težave z vodo. Nabirali so preostanke snega in "lovili" deževnico, za živino pa v depresijah zgradili zbiralnike "vokle".

V preteklosti se je na območju Suhe paslo od 60 do 90 glav živine. Ko je bilo planinsko pašništvo na vrhuncu, so to bile predvsem krave, zato je bila takrat zelo pomembna tudi predelava mleka. Po letu 1940 pa je vedno bolj prevladovala paša jalove živine, zato je nazadovalo tudi sirarstvo. Z odlokom o prepovedi gozdne paše leta 1960, so prenehali s pašo v Bareči dolini, na Storeči ravni pa so le še občasno pasli živino. Opuščanje planšarstva je pospeševala tudi deagrarizacija in poklicno preseljanje prebivalcev v dolinskih naseljih.

Analiza stanja objektov in sprememb v vegetacijski odeji na planinah s pomočjo letalskih posnetkov je pokazala trende zaraščanja planin. Pašne površine predplanin se zaraščajo predvsem z bukovim drevjem, na Suhi planini pa z rušjem. Bareča dolina je danes povsem zaraščena z gozdom, Storeča raven pa ima poleg zaraščanih pašnih površin tudi močno zapleveljen pašnik. Stanovi in drugi objekti na planinah, ki jih ne vzdržujejo več, se podirajo in propadajo.

Oživitve pašništva in planinskega gospodarjenja v tradicionalni obliki in obsegu dejansko ni več mogoča. Verjetno pa obstajajo možnosti za pašo jalove živine na planini Suhi in Storeči ravni predvsem za tiste pašne upravičence, ki imajo premalo pašnih površin v dolini.

V procesu denacionalizacije kmetijskih zemljišč in gozdov so tudi planine nerešeno vprašanje lastninjenja, saj so še sedaj kot splošno ljudsko premoženje formalno v upravljanju Gozdarsko kmetijske zadruge Srednja vas. Tudi to ovira

oživitev planin, kjub želji nekaterih posameznikov, ki bi radi kot lastniki obnovili pašništvo na Suhi planini in Storeči ravni.

Zaenkrat pa območje Suhe s privlačno gorsko pokrajino in zaradi razmeroma ugodne prometne dostopnosti ter številnih planinskih in smučarskih ciljev privablja številne domačine, vikendaše in turiste. V bodoče prav zaradi tega ne bi smeli v kombinaciji s planinskim pašništvom zanemariti tudi turistične funkcije tega območja.

Summary

Even nowadays Bohinj is one of the most important areas of the alpine dairy farming in Slovenia, despite of its severe retrogradation since 1960. This is most prominent in the Lower Bohinj mountains, where once used to be active ten alpine pastures and two lower pastures. In the past nearly all cattle from the Lower Bohinj valley has moved to this alpine pastures during each summer. Though their importance was lesser than ones in the Triglav region, they were still very important landscape element, especially on the Karst plateau Vogel and in the region of Suha, which is the subject of this study. Nowadays landscape elements are gradually disappearing by abandonment of pasture settlements and vegetation growth over the former pasture areas below and above forest line.

We have investigated the present and the past state of alpine pasture Suha to contribute to the preservation of natural and cultural heritage in this part of the Triglav National Park, particularly, to document the former way of alpine dairy farming connected to the live in once completely rural settlements in the Lower Bohinj valley. Beside a few archive data we used aerial photos, inquiring of inhabitants and field work.

Investigated area, named Suha, is glacially and by karstification deeply eroded valley on the northern side of the Lower Bohinj mountains between Rodica, the highest summit in the ridge (1966 m), and the Karst plateau Vogel. The valley is subdivided into some dry and karstified secondary valleys which are incised deeply in the main ridge. Dachstein limestone vertically and laterally changes to dolomite. For that reason the high mountain environment is extensively karstified. Flowing waters appear only after massive precipitations or snow melting in the dolomite regions with a lot of dolomite rubble. Transverse position of the main ridge against the humid atmospheric masses causes highly unstable weather in this region with up to 3500 mm precipitations per year, a great deal in snow form.

Settlement of the alpine pasture Suha (1380 m) was erected in glacially widened part of the Suha valley with a large accumulation of dolomite rubble on the bottom. Two lower pastures Storeča raven and Bareča dolina (1100 m), which has been also studied, were erected on erosional terraces of Pliocene age on the northern slopes in the middle of the forest. Not only older flattened surface but also Pleistocene glaciation with cirques, glacially deepened valleys and particularly

morainic material as a substrate for grass coverage, as well as already mentioned dolomite rubble, contributed to alpine pasture land use.

Ownership of all three pastures, mentioned in the study, changed in the past from former aristocracy of Bled to Krain industrial company and finally to pasture community Savica. With the establishment of agriculture communities 1947 all alpine pastures became the property of common society, but the people from settlements Brod, Savica, Kamnje, Žlan, Polje, Laški rovt and Ribčev has kept their grazing rights and cottages in the pasture settlements.

Once there used to be ten cottages and a cheese-dairy on the alpine pasture Suha, six cottages on the lower pasture Bareča dolina and twelve on the Storeč raven. Cottages were small, simple and had only one room. Only cheese-dairy has two rooms. Cattle was kept in simple rock fences, which were covered during grazing period with so called "cow roofs" (wooden boards fixed with stones).

Grazing period on the lower pastures lasted about 32 days (from the middle of June to the beginning of July and again in the first half of September) while on the alpine pasture Suha lasted 62 days (July and August).

The largest number of cattle on the alpine pasture Suha after the Second World War was in the year 1955 (60 cows and 30 other cattle). Later the number of cattle was decreasing until 1966. After the forest grazing has been forbidden in 1960 grazing has first stopped on the pasture Bareča dolina, while grazing on pastures Suha and Storeča raven was periodical only. Common deagrarianization and social transition have promoted total abandoning alpine dairy farming in this region.

Condition of the objects in the pasture settlements and changes in the vegetation cover shows distinctive trend of the former pasture areas overgrowth. Pasture areas of lower pastures are grown over by weeds and beech-trees, while land on the pasture Suha is grown over by *Pinus mugo*. Cottages and the other objects which are left off are crumbling. Only few of them are renewed and used as a vacation cottages of farmers, which are descendants of former alpine herdsman.

The revitalization of the alpine dairy farming in the traditional way is not possible any more. However, there is still possible to graze dry cattle, especially for those farmers, who do not have enough land in the lowland. On the other hand there are possibilities to use this area for touristic purposes because of good mountain pathway network and the neighborhood of attractive mountains like Rodica and the skiing center on Vogel.

Literatura in viri:

- Cevc, T., 1992: Bohinj in njegove planine, Srečanje s planšarsko kulturo. Triglavski narodni park, Didacta, Radovljica.
- Ciklično aerosnemanje Slovenije 1975, 1981, 1988. Geodetski zavod Ljubljana.
- Osnovna geološka karta SFRJ Tolmin in Videm, 1 : 100.000, L 33-64, Beograd 1987.

- Tolmač listov Tolmin in Videm, L 33–64 in L 33–63. Zvezni geološki zavod, Beograd 1987.
- Geološka karta Ravne, Tolmin 52 – 25/3, Podbrdo, Tolmin 52 – 25/4 in Slap Savica, Tolmin 52 – 25/1. Geološki zavod Ljubljana Gozdne združbe v gospodarski enoti Notranji Bohinj. Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo v Ljubljani, Ljubljana 1984.
- Gozdnogospodarski načrt za desetletje 1983–1992. Opisni in tabelarni del. Gozdnogospodarska enota Notranji Bohinj.
- Kunaver, J., 1988: Zemljepisna imena v visokogorskem svetu in njihova uporaba na primeru Rombona in Goričice. Pokrajina in ljudje na Bovškem, zbornik. AMRT, Bovec 1985–1987. Ljubljana
- Lovrenčak, F., 1987: Zgornja gozdna meja v Julijskih Alpah in na visokih kraških planotah Slovenije. Geografski zbornik XXVI, SAZU, Ljubljana.
- Malej, B., 1993: Planina Suha v Spodnjih Bohinjskih gorah, geografija območja in planinskega gospodarjenja. Diplomsko naloga, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Ljubljana.
- Melik, A., 1927: Morfologija in gospodarska izraba tal v Bohinju. Geografski vestnik IV (1927), Geografsko društvo v Ljubljani, Ljubljana.
- Melik, A., 1950: Planine v Julijskih Alpah. Dela Inštituta za geografijo SAZU I, Ljubljana.
- Mihelič, T., 1992: Julijske Alpe. Planinski vodnik. 4. popravljena izdaja, Planinska založba PZS, Ljubljana.
- Mikuletič, V., 1984: Gozdne kure, Biologija in gospodarjenje. Lovska zveza Slovenije, Ljubljana.
- Novak, A., 1985: Planšarstvo in pašne planine na gorenjski strani TNP. Triglavski narodni park, Vodnik, Bled.
- Novak, A., 1987: Planinsko sizarstvo. Bohinjski zbornik, Skupščina občine Radovljica, Radovljica.
- Novak, A., 1991: Življenje in delo planšarjev v Bohinjskih gorah. Glasnik slovenskega etnološkega društva 29, štev. 3 in 4, 1989, Ljubljana.
- Novak, V., 1955: Odkup in ureditev služnostnih pašnih pravic v Bohinju. Zbornik Filozofske fakultete 2, Ljubljana.
- Pavšar, M., 1966: Talne razmere Jelovice, Notranjega Bohinja in Mokrega loga. Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo Slovenije, Ljubljana.
- Planinska karta 1 : 20.000 Julijske Alpe – Bohinj, deveta dopolnjena izdaja 1992, Planinska zveza Slovenije, Ljubljana.
- Planinska statistika za leto 1923. Komisar za agrarne operacije v Ljubljani, Arhiv Milana Pahorja, Brezje 24.
- Planinski vestnik IX. 1903, Slovensko Planinsko društvo 1903, Ljubljana.
- Pogodba o ustanovitvi "Pašne skupnosti Savica", Arhiv Pašne skupnosti Savica.
- Posebno aerosnemanje 1956 (Soško gozdno gospodarstvo Tolmin), 1964 (Geodetski zavod Ljubljana).

- Pregled odkupa in predelave mleka na planinah, Arhiv Kmetijske zadruga Srednja vas v Bohinju.
- Prepis u zadevi srejnje Saviške, Od c.k. zemljo odvezne deželne komisije za kransko, Arhiv Pašne skupnosti Savica.
- Rakovec, I., 1937: Morfogeneza in mladoterciarna tektonika. Geografski vestnik XII–XIII, 1936–1937, Geografsko društvo v Ljubljani, Ljubljana.
- Urbančič, M., 1984: Gozdne združbe v gospodarski enoti Notranji Bohinj. Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo v Ljubljani, Ljubljana.
- Ureditveni program kmetijske proizvodnje za območje Gozdarsko kmetijske zadruge Srednja vas v Bohinju. Kmetijski zavod Kranj.
- Vojvoda, M., 1965: Razvoj kulturne pokrajine v Bohinju, Doktorska disertacija, Ljubljana.
- Vojvoda, M., 1967: Spreminjanje gospodarskih funkcij in fiziognomije sezonsko poseljenega pasu v Slovenskih Alpah v zadnjih desetih letih. Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
- Vojvoda, M., Tončič, L., 1975: Preobrazba gorskega sezonsko pastirsko poseljenega področja Slovenije. Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana.

NOVEJŠE SPREMEMBE PROMETA NA IZBRANIH ODSEKIH MEDNARODNIH MAGISTRALNIH CEST TRST–REKA IN POSTOJNA–REKA V SLOVENIJI

Igor Šebenik*

Izvleček:

Članek obravnava spremembe prometa na dveh magistralnih cestah, kjer se občutno pozna zmanjšanje prometa v Hrvaško. Prikazan je razvoj prometa, še posebej sezonskega, poletnega prometa, in primerjava s stanjem po letu 1991. Poudarek je tudi na podrobnejši strukturi in dnevnem hodu prometa, kar je zahtevalo lastna štetja.

Ključne besede: geografija prometa, cestni promet, struktura prometa, dnevni hod prometa, Primorska, Slovenija

CONTEMPORARY CHANGES OF TRAFFIC ON SOME SECTIONS OF INTERNATIONAL HIGHWAYS TRIESTE (I) –RIJEKA (CRO) AND POSTOJNA (SLO) –RIJEKA (CRO) IN SLOVENIA

Abstract:

The article deals with changes of the traffic on two international highways. Traffic on both roads is very affected by the situation in Croatia, especially by the amount of tourism in the Croatian Coastland near Rijeka. The development of traffic is discussed, more attention is put to the detailed structure of traffic and its changes through the day. Therefore an additional counting of traffic was realised.

Key words: geography of transportation, road traffic, daily change of traffic, structure of traffic, Primorska (Coastland), Slovenia

Uvod

Promet na mednarodnih magistralnih cestnih povezavah Trst–Reka in Postojna–Reka se je po letu 1990 precej spremenil. Gostota prometa je upadla, zmanjšal se je predvsem dotedaj izrazit poletni turistični višek prometa, spremenila se je tudi struktura prometa. Namen pričujoče razprave je geografska opredelitev teh

* Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Trg francoske revolucije 7, 61000, Ljubljana.

sprememb, novega obsega ter strukture prometa. Najprej smo prikazali razvoj prometa na obravnavanih magistralnih cestah v zadnjih osemnajstih letih, nato smo opredelili spremembe v zadnjih letih ter obravnavali novo stanje.

Viri in metoda dela

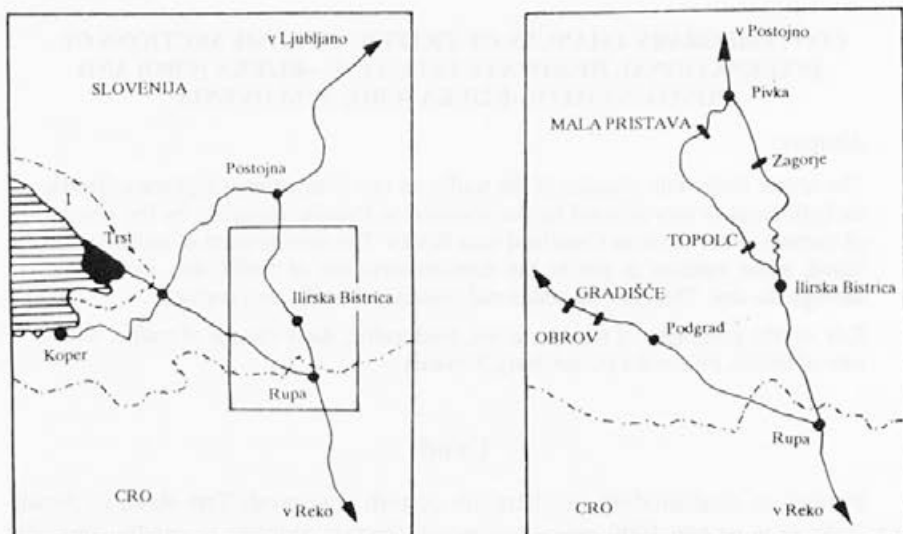
Promet na obeh mednarodnih magistralnih cestah smo obdelali na več števnih mestih v Sloveniji. Po pregledu podatkov Republiške uprave za ceste Slovenije smo se odločili za tri števna mesta:

1. Na magistralni cesti M 12 Krvavi potok–Rupa, odsek št. 354, avtomatsko števno mesto št. 604 v Gradišču.

2. Na magistralni cesti M 10–4 Postojna–Rupa, odsek št. 339, avtomatsko števno mesto št. 615 pri Mali Pristavi.

3. Na regionalni cesti Pivka–Ilirska Bistrica (preko Knežaka), odsek št. 1380, števno mesto št. 398 v Zagorju.

Poleg tega smo izvedli lastna ročna štetja v Obrovu, ki je od števnege mesta v Gradišču oddaljen 2 km v smeri Podgrada, oz. v smeri meje s Hrvaško, ter med naselji Gornja Bitnja in Topolc pri zaselku Mežnarija, ki je od števnege mesta pri Mali Pristavi oddaljen približno 9 km v smeri Ilirske Bistrice. Lega števnih mest je prikazana na sliki 1.

Slika 1: a) Lega mednarodnih magistralnih cest Trst–Reka in Postojna–Reka.
b) Lega števnih mest.

Figure 1: a) International highways Trieste (I)–Rijeka (CRO) and Postojna (SLO)–Rijeka (CRO).
b) Position of counting points.

Razvoj prometa smo obravnavali med leti 1975–1993. Za leta 1975–1992 smo podatke povzeli po objavah Republiške uprave za ceste (Podatki o štetju prometa na magistralnih in regionalnih cestah v Republiki Sloveniji za leta 1975, 1985, 1989, 1990, 1991 in 1992).

Leta 1992 (v Obrovu) in leta 1993 (med Gornjo Bitnjo in Topolcem) smo v mesecu avgustu izvedli po dve lastni enodnevni ročni štetji s poudarkom na strukturi prometa po mestu registracije vozila, smereh prehodov in dnevnem poteku prometa.

Podatki Republiške uprave za ceste, ki smo jih v razpravi povzeli, so pridobljeni na različne načine. V letu 1975 so izvedli 14 ročnih štetij na točno določene datume po navodilih Transportnega komiteja evropske gospodarske komisije (CEMT), na podlagi katerih so izračunali povprečni letni dnevni promet (PLDP). Kasneje je na obravnavanih števnih mestih štetje potekalo avtomatsko, še vedno pa se je izračunaval tudi PLDP. Z ročnimi štetji štirikrat na leto po metodi latinskih kvadratov so dobili strukturo prometa v štirih mesecih različnih letnih časov. Poleti so ročno šteli v avgustu.

Ker je naše ročno štetje potekalo le določene dneve v mesecu avgustu (četrtek in nedelja sredi meseca), so nam za primerjavo prišli prav predvsem rezultati avtomatskega štetja po dnevih, kakor tudi rezultati ročnega štetja v poletnem kvartalu, oz. v mesecu avgustu. Pri izračunih avgustovskega prometa smo ročno štetje linarno ekstrapolirali na poln teden.

Rezultati

Razvoj obsega prometa

Prometa je na obeh cestah v zadnjih 18 letih neenakomerno naraščal vse do leta 1990, nato pa je padel na raven iz začetka obdobja, pri Mali Pristavi pa še nižje (slika 2). Od leta 1975 do leta z najgostejšim prometom (Gradišče leta 1990, Mala Pristava leta 1986) je promet narastel za 55 %, oz. 65 %. Razen v sredini osemdestih let, ko je bil promet na obeh lokacijah približno izenačen ali celo nekaj večji pri Mali Pristavi, je promet v Gradišču za okoli 20–30 % večji kot pri Mali Pristavi.

Za pojasnitev relativnega padca prometa pri Mali Pristavi koncem osemdesetih let in sploh za oceno obsega prometa na relaciji Pivka–Ilirska Bistrica je nujno upoštevati vse pogostejšo uporabljano vzporedno cesto med Pivko in Ilirski Bistrico preko Knežaka. Na števnem mestu Zagorje 6 km iz Pivke proti Ilirski Bistrici je promet narastel s povprečnih 974 vozil na dan leta 1985 na 1740 na dan v letu 1990 (za 78 %). V istem obdobju je promet v Mali Pristavi narastel za borih 15 %, v Gradišču pa za 47 %. Če predpostavimo, da je vsaj polovica prometa v Zagorju tranzitnega, je skupni porast na relaciji Pivka–Ilirska Bistrica (brez lokalnega prometa v Zagorju) med leti 1985 in 1990, okoli 35 %. Skupni promet v Zagorju

in Mali Pristavi je bil v sredini osemdestih let torej za okoli 10–20 % večji kot v prometu v Gradišču, nato pa se je do leta 1990 približno izenačil. Lahko tudi ocenimo, da je v tem obdobju promet preko Knežaka predstavljal okoli 15 % vsega prometa na relaciji Pivka–Ilirska Bistrica.

Slika 2: Razvoj PLDP za števna mesta Gradišče, Mala Pristava in Zagorje med leti 1975 in 1992.

Figure 2: Development of average day traffic at counting points Gradišče, Mala Pristava and Zagorje between years 1975 and 1992.

Po letu 1990 pa se razmerje med prometom v Gradišču in prometom pri Mali Pristavi izrazito premaknilo v korist prometa v Gradišču. V kriznem letu 1991 je promet v Mali Pristavi padel na 41 % iz leta 1986 (oz. 46 % iz leta 1990), v Gradišču pa na 60 % leta 1990, tako, da je razmerjemed obsegom prometa v Gradišču in Mali Pristavi doseglo leta 1991 kar 1 : 1,75, oz. 1 : 1,58 leta 1992. Po izrazitem padcu prometa pri Mali Pristavi, je v enem letu (do leta 1992) ponovno hitreje narasel (za 22 %), v Gradišču pa le za 10 %. Zanimivo pa je, da je bil v Zagorju promet leta 1992 kljub takšnim padcem na okoliških števnihi mestih še za 5 % večji kot leta 1990. Ob upoštevanju te spremembe je bil skupni promet na relaciji Pivka–Ilirska Bistrica leta 1992 pravzaprav približno enak kot v Gradišču. Promet čez Knežak pa je tega leta dosegel kar okoli 40 % vsega prometa na tej relaciji.

Sezonskost prometa je izrazita. V Gradišču in pri Mali Pristavi je bilo pred letom 1990 v dveh poletnih mesecih, juliju in avgustu, približno 1/3 vsega letnega prometa, v Gradišču celo do 40 %. Razmerje med PLDP v avgustu in januarju je bilo leta 1989 in 1990 v Gradišču med 3 in 4, pri Mali Pristavi pa kar med 4–6. To razmerje je na cestah v notranjosti Slovenije okoli 1,5 (npr. števeni mesti Višnja Gora, Idrija), v Petrinjah na cesti Kozina–Koper pa je bilo leta 1990 3,0.

Maksimalne dnevne obremenitve prometa so bile in še vedno seveda so največje v poletnih mesecih, običajno ob sobotah, izrazito povečan promet pa je bil še ob petkih in nedeljah. V Gradišču je maksimalni dnevni promet že presegel 20000 vozil/dan (avgusta 1989), pri Mali Pristavi pa so bili dnevni maksimumi okoli 15000 vozil.

Spremembe obsega prometa smo ugotavljali tudi s primerjavonaših štetij v zadnjih dveh letih s podatki Republiške uprave za ceste na isti dan v tednu in podoben datum oz. sredi meseca avgusta. Primerjava je zbrana v tabeli št. 1.

Tabela 1: Dnevno število vozil v Gradišču–Obrovu in Mali Pristavi–Topolcu na četrtek in nedeljo sredi avgusta v letih 1985, 1989, 1990, 1992 in 1993.

Table 1: The day number of vehicles at counting points in Gradišče–Obrov and Mala Pristava–Topolc for thursday and sunday in the middle of August in years 1985, 1989, 1990, 1992 and 1993.

leto	Gradišče četrtek	Mala Pristava nedelja	Obrov četrtek	Topolc nedelja
1985	7494	8018	9886	10770
1989	9809	10585	8885	10203
1990	ni podatka	7968	9681	
1992	*3900	4100	ni podatka	
1993	*	ni podatka	4900	5800

* v obeh primerih je to ocena celodnevne prometa – ročno štetje je potekalo le preko dneva.

*an estimation

Struktura prometa

Štetja Republiške uprave za ceste razlikujejo med osebnimi vozili, mopedi in motocikli, avtobusi, različnimi vrstami tovornjakov – vse po kategorijah za domača vozila (do leta 1992 so to vozila iz Jugoslavije) ter tuja vozila. Leta 1992 pa ločijo domača – slovenska vozila, vozila ostalih republik bivše Jugoslavije in tuja vozila.

V tabeli 2 je podana struktura po registraciji vozil za mesec avgust.

Tabela 2: Struktura prometa na števnih mestih Gradišče–Obrov in Mala Pristava–Topolc za avgust v letih 1975, 1985, 1990, 1992 in 1993.

Table 2: Structure of traffic at counting points Gradišče–Obrov and Mala Pristava–Topolc for august in years 1975, 1985, 1990, 1992 and 1993

leto	Gradišče domača domestic	Mala Pristava tuja foreign	Obrov domača domestic	Topolc tuja foreign
1975	41 %	59 %	36 %	74 %
1985	27 %	73 %	ni podatka	
1990	28 %	72 %	ni podatka	
1992	*	45 %	55 %	ni podatka
1993	**	ni podatka	41 %	59 %

* Ocena iz dveh dnevnih štetij. V Obrovu je od 45 % "domačih" vozil (kot se je to obravnavalo pred letom 1992), jih je 27 % iz Slovenije, 18 % pa iz Hrvaške.

** Ocena iz dveh dnevnih štetij. Od 41 % je bilo 36 % slovenskih vozil in 5 % hrvaških vozil.

* An estimation. 45 % od domestic traffic is divided 27 % to Slovenian and 18 % to Croatian.

** An estimation. 41 % od domestic traffic is divided 36 % to Slovenian and 5 % to Croatian.

Vozil iz ostalih republik bivše Jugoslavije skorajda ni bilo.

Pri lastnih ročnih štetjih nas je zanimala še podrobnejša struktura po registracijah vozil. Tak pregled za štiri števrne dneve je podan s štirimi strukturnimi krogi (slike 3–6).

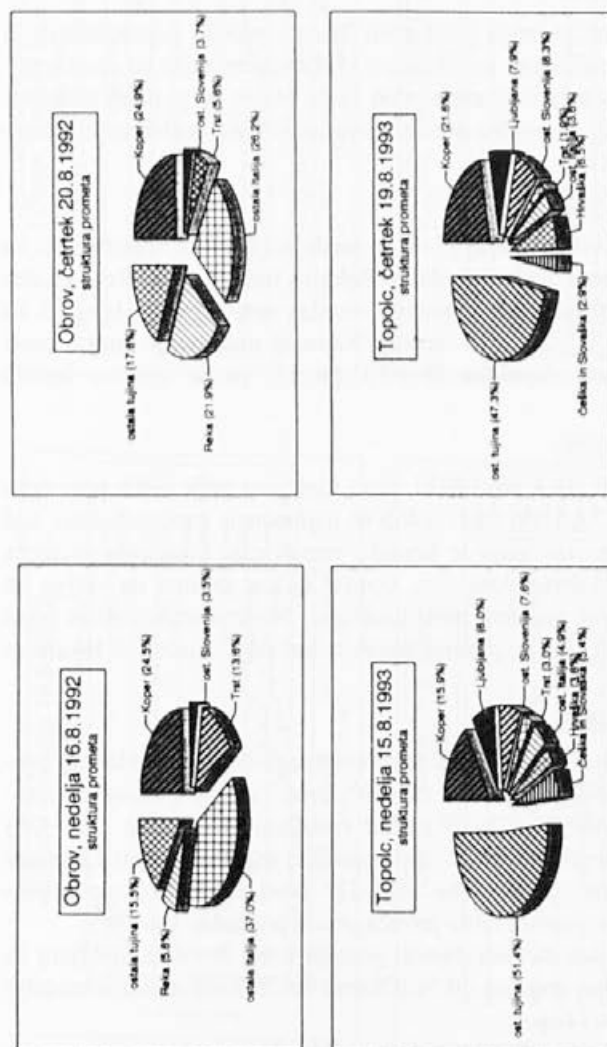
V Obrovu je bil delež koprskih – torej pretežno registracije domačinov – tako v četrtek kot v nedeljo okoli 1/4. Bistvenejša razlika se je pojavila pri reških registracijah, ki so bile v četrtek pogostejše kot v nedeljo, ravno obratno pa je s tržaškimi in sploh italijanskimi registracijami.

V Topolcu je bil delež domačinov (registracija KP) manjši. Zanimivo pa je, da je bilo absolutno število domačinov ne glede na dan v tednu tako v Obrovu kot v Topolcu približno enako (med 930 in 1060 na dan). V Topolcu je bil izrazit delež tujih neitalijanskih registracij (50 %–60 %), med katerimi so prevladovale predvsem nemške in avstrijske registracije, manj pa je bilo madžarskih ter čeških in slovaških registracij. Med tednom je bilo bistveno manj hrvaških registracij kot v Obrovu.

Pri strukturi prometa po vrsti vozil največ pove število tovornjakov. Na števrni dan med tednom – v četrtek sredi avgusta – so v Obrovu predstavljali 6,7 %, v Topolcu pa 7,8 % skupnega prometa. Konec tedna pade delež tovornjakov pod

1 %. Avtobusov je v četrtak pod 1 %, okoli 1 % jih je konec tedna. Motoristov je 2–3 %. Podobna razmerja so tudi pred letom 1992). Vedno je delež tovornjakov pri Mali Pristavi za 1–2 % večji kot pa v Gradišču.

Struktura PLDP zaradi izračuna na celo leto seveda da nekaj višje deleže tovornjakov: števno mesto Mala Pristava 11,6 %, števno mesto Zagorje pa 7,8 % (obje v letu 1992).

Slike 3–6: Podrobnejše strukture prometa.

Figs. 3–6: Detailed structures of traffic

Dnevni potek prometa

Dnevni potek prometa poročila Republiške uprave za ceste ne vsebujejo. Dnevni potek prometa se nam je zdel še posebej zanimiv zaradi štetja v sezonskem času turističnih potovanj. Obravnavali smo ga tudi po strukturi prometa in po smereh prometa. Rezultati so predstavljeni na slikah 7–14.

Obrov – nedelja 16. 8. 1992

Izrazit je predvsem višek prometa proti Trstu v poznih popoldanskih in večernih urah (predvsem italijanske registracije). Sekundarni viški so zgodaj dopoldne in pozno popoldne v ostalih smereh, med 12 in 14 uro pa je manj prometa. Promet proti Reki je manjši, dopoldne prevladujejo italijanske registracije, pozno popoldne pa lokalni promet.

Obrov – četrtek 20. 8. 1992

Proti Trstu sta izrazita viška zjutraj (7–8^h – prednjačijo reške registracije) in popoldne (14–15^h – predvsem domačini, delno Reka in tujina), proti Reki pa čez dan (13–14^h – reške registracije in domačini, vendar uro kasneje: 14–15^h) in zvečer (po 19^h – predvsem domačini in rečani). Najmanj prometa je zjutraj proti Reki. Tovornjakov je največ dopoldne (9–10^h), po 15^h pa se njihovo število razpolovi.

Topolc – nedelja 15. 8. 1993

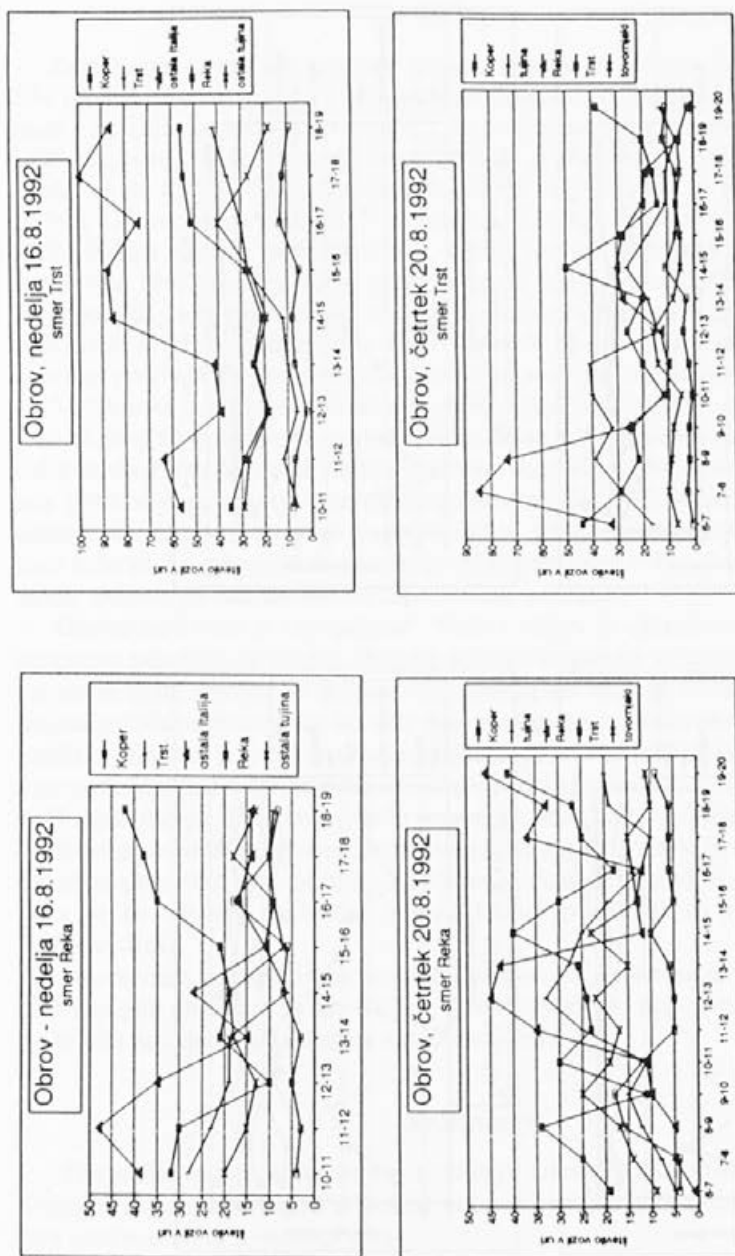
Najbolj izrazit je jutranji višek proti Reki, proti Ljubljani pa je višek prav tako zjutraj in dopoldne ter po 17 uri. Pri vseh viških so najmočnejše zastopani tujci. Od teh splošnih gibanj prometa izstopajo le hrvaške registracije s padcem prometa proti Ljubljani zvečer, ter deloma domačini, vendar njihov promet ne vpliva na splošno sliko. Nasploh je več prometa proti Ljubljani. Najizrazitejše zatišje proti Reki je popoldne in zvečer, ko je promet tujcev edinkrat izenačen z lokalnim prometom.

Topolc – četrtek 19. 8. 1993

Manj izrazito kot v nedeljo, a vseeno v toku celotnega dneva, prevladuje promet tujcev. Najizrazitejši višek je dopoldne (9^h–12^h) proti Ljubljani, manj pa izstopa promet popoldne (15^h–16^h in 17^h–18^h) proti Ljubljani in čez dan (12^h–13^h) proti Reki. Razen zjutraj in med 16 in 17 uro popoldne je promet proti Ljubljani gostejši. Tovornjakov je največ dopoldne (11^h–12^h proti Ljubljani), po popoldanskem upadu pa se njihov promet rahlo poveča pozno popoldne (po 18^h).

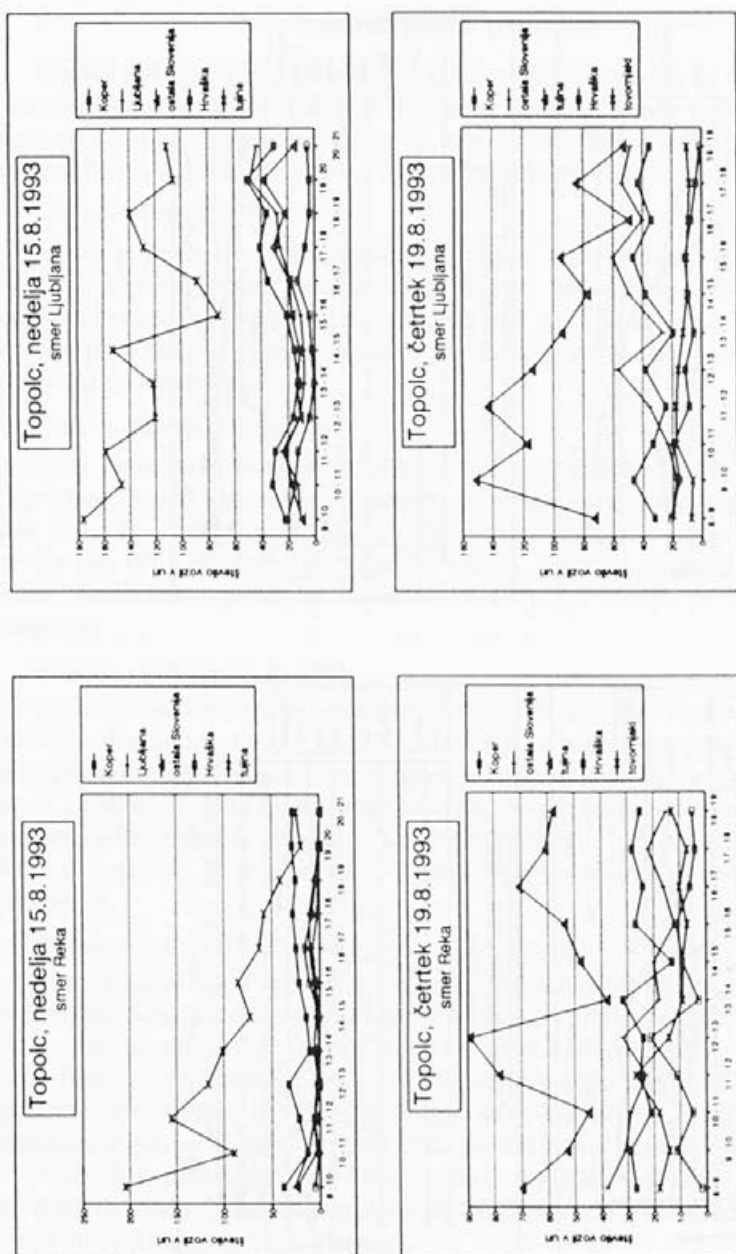
Nasploh je promet na vseh števnih dnevih gostejši proti Trstu in Ljubljani in ob četrkih presega nasprotno smer za 20 % (Obrov) do 25 % (Topolc), v nedeljo pa za 70 % (Obrov) in 58 % (Topolc).

Med štetji nismo opazili nobenih izjemnih dogodkov, ki bi lahko bistveno vplivali na promet. Vsi dnevi štetja so bili tipični, vroči poletni dnevi. V četrtek 19. 8. 1993 po 18 uri je bila ploha.

Slike 7–10: Dnevni potek in struktura prometa v obeh smereh v Obrovu.

Figures 7–10: Daily change if the traffic by structure and direction in Obrov.

Slike 11–14: Dnevni potek in struktura prometa v obeh smereh v Topolcu.

Figures 11–14: Daily change in the traffic by structure and direction in Topolce.

Sklep

Zmanjšanje turističnih potovanj zaradi vojne na Hrvaškem je izrazito zmanjšalo promet na obeh cestah. To se pozna predvsem v poletnih mesecih. Obseg prometa v tipičnih avgustovskih razmerah, ko prevladuje promet turistov, se je po letu 1990 razpolovil. Delež prometa domačinov, ki je pred letom 1990 v takih dnevih znašal okoli 10 % (ob najprometnejših dnevih tudi le 5 %), je narasel na okoli 25 % v Obrovu in na okoli 20 % v Topolcu. Zanimiv je primer regionalne ceste Pivka–Ilirska Bistrica preko Knežaka, kjer je promet v stalnem porastu in je po oceni leta 1992 dosegel 40 % vsega prometa na tej relaciji. Ta cesta sicer ni kvalitetnejša, je pa 6 km krajša od magistralne ceste. Gre za svojevrstno informacijsko inovacijo, ki je že prodrla izven lokalnih okvirov. Za Topolc je še najbolj značilna prevlada tujcev (predvsem nemške in avstrijske registracije).

V Obrovu med tujimi nasploh prevladujejo italijanska vozila. Turističen promet proti Hrvaškemu primorju iz ostale tujine, ki je tu nedvomno precej prispeval k sezonskemu višku od odprtja avtoceste skozi Kanalsko dolino v Italiji pa do leta 1990, se je po odprtju Karavanškega predora leta 1991 verjetno ponovno preusmeril na magistralno cesto Postojna–Reka. Reška vozila so precej pogostejša med tednom, ko gre verjetno za nakupovalna potovanja v Trst (kljub padcu kupne moči), deloma pa tudi za dnevno zaposlitveno migracijo.

Dnevni hod vozil je t.i. "poletni". Večina viškov je zjutraj in zgodaj dopoldne ali pozno popoldne in zvečer. Dnevne delovne migracije se izrazitejše v Obrovu, saj na to cesto gravitirajo poleg samih naselij ob njej, še velik del Brkinov (v bližini je tovarna Plama) ter hrvaški dnevni migranti v Italijo (delovni in nakupovalni). V Topolcu je tovrsten promet majhen, saj na magistralno cesto dnevno gravitirajo le prebivalci doline Reke in manjšega dela Brkinov.

Pričakovati je, da se bo sezonski promet na obeh cestah v prihodnje povečeval. Velikost povečanja bo odvisna predvsem od obsega turizma v Hrvaškem primorju ter od stopnje obnove prometa z Dalmacijo nasploh. Zaradi Karavanškega predora se bo verjetno turistični promet hitreje povečeval na magistralni cesti Postojna–Reka.

Spremembe prometa izven turistične sezone pa je preuranjeno ocenjevati, saj podrobnejših podatkov za leto 1992 v času raziskave še ni bilo na voljo, potrebna pa bi bila tudi dodatna podrobna strukturna štetja.

Summary

The traffic on two international highways Trieste (Italy)–Rijeka (Croatia) and Postojna (Slovenia)–Rijeka (Croatia) in several points in Slovenia was examined. We used two main sources of data:

1. Data of Slovenian roads bureau in Ljubljana, and
2. Additional detailed counting for four days in August 1992 and August 1993, realised with student's help.

Both of the highways are two lanes with no additional lane for traffic in the same direction.

War in Croatia and reduced tourism on Croatian Coastland near Rijeka affected first of all the summer season traffic on both highways after year 1990. The traffic in August was halved, from average aprox. 8000–11000 veh./day before year 1990, to aprox. 4000–6000 veh./day in years 1992 and 1993 (Table 1). Proportion of the local traffic in August before year 1991 was about 10 % (or even only about 5 % at weekends). In year 1992 and 1993 this proportion changed to aprox. 15 %–25 %.

In the section between Pivka and Ilirska Bistrica on the main road Postojna–Rijeka (Figure 1), exists a parallel regional road (via Zagorje and Knežak) which is 6 km shorter and of the same quality as the main road. Traffic on this road in last years is, on contrary, still raising. An estimated proportion of the diverted traffic in year 1985 is about 15 % and in the year 1993 at least 40 % or more.

Structure of the season traffic has been changed after opening of "Karavanke tunnel" in year 1991. Tourists from Germany and central part of Austria used to take highways in Italy and road Trieste–Rijeka before. Now they travel through Slovenia and use road Postojna–Rijeka. Between Trieste and Rijeka, however, Italians represent up to 50 % of the traffic in August (Figures 3–6).

Daily change of traffic in August on the both roads follows a summer pattern: maximums are reached in the mornings and evenings. A local traffic variations on the counting point Topolc (travelling to work, etc.) in August represent unimportant share. In Obrov an evident daily migration to Trieste (mainly local Croatians) and to the nearby factory (In Podgrad, 2 km away) was recognised (Figures 7–14).

We predict more or less constant rising of traffic in the future. The amount of season traffic is dependent on the tourist attraction of Croatia and opening of the corridor to the Dalmatia tourist region. However, a stronger rise is expected on the road Postojna–Rijeka.

Viri in literatura:

3. mladinski raziskovalni tabor "Brkini 1992", 1992: računalniška podatkovna baza o štetju prometa v Obrovu, Obrov.
 4. mladinski raziskovalni tabor "Brkini 1993", 1993: računalniška podatkovna baza o štetju prometa v Topolcu, Topolc.
- Černe, A., 1991: Geografija prometa – metode in tehnike – skripta, Ljubljana.
- Republiška skupnost za ceste, 1976: Promet 1975 – podatki o štetju prometa na magistralnih in regionalnih cestah v SR Sloveniji, Ljubljana.
- Republiška uprava za ceste, 1990: Promet 1989 – podatki o štetju prometa na magistralnih in regionalnih cestah v SR Sloveniji, Ljubljana.

- Republiška uprava za ceste, 1991: Promet 1990 – podatki o štetju prometa na magistralnih in regionalnih cestah v Republiki Sloveniji, Ljubljana.
- Republiška uprava za ceste, 1992: Promet 1991 – podatki o štetju prometa na magistralnih in regionalnih cestah v Republiki Sloveniji, Ljubljana.
- Republiška uprava za ceste, 1993: Promet 1992 – podatki o štetju prometa na magistralnih in regionalnih cestah v Republiki Sloveniji – začasno poročilo, Ljubljana.
- Skupnost za ceste Slovenije, 1986: Promet 1985 – podatki o štetju prometa na magistralnih in regionalnih cestah v SR Sloveniji, Ljubljana.
- Turistična avtokarta Slovenije in dela Hrvaške z Istro, Avto – moto zveza Slovenije, 1986, Ljubljana.

OBMOČJA PROMETNE PRIVLAČNOSTI MED SREDIŠČI URBANEGA SISTEMA SLOVENIJE

Stanko Pelc* , Andrej Černe**

Izvleček:

Članek predstavlja prvi teoretični in metodološki poskus določevanja stopnje prometne privlačnosti med središči v urbanem sistemu Slovenije. Rezultati raziskovalnih naporov so namenjeni oblikovanju geografskega pristopa k celoviti zasnovi prometnega omrežja.

Ključne besede: urbani sistem, prometno omrežje, faktor prometne privlačnosti.

AREAS OF TRANSPORT ATTRACTIVENESS BETWEEN CENTERS IN THE URBAN SYSTEM IN SLOVENIA

Abstract:

The article presents the first theoretical and methodological attempt to determine the degree of transport attractiveness between centers in the urban system of Slovenia. The results of research studies are one of the basic elements for geographic approach towards a complex transport network.

Key words: Urban system, transport network, transport attractiveness factor.

Uvod

Zasnova prometnih omrežij ustvarja številna teoretična, metodološka in praktična vprašanja. Ta so še prav posebnega pomena, ker prometna omrežja pomembneje vplivajo na številna področja človekovega življenja. Pri njihovem načrtovanju in spreminjanju se zato ne srečujemo zgolj s prostorskimi (lokacijskimi) oziroma matematično-grafičnimi in prometno-tehničnimi problemi, marveč s celo vrsto svojstvenih odnosov in razmerij med prometnimi omrežji in posameznimi elementi ter dejavniki regionalnega razvoja. Čeprav je strokovna literatura s področja prometa razmeroma bogata, pa so bila v lokacijski teoriji vprašanja o pro-

* Dr., zasebni raziskovalec, Prevoje pri Šentvidu 19, 61225 Lukovica.

** Dr., doc., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 61000Ljubljana.

storskem načrtovanju prometnih omrežij več ali manj zanemarjena. Celovita zasnova prometnih omrežij je še do danes eden od manj razvitih delov lokacijske teorije.

V teoriji obstajajo številni možni načini tvorjenja prometnih omrežij. Urbani teoretiki trde, da obstajata dva učinkovita načina prometnega povezovanja urbanih središč. Christallerjev je zasnovan na heksagonalni strukturi hierarhije centralnih naselij in je sestavljen iz šestih radialnih vezi enake dolžine. Drugi način je zasnovan na podlagi "kvadratne" zasnove poselitve. Z vidika medsebojnega součinkovanja urbanega in prometnega omrežja pa teoretična razmišljanja nič ne povedo o tem, katera urbana središča povezati med seboj z različnimi prometnimi omrežji. Pri oblikovanju urbanega sistema je bistvena njegova prometna povezanost in dostopnost. Omrežje mest in naselij je treba povezati tako, da so mesta in naselja med seboj lahko in hitro dostopna, hkrati pa je treba njihov prihodnji razvoj podpreti tudi z vrsto drugih dejanj (namestitvev ustreznih terciarnih in kvartarnih dejavnosti, seveda skladno s teorijo o ekonomskem pragu) (Vrišer 1978, 241). Mi smo poskušali poiskati metodološki odgovor na podlagi gravitacijskih modelov, ki so se v prostorskih vedah uveljavili že v preteklem stoletju. Demograf Ravenstain je spoznal, da neko središče privlači prebivalce določenega naselja premosorazmerno s številom prebivalstva v obeh naseljih in obratnosorazmerno z njuno medsebojno razdaljo. Ta Newtonov princip gravitacije smo uporabili pri zasnovi faktorja privlačnosti, s katerim smo določili privlačno moč posameznih urbanih središč za naselja iz njihove okolice. S tem faktorjem smo ocenili katera naselja moramo v urbanem sistemu povezovati s prometnim omrežjem različnih hierarhičnih stopenj.

Faktor privlačnosti smo računali za zasnovo prihodnjega sistema slovenskih urbanih središč (predlagana hierarhija upravnih središč Zavoda za prostorsko planiranje). V tem sestavku ne ocenjujemo ustreznosti tega predloga, temveč podajamo le nekaj ugotovitev do katerih smo prišli pri računanju faktorja privlačnosti.

Faktor privlačnosti (Fp)

S faktorjem privlačnosti smo ocenjevali privlačno moč posameznih vozlišč prometnega omrežja oziroma posameznih urbanih središč v okviru urbanega sistema (Černe & Pele 1992, 132), da bi spoznali, katera urbana središča je treba medsebojno povezati v omrežje. Na podlagi empiričnih preizkusov in dostopnih podatkov za Slovenijo smo se odločili za računanje faktorja privlačnosti (Fp) po naslednji formuli:

$$F_{p_{ij}} = \sqrt[12]{Dm_i \cdot P_i} / \sqrt[3]{d_{ij}^2}$$

$F_{p_{ij}}$ faktor privlačnosti središča i za središče j

Dm_i število delovnih mest v središču i

P_i število prebivalcev v središču i

D_{ij} razdalja med središčema i in j

Privlačna moč središča je torej premosorazmerna z njegovo velikostjo (v zaposlitvenem in prebivalstvenem smislu) in obratnosorazmerna z njegovo oddaljenostjo. Gre torej za precejšnjo poenostavitev, ki seveda ne more v celoti zaobseči vse pestrosti in vseh pojavnih oblik privlačnosti med naselji. Ker je pri računanju vključeno število delovnih mest, je privlačnost v smislu dnevne migracije bolj stvarna, kot pa privlačnost v smislu različnih ravni oskrbe. Ta vidik je stvaren le do tiste mere, kolikor je oskrbna funkcija naselja dejansko v sorazmerju z njegovo velikostjo. Tam kjer pa prihaja do nesorazmerij je tudi tako izračunan F_p manj zanesljiv.

Naslednje dejstvo, ki ga moramo upoštevati je oddaljenost. Ta je lahko stvarna razdalja – torej razdalja po obstoječem prometnem omrežju v km ali pa geometrijska – torej zračna razdalja – ravna linija med centroidoma naselij. V prvem primeru so upoštevane vse naravne in družbene ter ostale razmere, ki vplivajo na stvarni potek prometnega omrežja. V drugem primeru pa gre za namišljeno idealno ravnino (geometrijski prostor). Za planerske potrebe je zelo zanimiv prav ta drugi pristop, saj lahko bolj neobremenjeno pokaže na določene posege s katerimi se lahko spreminja nezaželeno stanje.

Hierarhija urbanih središč

V Sloveniji bo v bližnji prihodnosti prišlo do upravnih sprememb, ki bodo pomembneje vplivale na prihodnje oblikovanje urbanega sistema. Zadnja upravna reforma z oblikovanjem današnjih velikih občin s številnimi političnimi in gospodarskimi pristojnostmi, je imela številne posledice v naseljih, katerih razvoj je bil utemeljen predvsem s tem, da so postala sedež občine. Eden od predlogov prihodnje hierarhije upravnih središč v Sloveniji predvideva poleg državnega središča (Ljubljana) še dve deželni središči (Maribor in Koper), osem pokrajinskih središč (Celje, Kranj, Krško, Nova Gorica, Novo mesto, Murska Sobota, Postojna, Slovenj Gradec), 24 središč skupnosti občin in 74 njim dopolnilnih središč. Slednja bi bila po tem predlogu tudi središča tako imenovanih večjih občin (po tem predlogu bi bilo torej novih občin le 109 in ne od 250 do 300 – predlog manjših občin).

S pomočjo F_p smo ugotavljali katera od teh predvidenih središč privlačijo ostala središča enake oziroma nižje hierarhične stopnje tako močno, da bi jih je treba povezati s prometnico ustrezne kategorije. Ta je tem višja, čim večji je izračunani F_p in čim višje sta v hierarhiji središč obe naselji, ki ju je treba povezati. Središče "i" je treba prometno povezati središčem "j" če je izpolnjen naslednji pogoj:

$$F_{p_{ij}} = F_{p_{i \max}} \vee F_{p_{ij}} \geq 3/4 \cdot F_{p_{i \max}}$$

Primarnega pomena je za posamezno središče prometna povezava s tistim središčem, ki ga privlači najmočneje, sekundarnega pomena pa so vse tiste prometne

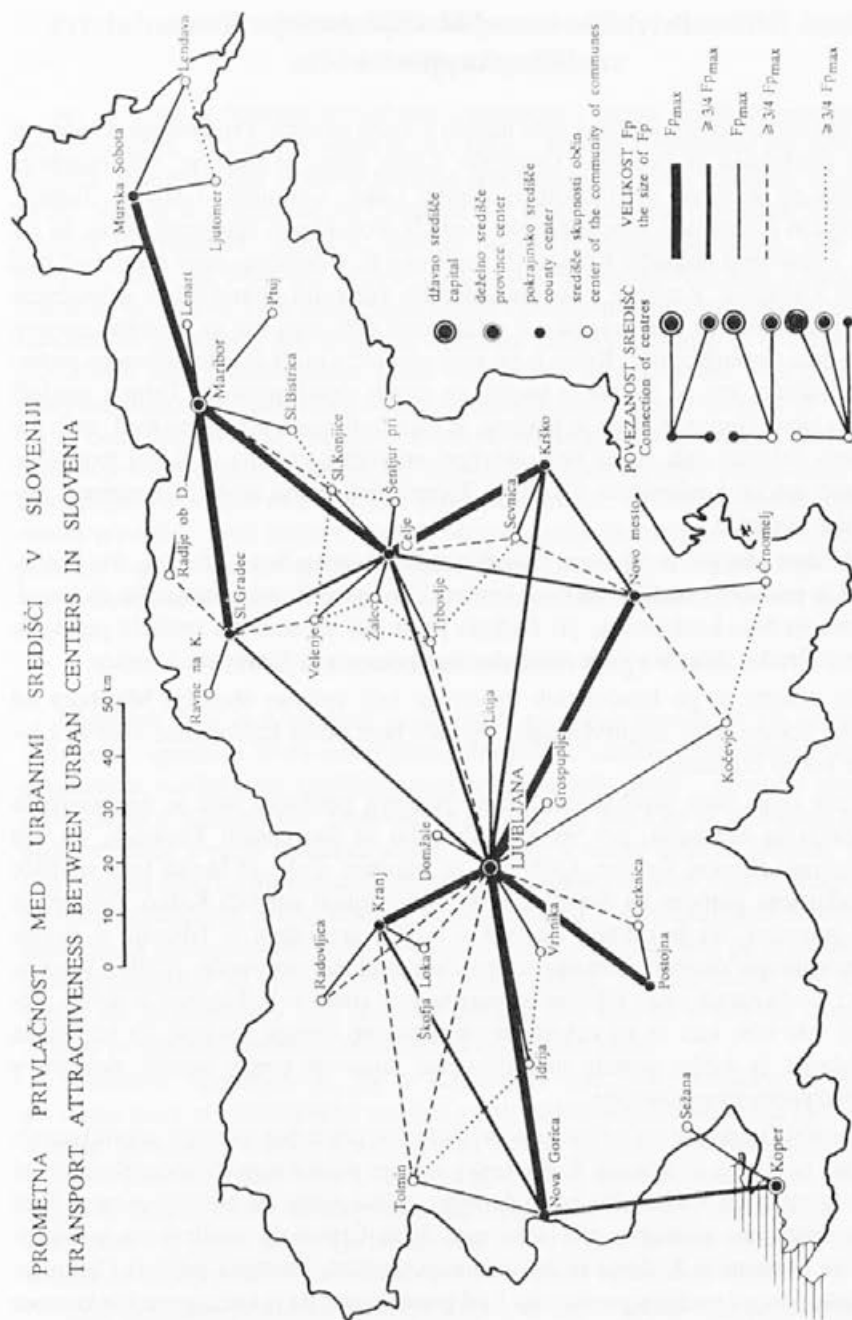
povezave, ki ga povezujejo s središči, katerih privlačna moč je manj kot za četrtino manjša od privlačne moči najmočnejšega središča.

Privlačna moč med pokrajinskimi središči in središči višjih stopenj

Najpomembnejše središče v Sloveniji je Ljubljana kot državno središče. Glede na izračunani F_p so v njenem vplivnem območju pokrajinska središča Novo mesto, Nova Gorica, Postojna in Kranj. Maribor, kot prihodnje deželno središče, najmočnejše privlači pokrajinska središča Celje, Mursko Soboto in Slovenj Gradec. Koper kot razmeroma šibko prihodnje deželno središče ima v svojem vplivnem območju le Novo Gorico, pri kateri se prekrivajo območja privlačnosti večih središč. Privlačna moč Kopra je za to pokrajinsko središče manjša od privlačne moči Ljubljane. V prometnem smislu je torej treba Novo Gorico povezati z Ljubljano s primarno prometno povezavo, s Koprom pa s sekundarno (sl. 1). Kopru s svojo privlačno močjo konkurira še Kranj, ki po izračunanem faktorju privlačnosti še izpolnjuje pogoje za prometno povezavo sekundarnega pomena. Dejansko Kranj Novo Gorico zaradi slabih prometnih povezav in reliefne ločenosti privlači precej manj kot nam kaže teoretični izračun. To pomeni, da bi izboljšanje prometnih povezav med tema dvema središčema zanj pomenilo tudi krepitev njune vloge v urbanem sistemu. Koper pa, kot nadomestek za izgubljeni Trst, še vedno ni dovolj močno središče, da bi lahko od svojega večjega soseda prevzel slovenski del njegovega nekdanjega vplivnega območja.

V vzhodnem delu Slovenije je prekrivanje vplivnih območij pogostejše. Ljubljana je tako kar nekaj pokrajinskim središčem po privlačnosti sekundarno središče (Celje, Krško, Slovenj Gradec) pri čemer tako Maribor kot Ljubljana Celje praktično enako privlačita ($F_{p_{MB,CE}}=0.514$, $F_{p_{LJ,CE}}=0.492$). Če bi bila v računanje faktorja privlačnosti vključena tudi kakovost in raven oskrbe v središču, bi bila privlačna moč Ljubljane zanesljivo večja kot privlačna moč Maribora. To, da se po našem, sicer poenostavljenem, teoretičnem izračunu ravno v Celju sekata vplivni območji naših največjih dveh mest opozarja na to, da Celje nedvomno ima prostorski potencial za vmesno središče vsaj take ravni, kot naj bi bil Koper. Celje ima v primarnem območju privlačnosti sicer samo Krško, vendar sta v polju njegove sekundarne privlačnosti Slovenj Gradec in Novo mesto. To v prometnem smislu vsekakor zahteva močnejše prometno povezovanje na osi Slovenj Gradec–Celje–Krško–Novo mesto. Omeniti je treba še sekundarno privlačnost Novega mesta za Celje, Novega mesta za Krško in obratno ter Slovenj Gradca za Celje. Celje ima torej zaradi svojega geografskega položaja in velikosti trenutno pomembnejšo vlogo v slovenskem urbanem sistemu kot Koper, čeprav naj bi slednji v prihodnje prerastel v deželno središče, Celje pa ne.

PROMETNA PRIVLAČNOST MED URBANIMI SREDIŠČI V SLOVENIJI
 TRANSPORT ATTRACTIVENESS BETWEEN URBAN CENTERS IN SLOVENIA

Privlačnost središč višje stopnje za središča skupnosti občin

Tudi na tej ravni Ljubljana seže najdalj v svojo okolico. Primarnega pomena je njena privlačnost za Domžale, Grosuplje, Litijo, Idrijo in Kočevje. Sekundarnega pomena pa je njena privlačnost za Škofjo Loko, Cerknico, Trbovlje, Tolmin, Kočevje in Radovljico. Obe gorenjski središči predvidenih skupnosti občin, ki sta sicer v vplivnem območju Kranja, sta torej vsaj še v določeni meri podvrženi tudi vplivu Ljubljane. Kranj je s svojim celotnim vplivnim območjem v privlačnem polju Ljubljane. To tudi dejansko v veliki meri drži, vsaj kar se pretežno ravninskega dela Gorenjske tiče. Kranj je po svoji privlačni moči še sekundarnega pomena za Tolmin, kar pa je spet le teoretično zaradi slabih povezav. Tolmin privlači najbolj Nova Gorica. Ker pa je majhna, je taka tudi njena privlačna moč, zato ji v primeru Tolmina tudi precej bolj oddaljeni središči Ljubljana in Kranj teoretično gledano močno konkurirata. Hkrati je Tolmin tudi edino središče v njenem privlačnem območju.

Maribor obsega na tej ravni precej manjše območje kot Ljubljana. Po privlačnosti je primarno središče za Ptuj, Lenart, Slovensko Bistrico in Radlje ob Dravi. Za prva tri brez konkurence, pri Radljah pa se kot sekundarno središče pojavi še Slovenj Gradec. Maribor pa je sekundarnega pomena za Slovenske Konjice.

Na vzhodu se po izračunanih Fp strogo loči vplivno območje Maribora od Murske Sobote, ki je najprivlačnejše središče brez prave konkurence tako za Ljutomer kot za Lendavo.

Celje nima tako prevladujoče vloge. Njegova privlačna moč je najizrazitejša pri Žalcu in Šentjurju, pri Velenju, Trbovlju in Slovenskih Konjicah, pa mu konkurirajo Slovenj Gradec, Ljubljana in Maribor. Celje je hkrati tudi središče sekundarnega pomena za Sevnico, ki jo sicer najbolj privlači Krško. Pri tem je treba povedati, da je celotno Zasavje s svojim središčem v Trbovlju v okviru geometrijskega prostora izrazito usmerjeno proti severovzhodu (Celje, Velenje, Žalec). Toda zaradi svoje reliefne usmerjenosti v smeri vzhod-zahod je dobro prehodno šele tam, kjer se na vzhodu skozenj prečno prebija Savinja. Ta teoretična privlačnost bi lahko postala tudi dejanska samo ob precej smelih posegih v zasnovo prometnega omrežja.

Slovenj Gradec se na tej ravni pojavlja le kot privlačno središče sekundarnega pomena za Radlje in Velenje. Krško ima v svojem privlačnem območju Sevnico, ki pa je hkrati tudi v območju sekundarnega vpliva Celja in Novega mesta. Tudi Novo mesto ima primarno privlačno moč le za Črnomelj, medtem ko je sekundarnega pomena za Kočevje in že omenjeno Sevnico. Postojna privlači Cerknico, ki ji sekundarno središče predstavlja Ljubljana, Koper pa je brez prave konkurence primarno privlačno središče za Sežano.

Privlačna moč med središči skupnosti občin in središči enake in višje stopnje

Na tej ravni so območja privlačnosti posameznih središč višjih stopenj povsem nespremenjena. Nekaj sprememb je le v toliko, kolikor se ponekod kot privlačna središča sekundarnega pomena pojavijo nekatera predvidena središča skupnosti občin. Najbolj je to prisotno na Celjskem. Tu se medsebojno privlačita Slovenska Bistrica in Slovenske Konjice, Velenje privlačijo Radlje ob Dravi, Slovenske Konjice, Žalec in Trbovlje, Šentjur pa privlači Slovenske Konjice. V nekaterih primerih se tudi tu kaže veliko odstopanje od stvarnih razmer zaradi različnih reliefnih in prometnih ovir (Pohorje, Posavsko hribovje). Drugje je ta sekundarna privlačnost med središči enake ravni izražena še med Lendavo in Ljutomerom (obojestranska), kar zaokroža pomursko območje privlačnosti. Sevnica je v privlačnem območju Trbovlja, medsebojno pa se privlačita tudi Črnomelj in Kočevje (tudi tu je na poti vmesno hribovje). Tolmin je bolj zaradi slabe privlačnosti (velike oddaljenosti večjih in močnejših privlačnih središč in šibkosti najbližjega) kot zaradi privlačne moči Idrije v njenem območju sekundarne privlačnosti, tako kot je Idrija v privlačnem območju Vrhnike. Drugih sprememb zaradi vključitve povezav med središči enake stopnje na ravni predvidenih središč skupnosti občin ni.

Privlačna moč med središči nižje ravni

Podroben opis vseh območij privlačnosti na nižjih ravneh bi bil preobsežen zato bomo opozorili le na nekaj pomembnejših in zanimivejših stvari. Območje sekundarne privlačnosti Ljubljane sega ponekod zelo daleč v območja primarne privlačnosti drugih središč. Ponavadi je to znak, da tam kjer se to dogaja manjka bližje središče z večjo privlačno močjo. To velja v veliki meri za Mežico, Bovec, Lož, Ilirsko Bistrico in nekoliko manj za Kranjsko Goro in Vipavo. Prepletanje območij sekundarne privlačnosti je najbolj izrazito v severozahodni Sloveniji. V gorskem in sredogorskem svetu so večja središča redkejša, zato pa je medsebojna konkurenca tistih na ravnini toliko bolj enakovredna. Stvarno stanje se v tem območju od izračunanega bolj razlikuje povsod tam kjer se vektorska smer izračunane privlačnosti bistveno razlikuje od orografske smeri.

Naslednja ugotovitev je, da je Radovljica zelo šibko središče in zato po privlačni moči ni konkurenčna večjima a bolj oddaljenima središčema Ljubljani in Kranju. Seveda to ne pomeni nič drugega kot to, da morajo biti zgornjegorenska središča (Jesenice, Bled, Lesce, Radovljica) čimbolj tesno povezana med seboj, saj šele vsa skupaj lahko enakovredno nastopajo napram bolj oddaljenim večjim središčem. Ne glede na to, kje bo upravni sedež regije, je torej za njeno notranjo trdnost in razvoj pomembna medsebojna povezanost omenjenih središč.

Tudi primarno privlačno območje Kopra, ki naj bi postal celo deželno središče je zelo majhno. V tem pogledu je za širjenje njegovega vplivnega območja dalj v

notranjost Slovenije pomembno njegovo čimboljše in čibolj učinkovito prometno povezovanje v tej smeri. Poleg tega pa bo treba za doseg omenjenega cilja okrepiti tudi njegove terciarne in kvartarne dejavnosti.

Sklep

Z računanjem Faktorja privlačnosti smo prišli do nekaterih ugotovitev, ki so pomembne za učinkovito prometno povezovanje prihodnjega urbanega sistema v Sloveniji. Zaradi reliefnih ovir in pomanjkljivega prometnega omrežja so nekatera območja Slovenije in njihova središča prometno slabo dostopna. Tak je del Koroške, Zgornja Savinjska dolina in Tolminsko. V večji ali manjši meri pa to velja za ves višji del alpskega in predalpskega sveta. Ponekod je iz istih razlogov onemogočeno komuniciranje v posameznih smereh in je gravitacijska usmerjenost drugačna od pričakovane. Najbolj izrazit tak primer je primer Zasavja, ki namesto proti Celju gravitira proti Ljubljani. Ponekod so kljub geografski bližini medsebojni tokovi močno skrčeni zaradi slabe prometne povezanosti (Bela Krajina–Kočevsko–Notranjska).

Izboljšave v prometnem omrežju lahko pomembno vplivajo na spremembe opisanih dejstev in so tako prispevek h planiranemu učinkovitemu urbanemu sistemu, seveda le ob hkratni uporabi vseh drugih, za uresničitev tega namena potrebnih, ukrepov.

Areas of Transport Attractiveness between Centers in the Urban System in Slovenia

Summary

A network creates location problems which present one of the basic questions in planning a transport network. The theoretical points of departure for designing a transport network as a foundation for an effective urban system frequently prove to be difficult to apply in a practical way. One of the main problem of planning a transport network, from the point of view of urban development is therefore, which urban centers to connect with different transport network. On the basis of gravitation models we determine the transport attractiveness between centers of different hierarchical level in the urban system in Slovenia. We based the attractiveness factor on the assumption that the attractiveness of an urban center is directly proportional to its employment function and population size and inversely proportional to its distance from the other center. On the basis of empirical tests we determined the following equation for calculating the attractiveness factor:

$$F_{p_{ij}} = \sqrt[2]{Dm_i \cdot P_i} / \sqrt[3]{d_{ij}^2}$$

$F_{p_{ij}}$ the attractiveness factor of center i for center j

Dm_i the number of jobs in center i

P_i the population of center i

D_{ij} the distance between centers i and j

We determined the degree of attractiveness between centers in the future administrative layout of Slovenia on the basis of geometrical (aerial) distance between them. For each center we determined the attractiveness factor to the urban centers on a higher level in the hierarchy of the urban system in Slovenia. The map gives a schematic representation of the main transport connections needed between urban centers of different hierarchical levels.

Literatura:

Banister, D., Pickup, L., 1989: *Urban Transport and Planning*, Mansell Publishing Limited, London and New York.

Černe, A. & Pelc, S., 1992: Urbani sistem in prometno omrežje v Sloveniji. *Geographica Slovenica* 23, Ljubljana, 125–138.

Vaughan, R.J., 1987: *Urban Spatial Traffic Patterns*, Pion, London.

Vrišer, I., 1978: *Regionalno planiranje*. Mladinska knjiga, Ljubljana, 356.

STAROSTNA IN NARODNOSTNA SESTAVA PREBIVALCEV TRŽIČA

Marijan M. Klemenčič*

Izvleček:

Srednjeveško mestno jedro Tržiča je od 60. let doživelo temeljito demografsko preobrazbo. Analiza starostne in narodnostne sestave prebivalstva in gospodinjstev je pokazala, da sta v tem mestu nadpovprečno močno zastopani mlada in stara generacija. Prva je pretežno neslovenske, druga pa pretežno slovenske narodnosti. V mestu se kažejo znaki prikrite slumizacije in getizacije.

Ključne besede: starostna sestava, narodnostna sestava, slum, geto, Tržič

AGE AND NATIONAL STRUCTURE OF THE POPULATION OF TRŽIČ TOWN

Abstract

In the sixties the demographic structure of the medieval part of the town has been changed profoundly. The analysis of the age and national structure of the population and families shows high share of aged and young population. The first one is predominantly of slovene and the second one is predominantly of non-slovene nationality. Special features of slum and ghetto are evident.

Key words: age structure, national structure, slum, ghetto, Tržič town

Uvod

V zadnjih desetletjih mesta doživljajo temeljite demografske spremembe. S selitvijo raznih dejavnosti in prebivalstva na rob mesta ali v njegovo okolico je mestno jedro dobilo novo demografsko sestavo. Le-ta je običajno enostranska in osiromašena, zato prihaja do številnih problemov, ki se v končni fazi kažejo v nefunkcionalni rabi mestnega središča. Za ozdravljanje (revitalizacijo) mestnega jadra je zato izredno pomembno poznavanje demografske sestave.

Prispevek ima namen osvetliti dva pomembna elementa demografske strukture Tržiča: starostno in narodnostno sestavo prebivalstva, kar naj bi bilo izhodišče za podrobnejšo osvetlitev prostorskih problemov mesta.

* Dr., doc., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 61 000 Ljubljana.

Cilj raziskave je bil ugotoviti stopnjo slumizacije (kopičenja najnižjih socialnih skupin v mestnem jedru) in getizacije (kopičenja prebivalstva tuje narodnosti) v Trziču.

Pri raziskavi so bili uporabljeni podatki popisov prebivalstva ter gradivo Zavoda R Slovenije za statistiko o osnovnih demografskih podatkih za člane gospodinjstev v Trziču leta 1991 (spol, starost, kraj rojstva). Osnovna pozornost je bila namenjena gospodinjstvom kot osnovnim demografskim enotam, ki so hkrati tudi osnovne gospodarske in socialne enote.

Tovrstni problematiki v slovenski geografski literaturi ni bilo namenjeno prav veliko pozornosti. Razlog je v tem, da so slovenska mesta majhna in zato so ustrezno skromni in neizraziti tudi pojavi slumizacije in getizacije. Največ je o tem pisal Pak (Pak, 1967; Pak, Bervar, 1971, itd.). Marsikatera analiza je bila opravljena v diplomskih nalogah (Bertoncelj, 1990).

Zelo veliko pa je o slumih in getih napisanega v tuji strokovni literaturi, posebno ameriški. Za naš namen je treba omeniti zlasti teoretski prispevek o novi razredni strukturi v getih ameriških mest avtorja Hughesa, ki podrobneje osvetljuje nov izraz "ghetto underclass". Iz geta, v katerem je bilo nekdaj malo socialne stabilnosti in gospodarske vitalnosti, so se izselili delavci in pripadniki srednjega sloja. Geti so tako postopno postali žepi revščine zavrženih, socialne odvisnosti itd. Prebivalci teh sosesk so postali "podrazred", kar naj bi odražalo njihovo socialno izoliranost (Hughes, 1989). Ameriške razmere nikakor niso primerljive s slovenskimi, nas pa lahko kljub temu opozarjajo na določene možne procese v slovenskih mestih.

Razvoj mesta kot nosilca demografske strukture

Trzič je nastal kot obrtno središče na sotočju manjših rek Bistrice in Mošenika, obdan s strmimi pobočji okoliških hribov. Pomanjkanje prostora je sililo k tesno sklenjeni zazidavi. Stavbe v mestnem jedru so skoraj vse iz začetka 19. stoletja, ko je bil Trzič obnovljen po katastrofalnem požaru leta 1811 (Kragl, 1936). Večje prostorsko širjenje je mesto doživelo ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja z gradnjo industrijskih obratov, ki jih je bilo treba urediti na delno melioriranih površinah ob Trziški Bistrici. Po drugi svetovni vojni so se morale novogradnje (stanovanjski objekti, šola, zdravstveni dom) umakniti na vzpetine na robu mesta, ker v dnu kotlinice ni bilo dovolj prostora.

Ker potreb po stanovanjih ni bilo mogoče zadostiti z gradnjo v mestu, so v šestdesetih letih začeli graditi stanovanja za trziško prebivalstvo v Bistrici, naselju izven trziške kotlinice. Mestno jedro je nenadoma dobilo povsem nov značaj; stara stanovanja in komunalno neustrezno opremljena, so bila primerna le za socialno najšibkejšo sloje prebivalstva. To so bili poleg ostarelih ljudi predvsem doseljenci iz drugih republik nekdanje Jugoslavije, ki so jih pritegovala delovna mesta v industriji in gradbeništvu.

Zaradi pomanjkanja prostora so se iz mesta selile tudi nekatere vitalne mestne dejavnosti (trgovina, obrt, šola, rekreacija). Mesto tako v marsičem postaja relikt srednjega veka. Potreba po revitalizaciji je več kot nujna, če hoče mesto zadihati s svojimi pljuči in postati aktiven dejavnik družbenogospodarskega razvoja.

Starostna sestava tržiškega prebivalstva

Podatki popisa prebivalstva iz leta 1991 v dobršni meri zavračajo teoretsko predpostavko o močni ostarelosti prebivalstva, ki živi v mestnem jedru Tržiča. To se zlasti vidi ob primerjavi starostne sestave prebivalstva Tržiča in prebivalstva celotne tržiške občine. Razlike so majhne, kažejo pa se v naslednjem. V Tržiču je nekaj več mlade generacije (starostni skupini do 10 let ter 20–30 let), in sicer za 5,5 % ter nad 60 let starih (2,3 %), izrazito pa primanjkuje zastopnikov srednje generacije (40–60 let) in mladih od 10 do 20 let (5,5 %). Te razlike so še očitnejše, če primerjamo starostno sestavo tržiškega prebivalstva s starostno sestavo prebivalstva, ki živi izven Tržiča. Največje razlike so pri starostnih skupinah 40–49 let (3,5 % primanjkljaja v Tržiču), do 10 let (2,9 % viška v Tržiču) in 10–19 let (2,5 % primanjkljaja v Tržiču).

Do razlik v starostni sestavi prebivalstva je prišlo predvsem v zadnjih tridesetih letih. Leta 1961 je bila starostna sestava Tržiča skoraj povsem enaka tisti za celo občino. Majhne razlike so bile le v starostnih skupinah do 20 let (rahel primanjkljaj v Tržiču) ter 20–40 let (rahel višek v Tržiču). Po teh prvih skromnih začetkih ostarevanja prebivalstva v Tržiču je šel razvoj v že omenjeno pomlajevanje prebivalstva na cni, ter na izrazito ostarevanje na drugi strani.

Tabela 1: Starostna sestava prebivalstva tržiške občine in Tržiča leta 1961, 1981 in 1991

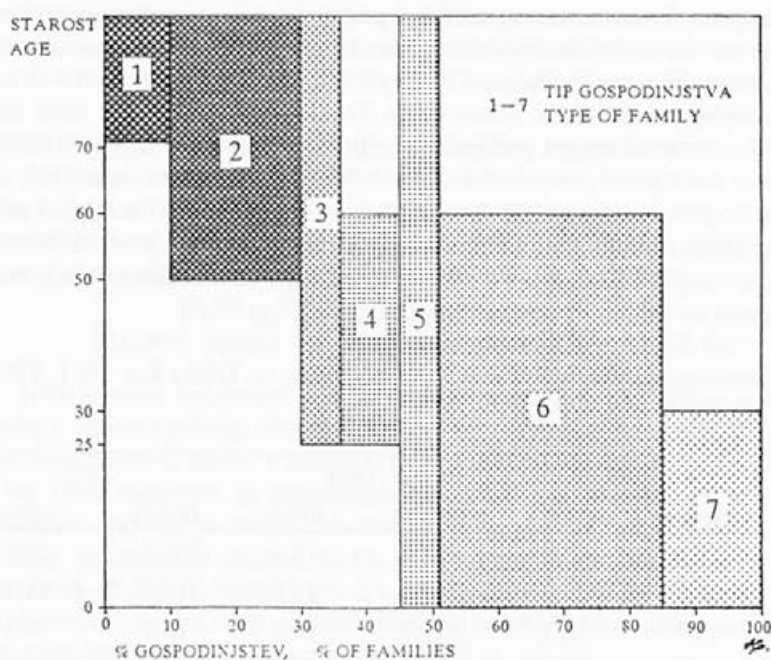
starostna skupina	1961		1981		1991	
	občina	mesto	občina	mesto	občina	mesto
0–9	18,4	17,9	17,0	15,4	13,7	15,8
10–19	17,2	16,2	15,3	14,0	15,8	14,0
20–29	17,7	18,3	17,5	18,7	15,3	16,4
30–39	14,7	16,0	14,1	12,4	16,5	17,3
40–49	9,5	9,5	13,2	12,8	12,8	10,3
50–59	11,9	11,8	9,8	11,3	11,5	10,3
60–69	10,6	10,3	6,2	7,5	8,1	8,7
70 in več			6,9	7,9	6,3	7,2

Vir: Podatki popisov prebivalstva, Zavod R slovenije za statistiko

Starostna sestava gospodinjstev v Trziču leta 1991

Analiza starostne sestave gospodinjstev daje zelo koristne podatke o socialno-ekonomskem potencialu prebivalstva. Njena posebna vrednost je v tem, da ne obravnava delovne sile kot amorfne mase, ampak v okviru osnovnih funkcijskih družbenih skupin: gospodinjstev. Seveda pa je takšne analize zaradi težko dostopnih podatkov in njihovega velikega obsega možna le za manjše prostorske enote. Gospodinjstva so bila razvrščena v sedem tipov, in sicer glede na starostno sestavo njihovih članov. Tovrstna tipologija je bila uporabljena že večkrat (na primer M. Klemenčič, 1988).

STAROSTNA SESTAVA GOSPODINJSTEV V TRŽIČU, 1991 AGE STRUCTURE OF FAMILIES OF TRŽIČ TOWN, 1991

- 1 ostarela gospodinjstva (vsi člani so starejši od 70 let)
- 2 gospodinjstva s člani, starejšimi od 50 let
- 3 gospodinjstva s srednjo in staro generacijo
- 4 gospodinjstva s srednjo generacijo (brez otrok mlajših od 25 let)
- 5 trogeneracijska gospodinjstva
- 6 gospodinjstva z mlado in srednjo generacijo
- 7 mlada gospodinjstva (vsi člani so mlajši od 30 let)

Osnovna značilnost gospodinjstev v Tržiču je njihova izrazita polarizacija na mlade in ostarele. Kar 30 % gospodinjstev ima člane, ki so vsi starejši od 50 let. Na drugi strani pa je v polovici gospodinjstev mlado prebivalstvo. Tako stanje je posledica izselitve dobršnega dela mladega prebivalstva v 60. letih in doselitve predvsem tuje, mlade in nekvalificirane delovne sile. Podobno se je dogajalo v marsikaterem mestu, tako na primer v 70. letih v Kranju, ko se je dobršen del mladih odselil iz mestnega jedra na Planino, kjer je bila organizirana stanovanjska gradnja. Za leto 1990 je bilo ugotovljeno, da je bilo v starem mestnem jedru 22,7 % prebivalstva iz drugih republik bivše Jugoslavije (Bertoncelj, 1990).

Znotraj starostne sestave gospodinjstev je še ena dvojnost, in sicer v narodnostnem pogledu: slovenska gospodinjstva so pretežno ostarela, gospodinjstva, katerih člani so rojeni izven Slovenije, pa so izrazito mlada. Med slovenskimi gospodinjstvi je ostarelih kar 37 %, mladih pa 41 %. Zanimivo je, da je med slovenskimi gospodinjstvi močnejše zastopan trogeneracijski tip gospodinjstva, saj jih nekaj najdemo le še med narodnostno mešanimi gospodinjstvi, medtem ko jih med neslovenskimi gospodinjstvi ni. Iz tega je razvidno, da so slovenska gospodinjstva kljub pretresom v dobršni meri ohranila normalno demografsko strukturo, seveda z močnim poudarkom na ostarelih gospodinjstvih.

Neslovenska gospodinjstva so izrazito mlada; med srbskimi gospodinjstvi je takih 58 %, med bosanskimi pa kar 88 %. Neslovenska gospodinjstva čaka še dolgo obdobje, da bi dosegla kolikor toliko normalno demografsko sestavo in se tudi po tej plati organsko vključila v domačo družbo.

Vrednotenje starostne sestave gospodinjstev po uličnih enotah

Posamezne ulice s svojo lego, zgradbeno strukturo in funkcijami v veliki meri vplivajo na družbenogospodarsko sestavo prebivalstva. Zato je eno od osnovnih vprašanj v kolikšni meri in kako se posamezni deli mesta razlikujejo med seboj, tako tudi po starostni sestavi gospodinjstev. S pomočjo trikotniškega grafikona so bile ulice razvrščene v pet skupin.

1. Močna prevlada mladih gospodinjstev, saj znaša njihov delež kar polovico vseh gospodinjstev. V ta tip spada le Blejska cesta, ki je hkrati ena izmed štirih ulic z več kot 50 % neslovenskih gospodinjstev.

2. Močna prevlada zrelih gospodinjstev (nad 65 %) in nizek delež mladih in ostarelih gospodinjstev (pod 20 %): Pot na pilarno, Čevljarska ulica, Cesta St. Marije aux Mines, Muzejska ulica. Tudi v tem primeru je velik delež neslovenskih gospodinjstev.

3. Povprečna starostna sestava gospodinjstev (20–30 % ostarelih, 50–70 % zrelih in 5–25 % mladih gospodinjstev): Pot na Zali rovt, Ravne, Za jezom, Kukovniška pot, Virje, Balos, Partizanska ulica, Trg svobode, Koroška cesta. V ta tip

spadajo ulice osrednje mestne osi s podaljškom proti Ljubelju do roba mestnega območja.

4. Nadpovprečna zastopanost ostarelih in mladih gospodinjstev. Prvih je 35–45 %, mladih pa 10–25 %. V ta tip spadajo naslednje ulice: Koroška, Kurnikova pot, Predilniška cesta, ulica Paradiž, Šolska ulica in Kosarska ulica. Gre za izrazito majhne in robne ulice s praviloma slabimi stanovanji.

5. Velik delež ostarelih gospodinjstev (35–55 %), medtem ko je mladih manj kot 10 %: Cerkvena ulica, Prehod, Fužinska ulica, Kranjska cesta, Za Mošenikom, Preska, Cankarjeva cesta. Glede na starostno sestavo gospodinjstev tega tipa in četrtega tipa bi lahko sklepali na določene oblike slumizacije. To se na zunaj kaže le v posameznih ulicah v mestnem jedru, medtem ko zgradbe v drugih ulicah dajejo vtis, da so vsaj redno vzdrževane.

Neslovensko prebivalstvo v tržiški občini in v Trziču

Obrtni in nato industrijski značaj tržiškega gospodarstva sta že stoletje pritegovala tujce. Pomembnejše doselitve tujega prebivalstva so se začele z industrializacijo. Doseljevali so se strokovnjaki, predvsem iz avstroogrskih dežel (Avstrije, Češke in Nemčije). Bombažna predilnica in tkalnica kot prvo pravo industrijsko podjetje v Trziču je pritegnilo strokovnjake predvsem iz nemških dežel, pa tudi iz Italije (Mohorič, 1957). Nemški element je bil v Trziču zelo vpliven, kar je bilo čutiti predvsem v nasprotjih med Slovenci in Nemci (nemškutarji) v 19. in v začetku 20. stoletja. V gospodarskem pogledu je bilo to posebej očitno pri nasprotovanju Nemcev Petru Kozini, da bi odprl tovarno čevljev (Mohorič, 1965). Med prvo in drugo svetovno vojno ni prišlo do večjega doseljevanja tujcev, in to največ zaradi močnega obrtniškega značaja tržiške industrije in stagnacije njenega razvoja.

Industrijski razvoj po drugi svetovni vojni je močno škodoval družbenogospodarskim, prostorskim in ekološkim razmeram v Trziču, pa tudi v celotni občini. Ekstenzivna industrializacija je zahtevala novo delovno silo, ki se je doseljevala zlasti iz drugih republik nekdanje Jugoslavije. Poleg večanja deleža neslovenskega prebivalstva je doseljevanje v posameznih obdobjih rušilo spolno sestavo prebivalstva. V prvem povojnem obdobju se je povečal delež 20 do 25 let starih žensk zaradi zaposlovanja v tekstilni industriji (Rakovec, 1954).

Leta 1953 sta po popisu prebivalstva na pripadnike drugih narodnosti odpadla 2 % prebivalstva tržiške občine, leta 1971 je znašal delež že 5,5 % in leta 1991 kar 12 %. V celotnem povojnem obdobju med tujim prebivalstvom izrazito prevladujejo Hrvati, katerih delež po opisih znaša med 37 % in 60 %. Poleg njih so bili do 80. let zelo številni Srbi, katerim so se po deležu enakovredno priključili Muslimani. Po statističnih podatkih se je doseljevanje tujega prebivalstva v tržiško občino po letu 1981 precej zmanjšalo v primerjavi s prejšnjim desetletjem.

Drugačen razvoj pa doživlja Trzič. Leta 1981 je v mestu živelo 17,6 % tujega prebivalstva, leta 1991 pa že 29 %. Za primerjavo: na Jesenicah znaša delež tujega

prebivalstva 36 %. V zadnjem desetletju se nadaljuje zgoščevanje tujega prebivalstva v Tržiču. Leta 1981 je živel v mestu 45 % vseh tujcev, bivajočih v občini, leta 1991 pa že 55 %. V mestu se je v omenjenem obdobju povečalo število tujcev za 75 %, izven mesta pa za 15 %.

Po letu 1991 je na delež tujega prebivalstva vplivala vojna v nekdanji Jugoslaviji. O številu tujcev, ki so se pred vojnimi grozotami zatekli k sorodnikom in znancem, ni na voljo podatkov.

Tabela 2: Narodnostna sestava prebivalstva tržiške občine 1953–1991

	1953	1961	1971	1981	1991
Hrvati	0,8	1,3	2,8	4,3	4,3
Srbi	0,7	0,8	0,9	2,3	2,7
Muslimani	–	–	–	2,3	3,2
ostalo neslovensko preb.	0,7	0,5	2,0	2,2	4,5
skupaj neslovensko preb.	2,2	2,6	5,7	11,1	14,7

– brez pojava ali nizka vrednost

Vir: Popis prebivalstva, Zavod R Slovenije za statistiko

Tabela 3: Število in delež neslovenskih narodnostnih skupnosti v Tržiču 1981 in 1991

	1981		1991	
	štev.	%	štev.	%
Hrvati	245	6,2	329	7,8
Srbi	168	4,3	225	5,3
Muslimani	183	4,6	292	7,0
ostalo neslovensko preb.	98	2,5	373	8,9
skupaj neslovensko preb.	694	17,6	1219	29,0

Vir: Popis prebivalstva 1981, 1991, Zavod R Slovenije za statistiko

Narodnostna sestava gospodinjstev v Tržiču leta 1991

Za podrobnejšo analizo narodnostne sestave prebivalstva po ulicah zaradi zakonskih določil o varovanju osebnih podatkov ni mogoče dobiti podatkov o narodnostni pripadnosti posameznikov. Zato se je bilo treba poslužiti posredne metode. S pomočjo na Zavodu R Slovenije za statistiko dobljenih podatkov o rojstnem kraju popisane prebivalstva smo sklepali na njihovo narodnostno pripadnost. Podatki za posameznike so bili agregirani v večje enote.

Pri posrednem ugovavljanju narodnostne sestave prebivalstva je nemogoče ugotoviti predvsem delež Hrvatov, Srbov in Muslimanov, posebno za prebivalce, rojene v Bosni in Hercegovini. Kljub vsemu nam dajejo podatki dokaj natančno razmerje med slovenskim in neslovenskim prebivalstvom ter regionalno poreklo slednjega.

Gospodinjstva, v katerih so vsi člani rojeni v Sloveniji, imenujemo slovenska, neslovenska pa tista, katerih člani so bili rojeni izven Slovenije. Pri analizi podatkov se je pokazalo, da je zaradi razmeroma mladega doseljavanja možno z veliko stopnjo verjetnosti določiti narodnostno poreklo doseljencev na osnovi njihovega regionalnega porekla.

Leta 1991 je bilo v Tržiču 72 % slovenskih gospodinjstev, 22 % neslovenskih in 6 % mešanih, slovensko–neslovenskih. Regionalno poreklo neslovenskih gospodinjstev je naslednje: skoraj dve tretjini "tujih" gospodinjstev sta iz Bosne in Hercegovine, ostala pa so dokaj enakomerno porazdeljena po ostalih republikah nekdanje Jugoslavije.

Mešana, slovensko–neslovenska gospodinjstva kažejo stopnjo vključenosti neslovenskega prebivalstva v tržiško okolje. 6 % mešanih v primerjavi z 22 % neslovenskih gospodinjstev številčno sicer ne pomeni veliko, vendar je kljub vsemu dokaj vzpodbuden podatek ne le o pripravljenosti neslovenskega prebivalstva do mešanja z domačimi, ampak tudi o pripravljenosti domačinov za sprejem tujcev. Skoraj polovica mešanih gospodinjstev je slovensko–hrvaških, med njimi pa kar tretjina ostarelih; to kaže na zgodnje doseljavanje hrvaškega prebivalstva in na njihovo dobro vključitev v novo okolje.

Členitev mesta glede na narodnostno pripadnost gospodinjstev

Razporeditev neslovenskih gospodinjstev v Tržiču je tesno povezana z zgradbeno strukturo mesta. Čim starejše in komunalno slabše opremljene so hiše, tem večji je delež neslovenskih gospodinjstev. Osnovne razlike med posameznimi mestnimi deli so naslednje.

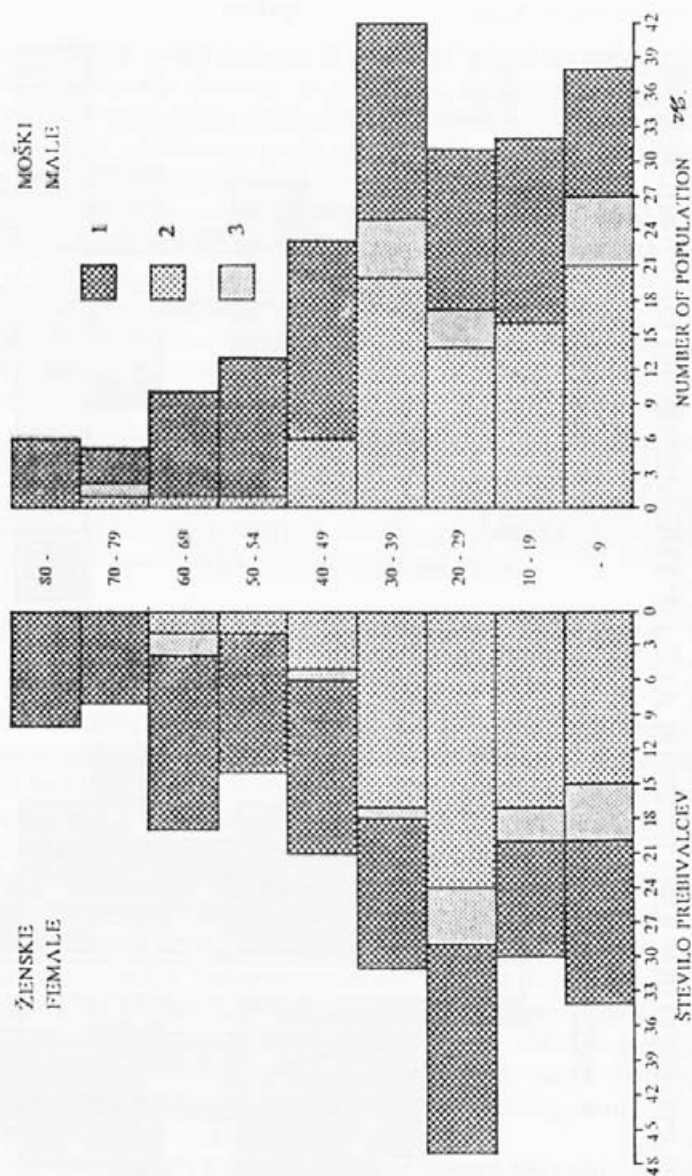
Neslovenska gospodinjstva so v večini v Čevljarski, Blejski in Muzejski ulici ter ulici Paradiž. Vse te ulice so manjše in ležijo v zahodnem, nekdanj obrtniškem delu mesta in imajo izrazito slab stanovanjski standard.

V desetih ulicah, med katerimi so tudi tiste z največ prebivalci, je od četrte do polovice neslovenskih gospodinjstev. Zanimivo je, da je tudi glavna ulična os: Trg svobode–Koroška cesta–Pot na pilarno–Ravne močno obljuden z neslovenskim prebivalstvom. Na tem področju je v absolutnem pogledu celo največje število neslovenskih gospodinjstev.

Manj kot četrtnina neslovenskih gospodinjstev je v 13 ulicah, ki ležijo na robu srednjeveškega mestnega jedra in v ulicah, ki neposredno obdajajo mestno središče.

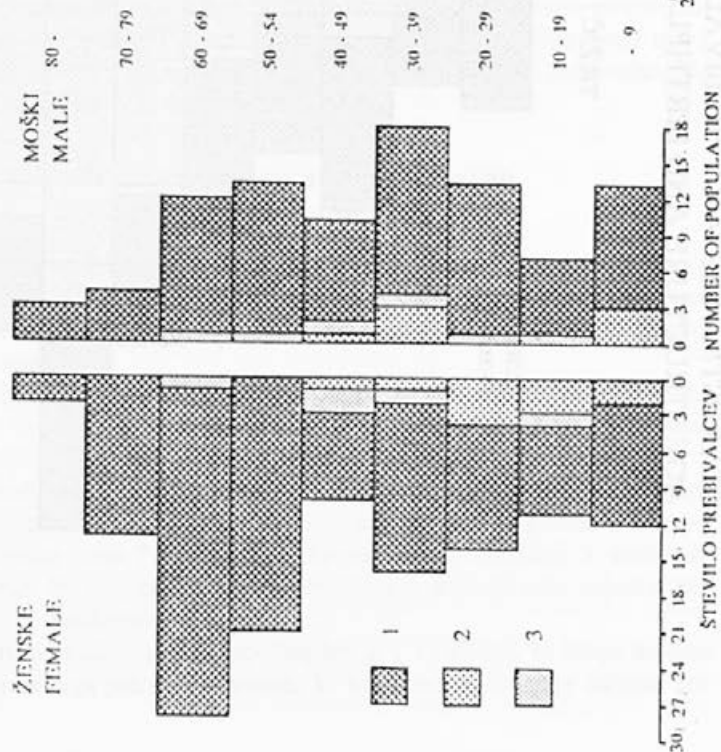
STAROSTNA SESTAVA PREBIVALSTVA GLEDE NA ROJSTNI KRAJ, 1991
 AGE STRUCTURE AND BIRTHPLACE OF THE MEMBERS OF FAMILIES, 1991

TRZIČ: KOROŠKA CESTA

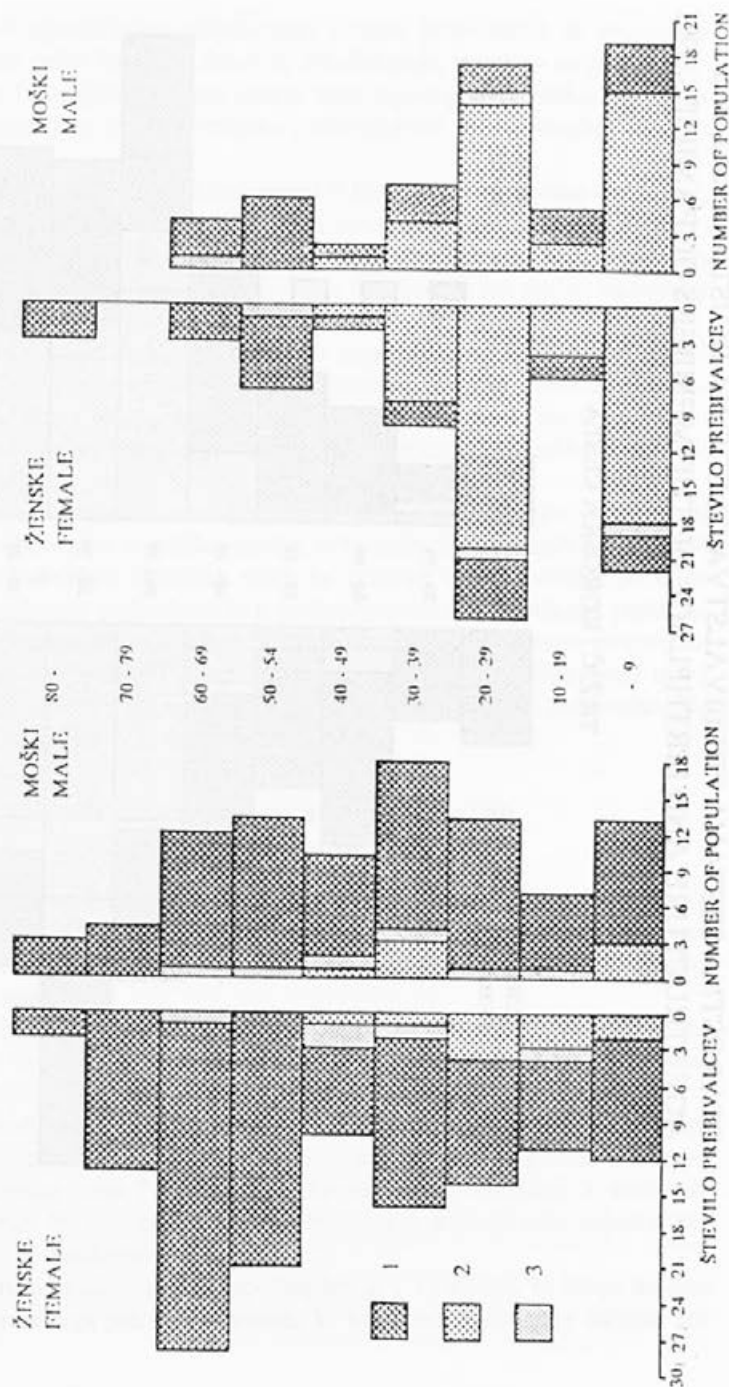

STAROSTNA SESTAVA PREBIVALSTVA GLEDE NA ROJSTNI KRAJ, 1991
 AGE STRUCTURE AND BIRTHPLACE OF THE MEMBERS OF FAMILIES, 1991

TRŽIČ : PRESKA

TRŽIČ : BLEJSKA CESTA

Sklep

Specifičen položaj Trziča v ozki kotlinici je odločilno vplival na sedanjo demografsko sestavo. Pomanjkanje prostora za gradnjo je onemogočalo organski razvoj mesta in s tem tudi normalnejšo demografsko preobrazbo. Tako pa je mesto postalo skoraj mesto-muzej, v katerem je ostalo ostarelo domače prebivalstvo, vanj pa se je doselilo mlado in nekvalificirano neslovensko prebivalstvo.

Današnja starostna sestava prebivalstva je v povprečju sorazmerno ugodna in se močno približuje starostni sestavi prebivalstva za celo občino. Izstopata dve osnovni starostni skupini: ostarelo in mlado prebivalstvo. Prvo je pretežno slovenske narodnosti, medtem ko je večji del mladega prebivalstva neslovenske narodnosti. Obe osnovni skupini prebivalstva sta sorazmerno enakomerno razporejeni po mestu, tako da lahko govorimo le o prikriti slumizaciji in getizaciji. Izrazito neugodna starostna sestava prebivalstva se je zgostila le na manjšem območju v najsterejšem delu mesta (Cerkvena ulica) in na robu mesta v nekdanjih delavskih in uslužbenskih stanovanjih Bombažne predilnice in tkalnice. Na drugi strani se tudi vidnejši znaki getizacije kažejo v manjšem obsegu v Muzejski in Čevljarski ulici ter na Blejski cesti. V vsakem primeru je družbenogospodarska sestava prebivalstva neugodna za izpeljavo resnejše oživitve mestnega jedra.

Age and national structure of the population of Trzič town

Summary

The position of Trzič town in a small deep valley has a decisive impact on the actual demographic structure. Lack of building-grounds didn't allow to spread the town normally. New buildings have been constructed outside the town in the emigration of the great portion of young people from Trzič to Bistrica, emptied flats have been settled by young, non-qualified people of non-Slovene origine.

Trzič with 4200 inhabitants in 1991 is well known as industrial centre developed from middle-age handcraft tradition. The extensive development of industry after the Second World war based on wide spread employment of non-qualified workers that implicated ecological, transport, social and national problems.

The actual image of the age structure looks relatively well. Specificity lies in the existence of two basic age groups: of old and young people. The first group is composed predominantly from Slovene people of non-Slovene origin. In 1991 29 % of the town population fall to non-Slovene population, coming nearly completely from the republics of ex-Yugoslavia.

Both basic age groups, relatively regularly dispersed through the town suggests the appearance of elements of slum and ghetto. The aged people is concentrated more evidently in a small area in the oldest part of the town and on its margin where the old dwellings for industrial workers from the end of 19th century are. The elements of ghetto are emerging also only in some by-streets of the old part of the town with the flats of the lowest category.

Literatura in viri:

- Bertoncelj, A., 1990: Geografska problematika prenove starega jedra Kranja. Diplomski naloga, Oddelek za geografijo, FF.
- Hughes, M.A., 1989: Misspeaking Truth to Power: A Geographical Perspective on the "Underclass" Fallacy. *Economic Geography* 65, 3, str. 187–207.
- Klemenčič, M., 1988: The socio-economic structure of solitary mountain farms – a methodological contribution. *Nordia* 22, 1, str. 47–52.
- Kragl, V., 1936: Zgodovinski drobci župnije Tržič. Župnijski urad v Tržiču.
- Mohorič, I., 1957: Zgodovina obrti in industrije v Tržiču. DZS.
- Mohorič, I., 1965: Zgodovina industrije, gozdarstva in obrti v Tržiču III. Turistično društvo Tržič.
- Pak, M., 1967: Socialno geografska transformacija nekaterih mestnih četrti Ljubljane in Maribora. *Geografski vestnik* 39, str. 123–142.
- Pak, M., Bervar, G., 1971: Geografski učinki socialne deformacije v nekaterih predelih slovenskih mest. *Geografski vestnik* 43, str. 123–134.
- Popisi prebivalstva 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, Zavod R Slovenije za statistiko.
- Lipoglavšek-Rakovec, S.: Tržič. *Geografski zbornik* 2, str. 115–185.

LEDINSKA IN KRAJEVNA IMENA V SAVINJSKO-SOTELSKI SLOVENIJI

Anton Sore*

Izvleček:

Na temelju terenskega, kartografskega in statističnega gradiva smo ledinska in krajevna imena razvrstili po njihovem izvornem pomenu v geografski sistem. Ugotovili smo njihovo pogostnost in razširjenost ter na tej osnovi podali kratek geografski pregled Savinjsko-Sotelske Slovenije in njenih enot. Naredili smo še primerjavo etimološko pojasnjenih krajevnih imen Slovenije in obravnavane pokrajine.

FALLOW AND PLACE NAMES IN THE SAVINJSKO-OBSOTELSKO REGION OF SLOVENIA

Abstract

On the basis of field-work, cartographical and statistical materials, fallow and place names have been included in the geographical system according to their original meaning. Their frequency and distribution have been established and a short geographical survey of the Savinjsko-Obsotelsko region of Slovenia and its units has been made. A comparison between the etymologically clarified place names of Slovenia and the region dealt with has also been made.

Uvod

Pokrajino sestavljajo Gornja Savinjska dolina (A), Celjska kotlina (B), Velenjska kotlina z Vitanjskimi Karavankami (C), Sotelsko-Voglajnska Slovenija (D) in območja spodnje Savinje (E).¹ Subpanonska regija Savinjsko-Sotelske Slovenije zajema po Ilešiču predel, "ki sega od Bohorja in Orlice na jugu do Konjiško-Boške gorske pregraje na severu ter od Sotle na vzhodu do razvodnih slemen in prevalov proti savinjski Deбри in spodnji Savski dolini na zahodu" (Ilešič 1974, 8). Celjska kotlina leži na prehodu iz subpanonskega v predalpski svet, ki mu na našem območju pripadajo Velenjska kotlina s hribovitim obrobjem, zahodni del

* Dr., izr. prof. v pokoju, Kajuhova ul. 7, 63000 Celje

¹ Za pokrajinske enote bomo uporabljali tudi kratice: A, B, C, D, E, za krajevna imena K in za ledinska imena L.

Posavskega hribovja in Gornja Savinjska dolina do Lučnice in Raduhe (Gams 1983, 96–97). Zahodno od tod se dviga visokogorski svet Savinjskih Alp. Ledinska imena² smo zbirali na terenu, jih poiskali v kartogarfskem gradivu³ in v Krajevnem leksikonu Slovenije (1976). Skupno smo zajeli okrog 10.200 ledinskih in krajevnih imen, od tega je slednjih 15,5 %. Krajevna imena so na splošno zelo stara dediščina. Večina jih je nastala v času notranje kolonizacije našega ozemlja, ki je bila v glavnem zaključena v 13. stoletju. "Čeprav je proces dajanja imen nenehno tvoren, je odstotek takšnih krajevnih, rečnih, gorskih in ledinskih imen, ki se šele kasneje pojavijo v jeziku, neznatn" (Bezljaj 1955/56, 239).

Iz objavljenih dognanj jezikoslovcev, zgodovinarjev in geografov smo spoznali izvorni pomen imen, jih razvrstili po geografskem smislu in ugotovili njihovo pogostost in razširjenost. Na tej osnovi skušamo prikazati glavne geografske značilnosti Savinjsko-Sotelske Slovenije in njenih pokrajinskih enot. Vseh krajevnih in ledinskih imen nismo mogli upoštevati, saj vsa niso etimološko pojasnjena ali pa o pomenu ne sodijo v geografski okvir⁴. Iz množice imen smo izbrali samo nekaj primerov⁵. Pogostnost imen smo razdelili na sedem stopenj in jih v tekstu označili z rimskimi številkami: I 0–5, II 6–15, III 16–30, IV 31–50, V 51–75, VI 76–100, VII nad 100.

L e g a. Veliko ledinskih imen se opira na določeno ime naselja, hriba, reke, pokrajine, celine, npr. Družmirsko polje, Zaloške hoste, Drešinjske gmajne, Pod Slomnikom, Ob Voglajni, Za Sotlo, Pri Ameriki idr. Značilne so predložne zveze, ki jih pri ledinskih imenih navadno pišemo narazen: Pod krajem, Za mejo, V robu, Na pogledu itd. Lega naselja se marsikje razkriva že v samem imenu. Savinjsko-Sotelska Slovenija je površinsko razgibana pokrajina, zato je v toponimih pogosto prisotno višinsko razmerje med sosednjimi naselji: zgornji, -a, -e, gorenji, -a, -e, (V), spodnji, -a, -e, dolnji, -a, -e (IV), srednjih pri nas skoraj ni. Navedimo nekaj ledinskih in krajevnih imen, ki označujejo lego: Doln, Dolna, Dolensčica (L, E, D, II), Dolne, Dolenje (K, D, E, I); Gornek, Zgornce (L, A, D, E, I), Gorenje (K, B, I); Prednica (L, D, I); Visoka (L, B, D, I), Visoko, Visoče (K, B, D, I); Sredince, Srednice (L, A, B, I); Nizka (K, A, I); Zadej (L, D, I); V vanke (L, D, I); Prečnica (L, D, E, I), Prečna (K, A, I); Daljna (L, D, I); Stranje, Zastranje (K, D, I). V to veliko skupino bi lahko uvrstili še nekatera imena večpomenskega značaja, ki jih omenjamo v drugih poglavjih. Mnoga, zlasti manjša

² Ledinska imena v rokopisni zbirki na Oddelku za slovenski jezik Univerze v Ljubljani niso krajevno opredeljena.

³ Katastrski načrti od leta 1825 dalje, osnovne državne karte (1 : 5000, 1 : 10.000).

⁴ Pri večbesednih imenih smo bili včasih v zadregi, kateri del imena je pomembnejši, pri pomensko enakovrednih besednih zvezah pa smo se odločili za izmenično opredelitev.

⁵ V seznam naselij niso vključena imena delov večjih strjenih naselij, mest, kjer še imajo ulični sistem in so nekdanja naselja izginila, ali pa so jih vključili v seznam ulic (Zavod SRS za statistiko 1977, 6).

naselja, prepoznamo šele v družbi bližnjega večjega kraja ali pokrajine, npr. Brezje pri Dobjem, Dol pri Laškem, Bistrica ob Sotli, Šempeter v Savinjski dolini, Sv. Florjan pri Šoštanju idr. Meje so imele pomembno vlogo pri midsosedskih odnosih in so zato tudi v ledinskih imenih precej pogostne (B, C, A, D, III) Mejica, Na mejniku, Med mejami, Zamejišče, manj razširjeno je krajevno ime Meje (C, B, I). Čeprav ima apelativ kraj več pomenov, ga tukaj omenjamo kot geografsko označbo. Znana so ledinska imena: Na krajeh, Skraja, Okrajek, Krajica in toponim Podkraj (L, A, B, D, E, C, III; K, B, C, I). Zanimiva je Badjurova razlaga: "Kraj je določna ali nedoločna meja med ravnino in poedinimi terenskimi naravnimi ali umetnimi pregradami" (Badjura 1953, 28). Zlasti v hribovitem svetu Gornje Savinjske doline srečamo ledinska imena: Rob, Pod robom, Za robmi (II).

K a m n i n s k a s e s t a v a t a l. Najbolj razširjeni občni imeni sta kamen in peč. Ledinska imena tega tipa spadajo v V. in IV. razred pogostnosti, krajevna pa pri obeh primerih v II. razred. V raznih izpeljankah, sestavljenkah in besednih zvezah jih poznamo tako v Gornji Savinjski dolini, kakor v Voglajnsko-Sotelski Sloveniji. Marsikaka peč se imenuje po posestniku. Peč opazimo v krajevnih imenih: Pečica, Pečine, Pečovnik, Pečovje, Podpeč pri Šentvidu, Gluha Peč (D, B, E), v ledinskih pa: Peč, Bela peč, Strašilna peč, Huda peč (A, D, E, C, B). Po kamnu se imenujejo naselja: Kameno, Kamenje, Kamenik, Kamenče (D, B) in zemljišča: Kamenščica, Kamenjak, Kamnica, Lahki kamen, Legi kamen, Pri treh kamnih (D, E, A, B, C). Po skali in skalah so ledinska imena: Za skalo, Skalca, V skalah (A, E, C, II), krajevno je eno samo – Škale (C). Enak pomen imajo ledinska imena: Ker, Kir, Kerovšca (L, A, E, I) in Čeren, Počerje, Čerine (Bezljaj 1956, 115; D, E, A, II). Ledinska imena: Peski, Peske, Pri pesku, Široki peski (IV) so znana predvsem na prostoru med spodnjo Savinjo in Voglajno ter v Gornji Savinjski dolini, imena: Prod, Prode, Na produ pa v Zgornji in Spodnji Savinjski dolini (II). Na kamninsko sestavo tal opozarjajo tudi toponimi: Podmelj, Mele, Meliše (D, A, I) in ledinska imena: Za melom, Rdeči mel, Melovje (D, E, A, II). Lapor odkrijemo v krajevnih in ledinskih imenih: Laporje, Opoka (K, B, I), Na laporju (L, D, I). Na tuf, groh opozarjajo maloštevilna imena: Grohat, Grahotnica (L, A, B, C, I), Grohotje (K, D, I). Kremen, kredo in skril vsebujejo imena: Kremenica (L, E, I), Pod kredo (L, A, E, I), Na skrilu, Skrelavje (L, A, I). O ilovici in glini govorijo imena: Na ilovici, Na ilovki (L, B, I), Na glini (L, B, I), Ilovca (K, B, I), Glinje, Zaglink (K, B, I).

P o v r š j e. Površje je s svojo nadmorsko višino, strmino, prehodnostjo ali zaprtostjo, posredno pa tudi s podnebjem, prstjo, rastjem idr. odločilno vplivalo na poselitev in gospodarsko izrabo pokrajine. Reber spada med imena, ki se v strokovnem in ljudskem izražanju in pojmovanju vedno bolj izgubljajo. Ledinska imena: Reber, Rebro, Rebrji, Rebrje, Rebrine, Rebernica, Porebenca, Rebrčina, Podrebrje itd. so dokaj enakomerno razširjena po vseh pokrajinskih enotah Savinjsko-Sotelske Slovenije (VI). Krajevna imena tipa reber: Rebre, Podreber, Dolgo Rebro so prostorsko bolj omejena (K, D, E, B, II). Ledinska imena: Dolec,

Dolček, Dolič, Dole, Dolšca, Dolce, V dolah idr. (VII) in krajevna imena: Dol – Suha, Svetli Dol, Črni Dol, Zdole idr. (III) so najbolj pogostna na območjih Voglajne, Sotle in spodnje Savinje, srečujemo pa jih tudi drugod. Pri nas je malo naselij z imenom Dolina (D, I), pogostna pa so ledinska imena: Dolinca, Odola, Odela, Vodela, Globoka, Večna, Zadnja, Tiha, Temna, Stara dolina, Tri doline itd. (D, B, E, A, C, VI); precej dolov in dolin pa se imenuje tudi po Posestnikih (II, III). Breg je v Sloveniji izredno pogostno ledinsko ime, tudi na našem območju jih je zelo veliko (VII): Brege, Brežnice, Brežje, Brežic, Brežnica, Bregonca, Na bregu, Strmi breg, Hudi bregi itd. (D, B, A, C, E); marsikak breg se imenuje po hišnem imenu (IV). Toponimov te vrste je pri nas nekoliko manj: Breg, Breška vas, Obrežje pri Zidanem Mostu, Zabrež, Podbrege itd. (E, B, A, D, II). Zlasti na Voglajnsko-Sotelskem in v Zgornji Savinjski dolini so zelo pogostna ledinska in krajevna imena: Vrhek, Na vrhe, Vrhonce, Vršnica (L, VI), Vrh, Vrhi, Vrhovnica, Veliki, Mali, Babni, Tolsti, Slemški, Pusti, Črni, Spodnji, Zgornji Vrh itd. (K, IV). Hrib redkeje opazimo v naših krajevnih imenih: Hrib, Hribe, Hribi (D, B, I). Čeprav je hrib mlajša orografska označba (Melik 1963, 201), je v živem ljudskem imenoslovju izredno razširjena; na obravnavanem območju je nad sto ledinskih imen (D, A, B, E, C), precej hribov pa se imenuje tudi po posestnikih (III). Navedimo nekaj tipičnih primerov: Na hribu, Hriber, Hribec, Hribenca, Veliki, Dolgi, Mali, Zaspani hrib idr. Gora se v ledinskih in krajevnih imenih često predstavlja v predložni in pridevniški zvezi: Pod goro, Na gori, Za goro, Podgornica, Predna, Planinska gora idr. (L, D, B, E, C, A, III). Podgora, Zagorje, Medgore, Pusta, Črna, Sladka, Bela, Vinska Gora (K, D, B, C, E, A, III). Tvorjenke iz gore so: Gorica, Gorca, Gorička, Goričica itd. (L, B, D, C, E, A, V). V toponimih so gorice dokaj pogostne, nekatere se imenujejo po bližnjih večjih naseljih, npr. Gorica pri Dobjem, pri Slivnici, pri Šmartnem, Imenska Gorica (K, D, B, E, A, III). Gorica spada med najstarejše orografske označbe (Melik 1963, 200) in je tudi zaradi tega bolj pogostno krajevno in ledinsko ime. Označbe gorica, brdo, grič so dokaj enakovredne in pomenijo v glavnem nižje vzpetine z relativno višino 100 do 200 metrov. Po višini sodi brdo med grič in hrib (Gams 1986, 79). Ledinska imena: Na gričku, Griče, Stranski grič (D, E, B, A, IV) in V brdih, Brdce, Brce, Brdina, Brdnica (E, B, C, A, III) so mnogo bolj razširjena kot krajevna imena: Grič, Griči (B, D, I), Brdo (D, A, B, C, II). Kaže, da se ledinska imena Holm, Hom, Hum, va naši pokrajini niso prijela, pač pa so omenjene površinske oblike prisotne v krajevnih imenih: Hom, Podhom, Podhum, Zahomec (B, A, E, II).

“Izmed vseh domačih izrazov za dolinske, ravninske končine je kot najbolj ljudski in navaden, zato izkazuje v imenoslovju največ topografskih imen” (Badjura 1953, 198). Na obravnavanem območju je ledinskih in krajevnih imen po kotu mnogo več (L, D, A, B, E, C, V; K, D, A, B, II) kot po koncu (L, A, B, D, E, C, II; K, B, E, I). Za prvo skupino navajamo primere: Kot, Kote (K), Kotič, Kotec, Koti, Srebrni, Zlati, Črni kot (L), za drugo pa: Konec, Konci, Konce, Končina (L), Zgornji, Spodnji Konec, Končnica (K). V ljudski govorici in imenoslovju je

graben – jarek izredno živo in pogostno ime manjših potočkov. Nad polovico ledinskih imen tega tipa je med Voglajno in Sotlo (D, B, C, A, E, V). Marsikak graben imenujejo po lastniku. Znana ledinska imena so: Graben, Grabni, Grabnica, Hudičev, Hudi, Suhi, Rjavi, Strašni graben itd. Enaka ali podobna, a manj številna so krajevna imena tega tipa (D, I). Pleteršnik pojasnjuje apelativ draga z: das Tal, der Wassergraben, die Mulde, die Schlucht (Pleteršnik 1894, 166). Na našem območju srečamo ledinska imena: Draga, dražica, Dražnica, V dragi, Na dragah idr. (L, D, B, A, C, E, V). Zlasti v pretežno hribovitem in gričevnatem svetu so znali ceniti ravne, za obdelovanje primerne površine, zato ne preseneča, da so ledinska imena: Ravna, Na ravnem, Ravnice, Ravenca, Ravnina, Velika, Lepa, Nova raven, Zgornja lera ravna idr. najbolj razširjena v Voglajnsko-Sotelski Sloveniji in v Gornji Savinjski dolini (D, A, B, E, C, VI); ponekod jih imenujemo tudi po lastnikih. Na bolj ali manj ravnih površinah so nastala naselja: Ravne, Velika Raven, Ravno, Zaravno idr. (K, D, C, B, II). Malo ravninsko ploskev je zaznati v imenih: Lopatje, Lopatjek (L, D, B, C, E, A, III), Lopata, Lopaca, Lopatnik (Badjura 1953, 45; K, C, B, D, I), Ležen (L, C, I), Ležene (K, D, I) (Badjura 1953, 46). Ledinska imena Polica, Police, Na policah so doma v Gornji Savinjski dolini in v Celjski kotlini (I). Omenimo še imena s pomenom stran: Plat, Podplat, Plate (K, B, D, I), Plati, Veliki plat, Za plato (L, C, B, D, A, III). Na glavate, kopaste oblike kažejo imena Kogel, Kogla ali že pokaženi Kugel, Kugla, Kuga idr., ki jih srečujemo zlasti v Gornji Savinjski dolini (L, A, B, C, D, III). Imena: Grobelce, Grobelno, Groblja (K, D, B, I), Groble, Grubla, Grubeljce, Grobelska jama, Velika in Mala groblenca, Na groblje (L, B, A, E, D, C, III) lahko predstavljajo: 1. kup nametanelega kamenja, 2. ledeniško moreno, 3. zastarelo pokopališče (SSKJ 1970, 766), 4. arheološki kraj, naselje, trdnjavo. V rimsko dobo segata najdišči Grobeljce pri Ločici v Savinjski dolini in Grobelce pri Šmarju pri Jelšah (Arheološka najdišča Slovenije 1975, 286, 293). Ledinska imena: Gomila, Gomile, Pod gomilo (E, B, D, I) in krajevno ime Gomilsko (B, I) označujejo ali grob, ali velik kup, ali (zastarelo) grič, hrib (SSKJ 1970, 719). Na širši zložnejši prehod čez gorsko sleme iz ene doline v drugo kažejo ledinska imena: Na sedlu, Zgornje sedlo, Sedle, Presedle (B, A, C, D, II). Predvsem v Zgornji Savinjski dolini in na območju med Celjem in Zidanim Mostom so znana ledinska imena: Plaz, Plaze, Plazenca, Plazi, Škrbinski plaz (A, E, D, C, B, III), krajevno ime je eno samo – Plazovje (E). Na kraških tleh so pogostna ledinska imena: Rupa, Rupca, Rupnca, Zarupa, Podrupa (L, D, E, C, B, A, IV), precej manj imen pa je po vrtačah: Vrtača, Vrtače, Vrtačica (L, C, A, E, D, B, II). Malo je krajevnih imen tipa Rupe in Vrtače (K, C, I). Apelativ jama je razširjen bolj ali manj povsod (IV), precej je tudi lastniških imen. Za ledinska imena tega tipa navajamo primere: Jama, V jamah, Jamice, Jamne, Globoka, Temna, Velika, Zgornja jama, Knapovske jame (C, A, D, B, E, IV), za krajevna imena pa samo Hudo Jamo (E, D, I). Na kotlaste globeli nas opozarjajo imena: Kotle, Kotlače, Na kotlu (L, A, E, D, B, II). Dokaj pogosta so ledinska imena: Globoka, Globoke, Globovše, Globovšca (D, B,

C, A, E, III9, manj pa je toponimov: Globoko, Globoče, Globače (D, E, A, B, II). Skoraj vsa ledinska in krajevna imena po krnicah so v Gornji Savinjski dolini: Krnica, Krnišnica (L, A, E, I), Krnice (K, A, I). V Sloveniji so izredno pogosta ledinska in gorska imena izvedena iz pridevnika strm. Na območju Savinje in Sotle so: Strmina, Strmice, Strmene, Strmenica (L, D, C, A, B, E, II), Strmec, Strmec nad Dobrno, Strmec pri Rogatcu, Strmea (K, D, A, C, E, II). Za visokogorski alpski svet in predalpsko hribovje so značilna ledinska imena: Stene, Stenec, Na stenici (A, C, II). Klini so manjše krajše gorske končine (Badjura 1953, 82), ki jih opazimo tudi v ledinskih imenih: Klin, Kline, Za klinom (A, B, D, II). Tudi tesni so dobile svoje mesto v ledinskih in krajevnih imenih: Tesnice, Tesen, Podtesna (L, D, A, B, I), Tesno (K, B, I); Soteska, Socka, Sotensko pri Kalobju (K, D, B, A, II). V prvi razred pogostnosti in prostorsko bolj omejena so imena: Riža, Riže (L, E, D); Drča, Novinska drča, Poševne drče (L, D); Sleme, Na slemenu (L, B, A, C); Grmada (L, E, C, D); Luknja, V luknji (L, C, E); Zaglavnica, Zglavnica (L, A, D); Rovce, Roviše (L, D), Rovte (K, B) itd. Omenimo še občno ime pekel, ki v reliefu označuje prepadno skalno žrelo, globoko, kotlasto gorsko jamo ali špranjo, črno brezno, pa tudi stisnjeni, temačni kraj (Badjura 1953, 189). Pekel poznamo kot krajevno (B, I) in ledinsko ime (D, I). Ljudske razlage o nastanku imena Otok so različne (K, B, A, I in L, D, I).

Podnebje. V podnebno skupino imen smo uvrstili naslednja: Mrzlica, Mrzla Planina, Mrzli dol (K, B, A, D, E, II), Suha, Suho (K, D, A, I), Veternik (K, D, E, I), Osojek (K, D, I). Bolj pogostna so ledinska imena: Sončna, Sončno, Sončni hrib (D, A, B, C, E, II); Senčna in Senčni rovt, Ravna senca (D, A, B, I); Osoje, Osojna (D, A, B, I); Nicina (C, I); Mrzlek (A, B, C, D, II); Ledenica, Spodnja in Zgornja ledenka (D, B, C, A, E, II); Ivje (C, I); Suše Sušica (A, D, I); Znojilo (D, I); Pri vetru (A, I).

Prst. Razmeroma malo je krajevnih in ledinskih imen po prsti, pa še od teh bi lahko nekatera uvrstili h kamninski sestavi tal. Po barvi prsti razlikujemo imena: Zgornja in Spodnja Rjavica (K, D, I); Črna zemlja, Črnica (L, D, I); Rdeča zemlja (L, C, I), po sestavi pa: Prodница, Prodnice (L, B, C, II); Peskovica, Pešenka, Na pešnici (L, B, A, E, I); Laporšnica, Laporca (L, D, I); Prhlica (L, B, I) in Trdice (L, D, I). Neopredeljena glede barve in sestave so imena: Blate (K, B, I), Blatnica, Blatnice, Brnce (L, A, B, E, II).

Rastje. Prvotno je imel vsak tip gozda svoje ime, in sicer po botaničnih in terenskih značilnostih ali pa po legi, šele kasneje tudi po gospodarskih funkcijah. "Abstraktni kolektiv" je plod verjetno zelo mladega razvoja (Bezljaj, 1959/60, 115). Imena: Gozdec (K, E, I), Gozd, Pod gozdom, Črni gozd, Stari gozd (L, B, A, C, E, II), Za lesjem, Nad lesom, ravno lesje, Črni les (L, A, C, E, B, D, III), Les Podles (K, E, B, I), Goša, Gošave, Črna goša (L, A, B, C, D, III) so bolj ali manj razširjena po vsej pokrajini, marsikje družno z lastnikovim imenom. Na območju spodnje Savinje občnega imena goša nismo zasledili, pač pa je tam več hoste, ki je imena v Zgornji Savinjski in Šaleški dolini ne omenjajo. Ledinska imena: Zavod,

Veliki, Mali, Stari zavod, Zavode (B, A, D, II) in krajevna imena Zavodna, Zavodnje (B, C, I) predstavljajo mlad gozd, vendar se ta beseda od 15. stoletja dalje pojavlja s pomenom "ograjen del gozda, ki ga s požarom pripravljajo za nekajletno setev in za pašo" (Bezljaj 1955, 13-15). Že zgodaj so v slovenščini prevladovala nemške izposojenke: boršt, foršt, uršt, (Bezljaj 1955, 127), za katere navajamo nekaj primerov: Zaboršt, Foršt (K, B, A, C, D, I), Pod forštom, V borštih, Urštnica, Za urštom (L, B, A, C, E, D, IV). Prvotni pomen za log je bil verjetno "močvirni ravninski gozd" (Bezljaj 1959/69, 126). Imena tega tipa so zelo pogosta: V logih, Ložič, Krivi log, pod logom (L, D, B, E, A, C, V), Log, Zalog, Medlog, Ložno, Ložnica pri Celju (K, D, B, A, E, III), Gaj, redke negovan gozd, je v ledinskih imenih prisoten zlasti na Voglajnsko-Sotelskem, manj v Celjski kotlini in ob spodnji Savinji. Znana so imena: Gaje, Gajec, Gajič, Gajče, Zagajšnica (L, D, B, E, V), Gaj, Zagaj pri Ponikvi, Podgaj (K, D, B, E, II).

Breza je v imenih izredno pogostna: Breze, Brezovec pri Rogatcu, Brezova, Brezovica, Mala Breza (K, D, B, A, C, E, III), Na brezi, Brezina, Na breznicí, Brezjek (L, D, C, A, B, E, V). Po številu imen je brezi skoraj enak hrast. Ledinska imena so enakomerno razširjena po vsej pokrajini: Podhrstnica, Hrašina, Hraštíče, Hrastovje, Podhrastje (L, B, E, C, D, A, V), Hrastnik, Hrastovec, Hrastje ob Bistrici (K, D, B, C, II). Manj imen je po dobu in ceru: Cerje, Cerovec, Ravnocerje (K, D, II), Cerovje, Cerovce, Cerije, Cerovšca (L, D, E, II), Dobje Dobovec (K, D, I), Dob, Dobnica (L, D, B, A, E, II). Dobrave so z gozdovi porasli deli ravninskih brd različnih razsežnosti, kjer je nekdaj morda rasel dob, sedaj pa so navadno že zelo mešani gozdovi ali zaradi sečnje gole, z grmičevjem porasle ali obdelane površine (Badjura 1953, 264). Pri nas so znana imena: Dobrava, Dobrova, Dobrovlje pri Mozirju, Dobravca (K, D, A, E, I), Pod dobrovo, Po dobravi (L, D, B, A, C, III). Prevladujoča drevesna vrsta med listavci je pri nas bukev. Nanjo se nanašajo imena: Bukovca, Bukovje, Zabukovica, Bukovžlak (K, D, B, E, II), Bukovine, Bukovšnica, Pisana bukev, Črna bukovje (L, D, B, A, E, C, IV). Po gabru so imena: Gaberje, Gabrece, Gabrke, Gabrník, Gabrovec pri Dramljah (K, D, B, C, II), Gabršca, Gabrina, Pri gabru (L, D, E, B, A, III). Dokaj pogosta so tudi imena po lipi: Lipca, Lipovec, Lipje, Zalipno, Lipa (K, D, C, B, E, II), Pri lipah, Pod lipo (L, D, E, A, B, C, III). Tudi ime naselja in gradu Lindek izhaja iz lipe (Bezljaj 1956, 344). Mokrotna tla, zlasti ob potokih, so ugodna za rast vrbe, po kateri se imenujejo naselja: Vrbje, Vrbno, Vrbon (K, D, B, A, E, II) in zemljišča: Vrbiše, Vrbinje, Vrbjek, Vrbovce, Vrbnica (L, D, B, A, E, III). Dokaj frekventna so imena po topolu: Topole, Topolšica (K, D, B, C, II), Za topoli, Topoliče, Topolija (L, D, E, B, A, C, III). Samo en zaselek se imenuje po kostanju – Kostanjevica (E), več pa je ledinskih imen: Kostanjevo, Pod kostanjem, Kostanjevje, Kostanjevka (L, D, B, C, A, E, II). Podobno velja za imena po jesenu, javorju in jelši: Jesenik (K, D, I), Za jesenom (L, C, D, A, B, E, II), Javorje, Javornik, Javoršica (K, D, I), Javor, Pri javorju (L, B, C, E, D, A, II), Jelše, Jelšje (K, D, B, I), Jevševce, Pri jevši (L, D, B, A, C, II). Naravni pogoji v Sloveniji na

splošno bolj ustrezajo listavcem. Človek je v preteklosti marsikje gozd preveč izkrčil, pretirano je sekal listavce, zlasti bukev, in jih nadomeščal z gospodarsko donosnejšo smreko in borom in s tem močno spremenil sestavo gozda. Kasna poselitev hribovskega sveta in drugi, deloma že omenjeni dejavniki so vplivali na to, da je krajevnih in ledinskih imen po iglavcih razmeroma malo. Nekoliko več imen je po boru: Borovje, Zaborovec (K, C, D, E, I), Na borovcih, Borovina, Borovica, Borovše (L, A, C, D, E, B, III). Po jelki se imenujejo: Jelce, Jelovo (K, B, D, I), Jelajek, Jelovce (L, E, D, B, C, II), po hoji: Hojevec, Podhoje (L, A, C, D, I), po smreki: Smrečje, Na smrečju, Pri smreki (L, D, A, B, E, II), po macesnu: V macesnovcu (L, A, I). Precej krajevnih in tudi ledinskih imen v Sloveniji, kot: Črni Gozd, Črni Les, Črni Log, Črni Vrh, Črna Gora, je posnetih po iglavcih (Pintar 1912, 49).

Grmovno raste zastopajo leska, dren in bezeg, gozdno podrast praprot, brin in vresje. Z njimi so povezana imena: Leskovec, Leskovicca, Lešje, Leše (K, D, A, E, B, II), Lešina, Zalešje (L, B, C, D, A, E, II); Drenovce, Drensko Rebno (K, D, I), Dreni, Drenova, Drenovica, Drenovje (L, E, D, B, C, A, II); Bezgovce, Bezgovica, Bezgovnice (K, D, C, I), Bezgovje, Bezgova dolina (L, E, D, I); V brin, Brinje (L, B, C, D, E, II); Prapretno, Prapreče (K, D, B, I), Prapret, Praprotnica (L, E, A, D, II); Vresje, Resje, Resa (K, D, B, I), Resjek, Podresje, Vresi (L, D, B, E, C, II). Značilna so tudi imena: Trno, Trnovo, Trnovec, Trnovlje, Trnava, Trnavče (K, D, E, B, A, II), Trnč, Trnce, Trnšca, Trje (L, B, D, C, A, E, II). Omeniti velja še ledinska imena: Frata, Frate, V frati, ki pomenijo poseko, ledino (L, E, D, A, C, II).

V 13. in 14. stoletju se je naselitveni tok obrnil z nižjih leg v višje, hribovite, z gozdom porasle predele, višinska kolonizacija je trajala do 15. stoletja, ponekod lahko že po imenih naselij sklepamo, da so nastala na izkrčenem ozemlju ali pod vplivom naselitvenih oblik, značilnih za to kolonizacijsko obdobje. V to skupino spadajo imena "s sufiksi -evo, -ovo in imena po priimkih, zlasti pri samostojnih kmetijah" (Blaznik idr. 1970, 78).

S krčenjem gozda in pridobivanjem novih kmetijskih površin so povezana imena: Laze, Lažiše, Lajše, Lažišče (K, D, C, E, III), Laz, Lazje, Laznica (L, D, E, A, B, C, V); Trebež, Trbiž (K, D, A, I), Trebe, Trebenca, Trebnik (L, D, E, B, C, A, V); Rute, Veliki Rovt (K, A, D, I); Krče, Krčevine, Krčke, V krči (L, D, B, III); Novake, Novinje (K, B, I), Novina, Na novakih, Stare novine (L, B, C, A, D, E, III); Presečno, Presek, Preseka (K, D, A, E, II), Seče, Za sečo (L, D, B, C, A, E, II); Razgor, Razgorje (K, B, I); Razbor, Razbore (K, D, E, A, I); Ogorevc, Velike in Male Gorelce (K, E, D, I); Palenca, Palena (K, D, I); Požarišče, Požarike (K, D, I), Požar⁶, Požarji, Požarnica, Požarine, Na požarju (L, A, D, B, II), požganija (L,

⁶ O namenu, razširjenosti in načinu požigalništva pri Slovencih je pisal tudi F. Baš 1953/54, 83–104.

A, B, I); Žegar (K, D, I); Prevorje (K, D, I).⁷ "Velenje, velenjak" pomeni na Štajerskem "živinski pašnik, za binkošti prihranjen del pašnika." Možna je tudi razlaga na osnovi narečnega občnega imena velna "izkrčen del gozda pred požigom" (Bezljaj 1961, 292).

Travne površine: travnik, trata, senožet – košenica, pašnik so lahko bolj ali manj kultivirane, od česar je odvisno tudi njihovo izkoriščanje. Omenimo še čret (močvirni nižinski svet porasel s travo in nizkim grmičevjem, SSKJ 1970, 311), virt (močvirni travnik in del gozda, kjer ob dežju zastaja voda, Bezljaj 1961, 301) in loko (nekoliko močvirnati travnik ob vodi, SSKJ 1975, 634). Za vsak apelativ navedimo nekaj ledinskih in, če obstajajo, tudi krajevnih imen: Loka, Loče, Lokavec, Lokovica, Lokarje, Ločica, Ločnica (K, D, B, C, E, A, IV), Za loko, Na lokah (L, D, B, E, A, C, VII); Travnik, Travniček, Travničec, Travnce, Večji, Stari, Novi, Dolgi, Široki, Suhi, Zadnji, Kisli travnik (L, D, B, E, A, C, VII); Pašnik, Pašnica, Spašnik, Pašna, Zapašnica (L, D, E, B, A, C, VI); Trate, Lepa Trata, Tratna ob Voglajni (K, D, B, E, I), Trata, Tratica, Tratjek, Široka, Dolga, Okrogla trata (L, A, E, D, B, C, IV); Košenine (K, D, B, I), Košenice, V košnji (L, D, B, C, E, II); Senožete (K, E, I), Zgornji in Spodnji senožet (L, A, E, C, II); Čret, Čreta, Črete (K, D, B, A, II), Čreti, Začretka, Čretek (L, D, B, C, A, III). Dodajmo še Spodnji in Zgornji Rakitovec – pašnik ob potoku (Bezljaj 1961, 140; K, D, I), Rakitje, Rekitje, Rakitnica, Rakitna (L, D, I); Senovica (K, D, I), Senovice, Senovka (L, D, I). Nekatera ledinska imena po rastlinah so bolj osamljena, npr. Gladež, Gabez, Kopinje, Rožnik.

Planina je najprej pomenila plan, brezgozdni prostor sredi gozdov ne glede na obliko in višino površja. Največ starih planin je bilo v hribovitem, gorskem svetu, zato je planina izgubila svoj nekdanji gospodarsko-topografski pomen in postala orografski pojem – gora. Samo gorskemu prebivalstvu v Alpah pomeni planina enoto gorskih pašnikov, kjer se pase živina čez poletje in so zanjo uredili hleve in stanove za pastirje (Melik 1950, 105). V to vrsto ledinskih imen spadajo: Planina, Planinca, Planinska vas, Zaplanina (K, B, D, A, E, II), Na planini, Ravna, Spodnja, Kaštna, Rastočka planina (L, B, A, C, D, E, III). Redka so pri nas imena: Goli Vrh, Gopljava (K, D, B, I), Plešivec (K, D, C, I).

Živalstvo. Pri živalskih imenih ni mogoče zanesljivo sklepati na apelativ, večina imen iz osnove, npr. volk, je tvorjenih iz antroponimov (Bezljaj 1961, 310). Ledinska in krajevna imena te vrste so pri nas pogosto večbesedna: Volčja peč, Pri volčji jami, Volčja ledina, Volčja draga (L, D, E, C, B, II), Volčje Jame (K, D, B, I). Imen po medvedu je nekoliko manj: Medveščak, (K, D, I), Medvedjek, Medvedovka, Medveščica (L, B, A, E, C, D, II). V prvi in drugi razred pogostnosti spadajo imena: Lisica, Lisičnica, Lisični jeki (L, E, A, D, C, II), Lesično (K, D, I);

⁷ V Škalah, Šenbricu in Lazah pri Velenju ter v Strmecu nad Dobrno uporabljajo za krčevino tudi ledinsko ime Nona, npr. Ramškova nona, Johanova nona, Podnone, Za nono (C, II).

Tičnica (K, D, I), Tičenca, Tičjek (L, D, B, E, A, C, II); Žabjek, Žabja vas (K, D, B, E, I), Na žabnici, Žabica (L, D, A, B, E, C, II); Krtince (K, D, I), Krtine, Krtice (L, B, A, C, II), Jazbec, Jazbina (L, A, C, D, E, I), Jazbine, Jazbin Vrh (K, D, A, I); Jelenka, Jelenica (L, A, B, E, I), Jelence (K, D, I); Rakovec, Rakovlje (K, D, B, I), Rakovček, Rakovca (L, D, C, I); Golobinjek pri Planini, Golobinjek ob Sotli (K, D, I), Golobjek, Golobice (L, C, B, E, I); Mišji Dol (K, E, I), Mišje, Mišnica, Miševje (L, D, E, I) itd.

Med ledinskimi imeni po domačih živalih izstopajo ledinska in krajevna imena: Konjsko, Konjice, Konjšca (K, B, A, D, I), Konjski hrbet, Konjska gmajna, Konjska loka (L, A, C, E, B, D, III); Kravjek, Kravje novine, Kravji vrh (L, A, C, D, II), Kravji Dol, Kravji Pogled (K, B, D, I); Podvolovljek (K, A, I), Volček, Zavolavec (L, B, D, E, I); Ovčji stan, Ovce, Ovčna mlaka (L, A, B, C, D, II); Kozje, Kozarice, Kozjek (K, D, C, I), Kozar, Kozji hrbet, Kozji žarek, Kozarnica (L, D, B, C, A, E, II). Nekatera imena kažejo na nekdanje pašne površine, na oskrbo živali ali na njihovo oblikovno podobnost, ki je zlasti pri orografskih imenih zelo pogostna. S tem v zvezi omenimo še imena: Rogatec, Rogica, Roginska Gorca (K, D, B, I). Nekatera imena imajo lahko slabšalni pomen: Kurja vas (K, B, C, D, E, II), Kurjek, Kurji strah (L, D, B, C, A, E, II). Niso redka imena po petelinu, kokotu: Petelinjek, Kokotinjek (K, D, A, B, I), Kokotec (L, B, C, E, D, II); po mački: Mačkin Kot, Mačkovec (K, A, D, I), Mačji hrib, Mačkin jek (L, B, A, C, D, I); po svinji: Svinka, v prenesenem pomenu Svinjski graben (L, B, D, A, I). Pričakovali bi večjo razširjenost krajevnih in ledinskih imen po psu: Pesje (K, C, I), Pasji grič, Pesjak (L, A, E, D, II).

V o d o v j e. Voda je osnova za življenje, zato so tudi ledinska in krajevna imena po vodi dokaj pogostna in enakomerno razširjena, npr. Za vodo, Vodne, Vodonca, Mrzle, Kisle vode, Visoka, Slana, Spodnja voda, Zavodovka, Vodotočina (L, D, E, A, C, B, III), Zavodice, Bele Vode, Vodiško, Vodenovo (K, D, A, B, E, II). O vodnih izvirih govorijo: Studenec, V Studencih, Pri studencu (L, D, A, B, C, E, III), Studence (K, B, I); o vodnjakih: Štepihi, Za štepihom (L, A, B, D, E, II). Izredno pogostna so v slovenski toponomastiki imena vodnih tokov. Mnoge manjše tekoče vode imenujejo domačini enostavno Potok ali Potoče, Potočnica, Za potokom (L, D, A, B, E, C, V), Beli, Črni, Stari, Dolgi Potok (K, D, A, B, C, E, II). Po rekah so imena: Reka, Velika Reka, Zgornja, Spodnja Rečica, Rečica ob Paki (K, E, B, A, II); po hitro, živahno tekočih vodah pa Bistrica, Bistri Graben, Bistrica ob Sotli (K, D, B, I). Tudi v Voglajnsko-Sotelski Sloveniji srečamo krajevni imeni Sopota in Sopote (D, I). Več toponimov tipa Roje je v Celjski kotlini (B, C, I). Na apniška tla kažeta krajevni imeni Ponikva in Kropa (D, B, II in A, I). Naselje Rastke je nastalo na sotočju dveh precej enakih gorskih potočkov (A, I). Med dokaj pogostnimi imeni so: Mlaka, Mlakuža, Mlačna, Črna mlaka, Slana mlaka itd. (L, D, E, A, C, B, V), Mlake, Mlačce (K, D, B, I). Številčno in pokrajinsko bolj omejena so imena: Na luži, Lužca (L, A, D, E, I), Luže (K, A, I). Vode z večjo množino raztopljenih mineralnih snovi so na našem območju precej

pogostne, kar potrjujejo tudi imena: V slatini, Slatjek, Slatnca (L, D, B, E, A, C, III), Slatna, Slatina, Slatine, Rogaška Slatina (K, D, B, A, C, II). Toplica je primarni hidronim (Bezljaj 1961, 266) pa tudi toponim: Atomske, Rimske Toplice (D, E, I), Toplica, Na toplicah (L, D, A, B, C, II). Če sodimo po imenih, je pri nas precej jezer, ribnikov – tajhtov (nemški dialektični izgovor der Teicht): Jezerce, Jezerje, Jezera, Jezerišče (K, D, B, II), Na jezeru, Izer, Jezernica (L, D, A, B, C, E, II); Tajht, Tajhti (L, B, I), Tajhte (K, B, I); Ribnik, Pri ribnikih (L, D, B, A, II). Marsikje so pregradili potok ali reko in mesto označili z imenom: Jez (K, B, I), Na jezu, Pod jezom (L, A, B, C, I). Močila so v našem gorskem imenoslovju zelo pogostna imena za razmočen kraj ob izviru. Na Savinjsko-Sotelskem poznamo imena: Močle (K, B, D, I), Močilo, Močila, Močivnik, Na močlah, Močina, Močarne (L, D, B, C, A, E, III). Imena: Kal, Kališe (L, A, C, D, E, II), Kale (K, B, I) omenijo: 1. mesto, kraj v naravi, kjer voda kali, sili na dan, 2. mokrotno mesto, ki ga voda zamaka, 3. kalno, umazano lužo, lokev, kjer napajajo živino in 4. kraški zidani vodnjak deževnice, kapnice, lokve (Badjura 1953, 233). Na mokrotna tla se nanašajo tudi imena: Močvirje, Močvirjek (I, D, B, II), Cedile (L, D, I), Zibika (K, D, I). Imena Lava (K, B, I), Pri lavi (L, B, D, A, C, II) pomenijo v naših primerih tolmun ali lužo, ki ostane v posušeni potočni ali rečni strugi (Badjura 1953, 253). Za Pleteršnika je apelativ lava "Tiefe sumpfige Stelle neben einem Flusse" (Pleteršnik 1894, 502). Pri apelativih korito in struga smo se odločili za vodni pomen: Koritnica, Pod koritom (L, E, B, D, C, III), Struge (K, A, I).

Prebivalstvo. Romanizirani predslovanski prebivalci Vlahi so zapustili sledove v krajevnih imenih: Laško, Lahomno, Laška vas nad Štorami (kos 1939, 231; E, D, I). Na stara osebna lastna imena in na tvorjenke iz njihove podstave kažejo krajevna imena: Bočna (Bezljaj 1956, 70), Raduha (Mišić 1940, 45), Braslovče (Bezljaj 1956, 79), Dobrteša vas (Bezljaj 1956, 142), Bovše (Bezljaj 1956, 70), Hudinja (Bezljaj 1956, 220), Hotunje (Bezljaj 1956, 213), Dekmarca (Bezljaj 1956, 130), Dobrina (Bezljaj 1956, 141) idr. (D, B, A, C, III).

Posebno vrsto krajevnih imen sestavljajo krščanska koledarska imena. Med njimi je pri nas relativno najbolj pogosten sveti Nikolaj, veliki dobrotnik vernih, zavetnik pred poplavami ter zaščitnik mornarjev in brodarjev (keber 1988, 295). V krajevnih imenih je bolj znan kot Sv. Miklavž, Šmiklavž, Miklavž pri Taboru (B, D, A, II). Janez je šesto najbolj pogostno ime med Slovenci. Ime se pri nas zanesljivo omenja že v 10. stoletju (Keber 1988, 214), v krajevnih imenih ga najdemo predvsem med Voglajno in Sotlo: Sv. Janez, Šentjanž (D, B, A, II). Marijo srečamo v imenih: Marija Dobje, Marijina vas, Šmarje pri Jelšah (K, E, D, B, I). Cerkve svetega Vida in po njem imenovana naselja so med najstarejšimi, saj segajo na začetek pokristjanjevanja. Znana krajevna imena so: Sv. Vid, Šentvid pri Planini (D, C, I). Sveti Florjan je vernike in njihove večinoma lesene domove varoval pred ognjem, sušo, povodnijo in vojsko (Keber 1988, 180). Po njem so imenovali kraje: Florjan pri Gornjem Gradu, Sv. Florjan pri Šoštanjju (A, C, D, I). Ime Jurij je na Slovenskem ugotovljeno že od 9. stoletja, po njem so nastala

krajevna imena: Sv. Jurij, Šentjur in Jurklošter (Keber 1988, 227; D, E, I). Pred drugo svetovno vojno je bilo mnogo več krajev imenovanih po krščanskih svetnikih. Z zakonom o imenih naselij in označbah trgov, ulic in hiš so mnogim krajem spremenili imena (Uradni list SRS 1948, 115). Z združitvijo naselij so marsikje izločili manj ustrezno ime ali pa so se odločili za novo. Tako so združili naselji Sv. Rok ob Sotli in Dobovec v Dobovec, Sv. Križ se združi z Rogaško Slatino, Sv. Peter pod Svetimi gorami se preimenuje v Bistrico ob Sotli, Sv. Peter na Medvedjem selu v Kristan vrh, Sv. Katarina se vključi v Kamenče, Sv. Mohor v Male Rodne, Sv. Jedert postane Sedraž, Sv. Lenart Vrh nad Laškim, Sv. Lovrenc pri Prožinu Kompole, Št. Janž na Vinski gori Vinska gora itd. Po letu 1990 so se ponekod krajani z večino glasov znova odločili za staro krajevno ime. Tako je Strmec pri Vojniku spet postal Nova Cerkev, Gornja vas pri Preboldu Sv. Lovrene, Stojno selo Sv. Florjan in Breze Šentrupert.

Veliko skupino predvsem ledinskih imen, ki smo jih nakazali že pri krčevinah, sestavljajo posesivna imena. Krajevni imen te vrste ni veliko, ledinskih pa je mnogo: Bezenškovo, Bukovje, Brecljevo, Robanov Kot (K, B, D, A, C, II), Peklekova reber, Brglezov vrh, Jušnikove jame, Pajkova dolina, Močnikov trebež, Hermanova frata, Petrove gorce, Kapljeve gmajne itd. (L, A, C, B, D, E, VII). Z dokupljeno ali podedovano njivo, travnikom, vinogradom se često prenašajo tudi imena starih lastnikov. Vsa lastniška imena smo uvrstili k prebivalstvu.⁸ Mišič ugotavlja, da se večina ledinskih, hišnih in drugih lastnih imen okoli Luč, ki so se razvila že do 15. stoletja in pozneje, povsem sklada z izredno razgibano apniško pokrajino. Hišna imena, ki so nastala iz ledinskih, prevladujejo nad imeni, ki označujejo človekove osebne značilnosti, psihične lastnosti in telesne posebnosti, njegovo dejavnost in poklic. Razmerje imen je razumljivo, če upoštevamo, da je zlasti zahodni del Gornje Savinjske pretežno gorat in redko poseljen. Stik ljudi s samotnih kmetij ni bil tako živ kakor v sklenjenih naseljih nižinskih ali gričevnatih območij (mišič 1940, 48–49). Ljudje in rodbinska imena se lahko menjajo, hišna imena pa ostanejo. Po drugi svetovni vojni so nekateri kmetje na območju Solčave spremenili svoje priimke v korist starih, hišnih imen. Proces nastajanja priimkov se je pri nas začel že od 13. in 14. stoletja in se je v glavnem končal v 15. in 16., uzakonil pa v zadnji tretjini 18. stoletja. Najbolj pogostni priimki v Sloveniji so: Novak, Horvat, Krajnc, Kovačič, Zupančič, Potočnik, Kovač, Mlakar, Vidmar, Golob itd. Da je bilo gibanje prebivalstva že nekdaj živahno, lahko sodimo po veliki razširjenosti in pogostnosti priimkov: Horvat, Krajnc in Korošec (Jakopin 1977, 19). Krajevni priimki so se razvili iz krajevnihi imen in obratno.

⁸ Na antroponime, predvsem na krščanska koledarska imena, odpade petina lastniških imen, druga petina se nanaša na rastlinski in živalski svet, dobra desetina na površje in vodovje, treh desetih imen nismo razvrstili, preostala pa smo uvrstili v druge geografske panoge.

Takšni priimki poimenujejo človeka: po deželi, narodu, kraju prebivanja, legi ali kakovosti hiše, posestva (Bunc 1951, 82).

N a s e l j a. Krajevnih imen, sestavljenih iz apelativa mesto, je na Slovenskem malo, na Savinjsko-Sotelskem poznamo samo zaselek Novo mesto pri Šmatevžu, dokaj razširjena pa so imena vas in selo. Enobesedna krajevna imena Vas, Ves so povečini manjša naselja, pogostna zlasti v Celjski kotlini, precej bolj razširjene pa so večbesedne zveze, ki kažejo na lego, na naselitveni razvoj in vzročne odnose starejših, večjih naselij z mlajšimi. "V slovenskem delu nekdanje dežele Štajerske ležijo krajevna imena oblikovana z vas v glavnem južno od reke Drave," tam, kjer je dokazana starejša kolonizacija (Kos 1966, 80). Zanje so značilni toponimi, pri katerih je apelativ vas povezan z osebnim imenom, npr. Dobriša vas, Dobrteša vas (Bezljaj 1956, 42). Razen omenjenih, je v Celjski kotlini še več vasi: Višnja, Arja, Drešinja, Latkova, Ojstriška, Orova vas itd. Pogostna krajevna imena tega tipa so tudi med Voglajno in Sotlo, v Gornji Savinjski pa jih skoraj ni. Visoki svet Gornje Savinjske doline, Dobrovlje, severno hribovito obrobje Šaleške doline so bili v glavnem naseljeni v poznem srednjem veku (Kos 1970, zemljevid v prilogi). Z vasjo so povezana tudi ledinska imena: Pod vasjo, Za vasjo, Pod vesjo⁹ (D, B, E, A, C, III). Med vasjo in selom ni bilo bistvene razlike niti po izvoru in značaju naselja niti po času nastajanja. Prvotno je bilo selo "ena sama naselitvena in gospodarska enota, kmetija, dvor ali podobno" (Kos 1966, 94). Krajevna in ledinska imena: Selo, Sele, Sela, Selce (K, D, B, C, II), Na selu, Na selah (L, D, B, C, II); Seliše, Selišica, Selišjek (L, D, B, E, C, A, II) so znana zlasti na območju Sotle in Voglajne ter ob srednjem toku Savinje.

Posebno skupino imen predstavljajo tista z obrambno funkcijo: Gradišče, Grad, Straža, Tabor, Turn. Ledinska imena: Gradišče, Na gradišču, Gradiše (A, D, E, C, II) in krajevna imena Spodnje Gradišče pri Vojniku, Gradiški Dol (D, B, II) srečujemo po vsej Savinjsko-Sotelski pokrajini. Po številu imen so gradišču blizu: Gornji Grad, Grajska vas, Graška Gora (K, B, A, C, D, E, II), Pod starim gradom, za gradom) L, B, D, A, C, E, II). Na obrambo pred Turki spominjajo imena: Straža, Stražica, Straža na Gori (K, D, B, E, A, III), Stražnik, Pod stražo (L, D, E, II), Tabor (K, B, I). Podoben pomen imajo imena: Na vahti, Vahtnice (popačenka, die Wacht), Čuvajnica (L, E, C, D, I). V to skupino imen smo uvrstili tudi Turn, Turnšca, Na turneah (der Turm, L, D, C, E, A, II), Turnče, Turno (K, D, E, I). Dvor ni samo bivališče fevdalcev, lahko je tudi kmečki dom, kmetija. Krajevna in ledinska imena tega tipa niso pri nas pogostna (K, D, B, E, I; L, D, A, I). Pristava je bila nekdanj hiša, manjši grad z gospodarskimi poslopji in zemljiščem, pripadajočim graščini (SSKJ 1985, 697). V pristavah je bila nastanjena grajska služinčad in živina. Krajevna imena: Pristava, Pristova, Pristavica (D, B, C, E, II)

⁹ Po Historični topografiji slovenske Štajerske in južnega dela Koroške do leta 1500 je bilo v Savinjsko-Sotelski Sloveniji okrog 900 naselij, kar je v primerjavi z letom 1977 le polovica (51,1 %). Od takrat je naraslo predvsem število zaselkov (Blaznik 1986, 1988).

in maloštevilna enaka ledinska imena srečamo zlasti v Voglajnsko-Sotelski Sloveniji in v Celjski kotlini. Enak pomen ima Marof (K, D, B, E, I), Za marofom (L, B, D, C, E, II). Ledinska imena po hiši, bajti, koči, kajži in po gospodarskih poslopih se v glavnem razlikujejo po predložnih in pridevniških zvezah. Najbolj pogostna so ledinska imena po koči (C, D, A, B, E, III), hiši (D, C, E, A, B, III) in domu (D, A, B, E, III), mnogo manj pa jih je po bajti (C, I) in kajži (C, I), toponimov te vrste pa sploh ne poznamo.

V času uvajanja nad triletnega kolobarjenja s praho (od 9. do 11. stoletja) in kasneje so bile večje skupine vaškega polja obdane z ograjo, ki je štela posevke pred živino, ki se je pasla na strnišču in na prahi. Polja so ograjevali z različnimi mejami tudi potem, ko se je že krepila individualna posest. Nepotrebne so postale šele v 19. stoletju z odpravo starega kolobarja in uvedbo katastra, s čimer je bila zajamčena večja pravna varnost posestva (Grafenauer 1970, 229–230). Ograde, ograje so v ledinskih imenih dokaj pogostne, manj pa v toponimih: Ograde, Ogradice, V ogradi (L, A, D, B, E, IV), Ograjce, Ograjnice (L, D, B, C, A, E, IV), Ograje, Ograjen (K, D, B, I). Enak pomen imajo imena Tinsko (K, D, I), Otemna (K, B, I), Plot (L, A, B, I) in Lesa (L, A, B, II). Po ledinskih imenih lahko sklepamo o kmečkih gospodarskih poslopih in njihovih prostorih: hlev, štala (der Stall), stan, kozolec, skedenj, klet, zidanica, hram, uta, kašta (kašča), fernača, pajštva (skromna stavba za sušenje lanu, sadja), šupa (lopa, kolnica), pod, parna, svislj, cimper (ostrežje), prešnica (prostor, kjer se stiska sadje, grozdje), gumno. Vsaj za nekatera ledinska imena navedimo pogostnost in razširjenost: Hlevi, Hlevišče (A, C, E, II), Stare štale (A, C, E, I), Pod kozolcem (D, E, B, C, A, III), Pri zidanci (E, D, I), Nad kletjo (B, C, II), Za kašto (A, E, II), Za fernačo (A, C, I), Pri pajštvi (B, A, D, E, I), Gubno (Bezlaj 1956, 205; D, I), Na utah (A, B, D, I). posebej omenimo žvajo, nekdanji živinski dvor, sirnico (L, B, I).

Težko si predstavljamo slovensko pokrajino brez značilnih nabožnih znamenj: križev, kapelic in številnih cerkva. Mnoga med njimi so kužna znamenja: Pri kužnem znamenju, Pri znamenju (L, A, I). Malo krajev so imenovali po križu: Križ, Križan vrh (A, D, I), več pa je takih ledinskih imen: Križ, Križe, Križnica, Križenca (D, B, A, E, C, IV). Po kapelah in cerkvah so imena: Pri kapeli (L, D, E, B, C, A, III), Nova cerkev, Škalske Cirkovce (K, B, C, I), Pri cerkvi, Cirkovna (L, A, E, C, D, II). Mežnarije in pokopališča so večinoma blizu cerkva, spremljajo jih ledinska imena: Za mežnarijo, Pri mežnariji (A, C, I), Britof (der Friethof), Stari britof (L, D, C, B, A, II). Zanimiva so tudi zemljiška imena: Božji trebeži, Božine, Božjak, Na nabožnem (L, D, B, E, II).

Socialnopolosostni odnosi. Videm pomeni cerkvi podarjeno zemljišče (K, B, I), Nova Štifta pa cerkevno ustanovo (K, A, I). Župnijo in župnijsko posest predstavljajo ledinska imena: Farica, Na farovškem, farovška njiva (L, B, D, C, E, A, IV); škofijo: Škofija, Škofja vas, Škofja Gora (K, B, D, E, I), Škofova njiva (L, D, A, I); samostan (das Kloster): Novi Klošter (K, B, I), Menišče (K, D, I), Meniško (L, B, I). Kosezi, kasazi ali kasezi so slovenski plemeniti ljudje v zgodnji

fevdalni dobi, ki so po svojem družbenem položaju predstavljali "izjemno skupino med fevdalci in navadnimi svobodnjaki" (Grafenauer 1979, 171). V Savinjsko-Sotelski Sloveniji poznamo samo naselje Kasaze pri Petrovčah. Ofer je bil delavec, ki je plačeval stanovanje z dnino na lastnikovem posestvu, ponekod je imel v najemu tudi manjši kos zemljišča, od tod ledinska imena: Oferska njiva, Oferija, Za oferko (A, C, I). Manj pogostna so ledinska imena: Tlaka (A, D, I), Kočarji (A, I), Staršek (D, I), Dedina (D, I), Za gruntom (A, I), Lastina (L, D, E, C, II) in krajevna imena Lastine in Lastnič (D, I). Bezljaj meni, da gre pri teh imenih verjetno za star pravni pojem, ki ga ljudje ponekod še dandanes uporabljajo za majhno posestvo, po katerem je nastal vzdevek lastninar, bajtar, kajžar (Bezljaj 1956, 329). Pomenljivi sta krajevni imeni Lačna vas (D, I) in Ubožno (B, I). Slovar slovenskega knjižnega jezika pojasnjuje gmajno kot neobdelan, na redko porasel svet, navadno skupna last vaščanov (1970, 704). Posestna oblika sega še v dobo plemenske ureditve in se je preko fevdalizma ohranila do danes. V fevdalni dobi razlikujejo gozdne, pašniške in splošne zemljiške gmajne, vendar se je izraz gmajna sčasoma omejil na pašnike (Orožen 1957, 153). Krajevna imena: Gmajna, Gornja Gmajna (B, A, D, II) in nad sto ledinskih imen: Na gmajni, Gmajnica, Stare gmajne, Gmajnsko (D, B, E, A, C, VII) so razširjena po vseh delih Savinjsko-Sotelske Slovenije. Nekatere gmajne so imenovali po lastnikih, vaških skupnostih.

"Pustote se imenujejo v prvi vrsti neoddane, opuščene kmetije ..., lahko pa so tudi selišča, še ne pozidana ali opustošena, ki naj se pozidajo, dalje brajde, vinarji, gradji, gozd ..."

(Kos 1950, 398). Fevdalec je lahko pustoto znova oddal, postala je lahko redna kmetija. Ledinska imena tega tipa srečamo pri nas le v Zgornji Savinjski dolini (Kotnik 1956, 25; II). Pustoti so po pomenu enaka krajevna in ledinska imena: Pustike (K, D, I), Pustika, Pustača (L, D, C, A, II), Puša, Pušava, Na pušavniku¹⁰ (L, D, B, C, A, E, VI). Nekatere pustike, puše se imenujejo po hišnih imenih (L, A, B, C, II).

Poljedelstvo. V Savinjsko-Sotelski Sloveniji so redki kraji imenovani po njivah (I), zato pa je izredno veliko ledinskih imen (VII). Zanje so značilne privedniške besedne zveze: Lepa Njiva, Njivice (K, D, A), Njiva, Stara, Prednja, Zadnja, Nova, Zgornja, Spodnja, Velika, Mala, Činka, Ravna, Sloka, Notranja, Zunanja, Ozka, Široka, Dolga, Kratka, Okrogla, Nicina, Senčna, Mlačna, Sončna, Strma, Rebrska, Prodna, Tratna, Travniska, Gošna, Poljska, Pusta, Materna, Domača, Tetina, Cestna njiva, Ribiške njive, Njive pod križem itd. V gornjih oznakah se razkrivajo mnoge naravnogeografske in družbenogeografske značilnosti naše pokrajine (L, A, B, E, C, D). Zelo veliko ledinskih imen po njivah je v Zgornji Savinjski dolini, kjer je bilo za njive relativno malo ravnega sveta in so še v polpretekli dobi poznali požarjenje. Polja so v krajevnih imenih nekoliko bolj

¹⁰ Osnova za zadnjo skupino imen bi lahko bil tudi aktronim (Bezljaj 1961, 129).

pogostna kot njive, pa tudi v ledinskih imenih jih je zelo veliko: Polje, Dobropolje, Pusto Polje, Varpolje, Kompole¹¹, Poljše (K, D, A, B, E, II), Polana, Polane, Poljane (K, D, A, B, E, I), Dolgo, Zlato, Malo, Lovsko, Novo, Staro, Gornje, Glavno polje (L, B, D, A, E, C, VI). Ledinska imena: Štuk, Štok, Na štuku, V štukih pojmujejo domačini kot velike njivske površine. Srečujemo jih v vseh delih Savinjsko-Sotelske Slovenije (L, A, B, C, D, E, IV). Veliko ledinskih imen so posvetili vrtovom: Vrt, Vrtilč, vrtec, Vrtilče (L, D, C, B, E, A, V). Imena: Počval (K, D, I), Volog (K, A, B, I), Preloge (K, B, D, C, I), Na prelogah, Prelože (L, D, E, II); Prahe, Praha, Na prahi (L, E, B, I) spadajo v znakopomensko vrsto. Na apelativ ledina se nanašajo imena: Ledine, Na ledinah, Stara ledina (L, D, A, E, B, C, III), na delitev zemljišča pa: Delce, Devce (K, A, D, I), Na dele, Devci (L, D, B, A, E, C, IV), Stare talunge, Na šest tal (L, B, I). Ledinska imena, povezana z oblikami zemljiških kosov, izražajo značilnosti ljudskega metaforičnega prikazovanja vsakdanjega življenja in okolja: Hlače, Mala hlačnica, V hlačah (L, C, E, A, D, II); Okrogla, Krožnica, Okroge (L, D, E, B, C, III); Dolgec, Dolgača (L, D, B, III); Široko (L, C, D, I) in še značilna, a manj številna ledinska imena: Klobuk, Črevo, V nogi, V peti idr. Na obdelovanje polja se nanašajo imena: red, slog – ogon, ozara in osredek. Osredek je nezoran del sredi ogona, ozara pa travnat svet na koncu njive, kjer se pri oranju obrača plug (SSKJ 1979, 459, 492). Navedimo nekaj primerov: Osredek pri Podsredi (K, D, B, I); Na ozarah (L, B, I); Dve redi (L, C, I); Dolgi Ogoni (K, C, D, E, I); Slog, Slogi (L, D, A, III). Njivske pridelke nam posredujejo imena: Ječmenše (L, E, I); Ajdovše, Ajdovo zrno (L, D, I); Ržišče, Ržina (L, D, A, E, II); Bobovo (K, D, I), Bobovše (L, D, I); Velike in Male Grahovše (K, E, I); Laniše, Leniše, Pod lenom (L, D, B, A, E, II), Zelnik (L, A, B, C, E, II).

Sadjarstvo. V Sloveniji so redki toponimi iz osnove saditi, nekaj več je ledinskih imen: Zasad, Zasade (L, D, E, I). Veliko je nemških izposojenk, popačenk: Pungart (der Baumgarten), Pungrad, Pungert, Pungret, Pongrat (L, C, B, D, A, E, IV). Med sadnimi vrstami je največ krajevnih in ledinskih imen po hruškah. Ob prihodu Rimljanov so bile na ozemlju današnje Slovenije razširjene divje hruške, jabolane, češplje, slive in češnje. Plemenite vrste sadja so prišle v naše kraje iz Italije. K razširjenju sadjarstva so mnogo pripomogli samostani in cerkvene osebe oziroma predpisi nekaterih redov o dovoljenih jedeh v samostanih (Valenčič 1970, 320). Hruške zapazimo v toponimih: Grušovlje, Gruševce, Hrušovje (K, D, B, A, E, II) in ledinskih imenih: Hrušce, Hrušovka, Hrušje, Grušca (L, D, E, B, C, III). Sodeč po imenih: Orehovec, Orehek, Orešje, Orehovše (K, D, B, I), Pod orchi, Orešnica, Orehovščica (L, D, A, E, B, C, III) je bilo največ orehov med Voglajno in Sotlo. Domala povsod srečujemo imena: Črešnjevce, Črešnjice (K, D, C, I), Črešnovec, Pri turški češnji (L, A, D, E, C, II). Na višnje nas spominjajo maloštevilna imena: Višnja vas (K, B, I), Na višnjicah (L, B, D, I); na

¹¹ Kompolje je visoko ležeče polje, polje na planoti (Ramovš 1952/53, 157).

češplje in slive: Češplovje, Češplin (L, E, C, D, I), Slivno, Slivnica pri Celju (K, D, E, I), Slivce, Zaslivje (L, C, D, I). Glede razširjenosti jablan in nekdanji tudi necepljenih hrušk bi pričakovali več tovrstnih imen. Nekaj ledinskih imen omenja še: krhličce, olupke, pečke itd.

Vinogradništvo. Na Štajerskem so poznali vinogradništvo že v predrimski dobi, Rimljani so ga še razširili in izpopolnili. Slovenci so se naučili vinogradništva od staroselcev. Urbar gornjegrajske posesti iz leta 1426 omenja vinograde pri Radmirju, v neposredni bližini Ljubnega in okoli Rečice. Vinogradništvo je bilo v tesni zvezi s cerkvenimi ustanovami in samostani. Pretežni del spodnještajerskih podložnikov, ki so morali oddajati vino krški škofiji, je odpadel na urade Bizeljsko, Podčetrtek in Pilštanj. Žička kartuzija je imela vinograde tudi v Teharju, jurkloštrska pa na Kalobju in pri Laškem. Vinogradništvo je bilo v srednjem veku ponekod povezano s kultiviranjem še ne obdelanih zemljišč. V naslednjih stoletjih (od 16. do konca 18.) je pridelava vina še napredovala, kjer pa naravni pogoji niso bili ugodni, so vinsko trto opustili (Valenčič 1970, 289–293). O nekdanjih in še obstoječih vinogradih nam pričajo zemljiška imena in toponimi: Vince, Podvinše, Zavine, Vincarija (L, B, D, A, C, II), Star vinograd, Vinograd (L, B, D, E, C, A, III), Vine, Vinare, Vonarje, Podvin, Vinski vrh, Vinska Gorica, Zgornja Vinica (K, B, D, E, III). Po nizu takih imen lahko sklepamo na mejo sklenjenih vinorodnih površin, npr. na severozahodnem obrobju Celjske kotline. Na Voglajnsko-Sotelskem je sinonim za vinograd, vinsko gorico "gorca": V gorci, Gorce (L, D, II).

Obrt. Že ob naselitvi v novi domovini so poznali naši predniki nekatere obrti, a le redke, npr. kovaštvo, so opravljali specializirani delavci. Sami so izdelovali orožje, orodje, nakit, tkali platno in oblikovali lončeno posodo. Od 9. stoletja dalje so nastajali vodni mlini, ki so bili last zemljiških gospodov. Do 12. stoletja je na Slovenskem prevladovalo zaprto naturalno gospodarstvo, obrt je bila, razen na gospostvih fevdalcev (obrtniki – hlapci), združena s poljedelstvom. Od 12. do 15. stoletja je bila domača obrt na kmetih že dobro razširjena, v mestih pa so med meščani prevladovali poklicni obrtniki, ki so se od konca 14. stoletja združevali v cehe. Njihovo število je naraščalo in zajelo večino takratnih obrtnih panog (Grafenauer 1979, 168, 197). V krajevnih in ledinskih imenih spoznamo naslednje obrti: mlinarstvo, kovaštvo, žagarstvo, žganje apna in izdelava opeke. Navedimo nekaj primerov: Stopnik, Stopče (K, D, E, B, I), Pri mlinu, Mlinše, Mlinarca (L, D, B, A, E, C, IV); Na žagi, Žagarje, Žaganca (L, A, B, D, II), Stara Žaga (K, D, I); Kovač, Kovačija, Kovačnica (L, D, B, A, E, II). S predelavo lesa so obvezana imena: Kolarnica, Pri bognerju (nemška popačenka der Wagner, L, A, E, I); s čevljarstvom: Kvedrija (L, A, I); z oglarstvom: Oglarija (L, A, I); s predenjem: Kolovrat (K, A, I); s trenjem lanu: Trlično (K, D, I), z žganjem apna in izdelovanjem opeke: Apnenca, Zgornje in Spodnje apniše (L, C, B, II); Ciglenca (K, D, I), Cigonca, Ciglerca, Na cigoncah (L, B, D, E, C, A, III).

Rudarstvo in industrija. Čeprav segajo začetki preprostega pridobivanja kovin že v predzgodovinsko dobo in stari vek, je večina z rudarstvom povezanih toponimov in ledinskih imen mlajšega nastanka. Pomembno obdobje v razvoju rudarstva in fužinarstva na Slovenskem je bila druga polovica 18. stoletja in naslednje stoletje. Pred letom 1848 so železovo rudo topili pri Planini pri Sevnici, v naši bližini pa pri Vitanju in na Pohorju (Zgodovina Slovencev 1979, 415). V 18. stoletju je nastalo več steklarn na Pohorju, po ena pri Celju, Rogatcu, Zidanem Mostu in drugod. Na rudo in rudarstvo spominjajo imena: Rudnica, Rudenik (K, D, E, I), Rudna (L, D, I); na železo in fužine: Železno, Gornje in Spodnje Železno (K, B, D, I), Na železniku (L, A, E, I), Fužine (K, D, I in L, C, D, E, I); na steklarne: Stara, Nova Glažuta (K, D, E, II), Glažute, Zadnje, Prave glažute (L, D, I); na kamnolome: Na pruhu (der Steinbruch L, D, B, E, C, A, II).

Trgovina. V krajevnem imenoslovju predstavljajo trgovino imena Tržišče (K, D, I), Stari in Novi Trg (K, D, I), Pod trgov, Tržca (L, B, D, A, I). Kos ugotavlja, da leži večina starih trgov na Slovenskem v neposredni bližini naselbin ali ob prometnih poteh iz predсловanske dobe, predvsem ob nekdanjih rimskih cestah (M. Kos 1930, 165–167).

Promet. Promet je v veliki meri vplival na družbenogospodarski razvoj pokrajine, največ imen se nanaša na kopna in vodna prometna sredstva, cesta v toponimu ni pogostna, pač pa v ledinskih imenih: Ceste (K, D, I), Cesta, zacetnica, Čez malo cesto (L, D, B, E, A, C, IV). Manj pogostna so ledinska imena: Poti, Na razpotju, Ravna pot (D, A, B, C, II), Steza, Podsteznica (B, C, D, I). Več zbranosti je bilo potrebno na križiščih: Križišče, Križpotje, Križna pota (L, E, D, B, A, II), na strminah: Klancec, Klance (K, B, D, E, I), Klanci, Klanček, Pod klancem (L, D, B, E, A, C, III); na zavojih: Vojnik, Zavoje (K, B, E, I), Rida (L, B, C, I); na prevalih: Prevole (K, E, I), Prelasko (K, D, I); na prehodih čez reko ali potok: Moste, Primostna (K, D, B, I), Most, Mostnica, Visoki most (L, D, A, C, I); Brv, Konjska brv (L, D, I). Na nekdanjo plovbo po rekah in prečkanje le-teh s pomočjo brodov ali čolnov spominjajo krajevna imena: Brode, Brodnice (K, B, C, D, E, I) in ledinska imena: Na brodu, Brodec (L, D, A, B, C, II); Pristanca (L, D, I); Ladja (K, B, I). Omeniti velja še imena: Tlake (K, D, L; L, B, A, I); Pod progo (železniška proga, L, D, I); Dolga drča (L, A, I), nekatere drče se imenujejo po posestnikih. Krajevni imeni Ceste in Tlake pri Rogatcu spominjata na rimsko cesto (Melik 1957, 521). M. Natek razlaga Ravljenske ulice (nad Vranskim) kot živinske steze od vasi do skupnega vaškega pašnika (M. Natek 1971–81, 396).

Sklep

Od vseh (10.200) ledinskih in krajevnih imen, zbranih v Savinjsko-Sotelski Sloveniji¹², smo jih v geografski sistem zajeli 88 %, druga niso etimološko poja-

¹² Na Voglajnsko Slovenijo odpade 37,6 % imen, na Celjsko kotlino 21,5 %, na Gornjo Savinjsko 15,9 % na območje spodnje Savinje 14,4 % ter na Velenjsko kotlino in Vitanjsko hribovje 10,6 %.

snjena ali pa pomensko ne sodijo v geografski okvir. Marsikje so mlajši deli večjih naselij ohranili nekdanja ledinska imena in toponime pridruženih naselij¹³. Razmeroma največ imen je povezanih s površjem (19,3 %) in s prebivalstvom (17,0 %), precej manj pa z gozdnim rastjem in krčevinami (14,0 %), poljedelstvom (8,3 %) in travništvom (7,2 %). Sledijo imena: po vodah (4,7 %), tipu naselij in kmetijskih domačijah (4,5 %), živalstvu (3,1 %), sadju (1,6 %), vinu in vinogradih (1,0 %), obrti (0,6 %) itd.

Znotraj pokrajinskih enot pripada povsod največ imen površju, na drugem mestu je prebivalstvo (A, B, C) in gozdno rastje (D, E), tretje, četrto in peto mesto zasedajo v raznih delih Savinjsko-Sotelske Slovenije različne geografske panoge, predvsem rastje in poljedelstvo, na šestem mestu pa je povsod vodovje.

Sodeč po razširjenosti in pogostnosti krajevnih in ledinskih imen združuje Savinjsko-Sotelska pokrajina bolj ali manj značilnosti večjega dela Slovenije, brez Slovenskega Primorja in Pomurja. Lego, starost, velikost naselij in zemljišč povečini označujejo pridevniki: zgornji, spodnji, stari, novi, veliki in mali. Površje je zgrajeno pretežno iz trdih in mehkih karbonatnih kamnin in vulkanskih grohov. Reliefno razgibansot ustvarjajo hribi in gor z vrhovi različnih višin in oblik, strme in položne rebri, bregovi, griči, gorice pa ravne, koti, tesni, prostorne doline in manjši dolji, drage, grabni, globače, jame (tudi kraške), vrtače, rupe itd. Zlasti v hribovitem svetu so v imenih bolj pogostne senčne, mrzle, hladne in suhe lege. Tla so blatna, peščena, prodnata, lapornata, ponekod tudi ilovnata ali glinasta. Imena po vodah se nanašajo na studence, šepiše, slatine, toplice, rečice, reke, še pogosteje pa na potoke, mlake, močila, tudi jezera, ribnike ter na druge vode in vodice. V gajih, logih, hostah, borštih, gošah prevladujejo listavci: razne vrste hrasta, breza, bukev, gaber, lipa, topol, na mokrotnih tleh, ob potokih, tudi vrba. Med iglavci izstopa bor. Podrastje predstavljajo: leska, dren, resje in praprot. V času srednjeveške kolonizacije so gozd marsikje posekali, na krčevinah, lazih, trebih, požarinah, novinah so uredili obdelovalne in pašne površine. Imena, vzeta iz živalskega sveta, se neredko nanašajo tudi na človekove značajске lastnosti. Pogostnejša krajevna in ledinska imena te vrste so o: medvedu, volku, lisici, kači, polžu, žabi, raku, golobu, krtu, miši itd. Travniki, trate, pašniki, loke in ločice, senožeti po planinah so dajali krmo in omogočali pašo kravam, konjem, ovcam in kozam. Občasno so pasli živino tudi po prelogih. Manj ugodni za živinorejo so bili virti in čreti. Povsod so posebno skrb posvečali poljem, njivam in vrtovom. Njihova imena izžarevajo bogate izkušnje in slikovite ljudske izraze o legi, velikosti, obliki, podnebnih značilnostih, rodovitnosti, lastništvu, kulturah (rž, lan, bob, ajda), prometni dostopnosti idr. V sadovnjakih in posamič so gojili predvsem hruške, orehe in češnje. Vinska trta je bila nekdanj (v 15. stoletju) razširjena tudi v manj primernih legah, npr. v Gornji Savinjski dolini.

¹³ Celje sestavljajo npr.: Otok, Lava, Dolgo polje, Gaberje idr., v ulični sistem Gornjega Grada so zajeli imena: Podsmrečje, Prod, Sokat, Tajna, Tlaka idr.

Staro obrt srečamo v kovačnicah, mlinih, žagah, apnenicah, opekarnah, industrijo v fužinah, steklarnah. Trgovino zaznamo v imenih trg, tržišče, promet v cesti, križpotju, klancu, mostu in brodu. Mnogi kraji in posestniki se imenujejo po krščanskih svetnikih, ledinska imena pa nimajo svetniškega predznaka. Najbolj pogostna tipa naselij sta vas (ves) in selo (sele). Na zgodnjo poselitev naše pokrajine sominjajo gradišča, na fevdalizem gradovi, graščine, na obrambo pred Turki straže. O verski pripadnosti in sakralnih spomenikih pričajo cerkve, samostani, kapele in križi. Nekdanje socialno posestne odnose razkrivajo imena po gmajnah, pustotah, oferjih in lastninah. pogostni imeni bivališč sta koča in hiša, med gospodarskimi poslopji pa so bolj opazni: kozolec, marof, hlev, kašta in klet. Večjo skupino ledinskih imen predstavljajo tudi ograde in ograje.

Primerjava Savinjsko-Sotelske Slovenije s celotno Slovenijo temelji samo na krajevnih imenih. Pri imenih z naravnogeografsko pomensko usmeritvijo ni večjih razlik (Slovenija 43,0 %, Savinjsko-Sotelska Slovenija 41,4 %). Vidnejši razkorak v korist naše pokrajine je pri travnem rastju in domačih živalih (živinoreji). Svet med vzhodnimi podaljški Karavank in Posavskim hribovjem ter od izvira Savinje do zgornje in srednje Sotle ima rahlo prednost še pri vinogradništvu, rudarstvu, industriji in prometu. Odstotek nerazporejenih toponimov je v Sloveniji precej višji kot v obravnavani pokrajini.

Conclusion

Of the 10.200 fallow and place names the majority are connected with surface and population, not so many refer to forest growth, agriculture and meadows. Next on the list are the names of waters types of settlement and farms, animals, fruit, wine and vineyards, crafts etc.

Inside the regional units, most names refer to the surface whereas the names connected with the population and forest growth occupy the second place. The third, fourth and fifth places in different parts of the Savinjsko-Obsotelsko region of Slovenia are held by various geographical notions, with the names of waters coming sixth.

Our comparison of the Savinjsko-Obsotelsko region of Slovenia with the whole of Slovenia is based on place names only – with names referring to natural geographical orientation no considerable differences can be observed. A longer stride to the advantage of our region is apparent in animal husbandry. The Savinjsko-Obsotelsko region of Slovenia has a certain advantage over others in wine-growing, industry and transport. The percentage of toponyms is considerably higher in Slovenia than the part of it dealt with in this article.

Literatura in viri:

Arheološka najdišča Slovenije 1975, SAZU, Ljubljana.

Badjura, R., 1953: Ljudska geografija, terensko izrazoslovje, Ljubljana.

- Baš, F., 1953/54: Pripombe k požigalništvu, Slovenski etnograf, Ljubljana.
- Bezljaj, F., 1956, 1961: Slovenska vodna imena, I. in II. del, SAZU, Ljubljana.
- Bezljaj, F., 1955: Krčevine, Slavistična revija, 1–2, Ljubljana.
- Bezljaj, F., 1959/60: Pomenska kategorija "gozd" v slovenščini, Slavistična revija, Ljubljana.
- Bezljaj, F., 1955/56: O besedah in imenih, Jezik in slovstvo, Ljubljana.
- Blaznik, P., 1986, 1988: Historična topografija Slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500, I. in II. del, Maribor.
- Blaznik, P., Grafenauer, B., Kos, M., Zwitter 1970: Kolonizacija in populacija, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Ljubljana.
- Bunc, S., 1951: Pregled v slovensko onomastiko, Slavistična revija, Ramovšev zbornik, Ljubljana.
- Gams, I., 1986: Za kvantitativno razmejitev med pojmi gričevje, hribovje in gorovje, Geografski vestnik, Ljubljana.
- Gams, I., 1983: Geografske značilnosti Slovenije, Ljubljana.
- Grafenauer, B., 1979: Zgodovina Slovencev, Ljubljana.
- Grafenauer, B., 1970: Poljedelski obdelovalni načini, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Ljubljana.
- Ilešič, S., 1974: Sotelsko-Voglajnska regija, IX. zborovanje geografov v Rogaški Slatini 1973, Ljubljana.
- Jakopin, F., 1977: Vsak 160. Slovenec je Novak, Teleks, januar, Ljubljana.
- Katastrski načrti iz leta 1825 in mlajše kopije, Zgodovinski arhiv Celje, Arhiv republike Slovenije, Ljubljana.
- Keber, J. 1988: Leksikon imen, Izvor imen na Slovenskem, Celje.
- Kos, M., 1950: Pustota, Slavistična revija, Ljubljana.
- Kos, M., 1930: Stari trg in sorodna krajevna imena, Geografski vestnik, Ljubljana.
- Kos, M., 1939: Vlahi in vlaška imena med Slovenci, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo, 1–4, Ljubljana.
- Kos, M., 1966: "Vas in selo" v zgodovini slovenske kolonizacije, SAZU, Razprave V, Ljubljana.
- Kotnik, F., 1956: Pustote, Kotnikov zbornik, Celje.
- Krajevni leksikon Slovenije 1976, III. knjiga, Ljubljana.
- Melik, A., 1950: Planine v Julijskih Alpah, Ljubljana.
- Melik, A., 1957: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino, II. del, III. knjiga, Ljubljana.
- Melik, A., 1963: Slovenija, I. del, Ljubljana.
- Mišič, F., 1940: Ledinska in hišna imena okoli Luč, Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor.
- Mladinska knjiga in Geodetski zavod SR Slovenije 1992: Atlas Slovenije, Ljubljana.
- Natek, M., 1971–81: Ravljanske ulice, Celjski zbornik, Celje.

- Orožen, J., 1957: Gmajne na področju srednje Savinje in njenih pritokov, Celjski zbornik, Celje.
- Osnovne državne karte 1:5000 in 1:10.000, občinske geodetske uprave: Celje, Laško, Mozirje, Šentjur, Šmarje pri Jelšah, Velenje in Žalec.
- Pintar, L., 1912: O krajevnih imenih, Ljubljanski zvon, Ljubljana.
- Pleteršnik, M., 1894, 1895: Slovensko-nemški slovar, I. in II. knjiga, Ljubljana.
- Ramovš, F., 1952/53: Iz slovenske toponomastike, Zgodovinski časopis, Ljubljana.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, SSKJ, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991, I.–V. knjiga, SAZU, Ljubljana.
- Uradni list SR Slovenije 1948: Zakon o imenih naselij in označbi trgov, ulic in hiš, 10, Ljubljana.
- Uradni list SR Slovenije 1953: Uredba o razglasitvi novih naselij in o združitvi naselij, 5, Ljubljana.
- Valenčič, V., 1970: sadjarstvo, vinogradništvo, gozdarstvo, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Ljubljana.
- Zavod SR Slovenije za statistiko 1977: Seznam zaselkov v SR Sloveniji, Metodološko gradivo 21, Ljubljana.
- Zavod SR Slovenije za statistiko 1981: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, podatki po naseljih, Ljubljana.

Razgledi

OB VPRAŠANJU IMEN (NOTRANJSKA) REKA IN (NOTRANJSKI) SNEŽNIK

Ivan Gams*

Izvleček:

Domača imena Reka in Snežnik se naj uporablja na kartah in kjer ni mogoča zamenjava z enakimi zemljepisnimi imeni v Sloveniji, sicer pa priporočamo rabo notranjska Reka in notranjski Snežnik.

Ključne besede: hidronim, toponim, Slovenija, Kranjska, Notranjska, Slovensko Primorje.

ON THE QUESTION OF THE NAMES (NOTRANJSKA) REKA AND (NOTRANJSKI) SNEŽNIK.

Abstract:

Local names Reka (=river) and Snežnik (snow mountain, 1697 m) is sensful to use on the map and where no substitution with the same geographical names in Slovenia can occur. Otherwise the use of "notranjska Reka" and "notranjski Snežnik" is recommended.

Key words: hydronim, toponim, Slovenia, Slovene Littoral (Primorje), Carniola, Notranjska.

V letu 1992 in 1993 se je pojavilo v dnevnem časopisju več očitkov prebivalcev Reške doline, da so še živeči zemljepisci glavni krivci za rabo umetnega imena Notranjska Reka namesto edino pravilnega domačega – Reka. Pačenje domačega imena očitajo nam, ki smo se na interdisciplinarnih posvetih o zemljepisnih imenih l. 1972 v Ljubljani zelo zavzemali za domača imena. Ker se v rabi poleg teh dveh imen javljajo še druga podobna vprašanja, je razpravljanje potrebno.

Vodni tokovi imajo praviloma starejša imena kot naselja. Precej jih je

* Akad. dr., red. univ. prof. v p., 61113, Ljubljana, ul. Pohorskega bataljona 185

predslovenskega izvora (Bezljaj 1961). Vse kaže, da so marsikje v hribih Slovenci po naselitvi potoke imenovali na splošno Reke. Ko je začela uprava te hidronime registrirati, jih je bilo potrebno z nečim razločevati. Največkrat je bilo to narejeno s pridevniškim določilom po pomembnejšem naselju. Iz Reke je tako nastala na primer Šentanelška reka v Mežiški dolini, Trbojnjska Reka na severozahodnem Pohorju, Osapska Reka v Primorju itd. Ime vodnega toka, določenega z naseljem, pa se je često povsem spremenilo in pod vplivom jezikoslovcev dobilo končnico –iščica. Tako je iz reke po največjem kraju nastala npr. Vuhreščica. Pri tem so ponekod hidronim Reko spremenili v potok. Glavni potok na Legnu pri Slovenj Gradcu se imenuje Barbarski potok, ki je mogel to ime dobiti šele po l. 1591, ko so zgradili cerkev sv. Barbare. Njegov desni pritok pa je ohranil ime Reka. V povirju potoka Gobovšek so po Atlasu Slovenije (1992) nad Lupoglavom trije pritoki z imenom Reka, Javorska, Panska in Rekarska Reka.

Izubljanje imena Reka bi moglo v večjem obsegu dokazati posebno zgodovinsko raziskovanje. F. Bezljaj (1961) navaja po zgodovinskih virih med Radljami in Remšnikom dva in pri Limbušu en hidronim Reka, ki jih ni več. Na to krčenje kaže nekaj naselij z imenom Reka. Mimo naselja Reka teče v koroškem Rožu Drava, na Idrijskem pa Idrijsca. Ti dve naselji sta verjetno nastali v času, ko reka še ni imela v vsej dolžini skupnega imena. Zgodovinsko ime Reka za Dragonjo oz. Rokavo, ki ga omenja F. Bezljaj (1961), je pomenilo pritok te reke ali pa je izginilo ime za vso reko. Za zadnji primer je dokaz naselje Kočevska Reka, ki je moglo dobiti ime samo od bližnjega potoka. Nesmiselno je, da ga zdaj Krajevni leksikon Slovenije (II) imenuje Reški potok, katerega nadaljevanje po Atlasu Slovenije nosi ime Mokri potok.

Izpričani primer neenakega domačega imenovanja večjega toka je notranjska Reka. Hrvati imenujejo njen začetni del Vela voda, nato Slovenci Velika voda, ves ostali del pa Reka. To navaja Rojšek (1992, 188), ki nadaljuje: "Geografi ljubljanske šole ji pravijo Notranjska Reka, srečamo pa tudi imena Brkinska Reka in Kraška reka". V tem primeru Reke niso želeli določiti po največjem kraju Ilirski Bistrici, ki je iz istega razloga dobila pridevniško določilo Ilirska, temveč po širši regiji. Bistric (kot samostojno naselbinsko ime ali s pridevniškim določilom) je po Atlasu Slovenije 14, kot hidronimov pa okoli 20, mnogo še kot Bistričica in podobno.

Kljub nadomeščanju z drugimi imeni se je v Sloveniniji in v zamejstvu ohranilo še precej hidronimov Reka. Omenjeni F. Bezljaj jih iz kart in starejših objav navaja 18. V Atlasu Slovenije (1992) je vpisano ime Reka pri 22 vodnih tokovih, ne mnogo manj pa je takih, ki imajo besedo Reka kot drugo ime, kot prvo pa prislovno določilo za lokacijo, ali so tipa Velika, Mala Reka in podobno.

A. Melik (1935) uporablja v prvem opisu Slovenije samo ime Reka. V kasnejši knjigi o Slovenskem Primorju uporablja pri opisu Reške doline ime Reka, redko (str. 292) ime Brkinska Reka, v ostali knjigi pa samo Reka. Samo besedo Reka uporablja Ilešič (1979) pri svojih opisih Slovenije.

Če povzamemo, v geografiji ni bilo nikoli načelnega nasprotovanja domačemu imenu Reka, zlasti, ako je bila izključena možnost, da bi ostali v dvoumju, za katero od mnogih Rek na Slovenskem gre. Če je ime vpisano na zemljevidu ali če opisujemo le Brkine ali Reško dolino, je vsako nadaljnje določilo odveč. Drugače pa je, ako to ime zapišemo brez pojasnila, za katero Reko gre, v opisu širše regije ali celo Slovenije. V takih primerih pa ostaja nejasna tudi pogosto v časopisju uporabljena oznaka reka Reka, zakaj vodnih tokov s tem imenom je, kot smo videli, na Slovenskem še zdaj precej. Še zlasti, ker je pojmovna razlika med reko in potokom nedorečena.

Časnikarji uporabljajo reko Reko verjetno zato, da ne bi pomislili na ne tako oddaljeno hrvaško mesto Reko. Toda v Sloveniji obstaja še deset naselbinskih imen Reka.

Iz že nakazane potrebe so nekateri že pred prvo svetovno vojno pisali Notranjska Reka. Knjiga Slovensko primorje v luči turizma (Bohinec et al. 1952) piše dosledno Reka v opisu Reške doline, v ostalem delu knjige pa tudi Notranjska Reka, ker sta omenjeni še dve Reki, v Istri in v Goriških Brdih. Če uporablja V. Klemenčič (1959) ime Reka v disertaciji o "pokrajini med Snežnikom in Slavnikom", ni dvoma, za katero reko gre. Res pa je, da raba Notranjske Reke pri geografih peša. F. Habe, ki je v svojih prvih naravovarstvenih opozorilih pisal le Notranjska Reka (1982, 1984), piše zadnji čas predvsem le Reka. Podobno Rojšek (1984).

Domačini prav tako ihtavo zavračajo ime Notranjski Snežnik namesto ljudskega imena Snežnik. Geografi zahteve domačinov manjkrat kršimo kot pri Reki, ker je obče in lastno ime Snežnik vedno redkejše. R. Badjura (1953, 49) pravi, da preprosti, geografsko nešolani človek "govori le o nizkih in visokih gorah, za te pa rabi prav rad ime snežniki. Tako so pisali še vsi starejši pisatelji in pesniki. Ko pa so začeli nemški znanstveniki odkrivati veličastvo Alp in se je razvila močna propaganda alpinizma in turizma vobče, ki je zajela po l. 1870 tudi naše kraje, so se po krepkem nemškem vplivu tudi naši krajepisci oprijeli večinoma le pisave: alpe, alpski" ... Po Badjuri je prav "Loški Snežnik 1796 (ne Notranjski, še manj Postojnski)". Dodatek Loški se mu zdi potreben ob imenih Goteniški Snežnik (1289 m) nad Kočevsko Gotenico in Snežnik, 1544 m, ob državni meji v Koprivni. Potrebno je dodati še Snežnik (na nekaterih kartah je najti tudi Sniježnik), 1506 m, na katerega vodi markirana pot z Notranjskega Snežnika in je pri Risnjaku v Gorskem kotarju, in Snežnik (869 m) pri Čimernem zahodno od Zidanega mosta (Atlas Slovenije).

Podobno kot R. Badjura tudi A. Melik (1954, 8) navaja ime snežnik kot obče ime in pravi: "Visoke Alpe na Slovenskem imenujemo Snežnike, to je izraz žive ljudske govorice. Široko po Slovenskem pravijo 'Snežniki' visokim gorovjem, ki molijo v nebo" ... In dalje: "...naš visokogorski predel, ki mu moremo potemtakem do neke mere upravičeno reči tudi – Snežniki".

Čeprav so od tega Melikovega zapisa minula le štiri desetletja, je obče ime

“snežnik” v javnosti domala zamrlo. Ker pa so na Slovenskem še trije vrhovi z imenom Snežnik in tik za bližnjo državno mejo še peti in ker je nedaleč stran še Snežnik, grad na Loškem polju, se nam zdi prav, da takrat, kadar obstoja možnost zamenjave, uporabimo ime notranjski Snežnik, pisano prvo besedo z malo začetnico, seveda v tekstovnem opisu širšega ozemlja. Na karti dileme z malo ali veliko začetnico ni povsod je vidna lokacija gora in zato tam pride v poštev le ljudsko ime Snežnik. Res pa je, da uporabljamo prevečkrat zapis Notranjski Snežnik v primerih, ko ni nejasno, za katero goro gre. Isto velja za notranjsko Reko. V obeh primerih kaže po mojem mnenju pisati prvo besedo z malo začetnico.

Izredno srdito odklanjanje imen Notranjska Reka, Brkinska Reka in Notranjski Snežnik v krajih ob Reki more pojasniti navedba D. Rojška (1982, 188): “Ljudje v porečju so me prepričali, da imen Notranjska Reka in Brkinska Reka ne bodo nikdar sprejeli. Pridevnika notranjski in brkinski imata zanje pejorativni pomen, kar izvira iz stereotipov, da so Notranjci goljušivi trgovčiči, tihotapci ter podobno, Brkinci pa zaostali hribovci”. Tako mnenje o Notranjcih ni skladno z dejstvom, da je bila v Avstroogrski monarhiji do prve svetovne vojne Reška dolina v okviru Notranjske, saj je meja s Primorsko tedaj potekala po vrhu Brkinov. O imenih Primorska, Kranjska in podobno pa je komisija za zemljepisna imena in terminologijo pri Zvezi geografskih društev Slovenije l. 1987 (Gams, 1987) sklenila, da naj se uporabljajo za obseg ozemlja, kot so ga te kronske dežele imele ob razpadu države v l. 1918. Ker to niso živa geografska regionalna imena za homogena ozemlja, nima pomena, da bi jih geografi ozemeljsko prikrojevali po današnjem pojmovanju ljudstva o pripadnosti.

Diskusija o poimenovanju (notranjske) Reke in (notranjskega) Snežnika je le del širšega vprašanja, v koliko lahko spreminjamo domača imena. Posvet o rabi teh imen v l. 1972 je pokazal na ves obseg spremenjenosti. Največ sprememb so prispevali jezikoslovci, ki le redko dopuščajo dialektično rabo teh imen. Npr. namesto Oplotnice naj bi pisali Oplotniščica in, Primožu Trubarju na čast, ki je prvi tako zapisal, Raščica namesto ljudske Rašca (s tem bi izključili zamenjavo z Rašico, naseljem pri Ljubljani). Po Dinarskem krasu pogoste Šice so prekrstili v Sušice itd. Ko so mnoge hidronime preimenovali po kraju (npr. Reko v Logaščico), so v čestih primerih olajšali iskanje lokacije na karti. Veliko sprememb je zahtevalo delovanje vedno pomembnejše upravne službe, zlasti pošte. Mnogim naselbinskim imenom, ki so (z odredbami občinskih skupščin) edina uradno določena zemljepisna imena, so dodali prislovno določilo, ki se nanaša na večji kraj ali regijo. Tako spremenjenih naselbinskih imen verjetno ni mnogo manj od tisoč. V predelih samotnih kmetij pravijo vas (na Koroškem in delno po Štajerskem ves) že nekaj bližje skupaj stoječim domovom. Tam tudi zaselkom okoličani pravijo enostavno vas. Še v večjih mestih govorijo meščani z obrobja, da gredo “v Mesto”. V imeniku naselij se Vas imenujejo štirje zaselki in dve naselji, obe v obmejnih krajih. Vsem drugim so morali dodati prislovno določilo (npr.

Kriška vas). Čeprav so devetim Novim vasem dodali prislovno določilo, je ostalo sedem Novih vasi, pri katerih so np. poštarji v zadregi. V Atlasu Slovenije je vpisanih 23 naselbinskih imen Hrib, ki je po Soretu (1993) najpogostejše ime po reliefni obliki. Dvanajstim Hribom in 25 Brezovicam so morali dodati prislovno določilo. Podobno je z naselbinskimi imeni Laz, Log, Loka, Breg, Brezje, Potok, Dolina, Gorica itd. V vseh teh primerih se vpišejo uradna imena tudi na karte in s tem se domača raba še bolj spremeni kakor pri notranjski Reki in pri notranjskem Snežniku. Če bi prebivalci vseh takih naselij izsilili domače ime brez dodatka, bi nastala v poslovanju zmeda. Zato geografi načelnemu zahtevku po dosledni rabi le domačega imena in brez prislovskega dopolnila ne moremo pritegniti.

Enako načelo lahko velja tudi za druga zemljepisna imena. Npr. kobariški Stol pišemo le, če je nevarnost, da bo to ime bralec zamenjal s Stolom (2236 m) na Gorenjskem, Stolom (508 m) nad Moravčami in Stolom (629 m) tik ob Trstelju na Krasu. Sicer pišemo le Stol. Sicer pa se da pojasniti lokacijo tudi opisno, ne le s pridevniškim določilom z veliko začetnico, do katerega so nekateri zagovorniki domačega imena tako alergični.

Viri:

Atlas Slovenije. MK in GZS.

Badjura, R., 1953: Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje. DZ.

Bezljaj, F., 1961: Slovenska vodna imena. II. del (A-Ž). SAZU, dela II. r.

Bohinec, V., Planina, F., Sottler, J., 1952: Slovensko Primorje v luči turizma.

Gams, I., 1987 (poročilo komisije): O zmedi in samovolji pri uporabi naših pokrajinskih imen. Geografski vestnik LIX. Ilešič, S., 1979: Pogledi na geografijo. PK.

Habe, F., 1984: Notranjska Reka izginila v breznu. Proteus 45, 3. Habe, F., 1982: Prizadevanja za čisto Notranjsko Reko. Geografski vestnik, 56.

Klemenčič, V., 1959: Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom. Gospodarska geografija. Dela 8 r. IV SAZU.

Melik, A., 1935: Slovenija. I. Geografski oris. SM.

Melik, A., 1954: Slovenski alpski svet. SM.

Melik, A., 1960: Slovensko Primorje. SM.

Rojšek, D., 1984: vodne razmere v porečju Reke in Škocjanskih jam leta 1983. Naše jame, 26.

Rojšek, D., 1992: O nekaj imenih s Krasa in Posočja. Geografski vestnik, 64.

Sore, A., 1993: Krajevna imena. Geografski obzornik št. 1 in 2.

VISOKA PLIMA OB SLOVENSKI OBALI 8. DECEMBRA 1992

dr. France Bernot*

Izvleček:

Jeseni in pozimi se primeri, da morje ob slovenski obali prestopi obalno črto in poplavi nižje mestne predele. 8. dec. 1992 je morje preplavilo nižje dele Pirana. Take poplave nastanejo ob določenih vremenskih situacijah, ko pihajo vzdolž jadrana JV vetrovi, ki narivajo vodo proti Severnoitalski ravnici, ob močno znižanem zračnem pritisku in ob ustrezni konstelaciji Sonca in Lune.

FLOODS AT THE SLOVENE COAST

Abstract:

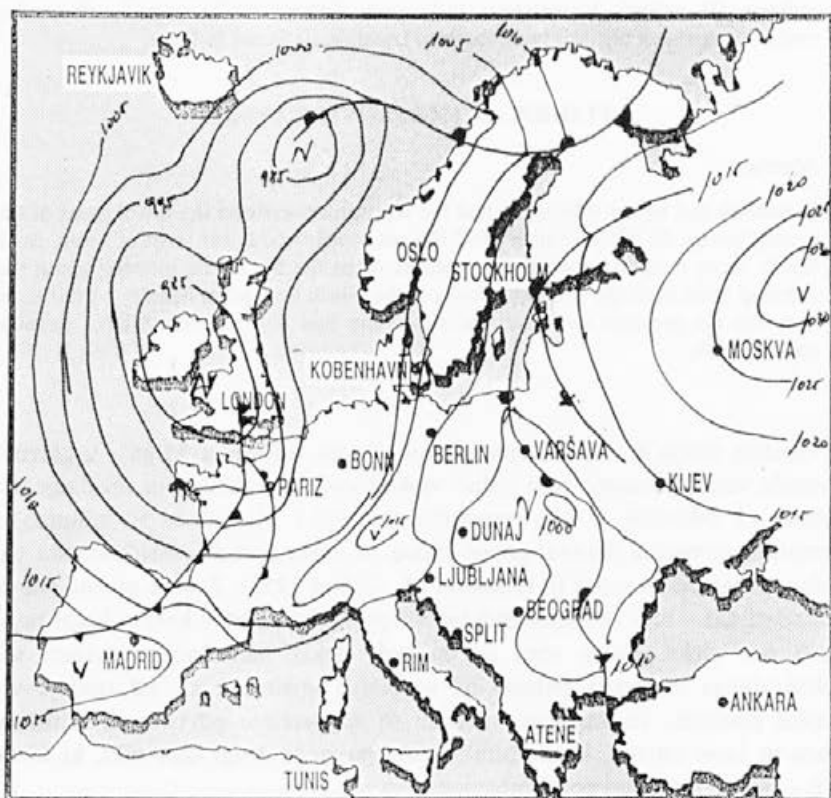
In autumn and winter it happens that the sea water overflows the lower areas of the coastal towns. At 8th December 1992 the sea overflowed lower areas of Piran. Such floods occur at specific weather situations when the SE winds blowing along the Adriatic coast push the sea water towards the North Italy plain country. At the same time the air pressure extremely falls and the Sun and the Moon have suitable constellation.

Gladina morja je v nenehnem gibanju. Razen valovanja, ki ga – v glavnem – povzroča veter, poznamo tudi redno vsakodnevno naraščanje in upadanje vodne gladine, t.i. bibavico. V toku enega dne (točneje v 24 urah in 50 minutah) se v normalnih razmerah dvakrat pojavi plima in dvakrat oseka. Astronomski vzroki so danes v glavnem znani in raziskani (A. Defant 1953). Zato je možno natančno predvideti čas – tudi za daljše obdobje vnaprej – ko se bo v kakem kraju pojavila plima oz. oseka. Poleg tega se da tudi dokaj natančno predvideti višino vsakokratnega vodostaja (odstop od normalne vrednosti, t.j. od srednje višine morske gladine). Te variacije bibavice so neposredno odvisne od konstelacije Sonca in Lune (sizigij, kvadratura). Znani pa so še drugi dejavniki, ki lahko bi rekli – motijo normalni potek bibavice.

* Dr., Carja Dušana 16, 61000 Ljubljana

Obdobno se primeri, da je nivo morske gladine ob plimi znatno višji od predvidenega, da je tako visok, da se morska voda razlije čez obalo in nasipe. Primeri, da je morje prestopilo obalne nasipe so najbolj znani ob nemški obali (A. Defant 1953; H.D. Birr 1968). A tudi ob naši slovenski obali niso neznani primeri, ko je morje prestopilo normalno obalno črto (M. Furlanič 1962). Včasih nastopajo take poplave ob razmeroma slabo razgibanem morju (Piran 5. nov. 1967), drugič zopet ob spremstvu močnih vetrov, ki zelo razgibavajo vodno površino (Piran 4. nov. 1966).

Iz teh navedb povzemamo, da na višino morske gladine ne delujejo samo kozmične sile, temveč, da le-ta niha zaradi delovanja atmosfere (Polli S. 1955; M. Kasumović 1955, 1958), t.j. zaradi sprememb zračnega pritiska na vodno površino. S. Polli (1955) ugotavlja, da ustreza znižanju zračnega pritiska za 1 mb porast morske gladine za približno 1 cm. Velja tudi obratno.

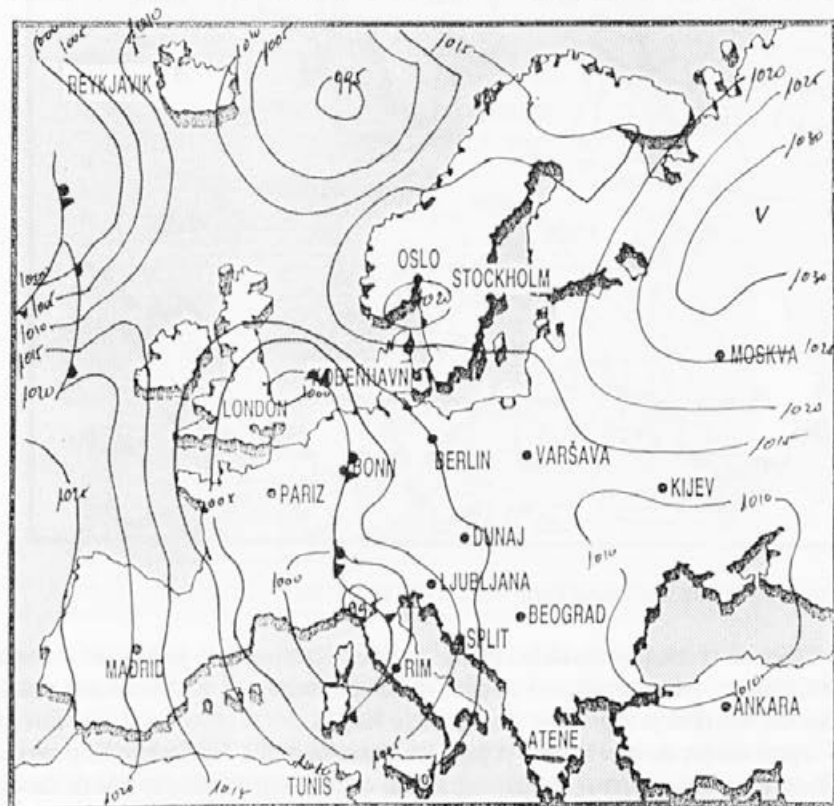

Slika 1: Prizemna vremenska karta 7. 12. 1992 ob 07. uri

V letu 1992 je morje ob obali Slovenije dvakrat prestopilo normalno obalno črto in zalilo nižje ležeče predele obalnih mest. Poplavljeni so bili v Piranu Tartinijev trg, v Izoli pristanišče, v Kopru pa okolica pristaniške kapitanije. Prva, t.j. oktoberska poplava, je opisana v 7. številki revije UJMA. Za decembersko poplavo, ki jo bomo obravnavali na tem mestu, smo prejeli ustrezne mareografske registracije in potrebne meteorološke podatke (veter, zračni pritisk) šele v aprilu 1993.

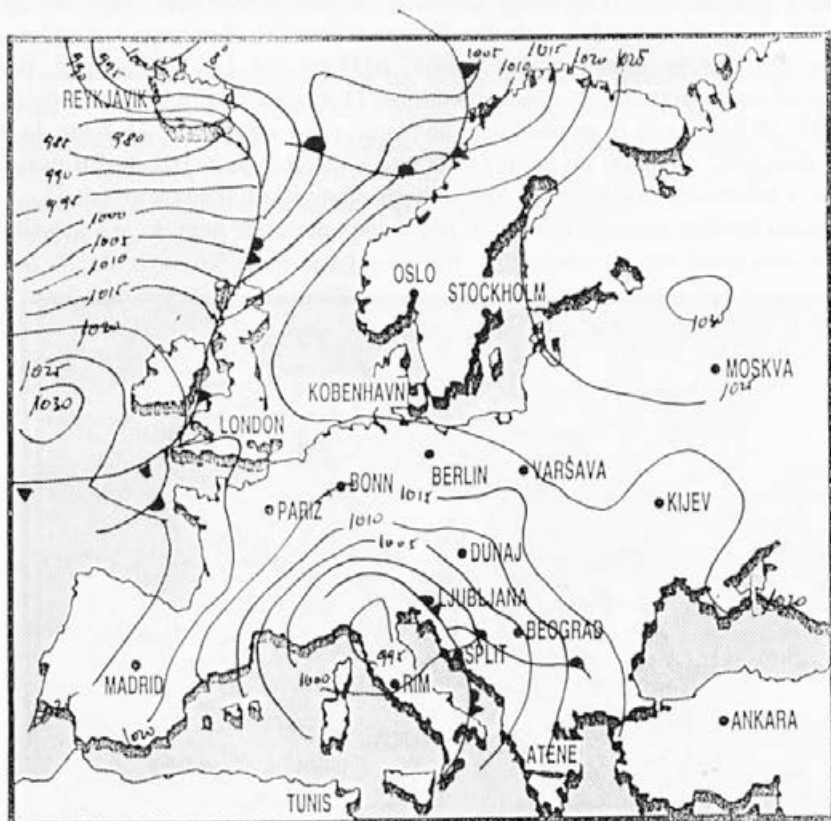
Dne 8. decembra 1992 je morje vnovič prestopilo obalno črto. Tiste dni (7. dec. 1992 ob 07.00 uri) je bila vzhodna Evropa v območju obsežnega anticiklona, v čigar središču je znašal zračni pritisk 1035 mb (sl. 1). Istočasno je nad Genovskim zalivom nastajalo območje ciklona, ki je zajemalo tudi naše kraje (6. dec. 1992 ob 07.00 uri) in se polagoma pomikalo proti vzhodu (sl. 2), tako, da je bilo 9. dec. 1992 ob 07.00 uri središče ciklona v katerem je znašal zračni pritisk 995 mb, v trikotniku med Korsiko, Sardinijo in Apeninskim polotokom (sl. 3).

Opisana barična situacija teh dni je pogojevala nastanek juga, ki je s krajšimi prekinitvami pihal vse navedene dni. Hitrost juga je nekoliko variirala. 7. dec

Slika 2: Prizemna vremenska karta 8. 12. 1992 ob 07. uri

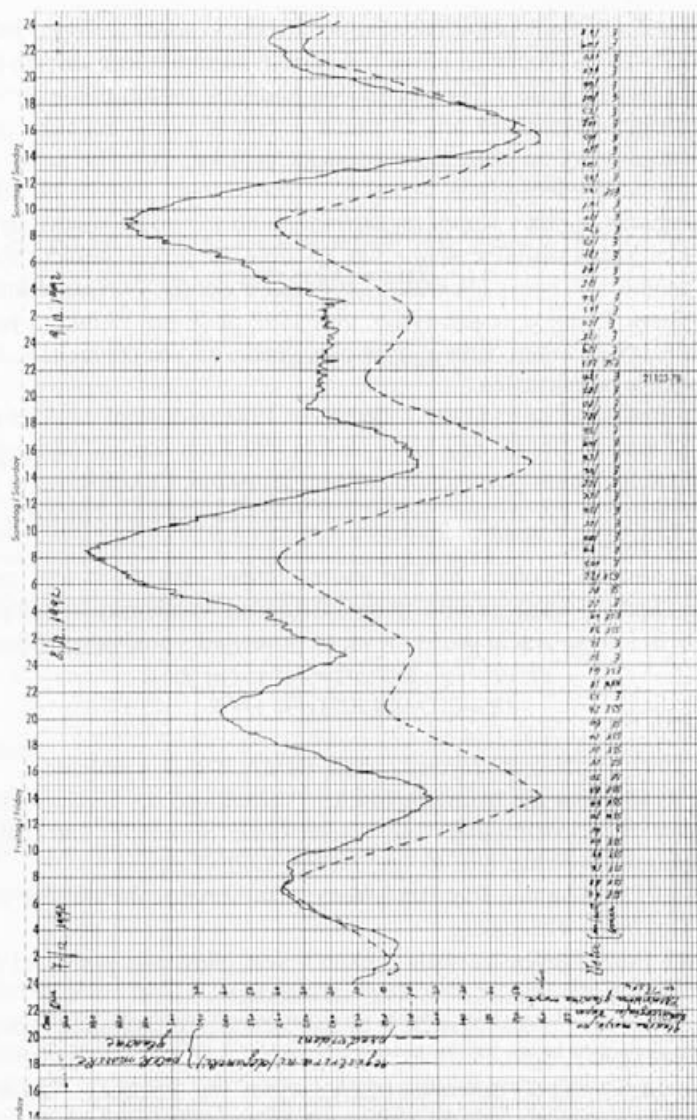
1992 je pihal s hitrostjo 5–7 m/sek. iz smeri JV in JJV. Samo najšibkejši veter (ob 22. uri) je kratkotrajno obrnil na vzhod, ob 23. uri pa na SSZ. Naslednjega dne je prevladoval vzhodnik, njegova hitrost je v dopoldanskih urah znašala 7–10 m/sek., v popoldanskih in večernih urah pa 15–21 m/sek., a tretjega dne (9. dec. 1992) je ves dan pihal vzhodnik s hitrostjo 15–20 m/sek.

Slika 3: Prizemna vremenska karta 9. 12. 1992 ob 07. uri

Oglejmo si sedaj predvideno mareografsko krivuljo, ki so jo izdelali v Institutu sperimentale talassografico v Trstu in jo primerjajmo z dejanskim potekom bibavice, kakršno je registriral mareograf v Kopru.

Opozoriti je, da se v Piranu pojavljata plima in osek 5 minut, v Kopru pa 2–3 minute prej kot v Trstu. Iz mareografskih registracij se tako majhnih časovnih razlik iz enostavnih tehničnih vzrokov ne more ugotavljati (debelina registrirne črte na mareogramu). Vrhu tega pa nekajminutne časovne difference niso bistveno

važne za vprašanje vzroka poplav ob slovenski obali. Dejanski potek plime in oseke v Kopru se je 7. decembra 1992 dokaj dobro časovno ujemal s predvidenima bibavičnima fazama v Trstu. Višina jutranje plime 7. dec. 1992 je bila enaka predvideni višini plime. Opoldanski osek se je še poznalo učinkovanje vetra. Bila je znatno višja od višine predvidene oseke. Še bolj pa je odstopala večerna plima od predvidene višine. Prva oseka naslednjega dne (8. dec. 1992) se je pojavila celo uro pred predvidenim časom. Bila je tudi znatno višja. Poznalo se je že nižanje

zračnega pritiska pod dolgoletni mesečni povpreček, ki znaša v Kopru 1028,3 mb (obdobje 1951–1970). Poplavna plima v Kopru je nastopila tega dne ob 8. uri in 36 min., medtem ko je bil v Trstu predviden normalni nastop plime ob 7. uri 40 minut. Naslednja oseka ob 14. uri 54 minut je bila še vedno nekoliko previsoka zaradi močnega vetra in znižanega zračnega pritiska. Pojavila pa se je s 44 minutno zamudo. Sledeča plima, ki naj bi se predvidoma pojavila ob 20. uri 30 minut, je prehitela in bila v Kopru registrirana že ob 19. uri 36 minut, torej skoro celo uro pred predvidenim časom. Bila je sicer še precej visoka, vendar ni prestopila obalne črte. Njej pa je sledila neizrazita oseka ob 3. uri naslednjega dne. Naslednja plima, ki naj bi se pojavila 9. dec. 1992 ob 8. uri 10 minut, je dosegla vrhunec ob 8. uri 54 minut. Bila je še visoka, vendar ni več poplavljala. Nadaljni potek bibavice je bil normalen.

Zračni pritisk se je zniževal ves 7. december 1992 in dosegel najnižjo vrednost 8. dec. 1992 med 14. in 15. uro, ki je znašala 997,3 mb. Zračni pritisk je bil za 31,0 mb pod dolgoletnim povprečnim zračnim pritiskom. Če upoštevamo še veter, JV–JJV, ki je pihal vse tri dni, potem nas tokratna poplava najnižjih obalnih predelov ne preseneča.

Opisano morskó poplavo bi bilo možno napovedati in s tem zmanjšati povzročeno škodo. Vestno bi bilo treba zasledovati vremensko situacijo, zlasti veter – smer in hitrost, zračni pritisk in vse to primerjati s predvideno bibavico.

Literatura:

- Bernot, F., 1993: Poplava ob slovenski obali, *UJMA* 1993/7, Ljubljana.
- Birr, H.D., 1968: Über die hydrographischen Verhältnisse des Strelasundes unter besonderer Berücksichtigung von Wasserstand, Stromung und Salzgehalt, *Geographische Berichte*, No. 46, zv. 1/1968, Gotha/Leipzig.
- Defant, A., 1953: *Ebbe und Flut des Meeres, der Atmosphäre und der Erd feste*, Berlin–Gottingen–Heidelberg.
- Furlanič, M., 1962: Slovenska obala – okno v svet, Slovenski pomorski zbornik, Koper.
- Kasumović, M., 1955: Mareografija i njena primena na Jadranu, Hidrografski godišnjak 1956/57, Split.
- Kasumović, M., 1958: O utjecaju zraka i vjetrova na kolebanje razine mora, Hidrografski godišnjak 1956/57, Split.
- Mareografski in meteorološki podatki, Hidrometeorološki zavod R. Slovenije, Ljubljana 1992.
- Polli, S., 1955: Livelli marini estremi registrati nell'Adriatico settentrionale, *Archivio di oceanografia e limnologia*, Vol. X, Fasc. 1–2, Venezia.
- UJMA* 1993 – Revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami 7, Ljubljana.
- Tabelle di previsioni delle maree per l'anno 1992, Trst 1991.

Metode

STROKOVNE PODLAGE ZA ZAVAROVANJE VODNIH VIROV

Dušan Novak*

Izvleček:

Upravni organi sprejemajo akte o zaščitnih conah vodnih virov na osnovi strokovnega elaborata. Prikazana je faznost in potrebne raziskave. V naplavinah so v metodologiji izločene 4 cone, v drugih vodonosnikih pa tri.

Ključne besede: hidrologija, zaščita vodnih virov, metodologija

THE DOCUMENTS FOR PROTECTING THE WATER RESOURCES

Abstract:

The documents on protected zones have been passed by the authorities on the basis of expert elaboration. The phasis and teh necessary research are shawn. Methodologicaly, in alluvium there are four and in other aquifers three zones.

Key words: hydrology water sources protection, methodology

Kakovost pitne vode je že ogrožena. Podtalnica v naplavinah je glede na analize tako sanitarno kot kemično slaba in se slabša. Podzemeljska voda v razpokanih in zakraselih kamninah je že na meji uporabnosti ali pa ni več uporabna za pitje. Le redke je še vodni vir, kjer se lahko pohvalijo z dobro pitno vodo.

Izhajajoč iz teh ugotovitev in na podlagi zahtev Zakona o vodah (UL SRS 38/81), so občinske skupščine pričele s sprejemanjem odlokov o sanitarni zaščiti vodnih virov in z izdelavo sanacijskih načrtov in njihovo izvedbo. Namen tega je bil, da bi vodne vire še pravočasno zaščitili.

Zaščita podzemeljskih voda kakršna je pri nas, temelji na praktičnih izkušnjah. Izhodišča je podal M. Breznik v Zasnovah uporabe prostora že leta 1976

* Mag., dipl. ing. geol, Smoletova 15, 61000 Ljubljana

(Breznik, 1976) predvsem za določanje varstvenih pasov in zaščitnih ukrepov v napolavinah (Breznik, 1978, 1980), kjer so predvidene 4 varstvene cone. V hribovitem svetu in v krasu smo ta načela prilagodili okoliščinam in oblikovali tri cone (Del Fabro et al., 1986, Novak, 1986, 1986 a).

Zaščita se prične z ugotavljanjem hidrogeoloških razmer in z določanjem padavinskega zaledja vodnega vira. Poteka preko ugotavljanja stanja na terenu, izdelave in sprejema odloka o conah sanitarne zaščite, do sanacije zaledja po posameznih varstvenih conah.

Najbližja vodnemu viru je 1. cona, ki jo včasih, glede na okoliščine, delimo tudi v dve, 1a in 1b. Tu so omejitve najstrožje. Druga (2) cona ima meje v odvisnosti od geološke zgradbe in drugih podatkov. Tretja (3) in morebiti četrta (4), širša cona/pa zajemata praviloma padavinsko zaledje vodnega vira ali pa, v napolavinah, območje s katerega voda priteče do vodnega vira v določenem času.

Značilnosti in omejitve v dejavnosti se v posamezni coni razlikujejo glede na to kje je vodni vir.

Pri izdelavi hidrogeološke karte skušamo na podlagi analiz kakovosti vode in s kartiranjem stanja na terenu odkrivati tudi dejanske in možne onesnaževalce. Sprejetje odloka uveljavlja morebitne omejitve v dejavnosti, najpogosteje prepoved gradnje in omejitve v kmetijstvu, kar pa naj še ne bi pomenilo zmanjšanja dohodka za prizadetega. Tega ne moremo ocenjevati brez pedoloških analiz, saj zmanjšanje količine uporabljene gnojila še ne pomeni manjše letine ampak le optimalno uporabo gnojil. Nevarne za vodo pa so živinorejske farme na vodno izplakovanje in z velikimi količinami gnojevke. Ti obrati pri nas običajno nimajo svojih zemljišč, ali pa jih imajo premalo, cisterne z gnojevko pa je treba pogostokrat prazniti. Če se to dogaja n.pr. pozimi, je katastrofa neizbežna. Prav tako brezvestno je izpuščanje v kraško jamo ali razpoko.

Oskrba z vodo

Poleg redkih večjih skupinskih vodovodov, sistemov, ki s pitno vodo oskrbujejo večja naselja, sloni v Sloveniji oskrba z vodo na množici manjših lokalnih vodovodov, ki so si jih zgradile krajevne skupnosti, lokalni vaški vodovodni odbori ali skupine občanov. Za lokalni vodovod štejemo vodovod, ki oskrbuje s pitno vodo najmanj tri hiše. Individualni vodovodi pa praviloma oskrbujejo eno ali dve gospodinjstvu. (Novak, 1989). Vsekakor pa so še vedno zelo pogostne kapnice, kjer zbirajo vodo s strehe, v dolinah in ob vodnih tokovih so še vedno v rabi vodnjaki z bolj ali manj globoko podtalnico ali zajetja v obliki vodnjakov, ki zbirajo preperinsko in pripovršinsko vodo z bližnje okolice. Vendar pa so tudi še hiše, ki hodijo po vodo na bližnji potok ali do bližnjega izvira. Tradicionalna oskrba (Radinja, 1984), je še vedno prisotna v bolj odmaknjenih krajih, vendar pa z moderniziranjem dežele, (to pa ni nujno, da je vedno in povsod pozitivno) vedno bolj izginja.

Zaščita vodnih virov

Podlage, ki so osnova za kasnejše uradne akte, s katerimi so zaščitene površine in padavinsko območje vodnih virov, smo izdelali s pomočjo in na iniciativo strokovne službe nekdanje Zveze vodnih skupnosti, ki je doslej sofinancirala potrebna raziskovalna dela. Seveda so za take raziskave zainteresirane tudi komunalne službe lokalnih skupnosti, občin in krajevnih skupnosti.

Raziskave so zajemale več faz, ki jih v nadaljevanju prikazujem:

I. faza

Registracija vodnih virov

- zbiranje arhivskih podatkov, študij literature;
- zbiranje podatkov po krajevnih skupnostih (število prebivalcev, lega zajetja in potek vodovoda, rezervoarji, količina, način izdelave in ostali perspektivni vodni viri);
- posvetovanje s komunalnimi organizacijami;
- terenski ogled, lociranje izvira na terenu in na karti, opis;
- izdelava karte vodnih virov v merilu 1 : 25.000, izdelava in dopolnjevanje katastra vodnih virov in zajetij, pregledna karta v merilu 1 : 50.000.

Zbrali smo podatke o vodnih virih, zajetjih in izvirih, ki so pomembni za bodočo oskrbo oziroma uporabo vode, kakor tudi o do vodnih virih republiškega pomena, to je o večjih in zelo izdatnih vodnih virih.

V tovrstne raziskave je bila doslej vključena že večina slovenskih občin:

V petih ljubljanskih občinah smo tako zabeležili okoli 160 lokalnih vodovodov. V občini Slovenska Bistrica je poleg osrednjega 66 takih vodovodov, v Domžalski preko 40, v Novem mestu preko 43, poleg osrednjih zajetij, v Zagorju je 51 lokalnih vodovodov poleg osrednjega sistema, ki zagotavlja oskrbo s pitno vodo. V občini Kamnik je 96 zajetij, ki oskrbujejo z vodo 80 vodovodov, (Novak, 1993), v sevniški občini jih je 152, v Beli Krajini 11, v logaški občini 9, v cerkniški 20, v litijski 80, v občinah Ribnica in Kočevje je 60 zajetij. Na območju občine Škofja loka sta dva večja sistema in 30 manjših, tudi občino Kranj oskrbujeta z vodo dva večja in 10 manjših vodovodov. Občino Ravne oskrbuje z vodo preko osrednjega sistema kar 54 zajetij, v občini Mozirje je 7 večjih in 56 manjših vodovodov (Novak, 1993). Občini Brežice in Krško imata preko 200 zajetij za nekaj manj vodovodnih sistemov, itd.

Zaščita tolikšnega območja ni lahka!

Seveda pa lokalni upravljavci vodovodov včasih skrbno "čuvajo" svojo lastnino, pred "vsiljivci". Prenekateri se bojijo, da jim bodo (občina) njihovo vodo vzeli, da bodo morali odslej vodo plačevati itd in ponekod niso voljni pokazati "svojega" zajetja. Nekaterih manjših lokalnih vodovodov tako nismo mogli inventarizirati.

II. faza

Izdelava predloga varstvenih pasov:

- izdelava podrobne geološke karte (1 : 5000) padavinskega zaledja izvira, kartiranje možnih onesnaževalcev in rabe zemljišča;
- kemične in bakteriološke analize vode;
- interpretacija geoloških in hidrogeoloških podatkov, interpretacija podatkov analiz, določitev vplivnega območja;
- določitev varstvenih območij in določitev varstvenih pasov na katastrski karti;
- izdelava predloga zaščitnih ukrepov; Izdelava predloga po izdelani metodi s tremi pasovi v hribovitem svetu in s štirimi v območju naplavin in podtalnice;
- sprejem odloka o zavarovanju vodnega vira v občinski skupščini. Odlok določi čas izdelave sanacijskega programa in pogoje njegove izvedbe.
- vsakih 10 let preverjanje obsega varstvenih pasov in omejitev, dopolnjevanje z novimi podatki;

Registraciji in inventarizaciji sledi študij geoloških in hidrogeoloških razmer, načina dotekanja vode iz izvir, oblik in možnosti onesnaževanja, sledenja (Novak, 1991), ocena obstoječih analiz oz. novo analiziranje kakovosti vode, ter kartografski prikaz obsega zaščite.

Občasno preverjanje je potrebno zaradi novih podatkov in novih razmer. Tudi mednarodne izkušnje to potrjujejo, pri nas za to omenjamo primer zajetja Žrelo pri Rečici pod Goltmi, kjer smo s podrobnejšimi raziskavami dobili nove geološke in hidrogeološke podatke, na osnovi katerih je bilo treba to zajetje opustiti.

Po podatkih iz tujine imajo v Švici tako zaščitenege že kakih 50 % zajetij, v Nemčiji pa je 11 % ozemlja v okviru takih zaščitnih con.

III. faza

Sanacijski program:

- načrtovanje konkretnih potrebnih ukrepov za zaščito ali izboljšanje kakovosti vode;
- načrtovanje iskanja novega vodnega vira ali načrtovanje in izvedba raziskav, ki bodo pokazale kako zavarovati izvir ali izboljšati kakovost;
- načrtovanje in izvedba nadaljnjih raziskav hidrogeoloških razmer območja, hidrogeološka karta 1 : 25.000 območja, karta vodovodov 1 : 25.000.

Ta faza, katere rezultat je hidrološka karta, je smiselna le za širše območje, na katerem lahko podrobneje načrtujemo iskanje morebitnih novih vodnih virov, vrtanje, raziskujemo vodonosnike v karbonatnih kamninah in n.pr. načrtujemo sistem oskrbe z vodo z osrednjega in bolj oddaljenega vodnega vira.

Cilji teh raziskav in zaščite so:

- dobiti pregled nad oskrbo z vodo in omogočiti načrtovanja nadaljnje oskrbe z vodo;
- nadzorstvo ob morebitnih težavah s kakovostjo vode, ob okvarah je možna strokovna sanacija;

- upravnim organom je omogočena zaščita voda, načrtovanje nadaljnjih dejavnosti in omogočen je pregled nad možnimi onesnaževalci in njihova kontrola;
- v izjemnih razmerah je omogočeno načrtovanje dodatne oskrbe.

Najkasneje v III fazi se izluščijo potrebe posameznih območij in možnosti za načrtovanje nadaljnje oskrbe, ali njeno izpopolnjevanje.

Ogroženost vodnih virov

Dosedanje raziskave opozarjajo, da naše vodne vire ogrožajo predvsem:

- kmetijstvo: kmetije, ki nimajo urejenega odvajanja odplak, nimajo urejenih neprepustnih gnojišč, zaradi načina gnojenja ob nepravem času, zaradi farmske živinoreje s prevelikimi količinami gnojnice, uporabo kemikalij, škrapov, ipd.
- gozdarstvo: zaradi gradnje gozdnih cest in golosekov, erozije, ki nastaja zaradi tega, naftnih derivatov (onesnaženje pri gozdarskem delu in transportu iz gozda);
- urbanizacija: nekontrolirana rast naselij, nenadzorovana in razpršena stanovanjska gradnja, gradnja počitniških hišic, ki je gradnja kanalizacije ne dohaja in raste zato število greznic ali pa le-teh, po izkušnjah, niti ne gradijo itd. To je menda največji problem v Sloveniji.
- promet in prometnice, razlitja strupenih snovi ob nesrečah; onesnaženje s cest;
- odlaganje odpadkov, neurejena in nepravilno urejena ter divja odlagališča;
- turistična dejavnost, predvsem posegi v visokogorju, povečevanje planinskih koč, žičnice, gradnja smučarskih prog in erozija ipd.;
- industrija, ki je locirana na neprimernih krajih (Krupa) in ki svojih odplak ne čisti, odlagališča industrijskih odpadkov itd.;
- neprosvetljenost, ki se odraža predvsem v urbanistični politiki, ki nam je zapustila razpršeno gradnjo, ki je ni mogoče obvladati, graditev v nasprotju z obstoječimi predpisi, prevladovanje lokalnih interesov itd.

Žal v polpreteklem obdobju nismo mogli priti do vseh strokovnih podlag tolikokrat imenovanega, omenjanega in zlorabljenega prostorskega načrta Slovenije, ki naj bi opredelil rabo prostora glede na naravne možnosti. Le-ta naj bi na podlagi zgradbe in njenih značilnosti določil možnosti in način razvoja posameznih pokrajin in omejitve pri načrtovanju nadaljnjega razvoja, ki izhajajo tudi iz geološke zgradbe (Novak, 1980, 1982). To bi morali vedeti za obseg cele države in za vse njene regije in občine. Zaradi preživetja bi morali to tudi upoštevati.

Marsikaj od tega je bilo namreč že narejenega, pa nikdar uporabljeno niti upoštevano.

Povzetek

Zaščita podzemeljskih voda, kakršna je v praksi pri nas, temelji na praktičnih izkušnjah. Metodologijo in izhodišča je podal M. Breznik v Zasnovah uporabe

prostora že leta 1976 (Breznik, 1976), predvsem za določanje varstvenih pasov in zaščitnih ukrepov v naplavinah (Breznik, 1978, 1980). V le-teh so predvidene 4 varstvene cone, sicer pa smo v hribovitem svetu in v krasu to metodologijo privzeli, jo prilagodili okoliščinam in oblikovali tri cone, (Del Fabro et al., 1986, Novak, 1986).

Zaščita se prične pri izdelavi hidrogeološke podloge in z ugotavljanjem padavinskega zaledja vodnega vira, poteka preko izdelave in sprejema odloka o conah sanitarne zaščite, ugotavljanja stanja na terenu do sanacije zaledja po posameznih varstvenih conah.

Vsekakor se značilnosti in omejitve delovanja v posamezni coni razlikujejo od primera do primera in glede na to kje je vodni vir.

Najbližja vodnemu viru je 1. cona, ki jo včasih, glede na okoliščine delimo v dve, 1a in 1b. Tu so omejitve najstrožje. Druga cona, ima meje v odvisnosti od geološke zgradbe in podatkov, tretja in morebiti četrta, širša cona pa zajemata praviloma padavinsko zaledje vodnega vira ali pa, v naplavinah, območje s katerega voda priteče do vodnega vira v določenem času.

Pri izdelavi hidrogeološke podlage pa dejanske in možne onesnaževalce skušamo odkrivati tudi na podlagi analiz kakovosti vode in s kartiranjem stanja na terenu. Sprejetje odloka uveljavlja morebitne omejitve v dejavnosti, najpogosteje preповed gradnje in omejitve v kmetijski dejavnosti. Tudi živinorejske farme na vodno izplakovanje z velikimi količinami gnojnice so za vodne vire, in za površinske vode, velika navarnost.

Summary

Groundwater protection, as it is, is based on practical experiences. The methodology was given by M. Breznik within the Scheme for the land use in 1976, especially for the estimation of the protecting zones and precautions in alluvium. There are four protection zones predicted, namely for the highlands and carstic terranes this methodology was adapted and accommodated to the circumstances and three zones were formed.

The protection begins with the making of hydrogeological basis and estimation of tributary area of water sources, continuous with passing the act about sanitary protection zones, estimation the situation on the field up to improvement of the conditions in the hinterland in single protection zones.

By all means, the characteristics and restriction of the activities in single protection zone differ from case to case and according to the location of the water source.

Closest to the water source, capture or tapped water-well, is zone 1, which is sometimes divided into two further zones 1a and 1b. Here, the restrictions are most severe. Borders of the second zone depend on geological structure and data. The third and fourth zones include the precipitation hinterland of the water source

or in alluvium, the area from where the water reaches the water source within fixed time limit.

By working the hydrogeological basis, we try to find the contaminators on the basis of water quality analyses and with field mapping. The passing of the act brings restrictions in the activity, mostly construction works and farming limitations. The stock-farming producing high quantity of dung liquid mean great danger for water soucer and surface waters.

Viri:

- Breznik, M., 1976: Metodologija zaščite podzemne pitne vode ter določitev varstvenih območij in pasov. Regionalni prostorski plan SR Slovenije 3/4. Vodno gospodarstvo. Ljubljana
- Breznik, M., 1978: Problematika zaščite podzemne vode u aluvialnim ravnica. Zbornik 5. jug. simp. o hidrogeol. i inžen. geol., 1, 27:32. Beograd
- Breznik, M., 1980: Problematika zaščite podzemeljske vode v aluvialnih naplavinah. Voda in sanitarna tehnika, 10/4, 3–6, Beograd
- Del Fabro, N., Grgić, V., 1986: Registracija i zaštita lokalnih vodnih izvora za snabdevanje lokalnih vodovoda na širšem području ljubljanskih opština. Jug. savet. Zaštite izvorišta vode za vodoopskrbu, pp 341–353, Split
- Novak, D., 1980: Možnosti onesnaženja voda v Sloveniji. Naše okolje 4, 191–192, Ljubljana
- Novak, D., 1982: Možnosti onesnaževanja podzemeljskih voda v Sloveniji. Vesnik, 16–17, Ser. B. Geozavod Beograd, 49–60.
- Novak, D., 1986: Zaščita kraške podzemeljske vode. Jugosl. savetovanje Zaštita izvorišta voda za vodoskrbu. Split, Zavod za tehnično izobr., 447–454, Ljubljana
- Novak, D., 1986a: Methodology of the karstic groundwater protection. 19th Congress IAH, Karlovy Vary, 254–267
- Novak, D., 1989: Oskrba z vodo na Slovenskem. Koledar Prešernove družbe, 139–145
- Novak, D., 1991: Novejša sledenja kraških voda v Sloveniji po letu 1965. Geologija, 33, 44–478, Ljubljana
- Novak, D., 1993: Oskrba z vodo v občini Mozirje. GV, 64, 173–184, Ljubljana
- Novak, D., 1993a: Vodna oskrba in zaščita voda v občini, Kamniški občan, 33/1
- Radinja, D., 1984: Oskrba z vodo v novomeški občini. Dolenjska in Bela krajina. Zbornik zborovanja slov. geografov. 111–128. Novo mesto

Književnost

Daniel Rojšek, 1991: **Naravne znamenitosti Posočja**. DZS, str. 206, 107 barvnih in črno-belih fotografij, zemljevidov in risb, Ljubljana

Kot nam že sam naslov dovolj jasno pove, vodnik obravnava naravne znamenitosti Posočja na ozemlju Slovenije (z izjemo ene znamenitosti). Ko odpremo knjigo, ki nas prijetno preseneti z zares dobro izbrano naslovno fotografijo, se nam na tretji strani odpre legenda, ki ji na naslednji strani sledi kratek predgovor, za tem pa obširnejši uvod, ki nas najprej seznanja s pravnimi in drugimi osnovami ugotavljanja in varovanja naše dediščine ter naredi ločnico med naravno in kulturno dediščino. V naslednjih poglavjih se avtor posveti razvrstitvi naravne dediščine in kulturnih krajin. "Pravemu" uvodu sledi razširjen odsek z opisom naravnih razmer in znamenitosti Posočja ter opis treh aspektov opisanega področja: Soče, Soškega ledenika in Triglavskega narodnega parka. Uvod je od glavnega dela knjige dobro ločen z dvanajstimi stranmi barvnih fotografij, zemljevidov in skic; posebej pomembna sta zemljevida na straneh 18 do 21, saj nam na pregleden način predstavita lego posameznih znamenitosti na zemljevidu ustreznega merila in položaj posameznih, podrobnejših zemljevidov, ki so vloženi med sledeče besedilo in večjih zemljevidov posameznih občin oz. področij, ki jih je potrebno kupiti posebej (navedeni so v "dodatku" knjige na koncu).

Glavni del knjige, ki sledi uvodnemu, je sestavljen iz krajših poglavij (v povprečju dolgih okoli pol strani), ki strnjeno povezujejo osnovne podatke določene znamenitosti s krajšim (vendar skoraj vselej dovolj nazornim) opisom. Tipično poglavje je sestavljeno iz štirih delov: prvi del vsebuje zaporedno številko, ime znamenitosti ter število zvezdic, ki kažejo na pomembnost in zanimivost; drugi del je sestavljen iz strnjene opisa dostopa od predlaganega izhodišča do znamenitosti ter iz oznake na posameznem zemljevidu; tretji del je grafičen in vsebuje vrsto dovolj razločnih znakov, ki nas opozarjajo na morebitne nevarnosti, nam povedo za kakšno vrsto znamenitosti sploh gre, okvirni čas obiska, potrebno dodatno opremo in priporočeno obliko dostopa ter četrti, najboljšežnejši, del, ki je notranje razčlenjen na odstavke in (morebitno) opombo ter dovolj podrobno pojasni še vsa ostala pomembna dejstva v zvezi z znamenitostjo. Posamezna poglavja so med seboj ločena na zelo opazen grafičen način, kar je tudi pomembno. Med samim besedilom je še več barvnih in črno-belih fotografij in skic ter barvnih zemljevidov. Tudi fotografije so avtorjevo delo. Čisto na koncu knjige je še dobre tri strani dolg slovarček neznanih besed in strokovnih izrazov, urejen po abe-

cednem redu, kratek seznam knjig priporočenih za nadaljnje branje ter seznam zemljevidov, ki so pri "iskanju" znamenitosti seveda nujno potreben pripomoček.

Obseg celotne knjige znaša 206 strani, kar je dobro izbrano in premišljeno, saj je tako število strani ravno prav veliko, da pojasni vse bistveno in hkrati še ni preveliko, da bi oviralo uporabo vodnika in s tem zmanjšalo njegovo vrednost. Tako kot v vsakem delu, bi se seveda dalo tudi v tem vodniku najti manjše spodrsaljaje in nekaj težav, ki pa nedvomno izvirajo iz dejstva, da gre za prvo izdajo, s katero je vselej najtežje – pri naslednjih izdajah se marsikaj razjasni in pokaže v pravi luči. Torej, začnimo še enkrat na začetku: to, da je legenda na uvodnih straneh knjige, zelo olajša uporabo vodnika, vendar pa žal legenda ni povsem popolna; toda z logičnim sklepanjem se da dopolniti tudi to neljubo vrzel. Bralec, ki se z vodnikom sreča prvič, zagotovo pogreša navodilo za uporabo in to je verjetno celo edina resna hiba, saj bralec odvrne od branja; kratko pojasnilo zgradbe vodnika in posameznega opisa znamenitosti, bi bilo nadvse dobrodošlo že na samem začetku dela. Prepričan pa sem, da pomanjkanje pojasnil ne bi smelo – in tudi ne bo odvrnilo nobenega zares zavzetega bralca, ki bo sčasoma do pojasnil prišel kar sam; z uporabo! Zemljevid rečja na straneh 16 in 17 je zelo dobrodošel pripomoček pri generalni orientaciji, vendar pa je morda vseeno malo preveč shematičen, prav tako kot tudi zemljevid izliva Soče v Jadransko morje na straneh 22 in 23. Že zgoraj omenjeni zemljevidi na straneh 18 do 21, ki so bistveni del vodnika, so žal brez legende, vendar pa bo zagotovo bralec hitro ugotovil pomen rdečih točk ter rdečih in modrih okvirov. Glavni del knjige je sestavljen še celo mnogo bolje kot uvodni, pravzaprav je opazna samo ena pomanjkljivost: kriterij podeljevanja zvezdic posameznim znamenitostim, kar 42 % vseh znamenitosti ima namreč pet (od petih možnih) zvezdic, kar je verjetno malo pretirano, saj se je splošno uveljavilo, da največje število zvezdic dobijo samo zares izjemni pojavi (recimo med 5 in 10 odstotki vseh opisanih znamenitosti; razen seveda, kadar gre za izbor, in se ohranijo samo najpomembnejše znamenitosti).

Označitev posameznih poglavij (oziroma znamenitosti) je zelo dobra; vendar pa bi bil pri iskanju posamezne znamenitosti v veliko pomoč indeks na koncu vodnika. Možna bi bila tudi druga varianta, da bi poglavja zložili po abecednem vrstnem redu, kar bi lahko delno (vendar ne povsem) nadomestilo indeks. Dovolj kvalitetna in enostavna je tudi povezava med slikovnim gradivom ter besedilom, žal pa manjka obratna zveza, ki bi bila pri izbiri znamenitosti za ogled marsikdaj v veliko pomoč.

Ko prebiramo tako zanimivo in tudi spretno napisano knjigo, nas prevzame nenavadna želja, da bi čim prej tudi sami odkrivali in opazovali navedene znamenitosti Posočja. Enostavno, zaželimo si potovanja. In knjiga, ki je napisana tako, da vzbudi v nas tovrstne želje, je prav gotovo vredna nakupa; in še več, uporabe!

Samo upamo in želimo si lahko, da bo izpod peres tako odličnih poznavalcev naše narave nastalo še več tovrstnih vodnikov tudi po drugih predelih Slovenije.

Za konec morda želja, da bi nekdo napisal tudi "nadaljevanje" tega vodnika, z delom o kulturnih znamenitostih Posočja.

K.K.

A. Glück in H. Magel: **Podeželje – vrt prihodnosti, nove možnosti.**
Glavarjeva družba d.o.o., Komenda 1993

Pred kratkim je Glavarjeva družba izdala to knjigo z nadvse obetavnim naslovom. Gre za slovenski prevod nemške knjige "Das Land hat Zukunft", izdane leta 1990 v Munchnu (Jehle-Verlag). Pripravila sta jo gospod Alois Glück, predsednik planske skupine v bavarski skupščini in Holger Magel, svetovalec ministra v bavarskem ministrstvu za prehrano, kmetijstvo in gozdarstvo in namenstnik predsednika bavarske Akademije za podeželje. Knjiga predstavlja zbornik temeljnih člankov in razprav s področja razvoja podeželja, nastalih v Nemčiji proti koncu osemdesetih let in je eden pomembnejših prispevkov k teoretični utemeljitvi obsežnega gibanja, ki so ga v nemško govorečem prostoru poimenovali "landliche Entwicklung und Dorferneuerung", kar Slovenci prevajamo z "razvoj podeželja in obnova vasi". Članke je prispevalo dvajset strokovnjakov različnih strok (geografi, ekonomisti, geodeti, agronomi, biolog, arhitekti, teolog, zgodovinar). To je knjigi zagotovilo potrebno interdisciplinarnost, ki je za to področje delovanja značilna in nujna.

Besedila so prevedli Miroslav Štruklec, Angela Štruklec, agronoma in Anton Prosen, prostorski planer; k dokončni obliki prevoda, jasnosti in jedrnatosti besedila, pa je velik delež prispevala nada Marija Kuzmin, prof. angleškega in italijanskega jezika in književnosti. Opravili so izredno zahtevno delo, saj slovenska strokovna terminologija za to področje še ni povsem ozoblikovana. V tem smislu pomenijo ti prevodi pomemben prispevek.

Knjiga je reprezentančno opremljena; besedilo popestrijo številne ilustracije in fotografije. Mislim, da bo za vse, ki se zavzemajo za prihodnost in razvoj podeželja, zanimiva in informativna. Tistih nekaj tehničnih nerodnosti in prevajalskih spodrsrajejev, ki so se kljub vsemu vtihotapili v knjigo, bomo ob tako zajetnem, zahtevnem in dobro opravljenem delu radi spregledali.

Do prevoda knjige je prišlo na osnovi sodelovanja med Ministrstvom za kmetijstvo in gozdarstvo republike Slovenije in Ministrstvom za prehrano, kmetijstvo in gozdarstvo dežele Bavarske na področju razvoja podeželja. To sodelovanje že nekaj let uspešno teče. Naši strokovnjaki, ki se ukvarjajo z razvojem podeželja, so se tako že precej dobro seznanili z bogatimi izkušnjami Nemčije in drugih zahodnoevropskih držav. Knjiga pa nas bo dodatno obogatila s tujimi izkušnjami in pričakovati je, da bo pripomogla k popularizaciji ideje o celostnem razvoju

podeželja tudi v Sloveniji in spodbudila kakovostno delo na tem področju. Poslanstva te knjige ne bi mogel bolje označiti, kot je to storil A. Glück, eden od avtorjev, z mislijo, da naj bi s "to knjigo, ki ni znanstveni ali enciklopedični učbenik ... pač pa predvsem vir idej in spodbud ... v tem, za podeželje prelomnem obdobju, dobili nove spodbude za prihodnji razvoj". Gotovo je, sicer, da tuje izkušnje ne morejo nadomestiti domačih. Še več; posvariti je treba pred pocenostavljenim in nekritičnim prenašanjem izkušenj in pristopov od drugod v naše razmere in naš prostor, kar včasih opažamo. Vsaka dežela bo morala izoblikovati svojo strategijo podeželskega razvoja in najti svojim razmeram in možnim primeren način dela. Ali kot z drugimi besedami pove D. Wieland, spet eden med avtorji knjige, ko razmišlja o prihodnosti in razvoju podeželja v Evropi: "Pri tem bodo skupni naši cilji, ne bo pa skupnih poti." Vendar pa je mnogo ceneje in uspešneje, če se učimo na tujih izkušnjah kot na lastnih napakah.

V prvem delu knjige, ki so ga avtorji simbolično naslovili s sloganom "Spremenimo probleme v dobre možnosti", razvijajo temeljno zasnovo, nekakšno "filozofijo" razvoja podeželja. Pri iskanju rešitev za vse večje probleme, s katerimi se srečuje urbanizirana industrijska družba, se vse bolj oziramo po ekoloških, bioloških, družbenih in kulturnih kvalitetah, ki jih je uspelo ohraniti podeželje, ki pa jim tudi tu že preti nevarnost. Zato je nujno, da ne le ohranimo podeželje, njegove prvobitne funkcije in kulturne oziroma civilizacijske kvalitete, skratka njegovo identiteto, pač pa omogočimo podeželju tudi kakovosten napredek, da bo lahko v prihodnosti prispevalo k uravnoteženemu družbenemu razvoju. "Kakšna so načela in vzori dobe, ki prihaja?" se ob tem sprašuje J. Millendorfer v svojem prispevku in nato navaja štiri načela prihodnjega razvoja delovanja (LILA dejavniki). Podeželje je prostor, kjer človek lahko živi neposredno z naravo in v okviru prepoznavne bivanjske skupnosti, s katero se lahko identificiraš in ki te tudi ona prepozna za svojega. "Povezovanje v sosodstvo in vaško skupnost kot odgovor na anonimnost in nepovezanost množične družbe." (L. Heck) je vedno bolj iskan način bivanja. Močno je poudarjena tudi vloga kmetijstva in gozdarstva pri razvoju podeželja, ne samo zaradi pretežnega dela prostora, ki ga pokrivata in zaradi njune primarne gospodarske vloge, ampak tudi zaradi vse pomembnejših drugotnih funkcij, ki jih omogočata. Veliko prostora je dalje namenjeno vsebini razvojnih programov za podeželje. Misel enega od avtorjev knjige morda najbolj nazorno pojasnjuje vsebinsko bistvo razvoja podeželja: "Če bi imel denar ... bi v občini izučil sirarja; naši majhni zadružni mlekarni, ki prodaja le velikim gospodarskim družbam, pa pomagal, da se spet postavi na lastne noge pri proizvodnji specialitet. Prepričan sem, da bi bili kupci tukaj že danes. To bi bil zame prvi cilj prenove vasi in hkrati spodbuda našim kmetovalcem, da uberejo druge poti, si utrejo pot do mnogih tržnih niš, pospešeno mislijo o zadružništvu in se opogumijo za malo za drugo. Vse to je veliko boljše, kot pa vložiti 80 % denarja v gradnjo cest ali v vprašljiv vaški trg, ki ga nikoli ni bilo, v vprašljiv vodnjak ali kip branjevke iz

brona. To nas ne pelje daleč in ne reši naših vaških problemov. To je le kozmetika in dekoracija, ki nam ne vrne našega bistva." (D. Wieland)

Drugi del knjige je namenjen razmišljanju o prihodnosti podeželja, kakšna naj bi bila vas prihodnosti in način življenja v njej. Z naravo usklajen in okolju prijazen način življenja in dela je gotovo eden najpomembnejših ciljev. Pa strpen način sobivanja različnih socialnih skupin na vasi, kjer živi čedalje več nekmetov in kar tudi povzroča, da tradicionalni vzorci obnašanja ne zadoščajo več. Poseben prispevek je namenjen problemom pristojnosti lokalnih skupnosti. Pomanjkljivosti na tem področju so lahko velik zaviralni dejavnik pri razvojnih prizadevanjih na podeželju. Te izkušnje so za nas lahko še posebej zanimive zdaj, ko razmišljamo o reorganizaciji lokalne samouprave. Posebej se mi zdi vredno opozoriti tudi na prispevek, ki govori o vlogi Cerkve pri razvoju podeželja. Iz teološkega pojma integralnega humanizma izvaja avtor W. Friedberger takole definicijo napredka: "V pravem smislu torej ne moremo govoriti o napredku tam, kjer se izboljšuje samo ekonomski potencial. Vendar tudi ne tam, kjer cveti kultura, ljudje pa so lačni; in prav tako ne tam, kjer eni živijo zelo dobro, drugi pa zelo slabo." In malo dalje pravi: "Napredek je tam, kjer je harmonija med mestom in vasjo". V civilizaciji, ki prihaja, ljudje naj ne bi "le živeli, delali, služili, trošili in se pustili pasivno zabavati". Razvijali naj bi svoje lastne sposobnosti in ustvarjalnost. Kar morajo početi za preživetje, naj bi kulturno nadgrajevali. Tak vzorec življenja je možno uspešneje razvijati v okviru podeželskih skupnosti. In na koncu naj omenim še prepričanje avtorjev knjige, da se pomen podeželja v bodoči (združeni) Evropi ne bo nič zmanjšal.

V tretjem delu so zelo podrobno prikazane strategije, ukrepi in naloge, potrebne za uresničitev zamišljenega razvoja podeželja. Globalno pa je predstavljen tudi pristop k pripravi in izvedbi razvojnih programov. Ta del knjige nosi, razumljivo, izrazit pečat nemških razmer, vendar je gotovo poučen tudi za nas. Marsikakšna ideja ali rešitev pa bo verjetno tudi neposredno uporabna. Zadnji del knjige vsebuje kratke prikaze zanimivih projektov obnove vasi v Nemčiji in Avstriji in posreduje naslove za vzpostavitev stikov.

Knjiga vsekakor zasluži temeljito branje. Priporočam jo vsem, ki želijo ustvarjalno delovati za razvoj podeželja. Posebej še tistim, ki v sedanjem programu CRPOV vidijo predvsem možnost dobrega zaslužka zase. Tudi drugi bralci boste ob teh zanimivih in tehtnih prispevkih gotovo spoznali, da je prizadevanje za razvoj podeželja strokovno zahtevno, resno in odgovorno delo, ki zahteva ne le specialistična tehnična, družbena in organizacijska znanja, pač pa tudi in morda predvsem subtilen odnos do ljudi, narave in kulturne dediščine, da je to delo, ki zahteva visoko etično držo in predpostavlja sistem vrednot, ki jih je porabniška družba potisnila na rob kolektivne in osebne zavesti, ki pa so našim prednikom pomagale preživeti. Tudi mi ne bomo mogli preživeti brez njih.

Matija Kovačič

H.J. Blij & P.O. Müller: **Physical Geography of the Global Environment**, str. 576, New York 1993.

Avtorja, znana po uspešni knjigi o regionalni geografiji sveta (Geography: Region and Concepts), ki je l.1992 doživela že šesto dopolnjeno izdajo, sta pripravila tudi knjigo o fizični geografiji. V uvodu pojasnjujeta vzroke, ki so ju navedli, da se lotita tega dela. Pri pouku geografije na srednjih šolah in na univerzi v ZDA se dijaki in študentje bolj usmerjajo le v eno stran geografije, to je v družbeno geografijo. Iz knjižnih poročil o njuni regionalni geografiji je često izstopalo vprašanje: "Ali potrebujemo vso to fizično geografijo?" Zato sta jo prilagajala in postopoma je postajala družbena geografija sveta. Da bi se izognila taki enostranosti, sta se odločila, da napišeta moderno in privlačno fizičnogeografsko knjigo. Izbor snovi in celotna zasnova knjige, kažeta, da sta pri tem uspela.

Zelo obsežne snovi, ki jo v sedanjosti zajema fizična geografija, nista razdelila po fizičnogeografskih vejah, kot je bilo to do sedaj, temveč sta jo razvrstila na pet delov. Vsak od teh delov je nadalje razdeljen na krajše enote, ki zajemajo določeno problematiko. V celi knjigi je 52 takih enot – tem, od npr. oceanskih tokov do periglacialnih reliefnih oblik.

V prvi enoti prvega dela avtorja opredeljujeta predmet fizične geografije, v ostalih treh enotah pa medsebojne vplive sistemov na Zemlji, njeno predstavitev na karti in njen položaj v osončju.

Zanimivo je, da drugi in tretji del knjige v naslovu nimata imen dejavnikov, ki so predstavljeni, npr. ozračje, vode, prsti itd., temveč imena sfer: atmosfera, hidrosfera in biosfera. Že tako poimenovanje delov knjige kaže na drugačen pristop k prikazovanju določene snovi.

V drugem delu, kjer avtorja obravnavata ozračje in vode je poudarek na kemičnih in fizikalnih značilnostih ozračja, kroženju zraka in oceanske vode, vlogi atmosferske vlage pri oblikovanju vremena, klimatski delitvi Zemlje in spreminjanju podnebja ter vlogi človeka pri tem spreminjanju.

Vsebine iz hidrogeografije so uvrščene še v peti del, kjer so povezane s preoblikovanjem reliefa, npr. o rečni strugi, rečnem strmecu, rečnem transportu itd. Sem je uvrščeno tudi poglavje o talni vodi in izvirihi. Ni pa poglavja o rečnih režimih, ki prav tako sodi med hidrogeografske vsebine.

Tretji del zajema prikaz prsti, njihovih značilnosti in njihove razprostranjenosti po Zemlji, biogeografske procese ter prostorsko razširjenost rastlinstva in živalstva po našem planetu. Pri klasifikaciji prsti je upoštevana ameriška, ni pa omenjena FAO klasifikacija, ki se postopoma uveljavlja v evropskih učbenikih. Tudi karta prsti po svetu je osnovana na ameriški klasifikaciji. Pri prikazu razširjenosti vegetacije na Zemlji sta se avtorja odločila za uporabo imena biom in jo predstavila z glavnimi biomi. Za Severno Ameriko pa karta prikazuje razširjenost naravne vegetacije.

Četrti in peti del, ki jima pripada slaba polovica knjige (230 str. od 526) pod naslovoma nemirna skorja in oblikovanje površja, zajemata reliefne značilnosti Zemlje. Tudi tu sta avtorja odstopila od dosedanje obravnave fizičnogeografskih dejavnikov, ko reliefa ne obravnavata na začetku temveč na koncu. Vendar je prav reliefu namenjena velika pozornost, saj mu od 52. tem v celotni knjigi pripada kar 25. V četrtem delu je v ospredju obravnava litosfere, zgradba notranjosti Zemlje in zemeljskega površja, gibanje litosferskih plošč ter tektonski premiki in njihovi vplivi na oblikovanje reliefa. Najobsežnejši je peti del (17 enot). Tu so prikazani številni in različni procesi in dejavniki, ki vplivajo na oblikovanje reliefa: prepe-revanje, vplivi talne vode, celinska in gorska poledenitev, vplivi vetra, oblikovanje morskih obal itd. V tem delu je tudi enota kraški procesi in oblike, kjer so razloženi površinski in podzemni kraški procesi in oblike, ki pri tem nastajajo. Te oblike so tudi nazorno prikazane na blokdiagramu, kjer pa med površinskimi kraškimi oblikami manjka kraško polje. Na koncu tega dela so predstavljene še fiziografske regije Severne Amerike in ZDA.

Uporabnost-in lahko bi rekli "geografskost"-te knjige je tudi v tem, da se ne ustavi le pri naravnogeografskih vsebinah, temveč jih povezuje z družbenogeografskimi; npr. pri prikazu celin in njihovi razprostranjenosti je na celinah prikazana gostota prebivalstva in dodano poglavje o razporeditvi prebivalstva na Zemlji. Vedno bolj se kažejo vplivi človeka na naravo; posledic pa ne bomo razumeli in se zavedli škodljivosti teh vplivov, če ne bomo poznali naravnih zakonitosti. Zato je obravnava družbenogeografskih značilnosti neke pokrajine brez povezave z naravnogeografskimi enostranska in pomanjkljiva.

V knjigi so dani poudarki zlasti najbolj perečim problemom sedanosti, npr. povečanemu segrevanju ozračja – pojavu tople grede, dezertifikaciji, ozonskim luknjam, deforestaciji, onesnaženju voda itd. Prikaz, razlaga in posledice teh pojavov so smiselno vključene v ustrezna poglavja; npr. kroženje zraka v prašni kupoli nad mesti je prikazano v poglavju o temperaturnem obratu. Na tak način avtorja vključujeta v knjigo tudi vprašanja varovanja in ohranjanja geografskega okolja, ki bi morala biti v geografiji vedno bolj prisotna.

Pisni tekst knjige prepletajo številne ilustracije, ki na vizuelen način prikazujejo pojave in procese in s tem čitalcu omogočajo boljše razumevanje. Med barvnimi ilustracijami je nad 100 računalniško izdelanih kart, nad 200 diagramov in okoli 300 fotografij.

K preglednosti in jasnosti vsebine pripomorejo še nekateri dodatki. Na začetku vsake enote je z debelim tiskom v nekaj stavkih jedrnato predstavljena vsebina enote. Na koncu enote so navedeni ključni izrazi. Dodano je še 5–7 preglednih vprašanj, nanašajočih se na vsebino enote. Pri vsaki enoti je navedena tudi literatura.

Na koncu knjige je terminološki slovar, z okoli 1100 strokovnimi izrazi. Slovarju sledita še dva dodatka. Prvi zajema pretvarjanje ameriških merskih enot in drugi politično karto sveta, ki že navaja Slovenijo kot neodvisno državo. Zanimiv

je tudi dodatek z izgovorjavo strokovnih izrazov in geografskih imen, tako da bodo ameriški čitalci znali izgovoriti npr. tudi ime Slovenija.

Ker je knjiga mišljena kot učbenik za študente so, podobno kot so poskusi tudi pri nas, pripravili še spremljajoče pripomočke: študijski vodič za študente, priročnik za učitelje in testna vprašanja, računalniška testna vprašanja, barvne prosojnice (okoli 100) kart in diagramov iz knjige in zbirko diapozitivov fotografij iz knjige.

To ameriško fizičnogeografsko delo, čeprav malo samosvojsko, nudi po metodološki in vsebinski plati dovolj novosti, da ga bodo lahko s pridom vzeli v roke ne le študentje temveč vsi, ki jih zanimajo tovrstna vprašanja.

Franc Lovrenčak

Kolektiv avtorjev, 1992: **Physische Geographie und Nachbarwissenschaften**, Studienausgabe, List-Schroedel.

Fizična geografija je 13. nespremenjena izdaja študijskega priročnika za geografijo. Naraščajoče zanimanje za fizično geografijo izhaja zagotovo iz spoznanja, da so naravni resursi omejeni in da moramo ohranjati življenjski prostor, če hočemo zagotoviti življenje na Zemlji tudi v prihodnosti. Različne veje fizične geografije lahko pri reševanju problematike okolja pomagajo s temeljnimi spoznanji.

Knjigo sestavljata dva dela; prvi del je naslovljen "Splošne osnove", kjer je predstavljena orientacija na Zemlji, upodobitev Zemlje z globusom, kartami in letalskimi posnetki, Zemlja kot nebesno telo in Zemlja kot celota. Prvi del Fizične geografije je vsebinsko precej splošen in zdi se, da je namenjen osvežitvi spomina in manj spoznavanju novih dejstev.

Drugi del "Naravni geofaktorji" je precej obsežnejši in zajema dobre tri četrtine knjige. Vsebinske enote so: Zgradba Zemeljske skorje (geologija), Prsti na Zemlji (geografija prsti), Površinske oblike Zemlje (geomorfologija), Vodni ovoj Zemlje (hidrogeografija), Zračni ovoj Zemlje (klimageografija), Rastlinski pokrov Zemlje (vegetacijska geografija) in Živalski svet Zemlje (zoogeografija).

V "Dodatku" so obrazložene geografske mere, in sicer dolžinske, površinske, prostorske in časovne. Dodana je tabela z merili kart in nakazani so postopki preračunavanja oddaljenosti med pojavi na splošnih in temeljnih kartah.

V Dodatku je rubrika Razčlenitev Zemlje, kjer najdemo dragocene kvantitativne podatke o vodnih površinah, kontinentih, obalah, otokih, depresijah, kriptodepresijah. Bogastvo Dodatka je v ocenjevalnih tabelah, ki natančno karakterizirajo posamezne naravne geofaktorje (npr. prsti: vsebnost vode, zraka, toplote, hranilnih snovi v peščenih, ilovnatih, glinastih, puhličnih, karbonatnih in močvirnih tleh; ali volumen por v nekaterih kamninah in prsteh). Skratka, v tabelah s sta-

tističnimi podatki najdemo praktično vse pomembne kazalce, ki so osnova vrednotenju in ocenjevanju geofaktorjev.

Naj se povrnem še k posameznim poglavjem drugega dela knjige *Naravni geofaktorji*. V poglavju o geologiji oz. zgradbi Zemeljske skorje so predstavljene pomembne kamnine, njihov nastanek, splošne informacije o starem zemeljskem veku in geološke dobe. V poglavju Prsti so opisani postopki preperevanja, nastajanja mineralov glin, nastajanje humusa, zveze med matično podlago in tipi prsti, talni profil s talnimi horizonti in pedogenetskimi procesi, tipi prsti, kjer so prsti razdeljene na conalne in intraconalne. Erozijski prikazuje načine talne erozije, spremembe v profilu zaradi denudacije ter razširjenost erozije prsti v Nemčiji in ukrepe za njeno preprečevanje. Poglavje o geomorfologiji se deli na podpoglavje o endogeni geomorfologiji s težiščem na tektoniki, vulkanizmu in potresih. Eksogena geomorfologija obravnava glacialne, colske, fluvialne oblike ter nastajanje obal.

V poglavju o hidrogeografiji je največ govora o morjih (nastanek, lastnosti), medtem ko so reke, jezera, podtalnica prikazane precej splošno.

Klimatogeografiji je posvečena precejšnja pozornost, zlasti kar zadeva atmosfero in njene lastnosti. Pomembne so karte klimatskih tipov po svetu in v Nemčiji.

Geografiji rastja in živalstva je odmerjeno manj prostora. V okviru vegetacijske geografije spoznamo pomembnejše ekološke pogoje rastja in vegetacijske pasove, v okviru zoogeografije pa pregled regij živalstva.

S prikazom naslovov vsebin glavnih poglavij in podpoglavij je predstavljen le širši, splošni okvir tematike, ki jo obravnava Fizična geografija. Dejansko je knjiga razdeljena na več podpoglavij, ki razčlenjujejo določeno problematiko in je na tem mestu ni mogoče predstaviti v celoti.

Fizično geografsko priporočam vsem, ki jih zanima svet okoli nas, še zlasti naravoslovcem. Nedvomno bo pritegnila strokovnjake in tiste, ki svet spoznavajo bolj iz radovednosti.

Fizična geografija je dragocen zaklad podatkov, slik risb in barvnih fotografij, ki v součinkovanju preprosto a strokovno intepetirajo svet, ki nas obdaja. S poznavanjem zakonitosti, dinamike procesov v naravi, bi lahko intenzivneje reševali probleme okolja.

Ana Vovk

J. Gerrard, 1992:

Soil Geomorphology. An Integration of Pedology and Geomorphology.
Chapman & Hall. London–Glasgow–New York–Tokyo–Melbourne–Madras.

Prva izdaja strokovne knjige profesorja geografske šole Johna Gerrarda "Geomorfologija tal" (Birminghamska univerza), je bogato ilustrirana s skicami, grafikoni, preglednicami in pedološkimi profili. Delo je rezultat večletnega raziskovanja na dveh ključnih področjih, ki obravnavata zemeljsko površje. Na 21. simpoziju o geomorfologiji v Binghamu (ZDA, Utah) so posvetili posebno pozornost odnosom med tlemi in pokrajino in tu je avtor knjige zasnoval pričujoče delo.

Posebno pozornost zaslužijo skice pokrajinskih modelov, ki ponazarjajo dinamiko in stanje v naravi (npr. spremembe tal glede na lego in obliko reliefa na misurijski nižini, sekvence podzola na starih nasipinah v zahodni Avstraliji, povezave med tlemi in pokrajino v Apalačih itd.). Ne le nazornost teh skic, tudi aktualnost in problemski pristop so prednosti, ki Geomorfologijo tal uvrščajo med znanstvene dosežke.

Avtor navaja preko 600 referenc; s pregledom naslovov le-teh opazimo, da gre za ozko specializirane raziskave o lastnostih in dinamiki tal, odnosih med komponentami tal in zvezah med naravnimi in družbenimi sestavinami pokrajine.

Tekstovni del je kljub znanstveni terminologiji razumljiv. Pri grafičnem delu pa motijo oznake s simboli, ki niso povsod razložene, še posebno, ker se v slovenskem prostoru uporabljajo drugačne oznake, npr. za označevanje talnih podhorizontov.

Kljub temu je Geomorfologija tal pomemben korak k spoznavanju odnosov med pedologijo in geomorfologijo. V 12-tih poglavjih so predstavljene lastnosti in dinamika tal v povezavi z erozijskimi in akumulacijskimi oblikami reliefa.

V prvem poglavju je prikazan odnos med geomorfologijo in nastajanjem tal. V petih podpoglavjih spoznamo različne modele nastajanja tal glede na geomorfološke sestavine pokrajine.

V poglavju tla in pokrajinski sistemi so dvo- in trodimenzionalno prikazani poglobitveni geomorfološki procesi in posledice njihovega učinkovanja na površje.

V poglavju o katenah (katena je zaporedje tal, ki so približno enako stara in so se razvila iz podobne matične podlage v podobnih klimatskih razmerah, vendar imajo različne lastnosti, ki jih povzročajo spremembe reliefa in propustnosti za vodo, Sušin J., 1983, Kmetijsko tehniški slovar, I. knjiga, 1. zvezek, Nauk o tleh, Ljubljana) zvemo več o "verižni diferenciaciji", o spremembah znotraj katene ter o položaju katen glede na geološko raznovrstnost. Ločeno po poglavjih so predstavljena tla na poplavnih površinah, rečnih terasah, holocenskih vršajih, obalnih ravninah in peščenih nasipih, na glacialnih in fluvio-glacialnih območjih. Posamezne geološke, litološke in reliefne enote usmerjajo razvoj in lastnosti tal. Tako je npr. v tleh na poplavnih območjih voda poglobitveni pedogenetski dejavnik, na glacialnih oblikah pa vrsta matičnega substrata in oblika njegove akumulacije.

Posebno poglavje obravnava tla v povezavi z paleo razvojem. Predstavljene so metode ugotavljanja starosti tal in problemi tovrstnega proučevanja.

Ob pregledu te knjige se ponujata dva zaključka:

1) Lastnosti tal so v prvi fazi pogojene z naravnimi danostmi. Toda že manjše razlike v kombinaciji naravnih in družbenih dejavnikov spremenijo dinamiko in s tem lastnosti tal. Tudi v podobnih pokrajinah najdemo zato različna tla. Skratka, knjiga je primer kritičnega vrednotenja tal.

2) Geomorfologija tal je lahko izziv slovenskim geografom pri proučevanju prsti, predvsem zaradi izvirnega pristopa, ki ne kaže podobnosti s pedološkim proučevanjem tal.

Ana Vovk

Karl Ruppert: Europa – Neue Konturen eines Kontinents,
München, Oldenbourg, 1993 (340 str.)

Učbenik "Europa", ki ga je uredil znani nemški socialni geograf Karl Ruppert in je izšel v začetku leta 1993 pri založbi Oldenbourg v Munchnu, je nedvomno prijeten primer v marsičem novega ali vsaj svežega pristopa do te geografske regije. Ta pristop opredeljuje že podnaslov "Neue Konturen eines Kontinents", kar se nedvomno utegne nanašati tako na spremembe, ki jih je ta celina, zlasti v političnem pogledu, doživela v zadnjih letih, kot na novosti v sami geografski obravnavi "predmeta", ki ni več tradicionalno "regionalno kompleksna", ampak veliko bolj problemsko zastavljena.

Zanimivo je v tem pogledu že uvodno poglavje, v katerem urednik razmišlja o odnosu med različnimi družbenimi interpretacijami evropske prostorske dimenzije, ki so se v evropskem Zahodu doslej povečini ujemale z obsegom Evropske skupnosti, medtem ko je z razpadom sovjetskega imperija in ponovno združitvijo Nemčije to relativno konsolidirano pojmovanje začela nadomeščati neka širša vizija vseevropske povezanosti. Toda "realna" Evropa je danes prav gotovo tam, do koder segajo evropski integracijski procesi, ki temeljijo na makroregionalnem nivoju na skupni pripadnosti kolikor toliko enakomerno razvitemu družbeno-ekonomskemu sistemu ter na mezo ali celo makroregionalnem nivoju skupni pripadnosti homogenim kulturnim prostorom. Avtor zato uravičeno poudarja obe ključni komponenti evropske integracije: politične in gospodarske med-in naddržavne institucije kot izraz potrebe po funkcionalnem povezovanju razdrobljenega evropskega kontinenta ter regionalno prekomejno povezovanje kot trajen element kulturne in teritorialne avtoidentifikacije evropskega prebivalstva. V tem kontekstu je nato (P. Graf) poglobljeno še vprašanje postopnega in diferenciranega združevanja "starih" in "novih" evropskih držav v ES ter problematika sedanje

prostorske politike v okviru te skupnosti, pri čemer so še posebej izpostavljene težave nemške unifikacije.

Temu uvodnemu razmišljanju sledijo opisi družbeno in gospodarsko geografskih stvarnosti v posameznih območjih Evrope, kateri so precej krajši in združeni po dokaj klasičnem regionalnogeografskem konceptu, pa čeprav nam že naslovi posameznih prispevkov povedo, da so v vsebinskem pogledu veliko bolj inovativni. Tako se poglavje o Severni Evropi (str. 52–62) sprašuje o novih gospodarskih perspektivah tega območja v vidiku evropske integracije; v sklopu prispevkov o Zahodni Evropi (str. 63–95) pa se avtorji ukvarjajo s problemi industrijske obnove v domovini evropskega industrializacijskega procesa – Veliki Britaniji, nekoliko na hitro odpravijo z Beneluxom, a se zato dlje zaustavijo pri vprašanju francoske regionalne politike. V poglavju o evropskem Sredozemlju (str. 96–141) so nato najprej komparativno prikazani nekateri družbeni in ekonomski kazalci, katerim sledijo opisi posameznih držav: Španije in njenega naglega razvoja po vstopu v ES, Portugalske kot primera evropske periferije, Italije in njenih notranjih regionalnih disparitet, Grčije in njenih problemov pri približevanju "Evropi". Poglavje o Srednji in Vzhodni Evropi (str. 142–201) uvaja dokaj obsežno razmišljanje o družbenih, političnih in gospodarskih transformacijah na Poljskem, kateremu sledita krajša orisa položaja na Češko-Slovaškem (prispevek je bil očitno pripravljen pred razpadom te konfederativne države) in Madžarskem. Tudi problemom politično-geografskega razvoja bivšega območja Sovjetske zveze je verjetno posvečeno premalo pozornosti, čeprav se zaključni prispevek vendarle osredotoča na vprašanje obstoječih in potencialnih etničnih konfliktov na tem območju, ki nekoliko dvomno zajema tako bivše sovjetske države kot samo federativno republiko Rusijo. Poglavje o Jugovzhodni Evropi (str. 202–258) se prav tako ni moglo izogniti trajnemu problemu te regije, njeni politični nestabilnosti, ki je postala v svetu kar pregovorna. Tem uvodnim razmišljanjem sledi zanimiv prispevek slovenskega geografa V. Klemenčiča (enega izmed redkih povabljenih tujih sodelavcev pri sestavi knjige) o "primeru Jugoslavije", v katerem pri razlagi razdruževalnih procesov znotraj te države spretno povezuje faktorje, ki izvirajo iz njene specifične nacionalne in ekonomske strukture. Manj izvorni se zde opisi Albanije, Bolgarije in Romunije, medtem ko poglavje zaključuje prikaz Turčije kot posebnega geopolitičnega fenomena in "mostu" med Evropo in Azijo.

Posebno sveži sta glede na uporabljeni pristop naslednji dve poglavji, ki v marsikaterem pogledu opuščata dosedanje tradicionalno geografsko regionalizacijo kontinenta in uvajata nove, problemske regije. Prvo izmed teh (str. 259–285) obravnava Alpe kot enoten kulturni prostor, kjer je povezanost alpskega sveta dejavnejša od notranjih fizičnih pregrad, drugo pa predstavlja evropska obmejna območja in regionalne prekomejne zveze (str. 286–309), v katerem je kljub razmeroma kratkemu obsegu nazorno nakazano temeljno protislovje teh območij med njihovo centralnostjo v mednarodno-integrativnem pogledu. Kot poseben primer

obmejnega območja je nato prikazana Baselska aglomeracija (Regio) ter vprašanje skupne teritorialne identitete v tem prostoru.

Knjigo zaključuje krajši urednikov prispevek, ki je sicer tudi avtor uvodov k trem zgoraj navedenim poglavjem, o sodobnih problemih notranje integracije in razvoja Nemčije (str. 310–328) ter zapis o Evropi in možnih pedagoških pristopih do evropskih procesov in problemov v geografiji. V tem okviru bi si prav gotovo več pozornosti zaslužilo vprašanje multikulturne vzgoje, ki bo v združeni Evropi vse bolj potrebna v sožitju med evropskimi "staroselci", a tudi pri njihovem odnosu do vse številnejših priseljencev iz drugih evropskih predelov ali iz drugih delov sveta. Razumevanje "drugačnosti" je pravzaprav razumevanje Evrope same, saj bo ta politično razdrobljen, a kulturno in civilizacijsko razvit subjekt moral razvijati sodelovanje in premagati stare ovire blokovske delitve in podrejenosti ter razviti lastne ekonomske potenciale.

Milan Bufon

Lubomyr Luciuk and Stella Hryniuk (Eds.):

Canada's Ukrainians, Negotiating an Identity, University of Totonto Press,
1991, 510 strani

Knjiga Kanadski Ukrajinci, s podnaslovom Razmišljanja o identiteti, ki sta jo uredila L. Luciuk in S. Hryniukova prinaša prispevke dvajsetih avtorjev, geografov, zgodovinarjev, ekonomistov, sociologov, politologov in komunikologov, ki poskušajo z različnih vidikov opredeliti značaj, vlogo in pomen Kanadskih Ukrajincev, in sicer od časa prvih priseljencev do današnjih dni. Članki so razporejeni v tri vsebinska področja: Priseljevanje v Kanado in poselitev (str. 3–123), Politika in religija skupnosti (str. 157–254) in Ukrajinski Kanadčani in država (271–377). Na koncu knjige je obsežen in podroben seznam virov in literature (str. 391–495), z več kot 1200 citiranimi enotami, ki je vsekakor izrednega širšega pomena za vse, ki proučujejo to problematiko, pa naj gre za teoretična in metodološka ali pa praktična vprašanja.

Že uvodoma nas P.R. Magocsi, predsednik Ukrajinskih raziskav na Univerzi v Torontu opozarja na neko vrste dihotomijo v položaju Ukrajincev v kanadski družbi. Le-ta naj bi izhajala iz dejstva, da se v Kanadi srečujemo s Kanadčani ukrajinskega porekla in Ukrajinci, ki žive v Kanadi. Kanadčani ukrajinskega porekla so tisti prebivalci, ki se imajo v prvi vrsti za Kanadčane, ne glede na to, kateri generaciji pripadajo. Ocenjeno je, da je takih Kanadskih Ukrajincev približno 3/4 od vseh 800.000. Kanadsko rojene generacije Ukrajincev kažejo veliko mero smisla za integracijo ukrajinske in kanadske identitete, in sicer v smislu komplementarnosti. "Če si Kanadčan to še ne pomeni, da ne moreš biti

tudi Ukrajinec". Tudi drugo skupino predstavljajo prebivalci različnih generacij, ki pa se imajo za Ukrajince in navajajo, da je njihov materin jezik ukrajinski. V veliki meri jih zanima usoda njihove domovine, zato so zelo aktivni pri vseh oblikah dejavnosti diaspore. Biti član diaspore pa pomeni, da se bo eden od sedanjih ali bodočih družinskih članov vrnil v Ukrajino.

Šele v zadnjih dvajsetih letih je kanadska vlada priznala nekatere zahteve narodnih manjšin. Prišlo je do spoznanj o multikulturalnosti kanadske družbe in s tem do uradnega priznavanja kulturnih zahtev manjšin. Pri tem pa velja zapisati, da je vlada upoštevala manjšine predvsem zaradi političnih pritiskov s strani Francozov živečih v Kanadi. Hkrati pa ne moremo mimo dejstva, da je Kanada med vsemi neevropskimi državami, glede na razmerje do števila prebivalstva, sprejela največje število izseljencev.

Ne glede na to, s katerega zornega kota avtorji proučujejo izseljeniško problematiko, vsi povdarjajo pomembne družbeno-geografske razlike med izseljenci, ki so prišli v Kanado pred I. svetovno vojno, med obema vojnoma, po II. svetovni vojni in po letu 1960.

Izseljenci, ki so prišli v Kanado med leti 1891–1914 so bili z redkimi izjemami državljani avstrijskega imperija. Po nekaterih ocenah se je v Kanado izselilo v tem prvem obdobju do 170.000 prebivalcev. Ukrajinci so predstavljali samo del približno 10 milijonov vzhodno evropskih prebivalcev, ki so se izselili v Ameriko, Kanado, Brazilijo, Argentino in države Zahodne Evrpe. Pred I. svetovno vojno je prišlo v Kanado kar 2,5 milijona prebivalcev.

V tem prvem obdobju so Ukrajinci poselili obsežne predele zahodnega nižavja Kanade, območja severnih gozdnih provinc v Alberti, Saskatchewanu in Manitobi. Le malo Ukrajincev iz tega obdobja je izbralo takratna rudarsko-industrijska središča in urbana naselja. Večina prvih ukrajinskih izseljencev je bila kmetov.

Prva svetovna vojna je pomenila konec "velike kanadske imigracije", čeprav se je med leti 1919–1939 v Kanado doselilo še nadaljnih 1,6 milijonov prebivalcev, med njimi tudi 68.000 Ukrajincev. Ukrajinci so leta 1940 tvorili največjo slovanško skupnost in hkrati četrto največjo manjšino (305.000) v Kanadi. Ta skupnost je imela takrat v Kanadi 15 ukrajinskih časopisov, več kot 12 organizacij in 1429 kulturnih središč. Za razliko od prvotnih doseljencev, so bili medvojni imigrantje bolj izobraženi in bolj nacionalno zavedni. Čeprav so prevladovali med njimi kmetje in delavci je bilo med njimi tudi na stotine političnih migrantov in veterarov iz vojne med leti 1917–1921.

Območja prvotne poselitve Ukrajincev v Kanadi so predstavljala tudi območja za medvojne Ukrajinske doseljence. Dobršen del, posebno delavcev pa je migriral tudi v bližino mest in industrijskih središč.

Begunci, ki so se po II. svetovni vojni naselili v Kanadi so predstavljali del 2,5 do 3 milijonov Ukrajincev, ki so se znašli v razkosani Nemčiji. Kanada je bila med prvimi državami, ki je sprejela razseljene Ukrajinske prebivalce (35.000).

Povojni begunci so predstavljali tretji val Ukrajinskih izseljencev v Kanado. Za razliko od prvih dveh izseljenskih valov je ta skupina predstavljala nadpovprečno izobraženo in kvalificirano prebivalstvo in verjetno najbolj politično zavedno in organizirano skupino. S prihodom večjega deleža ukrajinske inteligence in mladih ljudi, ki so bili izobraženi v ukrajinskih šolah je prišlo do močnega ukrajinskega vpliva na skupnost Ukrajinskih Kanadčanov.

Več kot 47 % povojnih Ukrajinskih beguncev je migriralo v Ontarijo, 20 % je v Quebec, samo 29,6 % pa jih je migriralo v Manitobo, Saskatchewan in Alberto, obmolčja prvotne poselitve. K tem spremembam je nedvomno prispevala tudi kanadska imigracijska politika, ki je usmerjala delovno silo v območja rudarjenja in gozdarstva v severnem Ontariju in Quebecu, ter premogovništva in gojenja sladkorne pese v južni Alberti. Tudi ta prostorska usmeritev pa je bila preoblikovana s hitrim industrijskim razvojem in novimi možnostmi zaposlovanja v urbanih in industrijskih središčih Ontarija in Britanske Kolumbije.

Čeprav je povojna imigracija poživila jezikovno in kulturno dejavnost Ukrajinskih Kanadčanov, so bili otroci podvrženi asimilaciji, posebno v tistih območjih, kjer so Ukrajinci predstavljali skromno število prebivalstva.

Pomemben razvoj v kanadsko-ukrajinski skupnosti zadnjih dvajsetih let predstavlja prihod novih izseljencev iz Poljske in v manjši meri iz Češkoslovaške, Romunije in same Ukrajine. Čeprav le ti ne predstavljajo pomembni imigracijski val Ukrajincev v Kanado, pa so po številu in značilnostih dovolj pomembni pri spreminjanju življenja v skupnosti. Število teh novih doseljencev je ocenjeno na 8000. Novi izseljenci so se naselili v velikih središčih z ukrajinsko živečimi prebivalci, posebno v Torontu. To so mladi ljudje, med dvajsetim in tridesetim letom starosti. Večinoma so to otroci prebivalcev, ki jih je poljska vlada deportirala iz območij vzdolž poljsko-ukrajinske meje na sever Poljske takoj po zadnji vojni.

Na splošno so ti doseljenci mlajši kot povojni, njihova stopnja izobrazbe in zaposlenosti ni tako visoka kot v primeru povojnih doseljencev, znanje ukrajinskega jezika pa je celo slabše. Kljub temu pa je njihov vpliv na kanadsko-ukrajinsko kulturno življenje velik, kar se kaže posebno v avantgardnih gledališčih in umetnosti na sploh.

Odnos kanadskih Ukrajincev do njihove prvotne domovine se je ponovno spremenil s politiko "glasnosti" in "perestrojke". Pri tem kažejo predvojni in povojni izseljenci in prva, druga ter tretja generacija povojnih izseljencev zelo različne poglede. Zanimanje predvojnih izseljencev za Ukrajino je osredotočeno v večji meri na iskanje družinskih vezi. Tretjo generacijo pa bolj zanimajo njihovo poreklo in vedenje o njihovi kulturi in nacionalni identiteti.

Ohranjanje jasne ukrajinske identitete postaja v Kanadi vedno bolj težavno. Ukrajinska sosedsstva so se razblinila z ruralno urbano migracijo in preseljevanjem znotraj mest - iz etničnih enklav v mešana suburbana območja. Danes je skoraj 90 % kanadskih Ukrajincev rojenih v Kanadi in le malo jih uporablja ukrajinski jezik.

A. Černe

Afrika južno od Sahare. Dežele in ljudje. – Mladinska knjiga, 170 str.,
Ljubljana 1993

Pri založbi Mladinska knjiga je izšla že sedma od predvidenih desetih knjig iz zbirke Dežele in ljudje z naslovom Afrika južno od Sahare. Izvirnik je iz angleščine prevedel Marjan Krušič, ki je tudi urednik celotne zbirke. Ob njeni najavi je izstopala misel, da bomo Slovenci dobili v roke sodoben izdelek, ki bo ugledal luč sveta praktično v isti sapi z izvirnikom, tako da bodo upoštewane vse najnovejše spremembe in dognanja. Prav v tem pa je eden izmed temeljnih problemov, saj živimo v času neverjetno hitrih sprememb, ki jim niti avtorji originala niti prevajalci v naš jezik niso zmogli dovolj dosledno slediti.

Ponesrečen plod tovrstnih pomanjkljivosti je še posebno šesta knjiga v zbirki o deželah zahodne in srednje Evrope, med katerimi, kljub velikim pričakovanjem in trepetanjem za našo ustrezno umestitev v novo Evropo, zaman iščemo Slovenijo. Res pa je, da se nič bolje ni zgodilo Franciji, ki očitno čaka na predstavitev v okviru južne Evrope, čeprav je tudi nepoznavalcu jasno, da glavnina države pripada zahodni Evropi.

O splošnih principih zbirke, njenih namenih in uporabnosti, je bilo govora že v prejšnji številki Geografskega vestnika v rubriki književnost (glej F. Lovrenčak, str. 240–243). Ker se z navedenim v celoti strinjam, naj mi bo dovoljeno, da se podrobneje dotaknem vprašanj imenoslovja, zlasti v kartografskih prilogah, in drugih pomanjkljivosti, ki so večinoma plod preveč površnega urednikovanja in bi jih bilo mogoče ob ustreznem vključevanju poznavalcev regionalnogeografske stroke v precejšnji meri odpraviti.

Knjiga vključuje dežele južno od Sahare. Na njihov izbor ni bistvenih pripomb, s tem da vsaj Senegal in Gambija spadata v celoti med države južno od velike puščave, vključeni pa sta k severni Afriki, čeprav po mnogih geografskih regionalizacijah skupaj z npr. Mavretanijo, Malijem in Nigrom sodita k zahodni Afriki. Na zemljevidu na str. 9 ni prevedeno ime države Komori (zapisano po nemško Komoren), prav tako Mavritiusa, ki je v nadaljevanju dosledno Mavricius. Tudi Gvineja Bissau se pri nas navadno piše Gvineja Bisao, vendar ni dvoma, da Komisijo za zemljepisna imena do dokončnih rešitev, samo za ustrezna imena držav, čaka še trdo delo.

Ena izmed osnovnih zamer nedorečenemu imenoslovju gre na račun nedoslednosti. Ustavimo se najprej pri zemljevidu celine na str. 7. Na njem so oblike površja in vodna imena praviloma slovenjena, krajevna imena pa ne. Praviloma pravim zato, ker to načelo v konkretni izvedbi ni ravno posrečeno izvedeno. Tako najdemo med reliefnimi imeni neprevedena Masai Steppe (Masajska stepa), Rub al Khali (Velika arabska puščava), dep. Kattara (Katarska depresija), Mount Kenya (gora Kenija, čeprav je tik poleg zapisano pravilno po naše Kilimandžaro), Highveld (Visoki Veld, kjer pa bi moralo pravzaprav pisati Visoki Karu). Spet druge oblike so prevedene na silo, čeprav pri nas tovrstnih izrazov ne poznamo ali

pa so zašli iz srbskega jezika z načelom fonetičnega zapisa in bi jih bilo potrebno ustrezno prečistiti. Le zakaj bi se šli velike poznavalce arabščine in ponašili (bolje rečeno kvazi fonetično zapisali) številne izraze ravno v Afriki, medtem ko puščamo bolj znana in lažje prevedljiva imena iz angleškega in španskega govornega območja v izvirniku. Pri tem pa so mednarodni standardi transkribiranja nelatiničnih pisav dovolj dovršeni. Poglejmo si nekaj primerov: Futa Džalon (Fouta Djallon), Nadžid (Najd), Sebiške gore (Shebshi Mountains v pogorju Adamava). Kongoška kotlina (tako je pravilno zapisano na str. 78) je na karti postala Kongoška ravan. Prav ponesrečeno so slovenjena imena nekaterih rtov, npr. Rt Blanc (Beli rt), Rt Vert (Zeleni rt), Rt d'Ambre (Rt Ambre), Rt Asair (znan kot rt Guardafui).

Še huje je s hidronimi. Na omenjenem zemljevidu so kljub načelu slovenjenja (Vebi Šebeli, Avaš, Šot Džerid, Črna Volta, močvirje Okavango ipd.) ostali zapisi Bahr al Jabal (Gorski Nil), Sambesi (Zambezi), Chari (Šari), Bab al Mandeb (Bab el Mandeb) in celo Victoriaf.,le (Viktorijski slapovi). Gvinejski zaliv je brez črke i na koncu besede Gvinejski, Tanganjika je brez j. za jezero, j. Mweru je j. Mueru itd. Uveljavljeno ime reke Kongo se v oklepaju zapisuje tudi v originalni obliki, vendar enkrat Zair, drugič Zaire.

Poglejmo si še krajevna imena. Na zemljevidu najdemo slovenske zapise Jeruzalem, Kairo, Sana, Aden, Džibuti, Mogadiš, Tripolis, Marakeš, Timbuktu, kar pa je bolj izjema kot pravilo, kajti Alexandria (Aleksandrija), Amman (Aman), Beirut (Bejrut), Al Aqabah (Akaba), Al Medinah (Medina), Mekka (Meka), Riad (Rijad, v oklepaju se navaja celo originalni zapis Ar Riyad, vendar brez dolžine na a), Khartoum (Kartum), Kinshasa (Kinšasa), Accra (Akra), Benghasi (Bengazi), Algier (Alžir) ipd., so zapisana v originalu. Posebno pozornost zaslužita mesti Addis Abeba in Kaapstad. Prvo se pri nas brez potrebe sloveni v Addis Abeba z dvema d, kajti originalno ime ima en sam d: Adis Abeba. Kaapstad je sicer pravi len zapis burskega imena za Cape Town, ki je pri nas bolj znano in uveljavljeno v angleški obliki. Tudi glavno mesto Namibije ni Windhuk, temveč Windhoek.

Povdarjam, da gre pri navedenih primerih zgolj za izbor, saj je tovrstnih nedoslednosti in drobnih "tiskarskih" napak še v izobilju. In to samo na zemljevidu na str. 7. Nedosledna in malomarna izvedba pa se nadaljuje tudi na zemljevidih posameznih držav. Tako npr. najdemo na zemljevidu Etiopije zapisano ime Inseln (preostanek originalnega nemškega zapisa) pri ot. Dahlak, Danakilska depresija (na str. 7 je depresija Danakil), Wabi Shebele (Vebi Šebeli) ipd. Ostanke "originalnih" zapisov najdemo tudi na zemljevidu Slonokoščene obale na str. 35 (Kossousee), Kenije na str. 91 (Victoriasee), Mozambika na str. 123 (Malawisee), Bocvane na str. 129 (Karibasee), Južnoafriške republike na str. 155 (Tafelberg – Mizasta gora) in še kje. Na drugi strani pa se npr. prevaja Velika ribja reka (Great Fish River) v Južnoafriški republiki in Namibiji (str. 143).

Nekaj je tudi vsebinskih nerodnosti, še zlasti pri interpretaciji fotografij. Tako je npr. na str. 94 v poglavju o izvoru človeka v besedilu zapisano, da je Laetoli v

Etiopiji, na zemljevidu na isti strani pa je pravilno narisana lega v Tanzaniji, na str. 17 je navedeno, da so nomadski Masaji pastirji na obširnih ravninah Serengetija, čeprav je v nadaljevanju (str. 102–103) jasno navedeno, da je Serengeti strogo zavarovan narodni park. Pri opisu Serengetija je nerodno, ker je za poznavalca takoj razpoznavno, da sta vsaj dve fotografiji z dna bližnjega kraterja Ngorongoro (na zemljevidu na str. 103 je napačno zapisano Ngorongo). Pod fotografijo na str. 99 je navedeno, da se Kilimandžaro dviga nad enim izmed živalskih rezervatov na severu Tanzanije, na sliki pa se v ospredju vidi plantaža cvetočega sizala. Na str. 16 so na fotografiji plamenci (flamingi) z jezera Nakuru v Keniji, kjer naj bi jih bilo še posebno veliko. Nerodno pri tem komentarju je, da so vse ptice omenjeno jezero zapustile v začetku osemdesetih let, ker se je jezerska gladina dvignila in onemogočila njihovo prehranjevanje.

Sedaj najbrž porečete, da pretiravam v vnemi iskanja napak. Morda upravičeno. Vendar je tovrstnih sumljivih navedb toliko, da povzročijo dvom o verodostojnosti vsega preostalega gradiva.

Malomarno je sestavljena tudi navedba vsebine. Tako je zapisano, da je na str. 16 poglavje o Velikem tektonskem jarku, na navedeni strani pa najdemo naslov Vzhodnoafriški jarek (o imenoslovju Velikega tektonskega jarka – originalno Great Rift Valley – je sploh posebna zmeda; o tem glej zapis M. Gabrovca v GO, 1992, št. 1), za str. 152 je navedena vsebina Južna Afrika, dejansko pa je zapis o Južnoafriški republiki. Od posebnih vsebin sta v kazalu navedena le zapisa o Velikem tektonskem jarku in izvoru človeka, dejansko pa najdemo tudi zapise o zakladih iz stare Nigerije, reki Kongo, narodnem parku Serengeti, živalskem svetu Madagaskarja, razvalinah Zimbabveja, puščavi Namib in Krügerjevem narodnem parku v Južnoafriški republiki. Res je, da so ta poglavja obravnavana v okviru posameznih držav, a v tolikšni meri odstopajo od standardnega pristopa, da zaslužijo posebno navedbo.

Zavedam se, da urejanje tako velike zbirke ob hkratni izjemni časovni stiski ni lahka naloga, vendar bi morala odgovornost do bralcev prevladati, zato si založba v bodoče takšnih spodrseljajev ne bi smela privoščiti. Že bežen pregled je pokazal, da bi bilo mogoče ob ustrezni pripravljenosti odpraviti številne pomanjkljivosti.

Pa še to. Za prednaročnike je na voljo za vsako knjigo "posebno ugodna" cena, ki jo lahko poravnajo v obrokih (prvi obrok je seveda višji od ostalih). Nerodno je le, da naročnik, član sveta knjige, pozneje v Knjižnem klubu opazi taisto knjigo po nižji ceni od prednaročniške. Takšnega zavajanja pa si danes nihče ne želi in bo o podobnih odločitvah v prihodnje resno razmislil.

Drago Kladnik

W. Käss: **Geohydrologische Markierungstechnik**. Gebrüder Borntraeger
Berlin–Stuttgart, 1992, 519 strani

V zbirki Lehrbuch der Hydrogeologie je kot 9. zvezek izšla knjiga Wernerja Kässa "Geohydrologische Markierungstechnik". Knjiga zajema tudi prispevke H. Behrensa, H. Hötzla, H. Moserja in H.D. Schultza. Na 519 straneh teksta je 134 slik, 30 tabel in 4 barvne fotografije. Avtor je knjigo tematsko razdelil v pet poglavij, kot si smiselno sledijo dela pri izvedbi sledilnih poskusov, kar je dobro za lažje razumevanje knjige. Sledilni poskusi se uporabljajo pri odkrivanju podzemeljskih povezav voda na krasu kot tudi pri ugotavljanju zaledij izvirov, kar je nadvse pomembno predvsem s stališča onesnaževanja pri izvirih, zajetih za vodooskrbo prebivalstva.

V uvodu je na kratko opisana zgodovina uporabe sledilnih poskusov ter opredeljen smisel in praktična uporabnost le-teh, vrsta sledil ter njihova uporabnost.

Sledi poglavje o sledilih, jih je razdelil v: barvila, soli, tenzide, radioaktivna sledila, pore, fluoresciraajoče kroglice, bakterije, fage, sledenja z geobombo in drugimi plavajočimi telesi, naravne izotope, kemikalije, ki prihajajo v naravo zaradi človekove dejavnosti, nenadni izlivi škodljivih snovi, naravni organizmi in fizikalni vplivi. Posamezna sledila so podrobno opisana. Tako pri fluorescenčnih barvilih podaja ime sledila s sinonimi, empirično in strukturno formulo, molekulsko maso, topnost, mejo detekcije, ekscitacijski in emisijski maksimum ter druge lastnosti.

V tretjem poglavju obravnava pripravo in izvedbo sledilnih poskusov. Podaja smiselno zaporedje opravil, kot si sledijo pri praktičnem delu: preučitev območja, kjer se namerava izvesti sledilni poskus, predvsem pregled predhodnih sledilnih poskusov, priprava na izvedbo poskusa, od izbire mesta vlitja sledila do izbire mest zajemanja vzorcev, izbire sledila in njegove količine – torej načrt sledenja, izvedba sledenja, zajem in pregled vzorcev, dokumentiranje sledilnega poskusa ter podajanje rezultatov.

Četrto poglavje je namenjeno podrobnemu vpogledu v izvednotenje sledilnih poskusov. Obravnava fizikalne osnove prenosa snovi v podzemlju: disperzijo, prostorsko in časovno porazdelitev sledilnih valov ter računalniške modele simulacije prenosa snovi. Podaja tudi geokemične reakcije med prenosom snovi, reakcije razgradnje in kationske izmenjave, reakcije raztapljanja in izločanja ter računalniške modele simulacije prenosa teh reaktivnih snovi. Sledi izvednotenje sledilnih krivulj.

Zadnje poglavje obravnava praktične primere uporabe in izvednotenja sledilnih poskusov. Navaja primere sledenja v nenasičeni kraški coni, v kraški podtalnici, v razpoklinskih in poroznih vodonosnikih, raziskave filtracije vode iz rek v okolico, sledenje v globokih vodah, v odtokih iz ledenikov, sledenje površinskih

voda ter uporabo sledenj pri preizkušanju tesnenja jezov ter pri podobnih inženirskih delih.

Knjiga je pregledna, s sistematično urejeno vsebino, tako da bralec dobi vpogled v tehnike sledenja, ki se uporabljajo danes, hkrati pa lahko služi kot uporaben priročnik strokovnjakom, ki se ukvarjajo s sledenjem voda.

Tako bo zelo koristen pripomoček tudi inštitucijam in strokovnjakom v Sloveniji, ki se ukvarjajo z raziskavami kraških voda, saj predstavlja kras preko 40 % slovenskega ozemlja, kjer se pretakajo vode pod zemljo, tako da je potrebno marsikatero njihovih poti še ugotoviti. Zato ni čudno, da so že konec prejšnjega in začetek tega stoletja začeli s sledenji voda tudi pri nas. V zadnjih desetletjih pa postaja ugotavljanje podzemeljskih vodnih povezav vse bolj aktualno s stališča vodooskrbe in varovanja virov pitne vode, ki je z naraščujočim onesnaževanjem površja vse bolj ogrožena. Slovenski raziskovalci na tem področju so se pridružili mednarodni skupini ATH – Association of Tracer Hydrology, v kateri sodeluje tudi avtor W. Käss, pred dvema desetletjema. V skupini sodelujejo strokovnjaki iz Nemčije, Avstrije in Švice, ki se ukvarjajo z uporabo vseh vrst sledilnih metod pri odkrivanju vodnih povezav kot tudi s študijem prenosa snovi. Triletnemu raziskovanju na terenu sledijo simpoziji, kjer udeleženci poročajo o izsledkih in rezultatih. Tako so potekale v letih 1972–1975 obsežne raziskave v porečju Ljubljance, rezultati pa so bili podani na 3. SUWT – Symposium of Underground Water Tracing na Bledu in objavljeni v knjigi *Underground Water Tracing*. Sodelovanje se je ponovno intenziviralo letos, ko se načrtuje raziskovanje v Sloveniji na Trnovsko-Banjški planoti, kjer bodo sodelovale vse članice ATH, zaključek, kjer bodo podani rezultati, pa bo 7. simpozij – 7. SWT.

Janja Kogovšek

Trevor R. Shaw: *History of Cave Science. The Exploration and Study of Limestone Caves, to 1900*. 2. izd., Sydney Speleological Society, III–XIV, 1–338, Sydney 1992

Pričujoče delo – zgodovina jamoslovja (speleologije), raziskovanje in preučevanje jam v apnencih do 1900 – je rezultat doktorskega dela (1975) in, lahko rečem, življenjskega dela jamarja amaterja, ki je na poti po vsem svetu obiskoval knjižnice, muzeje, arhive in seveda kraški svet. Speleologija je del krasoslovja, marsikje razumejo pod speleologijo kar krasoslovje, posebno v starejših časih je bilo težko ali nemogoče ločiti preučevanje krasa od preučevanja kraških jam in zato je v veliki meri Shawovo delo tudi zgodovina krasoslovja. Kdor se ukvarja s temi vprašanji, ne more mimo slovenskega krasa – tudi avtor ni mogel. Mislim, da je najlepše priznanje temu, kako pomemben je za zgodovino vede naš kras, dej-

stvo, da se je T. R. Shaw tako poglobil v njegovo preučevanje, da ga redno obiskuje, preučuje in je bil celo imenovan za zunanjega sodelavca Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU, kot je navedeno pod avtorjevim imenom na naslovni strani knjige.

Poleg uvodnega poglavja (o speleologiji, svojem delu in drugih delih s to tematiko) je snov razdeljena na pet delov: raziskovanje jam, kraška hidrologija, speleogeneza, speleotemi, oris razvoja speleologije. Določena poglavja so obdelana predvsem kronološko (raziskovanje jam od prazgodovine dalje), nekatera so celo zelo ozka, kot n. pr. poglavje 8 (speleologija 1879–1900), druga pa predvsem tematsko. Tako nas ponekod že sam pregled naslovov poglavij in podpoglavij seznanjajo z bistveno vsebino in z dejstvi, ki so celo poznavalcem tematike novost. Naj za primer navedem poglavje iz dela o kapnikih, in sicer teorije o nastanku kapnikov s pomočjo "strjevanja" vode. Tako naj bi kapniki nastali z okamenjenjem zaradi zunanjih vzrokov, zaradi izrednega mraza, zaradi skrajnega mirovanja in zaradi drugih (neznanih) vzrokov.

Za nas je posebej zanimiv pregled, koliko in v kakšni meri so v taki "svetovni zgodovini" zastopani naši kraji, naši pojavi, naši raziskovalci in njihovi dosežki. Bralec je prijetno presenečen že ob pogledu na vsebino. Naj navedem naslove ustreznih podpoglavij: Slovenske jame v 17. stoletju, Slovenske jame v 18. stoletju, Iskanje podzemelske Reke, Postojnski jamski sistem, Schmidlova odkritja v Postojni, Slovenija – reka Reka, Slovenija – cerkniško-postojnsko področje, Slovenija – reke na starih zemljevidih. Skupaj obsegajo ta podpoglavja 16 strani. Toliko je strnjenege besedila o Sloveniji. A kjerkoli človek odpre knjigo, gleda ilustracije ali priloge, povsod se prej ali slej pojavi tudi naš kras.

Med prilogami sta n. pr. Krajevna imena iz Slovenije in Opis presihajočega Cerkniškega jezera iz 1551. Toda če pogledamo prilogo 5 (Primeri sledenj podzemeljskih tokov), je prvi primer že iz Slovenije, povezava Lokve z izviri Vipave. Seznam literature, ki obsega 1098 enot je dragocen že sam po sebi, še posebej, ker so citati res popolni in zanesljivi. In vmes je 67 del naših avtorjev oziroma bolj ali manj v celoti posvečenih slovenskemu krasu. Za konec naj še povem, da je v indeksu 335 navedb z našega krasa, od "Acta carsologica" in društva Anthron do Željnskih jam in Žiberne.

Posebno vprašanje, ki ga mora pa reševati vsak bralec sam, morda bi bilo včasih potrebno vprašati avtorja, je pomen našega deleža in navajanje oziroma opuščanje določenih dejstev. Nam bi se kaka stvar zdela manj pomembna, a je v tej zgodovini, kaka druga, za nas pomembnejša, pa manjka. V čem je vzrok: v pomanjkanju študijskega gradiva, v avtorjevem nepoznavanju, ali v drugačni oceni pomena s svetovnega gledišča? Naj povem le primer: med podzemeljskimi laboratoriji je naveden Tular, ustanovljen po II. vojni, ni pa omenjenega "laboratorija" v Podpeški jami izpred vojne, ki je bil, po našem mnenju, kot starejši, za zgodovino pač pomembnejši. Prav v pogledu na našo speleologijo in krasoslovje s svetovnega gledišča se mi zdi to delo posebej pomembno.

Ko je imel avtor 1979 rokopis v celoti pripravljen, smo skušali njegovo delo, bodisi v angleškem, bodisi v slovenskem jeziku, objaviti v Sloveniji. Prevladovali so "tržni" pogledi in podcenjevanje zgodovine oziroma naše vloge v svetovni zgodovini speleologije. Zdaj, ko je knjiga pred nami, vidimo, da smo se zmotili. Za natis so se odločili v Avstraliji. Izkazalo se je, da je za tako knjigo precej večje tržišče, kot smo domnevali mi in da je zanimanje strokovnjakov veliko tudi izven angleškega govornega kroga in izven Slovenije. Tako so Čehi že pripravili prevod v svojem jeziku. Tudi tokrat smo se, kaže, sami napravili za manjše, kot pa nas vidijo drugi.

Andrej Kranjc

"The Evolution of Geomorphology". A Nation-by-Nation Summary of Development. John Willey & Sons, 1993, 539 s.

Na prvi mednarodni geomorfološki konferenci l. 1985 je bila sprejeta pobuda za pripravo kratke zgodovine geomorfologije v okviru držav sveta. Skraja je sama mednarodna zveza geomorfologov objavljala take preglede v svojem biltenu, nato pa je H. Jesse Walker z državne univerze Luisiane (ZDA) zbral toliko pregledov, da je lahko z njimi zapolnil knjigo. Izšla je z naslovom Zgodovina geomorfologije kot posebna številka vestnika Japonske geomorfološke zveze l. 1989. Predložil jo je udeležencem druge mednarodne geomorfološke konference v Frankfurtu l. 1989. Neutrudni urednik pa ni nehal, dokler ni zbral pregledov čez 53 držav in jih, urejene skupno z W.E. Grabau, objavil pri ugledni založbi v posebni knjigi, ki premore 539 strani dvokolonskega tiska. Na vpogled so jo dobili že udeleženci tretje geomorfološke konference v Nemčiji, v prodajo pa je bila dana konec leta 1993.

Urednika v uvodu pravita, da sta pisce po svetu prosila za predstavitev razvoja misli o reliefu, ne pa za razvoj reliefa samega. Nista pa upoštevala, da se je geomorfološka misel razvijala povezano po vsem svetu. Kot lahko zdaj spoznavamo iz knjige, so na razvoj geomorfološke misli vplivali prodorni pionirji iz tujine tudi v takih deželah, v katerih je bil razvoj te vede najbolj odmeven po svetu, kot je to primer z Nemčijo, Francijo in delno Veliko Britanijo ter z zasnovalcem ideje o geografskem ciklu reliefa W. Davisom (ta je v knjigi omenjen kar 56 krat). Pri mnogih manjših državah pa je geomorfologija veda, ki je stara le nekaj desetletij in so jo prinesli tuji znanstveniki.

Prikazi razvoja geomorfologije v 53 državah so precej različni. Nekateri opisujejo razvoj po časovnih etapah, drugi po univerzitetnih središčih ali celo kot delo poudincev. Pri državah z zelo razgibanim reliefom so pogostejši prikazi po geomorfoloških procesih. Toda ta neenotnost vrednosti knjige ne zmanjšuje. Saj nas vse

zanima relief kot torišče geomorfološkega razvoja v državah sveta, pa glavni dosežki geomorfološkega raziskovanja, geomorfologi sami in njihova središča delovanja. Knjiga s tako vsebino je kar dober priročnik za deželo, ki jo želimo obiskati. Seveda pa na 10 straneh, kolikor ob seznamih omenjenih zemljepisnih imen in imen v knjigi navedenih oseb v povprečju pride na eno državo, podrobne- ga opisa ne moremo pričakovati.

Ta izpopolnjeni pregled geomorfologije po svetu zajema vse večje države. Od srednjih in manjših manjkata v Evropi samo Norveška in Grčija. V Afriki manjkata od večjih držav predvsem Sudan in Abesinija, od manjših pa dobra polovica. Malo držav je zastopanih v južni Aziji od Arabskega polotoka do Filipinov. V Ameriki pogrešamo predvsem srednjecameriške države, drugod pa predvsem tiho- ocenske otoke (Za Avstralijo in Novo Zelandijo sta urednika našla dobre pisce. Pri mnogih opisih sta avtorja dva ali celo trije).

Prvo poročilo o razvoju geomorfologije pri jugoslovanskih narodih je bilo napisano in objavljeno v prvi knjigi v času obstoja bivše Jugoslavije. Pred dvema letoma, ko zaradi vojne ni bilo mogoče dobiti sodelavca iz drugih republik za razširitev snovi, je mogel spodaj podpisani poročevalec v korekturi spremeniti le v naslovu ime Jugoslavije v "bivšo Jugoslavijo" in vnesti, da je v Beogradu pravkar izšla barvna geomorfološka karta bivše Jugoslavije v merilu 1 : 500.000. Drugo je ostalo večidel staro, tudi razvoj geomorfologije po geomorfoloških procesih, pri katerih je omenjeno na šestih straneh 68 imen geomorfologov. Tega prvega pre- gleda geomorfologije pri jugoslovanskih narodih pa verjetno ne bo mogoče izbolj- ševati, ker je zadnji te vrste za minulo državo.

Ivan Gams

Kronika

Ob smrti dr. Vladimirja Kokoleta

(25. 6. 1925 – 11. 5. 1993)

Maja letos se je po še ne povsem izpolnjenih 68-ih letih iztekla nadvse plodovita življenjska pot znanega in spoštovanega geografa, samostojnega svetnika dr. Vladimirja Kokoleta, za številne tudi dobrega kolege in zanesljivega prijatelja.

Ko ga je pred nekaj leti ob njegovi šestdeset letnici z jubilejnim člankom počastil Geografski vestnik (1985), ni šlo le za ugotovitev in priznanje, da ga njegovo obsežno znanstveno delo, čeprav takrat prikazano le v poglavitnih črtah, nedvomno uvršča med vodilne slovenske geografe in planerje, temveč je šlo hkrati za naša pričakovanja in želje, da bi svoje obsežno zastavljeno delo uspešno nadaljeval in s sintezami tudi ustrezno zaokrožil, saj smo dobro poznali njegovo sposobnost širokih in poglobljenih pogledov. Naše želje, ki jih je takrat izrekel prof. I. Vrišer, so se žal, vse premalo uresničile, kajti usodna bolezen mu je že kmalu zatem delovni polet najprej oslabila, vse tovrstne načrte pa pozneje, žal, tudi dokončno prekrižala. Kljub temu pa mu je še lani uspelo, da je za Geografsko monografijo Slovenije dokončal obsežno poglavje o naseljih in poselitvi Slovenije, dolgo 175 strani.

Dr. Kokoletu življenjska usoda ni bila vselej prijazna. Morda najmanj prav na začetku njegove nadvse obetajoče znanstvene poti, saj ga je nesrečno in nepravilno odvrnila od njegove komaj dobro začete univerzitetne kariere, to pa mu je občutno preusmerilo tudi nadaljnjo življenjsko pot. Morda je še prekmalu, da bi zmogli celotno strokovno delo dr. Kokoleta že zdaj celoviteje osvetliti in ustrezno ovrednotiti, saj smo pravkar pravzaprav šele spoznali celoten pregled njegove neverjetno obsežne bibliografije, ki je v tej številki tudi objavljena. To je toliko pomembnejše, ker Kokoletova dela, žal še zdaleč niso vsa natisnjena. Zaradi narave dela na Urbanističnem inštitutu Slovenije – tam je bil namreč večino svoje delovne dobe zaposlen – so številna ostala več ali manj interna (v tipkopisu, ciklostilu, fotokopijah ipd.), čeprav bi marsikatero gotovo zaslužilo tiskano objavo. Sam je raje raziskoval in pisal, kakor da bi – skromen, kot je bil – dosledneje skrbel za tiskanje svojih raziskav. Zdaj, ko je pred nami celotna bibliografija, bodo nad njenim obsegom bržkone začudeni ne le geografi, temveč verjetno tudi tisti, ki so njegovo delo sicer pobliže spremljali. Nedvomno pa je naša dolžnost, da v eni prihodnjih številk GV, najbolje ob bližnji sedemdeseti obletnici Kokoletovega rojstva, njegovo znanstveno delo osvetlimo v celoti, vključno s teoretskim in

metodološkimi deležem. To je najmanj, kar Kokoletu in tudi sebi dolguje slovenska geografija, še posebej Geografsko društvo (ZGDS) in geografski vestnik. Razlogov za to je več kot dovolj. Kokole je bil namreč med najzvestejšimi sodelavci naše revije. Dolga leta je bil član uredniškega odbora, saj ga je prof. Ilešič že v drugi polovici šestdesetih let, že kmalu potem, ko je dr. Kokole postal univerzitetni asistent, pritegnil k urejanju posameznih rubrik. Njegovo sourednikovanje je bilo živo še vse do pred tremi leti, vključno z 62. številko leta 1990. Pa ne le to, za Geografski vestnik je dr. Kokole napisal kar 43 prispevkov, od tega 10 razprav. Sodeloval je v več kot dvajsetih letnikih, in sicer od leta 1950, ko je diplomiral, pa do leta 1988, ko je v GV objavil svojo zadnjo razpravo. Njegovo delo pri GV pa se s tem še ni izčrpalo. Večkrat je namreč prevajal v angleški jezik daljše ali krajše povzetke razprav, za petdeseto, jubilejno številko, pa jih je prevedel v celoti, podobno delo je opravljal tudi pri drugih geografskih publikacijah (Geografski zbornik, Geographica Slovenica, Geographica Jugoslavica).

Dr. Kokole je bil tudi dragocen in zvest sodelavec Geografskega obzornika, saj je pri njem sodeloval od prvega letnika dalje, a ne le s prispevki, teh je napisal 27, temveč tudi kot dolgoletni član uredniškega odbora. Kokole pa ni bil le sodelavec obeh društvenih revij, temveč je bil dejaven tudi v Geografskem društvu, več let je bil njegov tajnik (1951–1957), pozneje večkrat odbornik, dolga leta član znanstvene sekcije in več let njen predsednik. Aktiven, kot je bil, se je Kokole udeleževal skoraj vseh kongresov slovenskih geografov, praviloma z referatom, prav tako pa tudi večine kongresov jugoslovanskih geografov. Slovenske geografe je večkrat zastopal na mednarodnih kongresih in simpozijih, če že ne z referatom, pa vsaj z diskusijo. Bil je tudi član komisije mednarodne geografske zveze za aplicirano geografijo in je na dveh njenih simpozijih tudi referiral. Značilno za naše razmere pa je, da je večje priznanje dosegel pravzaprav zunaj slovenske geografije, tako je npr. predaval po Jugoslaviji in tudi na ameriških univerzah, v Sloveniji pa v okviru podiplomskega interdisciplinarnega študija za prostorsko in urbanistično planiranje na FAGG in se s tem v zvezi habilitiral tudi za izrednega profesorja. Omenim naj tudi ekspertizo, ki jo je leta 1981 pripravil za OECD.

Ker se tokrat spominjamo predvsem nekaterih zunanjih potez Kokoletovega dela, naj omenimo da obsega njegova bibliografija več kot 300 enot oziroma naslovov na več kot 6000 straneh, od tega je približno 2000 strani tiskanih del, da njegovega soavtorskega deleža pri skupnih raziskavah, ki ni nič manj obsežno, niti ne omenjamo. Vse to dr. Kokoleta nedvomno uvršča med naše najplodovitejše pisave. Najuspešnejše njegovo obdobje so bila prav gotovo šestdeseta in sedemdeseta leta, ko je v dveh desetletjih napisal približno 200 del, dve tretjini vseh, torej povprečno po 10 na leto, kar je nedvomno spoštovanja vreden obseg. In čeprav gre pri tem tudi za soavtorska dela, to ne zmanjšuje njegovega pomena, prej obratno, saj se je znal dr. Kokole, čeprav zelo samostojen mislec, tvorno vključevati v kolektivno delo. Večina Kokoletovih del je seveda planerske narave, saj je razen nekaj prvih let vso svojo delovno dobo deloval prav na takšnih ustano-

vah. Zato bo treba njegovo tovrstno delo, ki pa še zdaleč ni le aplikativno, temveč v pomembnem delu tudi teoretsko in metodološko, seveda še posebej oceniti. Če pa govorimo o Kokoletovih publikacijah v geografskem tisku, naj omenimo, da jih je več kot sto, torej tretjina vseh. Objavljal jih je skoraj ves čas svojega delovanja v vseh slovenskih geografskih publikacijah, torej ne le v Geografskem vestniku in Geografskem obzorniku, temveč tudi v akademijem Geografskem zborniku, univerzitetnem zborniku *Geographica Slovenica* in v zborniku *Geographica Jugoslavia*, pa tudi v zbornikih sovenskih in jugoslovanskih kongresov in zborovanj, vključno z mednarodnimi.

Kako nesmiselna je bila njegova politična diskavilifikacija, ki ga je doletele v šestdesetih letih, in s tem povezana odstranitev z univerze, in sicer prav tedaj, ko se je z doktoratom in enoletno specializacijo v Angliji ter celotnim strokovnim delom takorekoč že usposobil za univerzitetnega docenta, saj je prof. Melik nanj že trdno računal, je dokazalo vse poznejše Kokoletovo delo. Pri tem gre tako za njegovo osebno, moralno držo in ravnanje, kakor tudi za celotno znanstveno in strokovno delo sploh (dosežene družbene funkcije in priznanja, vključno z državnim odlikovanjem). A ko ga je prof. Ilešič skušal pritegniti kot znanstvenega sodelavca na Geografski inštitut Akademije, je toga, v ničemer utemeljena politična inercija znova prevladala, čeprav je bilo to že na pragu liberalnejših osemdesetih let.

Dr. Kokole se je sicer uspešno uveljavil na planerskem področju, čeprav si ga ni sam izbral, vendar pa njegovi naravi to ni bržkone najbolj ustrezalo, saj mu je bilo bliže mirnejše, predvsem pa bolj sistematično in bolj poglobljeno delo, ki je bilo v planiskih ustanovah malokdaj mogoče. Zato ni mogel dosledneje slediti svoji znanstveni naravnosti, a se ji kljub temu seveda nikoli ni odrekel. Slovenski geografiji bi zato ptav gotovo bolj koristil na ustreznijšem delovnem mestu, čeprav je tudi na planerskem področju dosegel presenetljivo veliko. Poleg stvarnih raziskav pa je njegov največji prispevek morda prav v tem, da je na področju prostorskega in regionalnega planiranja stvarno, teoretsko in metodološko uveljavljal pomen in vlogo geografske znanosti. V tem je pri nas nedvomno imel pomembno pionirsko vlogo.

Darko Radinja

Prof. Dr. Vladimir Kokole: Bibliografija del in objav

Gradivo zbrala in uredila Vera Kokole
Bibliografska redakcija mag. Jože Kokole

Bibliografija je urejena kronološko, ker tako najboljše prikazuje rast avtorja kot raziskovalca in znanstvenika. V okviru posameznega leta so dela razvrščena po pomembnosti: temeljna dela in raziskave, ekspertize, aplikativna dela, znanstveni ter strokovni članki in drugo. Gradivo je zbrano na osnovi kartotek in bibliografskih podatkovnih zbirk UI, knjižnice odd. za geografijo FF, Geografske bibliografije Slovenije od leta 1960 dalje, Dokumentacije SAZU, retrospektivnih kartotek slovenske bibliografije v NUK in avtorjevega osebnega arhiva.

Kratice:

AJP	Ameriško jugoslovanski projekt
Biro za RPP	Regionalno prostorsko planiranje
BTF	Biotehnična fakulteta
DZS	Državna založba Slovenije
ECM	Ekonomski center Maribor
FAGG	Fakulteta za arhitekturo gradbeništvo in geodezijo
FF	Filozofska fakulteta
GO	Geografski obzornik
GospK	Gospodarski koledar
GV	Geografski vestnik
GZ	Geografski zbornik
IB	Informativni bilten
IER	Inštitut za ekonomske raziskave
IGU	Inštitut za geografijo univerze
IREL	Inštitut za regionalno ekonomiko in socialni razvoj
LdP	Ljudska pravica
Lj	Ljubljana
MK	Mladinska knjiga
NRazgl	Naši razgledi
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
PMF	Prirodoslovno matematična fakulteta
RCEF	Raziskovalni center ekonomske fakulteta
RPP	Regionalno prostorski planiranje
RPPS	Regionalno prostorski plan Slovenije
RSS	Raziskovalna skupnost Slovenije
SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti
SBK	Sklad Borisa Kidriča

SDUJ	Savez društava urbanista Jugoslavije
SFRJ	Savezna federativna republika Jugoslavija
SRH	Socialistična republika Hrvaška
SRS	Socialistična republika Slovenija
TurV	Turistični vestnik
UI SRS	Urbanistični inštitut SRS
URP	Usmerjeni raziskovalni projekt

1950

Grobe napake na karti Jugoslavije v novem svetovnem atlantu Bartholomew-a. – GV 22 (1950), str. 237.

Zbor geografov FLR Jugoslavije. – GV 22 (1950), str. 245–246.

1951

Novi prispevki k slovenski geografiji. – LdP 12 (7. 1. 1951) 5. (Poročilo o XXIII. letniku Geografskega vestnika.)

Kongres geografa Jugoslavije I. – GV 23 (1951), str. 258.

Nove antropogeografske knjige. (M.A. Le Fèvre: *Principles et problèmes de la géographie humaine*, Bruxelles 1945; Maurice Le Lannou: *La géographie humaine*, Paris, 1949; Max Sorre: *Les fondements de la géographie humaine I*, Paris 1947). – GV 23 (1951), str. 250–254.

1952

I. kongres slovenskih geografov. – GV 24 (1952), str. 249–251.

Tri nove antropogeografske knjige. (Max Sorre, *Les fondements de la géographie humaine*, II. Paris 1948, 1950; Daniel Faucher, *Géographie agraire. Types de cultures*, Paris 1949; Pierre George, *Géographie de l'énergie*, Paris, 1950. – GV 24 (1952), str. 233–237.

1953

Morfološki razvoj področja med Savo in Sotlo. – GV 25 (1953), str. 167–187. (Summary.)

Tretji kongres geografov Jugoslavije. – GV 25 (1953), str. 266–268.

1954

Nekaj misli o agrarni geografiji. – GV 26 (1954), str. 171–80.

Geografsko proučevanje novomeške kotline. – GV 26 (1954), str. 238–239.

Izrael. – GO 1 (1954) 1, str. 5–7.

Nova Zelandija. – GO 1 (1954) 2, str. 10–12.

Drugi kongres slovenskih geografov v Mariboru. – GV 26 (1954), str. 239–242.
Po II. kongresu slovenskih geografov. – LdP–Borba 20 (3. 10. 1954) 236, str. 6.
Planinska karta Slovenije: Karavanke, Kamniške Alpe in soseščina. – TurV 2 (1954) 11, str. 361.

1955

Dežele sveta. Lj., Prečernova družba 1955, 84 str.
Gospodarska geografija in geografija naselij področja med Savo in Sotlo. Ljubljana, PMF 1955, 118 str. (Tipkopis, disertacija.)
O lokalni geografiji. – GV 27–28 (1955–56), str. 352–358.
Nekateri današnji in jutrišnji problemi Ljubljane. Lj., Okrajni ljudski odbor 1956. – GV 27–28 (1955–56), str. 390–392.
Tujski promet in turizem. Nekaj misli o izrazoslovju. – TurV 3 (1955) 8, str. 371–372. (Soavtorja: T. Malis, D. Radinja.)
A. Smailes: Geography of towns. London, Hutchinson's University Press 1953. – GV 27–28 (1955–56), str. 413–414.
Max Sorre: Les fondements de la géographie humaine, III. Paris, Librairie Armand Colin 1952. – GV 27–28 (1955–56), str. 410–413.
Jean Gottmann: A Geography of Europe. New York, Henry Holt 1953; *A geography of Europe.* Ed. by George W. Hoffman. London, Methuen 1953. – GV 27–28 (1955–56), str. 416–418.
Milko Kos: Srednjeveška Ljubljana, Topografski opis mesta in okolice. Knjižnica "Kronike", zv. I., Lj. 1955. – GV 27–28 (1955–56), str. 392.

1956

Gospodarska geografija in geografija naselij na področju med Savo in Sotlo. – GZ 4 (1956), str. 5–128. (Résumé.)
Pokrajine med Savo in Sotlo. – GO 3 (1956) 3, str. 45–49.
Morfologija Šavrinskega gričevja in njegovega obrobja. – GZ 4 (1956), str. 185–219. (S prilogi, summary.)
Lima – prvo milijonsko mesto. – GO 3 (1956) 3, str. 52–54.
Vtisi o geografiji v angleških srednjih šolah. – GO 3 (1956) 4, str. 72–76.

1957

O problemih znanstvenega dela in njegove organizacije v geografiji. Lj., 1957. Tipkopis, 15 strani, za Geografsko društvo Slovenije.
Geografija in regionalno planiranje. – GV 29–30 (1957–58), str. 176–181. (Referat na II. kongresu geografov Slovenije v Portorožu.)
Agrarna pokrajina in agrarna izraba tal v Veliki Britaniji. – GO 4 (1957) 2, str. 40–44, 3, str. 65–70.
Novomeška kotlina in njeno obrobje. – GO 4 (1957) 1, str. 1–6.

- III. kongres slovenskih geografov. – GV 29–30 (1957–58), str. 243–345.
- Pierre George, Jean Tricart: L'Europe Centrale. Paris, Presses Universitaires de France 1954.* – GV 29–30 (1957–58) str. 225–227.
- Otok Susak. Djela JAZU, knjiga 60. Zagreb 1957.* – GV 29–30 (1957–58), str. 200–201.
- Anton Melik: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Lj., Slov. Matica 1957, 594 str.* – GO 4 (1957) 3, str. 79.
- Svetozar Ilešič: Afrika, Južna Azija, Avstralija. Lj., DZS 1957.* – GO 4 (1957) 3, str. 79–80.
- Posavje I. Brežice 1957, 132 str.* – GV 29–30 (1957–58), str. 194.

1958

- Geografski in drugi vtisi s Poljske (s slikami).* – GO 5 (1958) 1, str. 13–18.
- Poljska mesta.* – GO 5 (1958) 1, str. 25–26.
- Razvoj Lodzi.* – GO 5 (1958) 2, str. 9–12.
- Med Krakowom in Varšavo.* – GO 5 (1958) 3, str. 5–12.
- XVIII. mednarodni geografski kongres v Riu de Janeiru.* – GV 29–30 (1957–58), str. 169–171.
- Jugoslavija – turistička enciklopedija. Knj. 1, 2. Beograd, Turistička štampa 1958.* – GV 31 (1959), str. 170–171.

1959

- Geografija in regionalno planiranje.* Lj. 1959, 5 str. (Pos. odtis iz GV 29/30 (1957/58), str. 176–181.)
- Geografska sredina i problemi regionalnog planiranja u Sloveniji.* – V: Zbornik radova 5. kongresa geografa FNRJ, Crna Gora 1958. Cetinje 1959, str. 491–496.
- Poročilo o proučevanju glin in opekarništva v Mirenski dolini.* Lj., SAZU 1959, 13 str., tipkopis.
- Na vzhodu Poljske, med Baltikom in Sudeti.* – GO 6 (1959) 1/2, str. 6–10; 3, str. 39–43.
- V. kongres geografov FNRJ.* – GO 6 (1959) 1/2, str. 32–34.
- Anton Melik: Jugoslavija. Lj., DZS 1958.* – GV 31 (1959), str. 169–170.
- Svetozar Ilešič: Die Flurformen Sloweniens im Lichte der europäischen Flurforschung. München 1959.* – GV 31 (1959), str. 201–203.
- Dušan Savnik: Svet razpotij. Dvajset držav Latinske Amerike.* – GO 6 (1959) 3, str. 55.
- Badjura Rudolf: Ljudska geografija. Terensko imenoslovje. II. del.* – GO 6 (1959) 1–2, str. 22.
- Veda Zagorac, Zdravko Pečar: Egipt – dežela, ljudstvo in revolucija. Lj., DZS 1958.* – GO 6 (1959) 3, str. 55.

1960

Enotna metodologija regionalnega prostorskega planiranja v LR Sloveniji. I., II. del. Lj., UI SRS 1960–1961, 4 snopiči, tipkopis. (Raziskava za SBK. Nosilec s sodelavci.). Naslovi avtorjevih prispevkov. V 1. snopiču (Osnove za enotno metodologijo) na str. 27–71: Pogoji za minimalno prostorsko planiranje v Sloveniji. Značaj ozemlja Slovenije. Značaj procesa urbanizacije Slovenije. Značaj slovenskih pokrajin. Razvojne značilnosti naselij in pokrajine; na str. 91–111: Povezava med regionalnim prostorskim in družbenim planiranjem (s soavtorji). V 3. snopiču (Problematika in predlog enotne metodologije) na str. 9–69: Proces planiranja. Pota k našemu prostorskemu planiranju. Problematika metodologije regionalnega prostorskega planiranja. Splošni značaj regionalne analize. Osnovna vsebina regionalnih analiz – shema raziskovalnih nalog; na str. 79–106: Pregled nekaterih tujih metodologij (s soavtorji); na str. 124–133: Zaključki in predlogi.

Gline in ilovice v dolini Notranjske reke in na Zgornji Pivki. Lj., Inštitut za geografijo SAZU 1959, 18 str. + karte., tipkopis.

P. Birot, J. Dresch: Kmetijsko gospodarstvo v Sredozemlju. – GO 7 (1960) 4, str. 89–95. (Priredil.)

Zaščita naselij in pokrajine v luči njihove preobrazbe. – Varstvo spomenikov 8 (1960/61), str. 5–11. (Résumé.)

Nigerija – največja afriška država. – GO 7 (1960) 4, str. 97–100.

1961

Teritorialno oblikovanje komun. I., II. del. Lj., UI SRS 1961–1966. 52 + 137 str. (Raziskava za SBK, I. del soavtor A. Briški.)

Funkcionalna opredelitev naselij LR Slovenije. Kartoteka naselij LR Slovenije. (Analize in predlogi.) Lj., UI SRS 1962, 141 str. (Raziskava za SBK. Soavtor Vera Grabnar. Priloge v posebnem zvezku.)

Nekatere osnove za regionalno prostorsko analizo in načrt Mirenske doline. Lj., UI SRS 1961, 10 str. (Raziskava. Soavtor V.-B. Mušič.)

Terminologija. Lj., UI SRS 1961, 67 str. (Za SBK, soavtorstvo.)

Svetovni dan urbanizma. – NRazgl. 10 (1961) 21, str. 503.

Zemljepis, III. letnik. Lj., Dopisna ekonomska srednja šola 1961, 49 str. (Cikl. Skripta v dveh zvezkih.)

Dušan Savnik: Afrika včeraj in danes. MK 1960. – GO 8 (1961) 1, str. 24.

1962

Funkcije slovenskih mest. Poskus opredelitve z ozirom na strukturo aktivnega prebivalstva. – GV 34 (1962), str. 21–60. (Summary.)

Kriteriji za opredelitev ožjih vplivnih področij pri izdelavi urbanističnih projektov. Lj., UI SRS 1962, 6 str. (Za SBK, soavtorstvo, nosilec naloge.)

- Principi in kriteriji za opredelitev in omejitve gradbenih okolišev.* Lj., UI SRS 1962, 9 str. (Za SBK, soavtorstvo, nosilec naloge.)
- Uvod: regionalno planiranje v novejši literaturi (soavtor V.-B. Mušič.) 2. Obče osnove za metodologijo.* – Poglavji v: *Osnove regionalnega in urbanističnega planiranja.* Gradivo. Lj., UI SRS 1962, str. 21–162. (Za SBK.)
- Odnos izmedju regionalno prostornog i društvenog planiranja.* Lj., UI SRS 1962, 21 str. (Ponatis referata s posvetovanja o tematiki planiranja v SFRJ jeseni 1962 v Beogradu.)
- Prirodne osnove in agrarna izraba novomeške pokrajine.* – V: *Dolenjska zemlja in ljudje.* Novo mesto 1962, str. 125–145. (Summary.)
- Razvojne značilnosti pokrajine in naselij v Sloveniji.* – GO 9 (1962) 1–2, str. 1–3.
- Kostanjevica. Kras. Krško. Krško polje. Krška kotlina.* – Gesla v *Enciklopedija Jugoslavije.* Zagreb, Leskikografski zavod 1962, knj. 5: Jugu–Mak, str. 339, 385, 433–434.
- Ekonomisti, ekonomika in prostorsko planiranje.* – NRazgl. II (1962) 13, str. 258. (Priredil in prevedel.)
- Vplivno območje in urbanistična terminologija.* – *Bilten urbanističnega društva Slovenije* (1962) 5, str. 6–9.
- O urbanističnem programu Slatina Radenci.* Lj., UI SRS 1962, (Soavtorstvo, ekspertiza.)

1963

- Opredelitev "vplivnih območij" na ozemlju občin bivšega okraja Kranj.* Lj., UI SRS 1963, 52 str., tipkopis. (Nosilec naloge s sodelavci.)
- Opredelitev gradbenih okolišev na ozemlju LRS. I., II del.* Lj., UI SRS 1963, 167 str., cikl. (Povzetek na 46 straneh objavljen v "Zelenih zvezkih" Biroja za RPP št. 18.)
- Osnove prostorskega načrtovanja. Regionalni program razvoja in ureditve (bivšega okraja Ljubljana).* Lj., UI SRS 1963, 436 str. (Poročilo o raziskavi za SBK in Okrajni ljudski odbor Ljubljana s komunami. Soavtorstvo.)
- Komuna kao urbanistička pojava.* – V: XI. savetovanje urbanista Jugoslavije, Bled 26., 27. sept. 1963. Lj., SDUJ 1964, str. 29–72. (Glavni referent posvetovanja.)
- Regionalna analiza in urbanistično ter regionalno planiranje.* – V: *Urbanizem* 63. Zbornik. Lj., UI SRS 1963, str. 111–114.
- Značaj procesa urbanizacije Slovenije.* – GO 10 (1963) 1–2, str. 1–3.
- Novi horizonti v našem urbanizmu.* – *GospK* (1963), str. 200–202
- Keeble Lewis: Principles and practice of town and country planning. London 1959. Urbanistični učbenik.* – *Urbanizem* 1 (1963) 1, str. 51–52.
- Zvezno posvetovanje o regionalnem planiranju.* – *Urbanizem* 1 (1963) 1, str. 30–37.
- Gradbeni okoliši in načrtna urbanizacija.* – *Urbanizem* 1 (1963) 2, str. 4–7. (Summary.)

- I. zvezno posvetovanje geografov–urbanistov.* – Urbanizem 1 (1963) 2, str. 54–56.
- O raziskovalni nalogi "Regionalna analiza Gorenjske".* – Urbanizem 1 (1963) 3, str. 36–43.
- Urbanizem v komuni.* – Urbanizem, 1 (1963) 4–5, str. 2–5. (Summary.)
- Nekaj misli o regionalnih zasnovah ljubljanske mestne aglomeracije.* – Urbanizem 1 (1963) 6, str. 14–17. (Summary.)

1964

- Funkcije slovenskih mest. Poskus opredelitve glede na strukturo aktivnega prebivalstva.* – Urbanizem 2 (1964) 2, str. 67–80; 3–4, str. 129–140.
- Central places and urban fields in Slovenia.* – V: Abstracts of Papers. 20th International Geographical Congress. London 1965, str. 326.
- Stopnja urbanizacije.* – V: Regionalni program razvoja in ureditve območja okraja Ljubljana. Analize. Lj., UI SRS, 1964, 9 str.
- Urbanizacijski potencial.* – V: Regionalni program razvoja in ureditve območja okraja Ljubljana. Analize. Lj., UI SRS 1964, 12 str.
- Variantni koncepti urbanizacije. Uvod* Lj., UI SRS 1964, 5 str., tipkopis.
- Variantni koncept minimalne urbanizacije.* Lj., UI SRS 1964, 8 str., tipkopis.
- Variantni koncept maksimalne urbanizacije po občinah (z lokalnim urbanizacijskim potencialom).* Lj., UI SRS 1964, 20 str., tipkopis.
- Populacijska kapaciteta naselij, (mest, znatnejših industrijskih in centralnih krajev).* Lj., UI SRS 1964, 12 str., tipkopis.
- Variantni koncept skladnega razvoja centralnih krajev.* Lj., UI SRS 1964, 17 str.
- Koncept urbanskih regij.* Lj., UI SRS 1964, 7 str.
- Trendi urbanizacije v ljubljanskem okraju.* – Urbanizem 2 (1964) 5, str. 202–205. (Summary.)
- Vidiki in problemi regionalnega prostorskega planiranja.* – V: Urbanizem v novih pogojih. Poročilo 4. Lj., UI SRS 1964, str. 39–53.
- Nekateri problemi našega regionalnega planiranja.* – Urbanizem 2 (1964) 6, str. 269–278.
- Nekateri aspekti študija agrarnih področij z vidika aplikacij v regionalnem planiranju.* Lj., IGU 1964, 5 str., tipkopis.
- Nekateri problemi regionalnega planiranja pri nas.* – V: Urbanizacija okraja Ljubljana. Gradivo za 19. sejo skupščine okraja Ljubljana, 23. okt. 1964, str. 7–31.
- Skupščina okraja Ljubljana o problemih urbanizma (Kranj 23. okt. 1964).* – Urbanizem, 2 (1964) 5, str. 244–246.
- Vloga geografije v regionalnem in urbanističnem planiranju.* – V: Zbornik VII. kongresa geografa SFRJ, Zagreb 1964, str. 179–189. (Summary.)
- Jugoslavija – Slovenia.* Beograd, Izdavački zavod Jugoslavija 1964, 158 str. (Guides, 1.) (Soavtorstvo.)
- 20. mednarodni geografski kongres v Londonu (20.–28. 6. 1964).* – Urbanizem 2 (1964) 3/4, str. 175–177.

- J.F. Gravier: L'aménagement du territoire et d'avenir des régions françaises. Paris 1964.* – Urbanizem 2 (1964) 6, str. 318–320.
- Igor Vrišer: Rudarska mesta – Zagorje, Trbovlje, Hrastnik. Lj., Slovenska matica 1963.* – GV 36 (1964), str. 113–115.

1965

- Osnovni vidiki urbanističnega urejevanja krajevnih skupnosti. Lj., UI SRS, (1965), 64 str., tipkopis. (Soavtorstvo.)*
- Regionalno planiranje v Sloveniji. Idejni projekt za študijo o regionalnem planiranju in prostorskih implikacijah družbenoekonomskega razvoja Slovenije. Lj., UI SRS 1965, 102 str. (Soavtor: V.-B. Mušič.)*
- Town and country planning and geography. – V: La géographie appliquée dans le monde. Praha, U.G.I. 1965, str. 92–96.*
- Regionalni program razvoja in ureditev območja okraja Ljubljana. Lj., UI SRS 1965, loč. pag. (Za SBK in okraj Ljubljana. Soavtorstvo.)*
- Urbanizem, družbenoekonomski razvoj in regionalno planiranje. – Urbanizem 3 (1965) 1–2, str. 9–19. (Summary.)*
- Slovenske pokrajine in turizem. – GO 12 (1965) 1 Alpski svet, str. 1–5; 2 Predalpski svet, str. 37–46; 4 Dinarsko-kraško ozemlje, str. 103–108.*
- Mirna. Mokronog. – Gesli v: Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb, Leksikografski zavod 1965, knj. 6: Maklj–Pat, str. 130–131, 152–153.*
- Komisija za aplicirano geografijo pri mednarodni geografski uniji. Prvo zborovanje, Praga september 1965. – GV 37 (1965), str. 182–185. (Summary.)*
- Krajevne skupnosti kot teritorialne enote. – Občan 4 (1965) 10, str. 5–6.*
- Novo delo o slovenskih mestih. Anton Melik: Rast naših mest v novi dobi. Lj., SAZU 1964. (Dela 8.). – GV 37 (1965), str. 187–190.*

1966

- Sodobni trendi urbanizacije v Sloveniji. 3 deli: I. Genetske osnove, obstoječe stanje, tekoči trendi; II. Regionalni prikaz trendov urbanizacije; III. Grafične priloge. Lj., UI SRS 1966, 386 str., tipkopis. (Za SBK. S sodelavci. Povzetek in priloge objavljene v Zelenih zvezkih Biroja za RPP št. 12, 1968.)*
- Teritorialno oblikovanje komun. 3 deli: I. Metodološke osnove in problematika (soavtor A. Briški). II. Analiza in dokumentacija. III. Kartografska dokumentacija. Lj., UI SRS 1966, 292 str.*
- Urbanizacija. Lj., UI SRS 1966, 133 str., tipkopis. (Soavtor Vera Kokole. Za SBK. Projekt: Regionalni program razvoja in ureditve območja okraja Ljubljana 1963–1966, 23.)*
- Modeli urbanizacije kot osnove za njen koncept. – V: Urbanizem 1966. Zbornik. Lj., UI SRS 1966, str. 48–65.*

- Variantni koncepti prostorske ureditve okraja Ljubljana.* Lj., UI SRS 1966, 70 str., tipkopis. (Regionalni program razvoja in ureditve območja okraja Ljubljana 1963–1966, 17.)
- Some characteristics of the regional structure of the former district of Ljubljana.* – V: The international urbanistic conference, Ljubljana 20th June 9th July 1966. Lj., UI SRS, 1966, str. 34–49. (V okviru AJP.)
- Tudi v slovenščini: *Nekaj značilnosti regionalne strukture ljubljanske regije.* – V: Mednarodna urbanistična konferenca, Ljubljana 20. junij – 9. julij 1966. Lj., UI SRS 1966, str. 29–43.
- Urbana regija kao element u procesu urbanizacije.* – V: Ekonomski aspekti izgradnje gradova u Jugoslaviji. Beograd. Savezni zavod za urbanizam i komunalna i stambena pitanja 1966, str. 153–175.
- Regionalna stvarnost in urbanizacija.* – Urbanizem 4 (1966) 1–2, str. 1–11. (Osnove za prostorsko planiranje na področju bivšega ljubljanskega okraja.)
- Razprava o regionalnem programu razvoja in ureditve območja bivšega okraja Ljubljana.* – Urbanizem 4 (1966) 1–2, str. 40–41.
- Neki aspekti na studij agrarnih področja u smislu aplikacije u regionalnom planiranju.* – V: Zbornik radova prvog jugoslovenskog simpozija o agrarnoj geografiji u Mariboru 3.–5. decembra 1964. Maribor 1966, str. 148–151. (Summary.)
- Regionalna pripadnost in gravitacija območja občine Idrija.* Ekspertiza. Lj., UI SRS 1966, 12 str., tipkopis. (Ekspertiza. Soavtorja Vera Kokole, L. Gosar.)
- Slovenske pokrajine in turizem. Panonsko obrobje. Koprsko primorje.* – GO 13 (1966) 1, str. 1–4; 2, str. 33–36.
- Hitre ceste v Sloveniji.* Lj., UI SRS 1966, loč. pag. (Sodelavec.)
- Anton Melik (1. I. 1890 do 8. VI. 1966). In memoriam.* – GV 38 (1966), str. 3–10.
- 1967**
- Gravitacijska območja slovenskih mest in centralnih krajev.* Lj., UI SRS 1967, 112 str., tipkopis. (Za SBK, soavtor Vera Kokole. Izvleček v Zelenih zvezkih Biroja za RPP št. 13, 1968.)
- Funkcije naselij in omrežja centralnih krajev v Sloveniji.* Lj., UI SRS 1967, 233 str., tipkopis. (Za SBK, soavtor Vera Kokole. Izvleček v Zelenih zvezkih Biroja za RPP št. 14, 1968.)
- Gradivo za pripravo programa za regionalno prostorsko planiranje v SR Sloveniji: prostorsko urejevalni oziroma urbanistični aspekt.* Lj., UI SRS 1967, 14 str. (Soavtorja V.-Braco Mušič, B. Gaberščik.)
- Regionalni program razvoja in ureditve območja okraja Ljubljana. Regionalna struktura.* Lj., UI SRS 1967, 142 str., tipkopis. (Nosilec raziskave s sodelavci.)
- Projekcija in dinamika rasti prebivalstva Slovenije.* Lj., UI SRS 1967, 123 str. (Za SBK, soavtor, nosilec naloge: L. Gosar.)

Urbanistični program občine Vrhnika – Lj., UI SRS 1967, 35 str. (Soavtorstvo.)
St. Louis, ameriško velemesto ob Missisipiju. – GO 14 (1967) 4, str. 130–137.

1968

Toward a methodology for regional planning. The proposal and evaluation of alternative patterns of spatial organization for the Ljubljana region. Vol. 1: Description and programme. Lj., UI SRS 1968, 151 str. (Soavtorstvo. Za AJP.)

Isto v slovenščini in srbohrvaščini z letnico izdaje 1969, glej tam.

Urban development of the Ljubljana region. – V: *Toward a methodology for regional planning. The proposal and evaluation of alternative patterns of spatial organization for the Ljubljana region. Vol. 2: Background materials.* Lj., UI SRS 1968, str. 1–29. (Za AJP.)

Isto v srbohrvaščini: *Gradski razvoj ljubljanskega regiona.* – V: *Ka metodologiji regionalnog planiranja. Predlog i evaluacija alternativnih prostorskih uzoraka za ljubljanski region.* 2. sv. Lj., UI SRS 1969, str. 1–25.

The definition and delimitation of the region. – V: *Toward a methodology for regional planning. The proposal and evaluation of alternative patterns of spatial organization for the Ljubljana region. Vol. 2.* Lj., UI SRS 1968, str. 30–44. (Za AJP.)

Isto v srbohrvaščini: *Definicija i odvajanje regiona.* – V: *Ka metodologiji regionalnog planiranja. Predlog i evaluacija alternativnih prostorskih uzoraka za ljubljanski region.* 2. sv. Lj., UI SRS 1969, str. 26–34.

Comments and suggestions on the demonstration project for Ljubljana metropolitan region. LJ., UI SRS 1968, 16 str. (AYP, Demonstration study paper, Memo No. 1.)

Sodobni trendi urbanizacije v Sloveniji. Lj., UI SRS 1966. Lj., Biro za RPP 1968, 73 str. (Zeleni zvezki, 12. Summary.)

Funkcije naselij in omrežje centralnih krajev v Sloveniji. Lj., Biro za RPP 1968, 41 str. (Zeleni zvezki, 14. Summary.)

Gravitacijska območja slovenskih mest in centralnih krajev. Lj., Biro za RPP 1968, 20 + 14 str. (Zeleni zvezki, 13. Summary.)

Projekcija in dinamika rasti prebivalstva Slovenije. Lj., Biro za RPP 1968, 41 str. (Sodelavec. Nosilec L. Gosar. Zeleni zvezki, 16. Summary.)

Regionalni prostorski plan Slovenije. Valorizacija študij opravljenih v Urbanističnem inštitutu SRS. Lj., UI SRS 1968, 204 str.

Dolfe Vögelnik, Migracijsko urbanizacijski tokovi na območju Slovenije. Valorizacija študije. Lj., UI SRS 1968, 43 str.

Gosar Lojze, Dostopnost v mesta in druge centre. Valorizacija študije. Lj., UI SRS 1968, 16. str.

Mesta in urbanizirana področja, metropolitanska območja in urbanizacija v ZDA. – GO 15 (1968) 1/2, str. 1–5.

1969

Zasnova projekta za raziskovalno nalogo: koncept urbanega sistema SRS. Nosilec projekta V. Kokole, sodelavca I. Vrišer, V. Mlakar. Lj., UI SRS 1969.

Urbanizacija v Sloveniji. Stanje, težnje in perspektive. Lj. 1969, 51 str., tipkopis. (Za IER.)

Lokacijski aspekti superstrukture v Sloveniji. Lj. 1969, 49 str., tipkopis. (Za IER.)

Klasifikacija naselij. – V: Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji. Zagreb 1969, str. 110–148.

Urbanizacija podeželja v Sloveniji. – GV 41 (1969), str. 3–23. (Soavtor Vera Kokole. Summary.)

Urbanizacija v svetu in pri nas: Jugoslavija in Slovenija. Lj., UI SRS 1969, 25 str. Objavljeno tudi v: *Analiza stanja in bodoče zasnove stanovanjskega gospodarstva v Sloveniji.* 1. knj. Lj., Gradbeni center Slovenije 1969, str. 95–107.

Opredelitev gradbenih okolišev na ozemlju Slovenije. Lj., Biro za RPP 1969, 44 + 3 str. (Zeleni zvezki, 18. Summary.)

Gosar Lojze, Projekcija in dinamika rasti prebivalstva Slovenije. Valorizacija študije. Lj., Biro za RPP 1969, 41 str. (Zeleni zvezki, 16.)

Regionalni razvoj in regionalna strukture Slovenije. Valorizacija nekaterih prostorskih študij, relevantnih za republiški prostorski plan. Lj., 1969, 56 str., tipkopis. (Za IER.)

Housing sector. Preliminary outline of work program and data needs. Lj., UI SRS 1969, 6 str. (Soavtor Ch. H. Graves. Za AJP. Demonstration study paper.)

Regionalni program razvoja in ureditve za območje bivšega okraja Ljubljana. Lj., Biro za RPP 1969, 135 + 13 str. (Zeleni zvezki, 17. Soavtorja V.-B. Mušič, R. Kernc. Summary.)

K metodologiji regionalnega planiranja. Predlog in ocena alternativnih vzorcev prostorske organizacije za ljubljansko mestno regijo. Sv. 1: Opis in program. Lj., UI SRS 1969, 154 str. (Soavtorstvo. Za AJP.)

Slovenska verzija angleškega izvornika: *Toward a methodology ...* 1968, glej tam. Srbohrvaška verzija: *Ka metodologiji regionalnog planiranja. Predlog i evaluacija alternativnih prostorskih uzoraka za ljubljanski region. Sv. 1. Opis in program.* Lj., UI SRS 1969, 164 str.

1970

Delimitation of the region and statistical zones. Lj., UI SRS 1970, 32 str. (Soavtorja B. Barber, J. Stubbs. Za AJP. Spatial policies for regional development. A demonstration study for the Ljubljana region. Technical report, 1.)

Isto v srbohrvaščini: *Odredjivanje granice regiona i statističkih zona.* Lj., UI SRS 1971, 29 str. (Prostorne smernice za regionalni razvoj. Demonstracijska studija Ljubljanske regije. Tehnički izveštaj, 1.)

Final report. Draft review for: Spatial policies for regional development. A dem-

- onstration study of the Ljubljana region.* Lj., UI SRS 1968, 267 str. (Sodelavec. Za AYP.)
- Regionalni prostorski plan za območja Slovenije. Stanje v prostoru in razvojne težnje.* Karte prispevali V. Klemenčič, V. Kokole, J. Lojk, I. Vrišer idr. Lj., Biro za RPP in Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo 1970.
- Work places and industrial location.* – V: The evaluation of alternative patterns of spatial organization for the Ljubljana urban region. Part 1. Lj. UI SRS 1970, str. 41–82. (Soavtorstvo. Za AJP. Spatial policies for regional development. Demonstration study of the Ljubljana region. Technical report, 12.)
- Tudi v srbohrvaščini: *Radna mesta i lokacija industrije.* – V: Procena alternativnih uzoraka prostorne organizacije za ljubljansku gradsku regiju. 1. dio. Lj., UI SRS 1970, str. 45–94. (Prostorne smernice za regionalni razvoj. Demonstracijska studija Ljubljanske regije. Tehnički izveštaj, 12.)
- Agriculture and rural development.* – V: The evaluation of alternative patterns of spatial organization for the Ljubljana urban region. Part 2. Lj., UI SRS 1970, str. 6–32. (Soavtorstvo. Spatial policies for regional development. Demonstration study of the Ljubljana region. Technical report, 12. Za AJP.)
- Tudi v srbohrvaščini: *Poljoprivreda i ruralni razvoj.* – V: Procena alternativnih uzoraka prostorne organizacije za ljubljansku gradsku regiju. 2. dio. Lj., UI SRS 1970, str. 6–34. (Prostorne smernice za regionalni razvoj. Demonstracijska studija Ljubljanske regije. Tehnički izveštaj, 12. Za AJP.)
- Analysis of factors affecting the housing market.* Lj., UI SRS 1970, 73 str. (Soavtor B. Lawson. Za AJP. Spatial policies for regional development. A demonstration study of the Ljubljana region. Technical report, 6.)
- Tudi v srbohrvaščini: *Analiza faktora koji utiču na tržište stambene izgradnje.* Lj., UI SRS 1970, 77 str. (Za AJP. Prostorne smernice za regionalni razvoj. Demonstracijska studija Ljubljanske regije. Tehnički izveštaj, 6.)
- Valorizacija prostora Slovenije. Krajina: vrednotenje in zaščita.* Lj., UI SRS 1970, loč. pag., tipkopol. (Sodelavec.)
- Valorizacija študij prostorske strukture Slovenije, opravljenih na UI SRS (element programa RPPS: III/2).* Lj., UI SRS 1970, 85 str.
- Centralni kraji in lokacija trgovinskih centrov v Sloveniji.* Lj., 1970, 78 str. (Za Biro za tržne raziskave.)

1971

- Centralni kraji v SR Sloveniji. Problemi njihovega omrežja in njihovih gravitacijskih območij.* – GZ 12 (1971), str. 5–133. (Summary: The central places of Slovenia, problems of their network and their service areas, str. 112–133.)
- Urbani sistem v SR Sloveniji.* Lj., UI SRS 1971, 614 str. (Nosilec projekta V. Kokole, sodelavca V. Mlakar, I. Vrišer.)
- Sistem centralnih krajev in spremembe politično teritorialnih enot v SR Sloveniji.*

- Referat. Jugoslovanski simpozij o urbani geografiji, Ljubljana 5.–7. okt. 1970. – *Geographica Slovenica* 1 (1971), str. 59–72. (Summary.)
- The quantitative assessment of the urban system of Slovenia. Lj., UI SRS 1971, 25 str. Objavljeno tudi v: *Geography and long term prospects conference*, Rennes 1971, str. 237–255.
- Omrežje naselij, funkcije in kapacitete ter zasnova urbanega sistema na Dolenjskem. Lokalne in regionalne determinante*. Lj., UI SRS 1971, 38 str., tipkopis. (Za: Urbanistični program občine Novo mesto.)
- Funkcionalna členitev mestnega prostora. 1. faza: Pilotna raziskava*. Lj., UI SRS 1971, 170 str., tipkopis. (Nosilec Vera Kokole, soavtorja V. Kokole in A. Fabian. Za SBK.)
- Centralne funkcije in naselja v slovenskem delu območja "projekta Gornji Jadran"*. Lj., UI SRS 1971, brez pag.
- Politika urejanja prostora za regionalni razvoj*. – *Sinteza* (1971) 21/22, str. 1–8. (Soavtorja V.-B. Mušič, D. Goriup.)
- Rezultat dosedanjih razprav o urbanem sistemu*. *Naš razgovor*. – *Občan* 10 (1971) 5, str. 2–3.
- Teorija lokacije trgovinske delatnosti i uslužnih centara na posebne družbeno-ekonomske uslove u Jugoslaviji*. Referat. – V: *Trgovina i urbanizam*, Opatija 21.–23. aprila 1971. Lj., Zavod za tržišna istraživanja 1971, str. 1–8.
- Program dovršitve regionalnega prostorskega plana za območje SR Slovenije in izdelave osnov za institucionalizacijo regionalno prostorskega planiranja kot permanentne dejavnosti*. (Anotirana dispozicija dela. Lj., UI SRS 1971, 45 str. (Soavtorja V.-B. Mušič, M. Tepina.)
- Recenzija prometne študije in projektivne dokumentacije za ceste na območju Ljubljane*. Lj., UI SRS 1971, 68 str., cikl. (Soavtorstvo.)

1972

- Contemporary thinking about the future of urban Europe*. – V: *Plan Europe 2000*. Project 3: Urbanization, planning human environment in Europe. Vol 1: Fears and hopes for human urbanization. The Hague, Martinus Nijhoff 1972, str. 216–239.
- Zasnova regionalnega prostorskega plana SRS*. Lj., UI SRS 1972, 83 str., tipkopis.
- Urbanizacija in urbanski razvoj s posebnim ozirom na razvoj osrednje urbane aglomeracije, 1972–1973*. – V: *Prostorski plan gravitacijskega območja Ljubljane, funkcijska regija*, 6. zv. Lj., UI SRS 1972, 48 str.
- Gradivo za regionalni prostorski načrt SRS. Družbenoekonomska izhodišča in smernice za gospodarjenje s prostorom in varstvo okolja*. Lj., UI SRS 1972, 115 str., cikl. (Soavtorstvo.)
- Ljubljana 2000. Prostorski plan gravitacijskega območja Ljubljane – funkcijska regija*. *Materiali*. Lj., UI SRS 1972, 3 knj. (Sodelavec.)

- Naselja slovenskega dela regije Gornji Jadran.* – 2. poglavje v: *Naselja*. Rijeka, UI SRS in UI SRH 1972, str. 57–152. (Koordinacioni regionalni prostorni plan Gornjega Jadrana, knj. 8.)
- IV. simpozij komisije mednarodne geografske unije za aplicirano geografijo, Rennes, 15.–22. julija 1971.* – GV 44 (1972), str. 191–192.
- Simpozij o urejanju in oblikovanju mestnega središča.* – *Arhitektov bilten* (1972) 6/7, str. 5–14.
- Poročilo k predlogu urbanističnega načrta Novega mesta.* Lj., UI SRS 1972, 43 str. (Soavtorstvo.)
- Podobe iz Bretanije.* – GO 19 (1972) 3, str. 13–23; 4, str. 20–32.

1973

- Policentrični razvoj in urbanizacija v slovenskih regijah.* (Prvotni naslov: Regionalno prostorsko planiranje in elementi prostorske strukture na ravni funkcijskih regij s posebnim ozirom na koncept policentričnega urbanega sistema v Sloveniji.) Lj., UI SRS 1973, 314 str.
- Ruralno urbano obrobje ljubljanske mestne aglomeracije. 1. faza. Proces in problemi urbanizacije in prostorskega planiranja.* Lj., UI SRS 1973, 94 str.
- Perspektive bodoče urbanizacije – v luči pomembnejše novejša literature o bodočnosti urbanega pojavnosti.* – Poglavlje III. v: *Presoja dognanj s področja futurologije, relevantnih za specifičnost družbeno-ekonomskega sistema in geoekonomskega profila SR Slovenije.* Lj., UI SRS 1973, 24 str.
- Značilnosti in perspektive urbanega sistema v severovzhodni Sloveniji.* (Referat. Geografski simpozij o severovzhodni Sloveniji, Maribor 13.–15. okt. 1972.) – *Geographica Slovenica* 2 (1973), str. 63–71. (Summary str. 71–73.)
- Program III/1: Urbanizacija in urbanski razvoj s posebnim ozirom na razvoj osrednje urbane aglomeracije (stanje, problemi, perspektive, dileme).* Lj., UI SRS 1972–1973, 48 str. (Ljubljana 2000. Prostorski plan gravitacijskega območja Ljubljane – funkcijska regija.)
- Aplicirana geografija in problemi regionalnega razvoja v Franciji na primeru Bretanije.* (Ob izidu knjig M. Fhlipponneauja in M. Rocheforta.) – GV 45 (1973), str. 100–112. (Summary.)
- Novelacija urbanističnega programa občine Kranj in urbanističnega načrta mesta Kranj, izhodišča. 1. del: Omrežje naselij kranjske občine.* Lj., UI SRS 1973, 21 str. Gradivo za razpravo VI, 18 str., Dokumentacija 21 str. (Sodelavec. Nosilec V.-B. Mušič.)
- Recenzija generalnog urbanističnog plana Titograd (završnog izvještaja).* Lj., UI SRS, 1973, 16 str. (Sorecenzent.)
- Recenzija generalnog urbanističnog plana Žabljaka i eksplorativna alternativa kao sastavni deo recenzije.* Lj., UI SRS 1973, 27 str. (Sorecenzent.)
- Nekateri problemi razvoja in planiranja.* – V: *Planiranje v Skandinaviji.* Lj., Zavod za RPP 1973, str. 57–58.

1974

- Razvojne težnje urbanizacije v Sloveniji v zadnjih desetih letih (1961–1971).* Lj., UI SRS 1974, 170 str. (Za RSS.)
- Funkcionalna členitev mestnega prostora. 2. faza: poročilo o delu.* Lj., UI SRS 1974, 76 str. (Nosilec Vera Kokole, sodelavca V. Kokole in A. Fabian.)
- Urbanizacija. Razvojne težnje, problemi in dileme urbanizacije v obalni regiji.* – V: Dolgoročni razvojni koncept obalne regije 1971–1985. 2. Analize po področjih, študijski elaborati. Lj., ECM IREL 1974, str. 1–28 (Za: Skupnost obalnih skupnosti Koper.)
- Družbeno gospodarska stvarnost in smiselne teritorialne enote za prostorsko planiranje.* Referat. – V: 4. kongres urbanistične zveze Jugoslavije, Ljubljana 20.–21. junija 1974, 6 str.
- Zasnove urbanega sistema za leto 2000 in populacijski premiki v SR Sloveniji.* Referat. – 1. slovenski demografski simpozij, Ljubljana 13.–14. marec 1974, 13 str. (Soavtorstvo s sodelavci Zavoda za RPP. Organizator simpozija Demografski inštitut RCEF.)
- Zasnove urbanega sistema za leto 2000.* – Slovenija paralele (1974) 29, str. 51–54.
- Strukture omrežja naselij med Savo in Sotlo.* – V: Prostorski plan območja posebne namena Kumrovec–Kozjansko. Lj., UI SRS 1974, str. 55–63.
- Perspektive za razvoj omrežja naselij v sotelsko-voglajnski regiji.* – V: Voglajnsko-sotelska Slovenija. 9. zborovanje slovenskih geografov, Rogaška Slatina 1973, zbornik. Lj., Geografsko društvo Slovenije 1974, str. 161–175. (Summary.)
- Predlog urbanističnega programa občine Kranj. Novelacija urbanističnega programa občine Kranj in urbanističnega načrta mesta Kranj.* Gradivo za javno obravnavo. Lj., UI SRS 1974, 2 dela. (Soavtorstvo.)
- Recenzija obstoječega gradiva urbanističnega programa občine Žalec in izhodišča za dopolnitev gradiva ter izdelave urbanističnega načrta.* Lj., UI SRS 1974, 17 str. (Sorecenzent.)

1975

- Ruralno urbano obrobje ljubljanske mestne aglomeracije. 2. faza: Analiza indikatorjev.* Lj., UI SRS 1975, 192 str. (Za RSS.)
- Osnove policentričnega urbanega sistema v SR Sloveniji.* Lj., Zavod SRS za RPP 1975, 66 str. (Zeleni zvezki 29.)
- Regionalni prostorski plan za področje Slovenije. Izhodišča in temelji za politiko regionalnega razvoja.* Lj., Zavod SRS za RPP 1975, 100 str. (RPP, 2. Soavtorstvo, nosilec naloge A. Šarec.)
- Razvojne težnje v omrežju naselij na Tolminskem.* Lj., IGU 1975, 15 str.
- Povzetek objavljen v: Zgornje Posočje. 10. zborovanje slovenskih geografov, Tolmin–Bovec 26.–28. 9. 1975. Lj., Geografsko društvo Slovenije 1978, str. 191.

Zborovanje slovenskih geografov. – IB 9 (1975) 10, str. 33–34.

Zapis o študijskem obisku v Budimpešti, 11.–12. nov. 1975. – IB 9 (1975) 12, str. 29–30.

Igor Vrišer: Mesta in mestno omrežje v SR Sloveniji. *Acta geographica* 14 (1974), str. 181–337. – GV 47 (1975), str. 184–187.

Saša Sedlar: Vpliv urbanizacije na podobo in strukturo podeželskih naselij v Sloveniji. Lj., Zavod za RPP in FAGG 1974, 107 str. – GV 47 (1975), str. 195–196.

1976

Urbana superstruktura kot faktor urbanega in regionalnega razvoja. Lokacijski aspekti družbenih dejavnosti. Lj., UI SRS 1976, 224 str. (Za RSS.)

National urban policies. Materials for the Final report with contributions by V.-B. Mušič. Lj., UI SRS 1976, 22 str. (Stage I. (c) pri projektu: Multinational comparative study. The cost of urban growth, Yugoslavia.)

The future of urbanisation in Slovenia. A structure plan for the policentric development of Slovenia. – V: International workshop Comparative ecological analysis of social change, Ljubljana, August 1–12, 1976. Lj., FSPN in Research Committee on Social Ecology of International Sociological Association 1976, 12 str. (Papers, 123.)

Prostorski učinki interakcij v urbanem naselju. Lj., UI SRS 1976, 131 str. (Soavtor, nosilec naloge Vera Kokole. Za RSS.)

Težnje k policentričnemu urbanemu razvoju v SR Sloveniji. – GO 23 (1976) 1/2, str. 1–7.

Prispevek k identifikaciji ruralno-urbanega kontinuuma. – GV 48 (1976), str. 93–109, (Summary.)

Občina Krško, naselja: Anže. Armeško. Brestanica. Brezje pri Dovškem. Dobrova. Dolnji Leskovec. Dovško. Gorenji Leskovec. Gorica pri Raztezu. Kalce-Naklo. Koprivnica. Lokve. Mali Kamen. Mrčna sela. Presladol. Raztez. Reštanj. Rožno. Senovo. Stolovnik. Stranje. Šedem. Veliki dol. Veliki Kamen. Občina Šmarje pri Jelšah, splošni pregled (soavtor). Naselja: Bistrica. Buče. Dobležiče. Drensko Rebro. Gorjane. Gostinca. Gradišče. Ješovec pri Kozjem. Klake. Kozje. Lesično. Ortnica. Ortnek pri Podsredi (soavtor.). Pilštajn. Podsreda. Poklek pri Podsredi. Pristava pri Lesičnem. Sodna vas (soavtor). Vetrnik. Vojško. Vonarje (soavtor). Vrenska Gorca. Zdole. Zeče pri Bučah. – V: Krajevni leksikon Slovenije, 3 knjiga. Lj., DZS 1976, Občina Krško, naselja: str. 125–166, Občina Šmarje, splošni pregled: str. 350–359, Občina Šmarje, naselja: str. 360–403.

1977

Urban policy in Yugoslavia. Final revised version. Lj., UI SRS 1977, 26 str. (Soavtor V.-B. Mušič. Project: Multinational comparative study – the cost of urban growth, Yugoslavia.)

- Integrated urban change and urban policy report. Draft.* Lj., UI SRS 1977, 48 str. (Soavtorstvo. Project: Multinational comparative study – the cost of urban growth, Yugoslavia.)
- Multinational comparative study – the cost of urban growth, Yugoslavia, Final revised version.* Lj., UI SRS 1977. (Soavtorstvo. Projekt za: International Social Science Council, European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences, Vienna.)
- Dosedanji ekonomsko socialni razvoj in njegove težnje z vidika urejanja prostora. Zasnova urbanizacije.* – Poglavji 2a in 4 v: Sinteza (povzetki) strokovnih gradiv, ki zadevajo prostorski plan SR Slovenije. Delovno gradivo za strokovno razpravo. Lj., Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje 1977, 17, 41 str.
- Policentrični razvitak naselja u Sloveniji.* – Stambena i komunalna privreda (Zagreb) 10 (1977) 7, str. 23–37. Objavljeno tudi kot: *Policentrični razvoj naselja u Sloveniji.* – V: Gradovi i naselja u Jugoslaviji: izgradnja i funkcionisanje naselja. Materiali savetovanja Stalne konferencije gradova Jugoslavije, Zagreb 1977. godine. Beograd, Stalna konferencija gradova Jugoslavije 1980, str. 83–91. (Stan i naselje u kome živimo, 6.)
- Strokovno gradivo za pripravo smernic prostorskega plana občine Celje, 1. del.* Celje, Razvojni center Celje 1977, 201 str. (Sodelavec.)
- Regionalni razvoj i urbanizacija.* Lj. 1977, 16 str. (Predstavljeno kot referat: "Regionalni razvoj i urbanizacija" na simpoziju: Regionalno prostorsko planiranje, Beograd 19.–20. dec. 1977.)
- Velenje – razvojno središče ali regionalni center.* – GV 49 (1977), str. 211–217. (Summary.)
- Nekaj razmišljanj o razvoju Kranja in kranjske občine.* – GO 24 (1977) 1/2, str. 4–8.

1978

- urbanistični vidiki oblikovanja in delovanja krajevnih skupnosti, 1. faza.* Lj., UI SRS 1978, 337 str. 78 pril. (Soavtor, nosilec naloge Vera Kokole, raziskava za RSS.)
- Problemi urbanizacije v manj razvitih območjih SR Slovenije.* Lj., 1978 zbornik: Socialnogeografski aspekti obmejnih območij Slovenije, Geographica Slovenica 6, str. 23–27. (Summary.)
- Postojna kot regionalno središče.* – GV 50 (1978), str. 81–93. (Summary.)
- Podeželski centralni kraji v mariborski regiji.* – V: 11. zborovanje slovenskih geografov, Maribor 1978, 8 str.
- Problemi centralnih krajev v SR Sloveniji.* Maribor, 1978 zbornik: 2. slovensko slovaški geografski simpozij, Maribor 11.–14. dec. 1975, Geographica Slovenica 7, str. 55–64.

Razvojne težnje v omrežju naselij na Tolminskem. – V: 10. zborovanje slovenskih geografov, Tolmin–Bovec 26.–28. 9. 1975. Zbornik. Lj., 1978, str. 181–192. (Summary.)

Prostorski del družbenega plana občine Krško za obdobje 1981–85 s komponentami dolgoročnega razvoja. Lj., UI SRS 1978, 193 str. (Konzultant.)

1979

Novo mesto – dvajset let pozneje. – GO 26 (1979) 3/4, str. 23–32.

Vladimir Bjelikov, Stanovanje u gradu i regionu. Izdanje "Ekonomka", Beograd 1978. – IB 13 (1979) 2/3, str. 31–32.

Igor Vrišer, Regionalno planiranje. MK Lj. 1978 – GO 26 (1979) 1/2, str. 47–48.

1980

Poselitev in omrežje naselij. – V: Dolgoročni prostorski razvoj SR Slovenije. Povzetek scenarija. Lj., Republiški komite za družbeno planiranje 1980, 38 str.

Dolgoročni prostorski razvoj SR Slovenije. Delovno gradivo za scenarij dolgoročnega razvoja SRS. Lj. UI SRS 1980, (Soavtor.)

Koncept policentričnega naselitvenega modela Slovenije. – IB 14 (1980) 12, str. 30–34.

Demografsko zaposlitveni vidik usmerjanja razvoja medobčinskih območij SRS. – IB–Slovenija 2000 (1980) 20, str. 18–34. (Soavtor T. Štefc.)

1981

Urban growth in Mediterranean countries: Country report on Yugoslavia. – Za: OECD project: Policies to guide national urban growth in the 1980s. Paris, OECD 1981, 63 str. in annex 27 str. (Ekspertiza za OECD.)

Analiza možnosti razvoja SR Slovenije za obdobje 1981–1985, s smernicami za pripravo družbenega plana SR Slovenije. Lj., Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje 1981, 142 str. (Prispevek v pogl. 2. Omejitve razvoja, tč. 2.5, in v pogl. IV: Razvojna vprašanja in usmeritve.)

Poselitvena problematika v zvezi z izgradnjo proste industrijske cone Sežana. Lj., UI SRS 1981, 200 str. (Soavtor.)

Nekatere metodološke in vsebinske značilnosti družbenega plana – primer občine Ptuj. – IB 15 (1981) 6/7, str. 3–8. (Soavtor.)

Dolgoročni prostorski razvoj SR Slovenije. Povzetek scenarija. – IB–Slovenija 2000 (1981) 1, str. XX–XXV. (Soavtor)

Novo posvetovanje o starih temah. – IB (1981) 6/7, str. 9–11.

1982

- Globalna analiza možnosti razvoja SR Slovenije za obdobje 1981–1985.* Lj., Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje 1982, 195 str. (Prispevek v soavtorstvu z D. Ukmar v sekciji 2.5. 1. dela in v soavtorstvu z A. Briški in F. Černe v sekciji 10. 2. dela.)
- An urban system for Slovenia. Some considerations.* – V: The problems of developing communities in marginal regions of Wales and Slovenia. Materials for workshop in Ljubljana–Bovec, September 17–23, 1981. Lj. UI SRS 1982, str. 86–96.
- Nekaj pogledov na teritorialno koncentracijo prebivalstva v Sloveniji.* – Ekonomski revija 33 (1982) 3/4, str. 335–355. (Summary.)
- Urbani sistem Slovenije, nekaj razmišljanj.* – V: Problemi razvoja skupnosti v obrobni območjih Walesa in Slovenije. Lj., UI SRS 1982, str. 86–96.
- Svetozar Ilešič petinsedemdesetletnik.* – Delo 24 (8. 6. 1982) 131, str. 8.

1983

- Demografsko zaposlitveni vidiki usmerjanja razvoja medobčinskih območij v SR Sloveniji.* Lj., UI SRS 1983, 411 str. (Sodelavec.)
- Analiza uresničevanja usmeritev Družbenega plana SR Slovenije 1981–1985 v letih 1981–1983 s težiščem na leto 1983.* – Poročevalec skupščine SR Slovenije ... 9 (17. 6. 1983) Priloga IV, str. 10–33. (Prispevek v sodelovanju s 3 soavtorji v delu analize posvečenemu prostoru in okolju.)

1984

- Razporeditev in organizacija dejavnosti v prostoru. Raba prostora in krajinska preobrazba.* (v sodelovanju z F. Černetom in Z. Lavrenčičem). Sekciji 8.1 in 8.2 v: Analiza razvojnih možnosti SRS v obdobju 1986–1995/2000. – Poročevalec Skupščine SR Slovenije ... 10 (16. 3. 1984) Priloga I, str. 34–39.
- Demografsko zaposlitveni vidik usmerjanja razvoja medobčinskih območij SRS.* Lj., Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje 1984.
- Gravitacija k centralnim naseljem na Dolenjskem.* – V: Dolenjska in Bela krajina. 13. zborovanje slovenskih geografov, Dolenjske Toplice od 12.–14. okt. 1984. Lj., Zveza geografskih društev Slovenije 1984, str. 248–261.
- Razvojne perspektive poselitve.* – V: Med Bočem in Bohorjem. Zbornik. Šentjur pri Celju. Delavska univerza 1984, str. 202–207.
- Prostorski razvoj – kje smo in kam gremo?* – Komunist (30.3.1984) 13, str. 13–16.

1985

- Stanje in perspektive omrežja centralnih krajev na spominskem območju Žumberak–Gorjanci.* – V: Skupne strokovne podlage za dolgoročni plan razvoja Žumberak–Gorjanci. Lj., BTF 21 str. (Soavtor Vera Kokole.)
- Medobčinske dnevne migracije za delo v SR Sloveniji. Ob analizi razvojnih možnosti.* – IB 19 (1985) 1, str. 14–24.

1986

- Tipi vaških naselij. Razvojne značilnosti in posebnosti vaških naselij na območju ljubljanske regije.* – Lj., UI SRS 1986, 20 str. (Soavtorstvo. Raziskava za RSS–URP–11.)
- Migracije v SR Slovenijo iz drugih republik in narodnostna sestava njenega prebivalstva, kot posredni indikator števila in teritorialne razporeditve ter izvora priseljenih v SR Slovenijo iz drugih republik in pokrajin.* – GV 58 (1986), str. 13–26. (Summary.)
- Migracije v SR Slovenijo.* – IB 20 (1986) 9, str. 3–16. (Soavtor J. Kodelja-Starin.)
- Policentrični regionalni in urbani razvoj v SR Sloveniji.* – V: Aktualna vprašanja družbenega planiranja. 7. srečanje delavcev zveznega, republiških in pokrajinskih zavodov za družbeno planiranje, Bled–Ljubljana, april 1986. Lj., Zavod SRS za družbeno planiranje 1986, zvezek 4/5, 15 str.
- Družbeni plan Slovenije za obdobje 1986–1990.* Lj., Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje 1986, 168 str. (prispevek v sekcijah 4.8 in 5.14 plana.)

1987

- Industrializacija v SR Sloveniji. Usmerjanje razvoja industrije v naseljih pod rangom občinskega središča.* Lj., UI SRS 1987, 80 str. (Soavtorja Vera Kokole, I. Umek, nosilec L. Peterle. Raziskava za Republiški komite za družbeno planiranje.)
- Stanje in perspektive omrežja centralnih naselij na spominskem območju Žumberak–Gorjanci.* – GV 59 (1987), str. 101–114. (Soavtor Vera Kokole. Summary.)
- Postojna ob koncu 20. stoletja.* – V: Notranjska. Zbornik 14. zborovanja slovenskih geografov, Postojna 15.–17. okt. 1987. Lj., Zveza geografskih društev Slovenije 1987, str. 427–441.
- Bistrica ob Sotli. Bizeljsko. Boštanj. Brestanica. Brežice.* – Gesla v: Enciklopedija Slovenije. Lj., MK 1987, zv. 1: A–Ca, str. 276, 280, 347, 367, 371.

1988

- Struktura omrežja podeželskih (nemestnih) naselij v SRS Sloveniji.* – GV 60 (1988), str. 65–81. (Summary.)
- Centralna vas. Čatež ob Savi. Dobova.* – Gesla v: Enciklopedija Slovenije. Lj., MK 1988, zv. 2: Ce–Ed, str. 33, 104, 273.

1989

- Gosar Lojze.* – Geslo v: Enciklopedija Slovenije. Lj., MK 1989, zv. 3: Eg–Hab, str. 302.

1992

- Naselja in poselitve Slovenije.* – Pripravljeno za objavo v: Geografska monografija Slovenije (rokopis, 175 str., oddan marca 1992.)

Ob osemdesetletnici dr. Danila Furlana

20. marca 1993 je praznoval visok življenjski jubilej priznani slovenski klimatolog dr. Danilo Furlan. Rojen je bil v Trstu, od koder je po I. svetovni vojni z družino pribežal v Ljubljano. Tu je najprej končal srednjo šolo in leta 1937 zaključil visokošolski študij z diplomo iz geografije in zgodovine. Po dveh službah v prosveti in več priložnostnih zaposlitvah med II. svetovno vojno, se je leta 1950 zaposlil v takratni Upravi hidrometeorološke službe, sedanjem Hidrometeorološkem zavodu R Slovenije, kjer je preživel svoja najbolj ustvarjalna leta in se leta 1970 upokojil kot svetovalec zavodovega predstojnika za raziskave.

Opus njegovih klimatskih in meteoroloških objav ter elaboratov presega stopetdeset enot. Ob Furlanovi 70-letnici je slavljenčevo življenje in delo predstavila tudi naša revija (GV 1983). Iz tega pregleda bi želeli ponovno omeniti nekatere študije, mimo katerih ne more noben resen raziskovalec podnebnih razmer v Sloveniji. Temeljnega pomena ostaja študija "Padavine v Sloveniji" (GZ 1961), s katero je dr. Furlan pridobil naziv doktorja geografskih znanosti. Še vedno sta nepogrešljivi njegova knjiga "Temperature v Sloveniji" (Dela SAZU, 1965) in razprava "Ugotavljanje evapotranspiracije s pomočjo normalnih klimatskih pokazateljev" (Letno poročilo MS 1966), v kateri je dr. Furlan pripravil prvi pregled humidnosti v Sloveniji. Od mednarodnih objav pa moramo posebej omeniti njegov "Klimatski opis jugovzhodne Evrope" v seriji "Svetovni klimatski pregled" (World Survey of Climatology, Vol. 6, Amsterdam-Oxford-New York, 1977).

V zadnjih desetih letih je dr. Furlan nadaljeval svoje ustvarjalno delom in objavil več razprav. Rdeča nit večine razprav je raziskovanje vremenskih singularitet, za katere se je začel zanimati že ob koncu petdesetih let. V prispevku "O časovni skladnosti singularitet ustaljenega vremena na celinah severne poloble" (GV 1982) je analiziral povprečne in dnevne, višinske in prizemne cirkumpolarne karte v času srednjeevropskih singularitet. Postavil je hipotezo, da so singularitete, katerih verjetnost nastopa je vsaj 50 %, posebnost Evrope in da so pogojene z orientacijo gorstev.

V razpravah "Osončenje v Jugoslaviji" (GV 1983) in "O skladnosti padavinskih singularitet v Jugoslaviji" (GV 1984) je raziskavo singularitet osredotočil na teritorij nekdanje skupne države. V prvi razpravi je analiziral osončenje v juliju, decembru in celoletno osončenje ter vpliv grebenov in dolin na spremembe v osončenju med letom. Ugotovil je, da se srednjeevropske singularitete uveljavljajo nad celotnim ozemljem nekdanje Jugoslavije.

Do podobnega zaključka je prišel pri raziskovanju padavinskih singularitet. Obdelal jih je na osnovi srednjih dnevnih višin padavin za pet reprezentativnih postaj.

Dr. Furlan se je tudi po upokojitvi še naprej ukvarjal s praktično klimatologijo, h kateri je veliko doprinesel že z elaborati, ki jih je izdelal v okviru dela na HMZ Slovenije. V razpravi "Jakost vetra v Jugoslaviji in ocena njegove energetske

vrednosti" (GV 1985) je ugotovil, da je na šibke vetrove in tišine odpadlo 84 % vseh opazovanj, zato vetrna energija v nekdanji Jugoslaviji ni predstavljala pomembnega energetskega vira.

Ukvarjal se je tudi s točo in sodro (GV 1986). V razpravi je zlasti zanimiva primerjava med obdobjem 1971/80, ko je bila obramba pred točo že vpeljana in prejšnjim obdobjem, ko obrambe še ni bilo. Ugotovil je, da je bila v obdobju, ko obrambe še ni bilo, pogostost toče manjša. S tem je prispeval dodaten argument v prid zagovornikov opustitve obrambe pred točo zaradi njene neučinkovitosti.

Ob stoletnici rojstva velikana slovenske geografije dr. Antona Melika, je dr. Furlan pripravil pregled Melikovega klimatološkega ustvarjanja (GV 1990). Vse-skozi pa je sodeloval tudi pri obsežnem delu priprave in obdelave gradiva za načrtovani nacionalni atlas Slovenije, za katerega je pripravil padavinske in temperaturne karte.

Kratek prikaz znanstvenega in strokovnega dela uglednega slovenskega geografa in klimatologa izkoriščamo za naše iskrene želje, da bi jubileantu zdravje še dolgo služilo in mu omogočilo izpolnitev načrtanih ciljev, tudi tistih na področju klimatologije, s čimer bomo vsi, še zlasti pa stroka, pridobili nova dragocena spoznanja.

Darko Ogrin

Ob sedemdesetletnici univerzitetnega profesorja Jožeta Velikonje

Geografski vestnik se doslej še ni spomnil univerzitetnega profesorja Jožeta Velikonje. Glede na njegovo delo in vsestranske zasluge za razvoj šolske geografije, etnične in socialne geografije ter glede na njegov doprinos k razumevanju slovenske emigracije je prav čudno, da so tudi druga občila v Sloveniji vse doslej molčala. Šestdeset- in petinšestdesetletnice so ponavadi priložnosti, ko se javnosti predstavi delo in življenski utrip slavjenca. V primeru geografa Jožeta Velikonje pa ni bilo tako, saj so te obletnice minevale v obdobju ko, tako kot je veljalo za marsikoga drugega, domovina ni cenila zaslug, ki so bili tako ali drugače povezani s povojno "politično" emigracijo. Za Jožeta Velikonjo ne moremo reči, da je bil goreč pristaš slednje, vendar je bilo že dejstvo, da je bil sin ljubljanskega medvojnega župana (kolektivna družinska odgovornost!), tolerant in razgledan intelektualec in prepričan kristjan dovolj, da se o njem ni smelo pisati.

Jože Velikonja se je rodil v Ljubljani, 17. aprila 1923 pisatelju Narteju in Ivanki, rojeni Jeglič. Očetov rod izhaja iz Predmeje, mamin iz Kroke in Begunj. Njen oče, brat škofa je trgoval z vinom. S poroko sestra sta 1920. navezali sorodstvene vezi družini Velikonja in Stanovnik. Dr. Janez Stanovnik, zadnji predsednik Slovenije v jugoslovanski federaciji, je slavljencev bratranec. Polega

Jožeta je bilo v družini še osem otrok. Predvojna srednješolska leta na ljubljanski klasični gimnaziji so minevala v duhu intelektualnega zorenja. Kalil se je v generaciji kasnejših akademikov, politikov, pisateljev, pesnikov in svetovno znanih glasbenikov; denimo Stanka Grafenauerja, Uroša Kreka, Marka Vrhunca, pa tudi Balantiča in Kosmača.

Vojna leta so bila zanj in za njegove kot nočna mora. Sam jih je preživel po zaporih, na brezciljnem kolesarjenju in selitvah iz enega študija na drugega. Geografijo ni nikoli tako ljubil kot gozdarstvo. Še do umetnostne zgodovine je imel občasno bolj pristna nagnjenja. Toda ker gozdarstva ni mogel študirati, ljubezen do zgodovine pa je minila, je na rimski univerzi zaključil študij geografije v rekordnem času. Tam je spoznal vodilne italjanske geografe Bevilacqua, Almagia, Riccardija in druge. Z njimi je vzdrževal tesne strokovne stike vsa naslednja desetletja. Ob koncu vojne je bil v Italiji in je o sodbi "revolucionarnega sodišča" in usmrtni 54. letnega očeta le slišal. Za njegov grob ne ve.

V Rimu je prišla do njega vest o prostem učiteljskem mestu na šoli v Trstu. Izposodil si je denar in odpotoval ter tam ostal skoraj celo desetletje. Poleg poučevanja zgodovine se je posvečal pisanju srednješolskih učbenikov zemljepisa in novinarstvu. Istočasno je pripravljala disertacijo o Vipavski dolini, ki jo je leta 1948 uspešno zagovarjal na univerzi v Rimu. V Trstu je spoznal prijetno učiteljico angleščine, kasneje ženo, Tilly Rus. Družno sta se odločila, da ne bosta sledila prijateljem in kolegom, ki so emigrirali v Argentino temveč, da bosta poizkusila srečo v Združenih državah Amerike. Jože se je zaposlil v tovarni Cleveland Twist & Drill in med Slovenci v ameriški Ljubljani ostal dve leti. Nesprejemljivo se mu je zdelo, da bi se naj Ameriške sanje ("American Dream") udejanjale le skozi dolgočasno, manualno delo. Odločil se je nadaljevati s študijem in pričeti s pedagoškim delom na univerzi v Chicagu. Tu se je začela njegova univerzitetna kariera. Leta 1961 je postal ameriški državljan.

Prvo profesorsko mesto je dobil na Southern Illinois University v Carbondale-u. Kasneje je učil in se znanstveno izpopolnjeval še na državni univerzi v Madisonu in na Yaleu.

Pred 29. leti je prišel v Seattle in na tamkajšnjo Washington State University. Tu je bil leta 1979 imenovan za rednega profesorja. Letos se je upokojil. V šestdesetih in sedemdesetih letih je bil občasno gostujoči profesor v Evropi. Predaval in raziskoval je v Avignonu in Liverpoolu. Gostoval je še v kalifornijskem Berkeley-u. Bil je predstojnik geografskega oddelka v Illinoisu in direktor raziskovalnega in študijskega programa za Vzhodno Evropo in Sovjetsko zvezo v Seattle-u. Leta 1978 je bil imenovan za dopisnega člana italjanske akademije znanosti in umetnosti. Leta 1989 je prvič predaval študentom na ljubljanski univerzi. Poslej je obiskoval Ljubljano in Slovenijo pogosteje. Udeleževal se je strokovnih sestankov in obiskoval prijatelje in znance. Pred dnevi je imel odmeven nastop na posvetovanju Geografija in narodnosti. Njegovo videnje kulturno trdne, vendar disperzne poselitve Slovencev v ZDA je bila inovacija v socialni geografiji.

Jožetu so pri dvanajstih letih objavili prvi zapis. Veselje do pisanja še ni pošlo, saj ga je podedoval, obenem pa se je moral, vsaj do pred kratkim, vedno znova strokovno dokazovati. Pisateljski opus, ki se je pričel v letu 1937 še traja. Njegova bibliografija omenja 278 naslovov: strokovnih člankov, recenzij, poročil o dogodkih, zapisov o ljudeh in njihovih delih, razmišljanj ob lastni, družinski ali narodnostni nesreči, i.t.d. Pogosto je objavljaval v *Annals of the Association of American Geographers*, v *Geographical Revue* in v drugih uglednih strokovnih časopisih. V Ameriki je pisal predvsem o evropskih priseljenicah in njihovem socialnem položaju oziroma o kulturno-geografskih značilnostih italjanskih, poljskih in slovenskih migrantov. Posebno so ga zanimali slednji oziroma motivi, ki so jih vodili, da so se naselili na goratem ameriškem zahodu. Opredeljeval je vzroke in posledice migracijskega cikla ter definiriral zakonitosti katerim so bile proučevane skupine priseljencev podvržene. Na tej osnovi je oblikoval svoj lasten pogled na kulturno oziroma socialno geografijo. Pogosto je posvetil kritike in strokovne zapise tudi družbeno-ekonomskemu razvoju v Vzhodni Evropi.

Spominjam se obiska na njegovem domu pred letom dni. Bil je povsem predan delu, kljub operaciji, ki jo je uspešno prestal pred tem. Vneto je urejal bilten italjanskih migrantov: ob AIHA Newsletter ureja še vsakoletno edicijo *The Chronicle*. Ob prihodu mi je stisnil v roko pravkar izdano knjižico *Who's Who of Slovene Descent in the United States* (Kdo je kdo med Slovenci v Združenih državah), ki jo je z Radom Lenčkom pripravljaval nekaj let. Prav takrat je poštar prinesel Geografski vestnik. Zelo se je razveselil prvega strokovnega prispevka v vodilni slovenski geografski reviji – lastnega članka "Nekaj pogledov na ameriško socialno geografijo".

Za lokalni dnevnik je Jože, ki deluje tudi v občinskem svetu in nima dlake na jeziku prav takrat izjavil, da so ga ameriški kolegi sprejeli najpoprej kot "tolerirano nadležnost" ("a tolerated nuisance"), da pa je pred kratkim prejel zadoščenje, ko so mu podelili nagrado za najboljšega pedagoga. Zanimiva, poučna in zanj tipična je izjava, ki jo je kakšno leto poprej objavila revija *Mladika*. Na vprašanje o posledicah osamosvojitve je dejal: "... če Slovenci hočejo samostojno državo in so pripravljeni plačati ceno, jim je nihče ne bo mogel odvzeti. Ali ni že Cankar pisal o tem? Če tega niso pripravljeni tvegati, bodo še dolgo čakali na dovoljenje ..."

Kasneje smo sedeli na trati njegove predmestne hiše v kraju Bellevue pri Seattlu in gledali strma, gozdna pobočja preko 4000 metrov visoke vulkanske gore Mt. Rainer. Zaradi nevihtnega vremena se nismo odločili za kempiranje na gori, ampak smo raje ostali doma. Soproga Tilly nam je postregla z borovnicami, pozdravit nas je prišel najmlajši sin Marko. Sestra Marija in on sta našla ustrezno zaposlitev v upravi na zvezni oziroma deželni ravni, brat Peter, oboist-skladatelj je poklical iz Zahodne Virginije. Urejen dom. Morfologija pokrajine kot doma. Le vreme je bolj muhavo, oceansko. Ko je beseda nanesla na Slovenijo je pogovor potekal sproščeno, neobremenjeno, brez primesi domotožja ali naivnega prič-

kovanja. Velikonjev dom je Seattle, Washington. Njegova kultura, poreklo, delo – to je slovensko in ameriško. To je dediščina s katero se lahko Slovenija ob Ameriki veseli.

A. Gosar

Dr. France Bernot – sedemdesetletnik

V avgustu 1993 je dopolnil 70 let dr. France Bernot. Jubilantova biografija ter raziskovalna in strokovna dela so bila predstavljena ob njegovi 60 letnici v Geografskem vestniku 1983. Želja, ki je bila zapisana takrat, da bi še naprej bogatil klimatološko in z njo geografsko znanost, se je v minulem desetletju v dobri meri izpolnila. Čeprav je šel Bernot kot strokovni sodelavec Hidrometeorološkega zavoda 1987. v pokoj, je pred in po tem datumu še dokaj dejavno strokovno deloval.

Po letu 1983 se je aktivno udeležil treh zborovanj slovenskih geografov. Njegovi prispevki so bili objavljeni v zbornikih iz teh zborovanj. V zborniku 13. zborovanja 1984 je objavil: "Opis klimatskih razmer občin Trebnje, Novo mesto, Metlika in Črnomelj". Prikazane so zlasti temperaturne in padavinske razmere dela Dolenjske, kjer so te občine. Podobno je predstavil podnebne razmere tudi na 14. zborovanju v Postojni, za občine Postojna, Ilirska Bistrica, Cerknica in Logatec. V prispevku so v tekstu in v tabelah prikazane temperaturne in padavinske značilnosti, dodane so tudi grafične ponazoritve. V zborniku 15. zborovanja, ki je bilo 1990. v Portorožu, je Bernot ostal zvest svoji drugi raziskovalni usmeritvi, to je proučevanju hidroloških značilnosti morja, vprašanjem, ki jih je obravnaval tudi v doktoratu. V tem zborniku je izšel njegov prispevek: "Hidrografske značilnosti morja ob slovenski obali". V njem sta obdelani zlasti temperatura in slanost morja. Na tem zborovanju je prikazal tudi film o poplavi morja v Piranu, kar kaže njegov večstranski pristop pri reševanju strokovnih vprašanj.

Bernot je ostal tudi zvest sodelavec pri Geografskem vestniku. V njem je objavil dve razpravi. Najprej 1989: "Izostanek padavin v Sloveniji in nizek pretok Save pozimi 1988/89." V tej razpravi avtor obravnava padavinske razmere v zimi 1988–89 in jih primerja s pretoki Save pri Ljubljani in Radečah. V zadnjem Geografskem vestniku 1992 se Bernot vrača k značilnostim morja, ko obravnava novejšje podatke o temperaturi morja ob slovenski obali, v letih 1980–1990 in jih primerja s temperaturami iz let 1958–1965.

Revijam in časopisom, v katerih je jubilant objavljajal pred 1983, se je po tem letu pridružilo še objavlanje v Ujmi – reviji za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, ki je začela izhajati 1987. Že v njeni prvi številki je objavil prispevek: "Snežne plazine in cestni promet". V tej objavi se kaže nadaljevanje

njegovega službenega dela, ko je veliko časa in truda posvetil proučevanju snega in snežnih plazov.

Leta 1988 je v GZ objavil članek "Temperatura in slanost severnega Jadrana v odvisnosti od dotoka rečne vode."

Jubilant ne bi bil to, kar je, če se ne bi s pisno besedo pojavil v javnosti ob poplavah 1992. V tem letu so ob mnogih poplavah v notranjosti Slovenije poplave zajele tudi Piran. O tej naravni nesreči je pisal v članku: "Poplave ob slovenski obali", v Ujmi 1993. Pri tej poplavi so bili nižji deli Pirana 20 cm pod vodo.

France Bernot ni ostal zvest le pisanju v strokovno literaturo, ampak tudi svojemu strokovnemu društvu, saj je še vedno vključen v znanstveno sekcijo Zveze geografskih društev Slovenije.

Ob njegovem jubileju mu iskreno čestitamo in mu želimo obilo zdravja in osebnih sreč. Ob tem pa izrekamo željo, da bi krepak kot je, še pogosto sedel za pisalno mizo in pripravil razpravo ali članek s klimatološko ali oceanografsko vsebino, ki mu je bila in mu je še tako pri srcu.

Franc Lovrenčak

Geograf Dušan Košir – sedemdesetletnik

Geograf Dušan Košir je avgusta letos praznoval svoj 70. rojstni dan. Rodil se je 29. 8. 1923 v Lendavi, osnovno šolo, gimnazijo in univerzo je obiskoval v Ljubljani in tu leta 1949 diplomiral iz geografije, etnologije in zgodovine. Že leto prej se je zaposlil pri Hidrometeorološkem zavodu RS v Ljubljani in vztrajal na tem delovnem mestu vse do svoje upokojitve leta 1987.

Dušana Koširja smo se spomnili že ob njegovi 60. letnici v Geografskem vestniku šte. 55 (1983). To priložnost smo izrabili tudi za predstavitev njegovih elaboratov, razprav in tematskih kart, ki so izšle v internih glasilih ter publikacijah Hidrometeorološkega zavoda RS, pa tudi v Geografskem zborniku ZRC SAZU. Da bo njegova bibliografija celovita moramo k temu dodati še razpravo z naslovom "Ledenik pod Skuto v letih 1974–1985", ki je izšla v Geografskem zborniku 26 (1986).

Ob Koširjevi 70. letnici naj poovno opozorimo na pomembno delo, ki ga je opravil z ureditvijo ter posodobitvijo obsežnega arhiva meteorološke dokumentacije Hidrometeorološkega zavoda RS. V tej zvezi je sestavil tudi 286 strani obsegajoči elaborat in izdal "Karto padavinskih postaj SR Slovenije, za dobo 1. 1. 1851–1. 6. 1967". Zanimiv je tudi njegov prispevek "Ombrografske postaje", v katerem je avtor kritično ocenil njihovo lokacijo ter ustrezno različno vrednost pridobljenih podatkov. Med ostalimi deli pa naj spomnimo tu samo na najpomembnejše, kot so npr. "Določevanje homogenosti temperature zraka", nadalje

“Določitev homogenosti letnih višin padavin za dobo 1931–1960” in “Primerjava med termiskimi in ekstremnimi temperaturami”. Z obdelavo meteoroloških podatkov pa je sodeloval tudi pri klimatskih opisih številnih krajev na Slovenskem. Tudi za “Klimatski atlas SFRJ” je pripravil ustrezne podatke za Slovenijo.

S Tem pa Koširjev opus še ni zaključen. Kot velik ljubitelj, raziskovalec ter poznavalec slovenskega alpskega sveta se je že kot študent geografije udeležil številnih terenskih raziskav. Kasneje pa je zelo plodno sodeloval tudi z Geografskim inštitutom Antona Melika ZRC SAZU in postal njegov najbolj stalen zunanji sodelavec. Bil je z nami pri proučevanjih visokogorskih jezer, snežnih plazov in snežišč. Z njegovim imenom so tesno povezana tudi redna vsakoletna merjenja in proučevanja ledenika pod Skuto in Triglavskega ledenika; prvega opazuje in meri že od leta 1946, pri proučevanju drugega pa sodeluje od leta 1948 dalje. Zato zasledimo njegovo ime v vseh doslej objavljenih razpravah o nihanju ledenikov na Slovenskem. Sam pa je objavil tudi študijo “Klimatske razmere na Kredarici” in razpravi “Ledenik pod Skuto od leta 1955 do leta 1973” ter “Ledenik pod Skuto v letih 1974 do 1985” (glej Geografski vestnik štev. 55 (1983), ter Geografski zbornik 26/4 (1986)).

Jubilanta pa ne poznamo samo kot raziskovalca in imenitnega poznavalca slovenskega alpskega sveta, ampak tudi kot skromnega in prijetnega sopotnika, ki zna tako kot gorski tišini in bobnenju viharjev prisluhniti tudi človeku. Zato mu ob njegovem 70. jubileju in 47-letnem neprekinjenem opazovanju slovenskih ledenikov iskreno čestitamo, z željo, da bi še dolgo sodeloval pri tovrstnih raziskavah.

Milan Šifrer

Šestdesetletnica Vere Kokole

Težko je na kratko povedati vse o Veri Kokole, geografinji in raziskovalki, materi in ženi ter dobri sodelavki.

Rodila se je leta 1933 v Ljubljani v družini Grabnar. Za začetek njene uspešne študijske poti lahko štejemo že opravljeno maturo na klasični gimnaziji v Ljubljani leta 1952. Po opravljeni maturi se je vpisala na Prirodoslovno matematično fakulteto, kjer je leta 1958 diplomirala na oddelku za geografijo. Kot absolventka je odšla poučevat na nižjo gimnazijo v Dolenjske Toplice, kjer je tudi izdelala diplomsko nalogo o topliški pokrajini, za kar je dobila Prešernovo nagrado za študente in postavila temelje za svoje nadaljnje raziskovalno delo. Po končani diplomski se je zaposlila na Sekretariatu za urbanizem Ljubljane. Želja po raziskovalnem delu pa se ji je uresničila 1960 leta, ko se je zaposlila na Urbanističnem inštitutu SRS, na katerem je uspešno delovala vse do svoje upokojitve leta 1990.

Že v času študija se je udeleževala geografskih posvetov tako v Sloveniji kot

tudi v drugih delih Jugoslavije (Portorož 1957, Titograd 1958, Novo Mesto 1960, Skopje 1960 ...). Med prvimi je v okviru stroke opozorila na problematiko varstva okolja in urejanje prostora, ki v zadnjem času postaja vedno bolj aktualna. V obdobju 1964–1965 je odšla za 5 mesecev na izpopolnjevanje v Francijo (štipendija ASTEF) in prvi rezultat je bil že članek: "Skupinski staž urbanizem in regionalno planiranje". V seriji predavanj, ki jih je organiziralo francosko ministrstvo za urbanizem in urejanje prostora in raziskovalni inštitut se je seznanila s tedaj modernimi metodami raziskovalnega dela kakor tudi z novejšimi spoznanji urejevalske prakse. Stalno je zelo plodno sodelovala s svojim možem dr. Vladom Kokoletom s katerim sta skupaj izdelala v letu 1967 dve raziskavi, ki sta pomenili temelje za nadaljnje proučevanje sistema naselij Slovenije: "Funkcije naselij in omrežje centralnih krajev v Sloveniji" in "Gravitacijska območja slovenskih mest in centralnih krajev". To delo je potem tudi sama zelo uspešno nadaljevala z raziskavami v letih 1981–1985: "Gravitacijska območja naselij kot osnova za urejanje razvoja v prostoru SRS". Njeno delo se je vedno bolj usmerjalo v urbanistične vidike oblikovanja in delovanja krajevnih skupnosti, katerim je posvetila pomemben del svojega raziskovanja. Glede na značaj tega dela je že zelo zgodaj spoznala, da določene obdelave ni več možno izvesti brez timskega dela in pa uporabe računalnikov. Tako je s pomočjo sodelavcev že v začetku sedemdesetih let začela nastavljati izbrane baze podatkov za krajevne skupnosti na računskem centru Slovenije. Tudi ob drugem prelomu v uporabi računalniške tehnologije se ni ustrašila novega izziva in je že v začetku osemdesetih let sama sedla za tedaj prve osebne računalnike pri nas in jih pri svojem strokovnem delu uspešno uporabljala. Pri svojem delu se ni opirala le na teoretične analize ampak tudi na obsežne raziskave s pomočjo anketiranja preko osnovnih šol, ki je zajelo celotno Slovenijo. Rezultati tega dolgotrajnega in zahtevnega dela so se potem kazali v različnih raziskovalnih in aplikativnih projektih in bi jih s pridom lahko upoštevali tudi danes. Pri tem moram predvsem opozoriti na še danes zelo aktualna dela o oblikovanju krajevnih skupnosti. To raziskavo je predstavila v treh fazah in še danes pomeni najbolj kvalitetno strokovno podlago pri oblikovanju novih teritorialnih enot. Logično nadaljevanje tega dela je bila raziskovalna naloga: "Osnove za smotno gospodarjenje s prostorom", kjer Vera Kokole ni dala samo zelo dragocene prispevka: "Gravitacijska območja kot osnova za usmerjanje razvoja v prostoru" ampak je prevzela tudi obsežno usklajevalno delo v okviru medinstitucionalnega programa urejanja prostora, ki je pomenilo v letih 1983–1986 eno najpomembnejših raziskav na področju urejanje prostora. Vse to obsežno delo, ki zadeva urejanje prostora je dobilo svoj vrh v raziskovalnem poročilu: "Možnosti razvoja sistema naselij in podeželja", kjer je Vera Kokole podala svoje strokovne poglede in podrobno sliko sistema slovenskih središč. To delo, ki je temeljilo na večletnem sistematičnem raziskovanju je še vedno pomembna strokovna podlaga mimo katere ne bomo mogli iti pri najnovejšem oblikovanju lokalne samouprave. V letu 1980 je Vera Kokole odprla nov vidik v prostorskem in urbanističnem

planiranju z nalogo: "Vloga in razvoj PTT storitev in telekomunikacij v okviru prostorskega in urbanističnega planiranja". To delo je z različnih vidikov nadaljevala v naslednjih dveh petletnih obdobjih vse do svoje upokojitve in določena svoja dognanja s področja urejanja prostora prenesla tudi v okolje, ki je na to problematiko gledalo z izrazito tehničnega vidika.

V času svojega dela na inštitutu je Vera Kokole prevzela tudi številne druge funkcije, ki so se glede na njen značaj vezale na raziskovalno dejavnost. Tako je bila v obdobju 1974–1977 članica posebne delegacije za raziskovalno SIS občine Ljubljane-Vič-Rudnik, od leta 1978 članica posebne delegacije SIS za raziskovalno dejavnost, od leta 1975 dalje delegat Posebne raziskovalne skupnosti za ekonomske vede, urbanizem, promet, geografijo, demografijo in regionalno planiranje itd. Za delo pri biltenu urbanističnega društva in dolgotrajno članstvo pri Urbanističnem društvu Slovenije je prejela tudi zlato značko tega društva. Rezultate svojega dela je Vera Kokole predstavila tudi v številnih člankih in referatih, ki so pričevali o obsegu njenega dela. Tako je med drugim imela na primer tudi referat: "New orientations in planning for the underdeveloped areas in Yugoslavia" v Veliki Britaniji, dokaj redno pa je sodelovala tudi v Geografskem vestniku. Vsa ta dela pogosto izražajo njeno iskrivo in pronicljivo naravo, odpirala pa je tudi popolnoma nove teoretične pristope. Njena bogata bibliografija je dostopna tako v številnih knjižnicah, predvsem pa na Urbanističnem inštitutu RS. Upamo, da jo bo v naslednjih letih še obogatila z novimi objavami iz svojega obsežnega raziskovalnega dela.

Aleksander Jakoš

Dr. Lojze Gosar – šestdesetletnik

Še vse prezgodaj je govoriti in še manj ocenjevati delo Lojzeta Gosarja, geografa in vidnega slovenskega prostorskega planerja.

O Lojzetu Gosarju človeku, raziskovalcu, strokovnjaku in univerzitetnemu učitelju, bo mogoče govoriti šele čez leta, ko bomo dobro spoznali tudi vsa obsežna strokovna in raziskovalna poročila, ki jih je poleg objavljenih del vsa ta leta vodil. Rodil se je 1932 leta. Klasično gimnazijo z maturo je opravil v Ljubljani 1951. Diplomiral je na Prirodoslovno matematični fakulteti – oddelek za geografijo leta 1955. Strokovni izpit za naziv hidrologa je opravil leta 1959. Po letih trdega dela v času, ki ni podarjal študijskih dopustov, je opravil doktorat znanosti s področja geografija – demografija in temo "Vpliv gibanja kmečke delovne sile na oblikovanje agrarnega prostora" na Filozofski fakulteti PZE za geografijo v Ljubljani 1977. Je dolgoletni znanstveni svetnik na UI RS in habilitirani izredni profesor za geografijo prebivalstva in regionalno planiranje na Filozofski fakulteti v Ljubljani od 1989 leta dalje.

Če se vsaj za trenutek ustavimo ob jubilanu kot človeku, za gotovo mnogi, ki ga osebno in bližje poznano ne moremo mimo spoznanja, da nosi v sebi mnoge značilnosti, ki jih je zapisal dr. A. Trstenjak za človeka katerega korenine so vrasle globoko v Notranjsko zemljo. Od tod Lojze Gosar, čeprav rojen v Ljubljani tudi izhaja. Tudi sam se navezanosti temu delu naše zemlje ni nikoli odrekel. Tudi zanj zato velja nekaj tistih besed dr. A. Trstenjaka, ki med drugim pravi, da je "Kraševac ali Notranjec kraševsko redkobeseden, ki pa je hkrati dobesedno kremenit v svojem značaju kakor skale, na katerih živi in dela".

Še posebno zadnje besede, so pomembna značilnost Gosarjevega značaja, ki zna vztrajati pri svojih odločitvah kadar jih razumsko in čustveno sprejme za svoje. Njegova iskrenost, nesebičnost in poštenost so lastnosti, ki so poleg strokovno široke razgledanosti pomagale mnogim mlajšim sodelavcem pri iskanju lastne poklicne poti. In z mnogimi zna vse to tudi danes deliti.

Dr. Lojze Gosar se je že v času študija pričel ukvarjati z raziskovalnim delom. Študij geografije je opravil z odličnim uspehom. Posamezna poglavja njegovega diplomskega dela z naslovom: "Vprašanje prehrane v svetu v luči geografije" so bila objavljena v letih 1955 do 1963 v Geografskem obzorniku in v Naših razgledih 1. 1963.

V letih 1955 do 1962 je bil sodelavec Hidrometeorološkega zavoda SRS. Na tem delovnem mestu se je ukvarjal predvsem s hidrologijo krasa. Leta 1959 je opravil strokovni izpit za naziv hidrologa. V času službovanja na Hidrometeorološkem zavodu SR Slovenije je tudi poglobil znanje iz fizične geografije. Prispevke iz hidrologije in erozije je objavil v Geografskem obzorniku (1957, 1959). Njegova poglobljena raziskovalna dejavnost se prične potem, ko se 1. 1962 zaposli na Urbanističnem inštitutu SRS. Na tem delovnem mestu se je posvetil temeljnim raziskavam s področja geografije prebivalstva, izrabe tal in regionalnega prostorskega planiranja. Rezultate svojega dela je sproti objavljaval v geografski in negeografski literaturi v Sloveniji in v tujini. Strokovni javnosti jih je posredoval na geografskih in negeografskih posvetovanjih doma in v tujini (Evropski kongres za ruralno sociologijo, Cordoba 1979, Svetovni kongres za ruralno sociologijo, Mexico 1980, Simpozij o planiranju v obdobju hitrih sprememb, Association) v Ljubljani v letih 1982–1987, Ohio, ZDA, 1985) in s predavanji študentom GLCA (Great Lakes Colleges

Aktivno je deloval kot član delovnih skupin v širših, na republiški ravni zasnovanih projektih "Slovenija 2000", "Dolgoročni družbeni plan Slovenije".

V okviru Jugoslovansko-ameriškega projekta je bil nosilec analize prometnih omrežij in proučevanja javnega potniškega prometa v ljubljanski regiji.

V teh raziskavah je opozoril na pestrost in na značilno dinamiko odvisnega povezovanja med poselitvijo, prometnimi zvezami ter potmi in javnim potniškim prometom.

Na osnovi raziskav je, ob upoštevanju obstoječe strokovne literature, izdelal metodo za prognoziranje bodoče poselitve v Sloveniji. Prav priprava "projekcije za

potrebe planiranja " je njegovo temeljno delo, ki ga prav v tem zadnjem času zaključuje.

V letu 1976 je Gosar zagovarjal disertacijo in izbrana poglavja iz tega dela objavil v Geografskem vestniku 1978, 1979. Razvil je tudi metodo za izračunavanje projekcij gibanja kmečkega prebivalstva z upoštevanjem korigirane deagrariacije. Pri tem se je oprl na dostopno statistično gradivo, a je obenem upošteval prvine in značilnosti geografskega okolja, ki vplivajo na razvoj kmečkega prebivalstva. V letih 1975–84 je razširil proučevanje stroškov mestne rasti. S to dejavnostjo je bil vključen v mednarodni projekt: "Stroški mestne rasti", ki ga je vodil Unescov center na Dunaju. Njegov prispevek je bil uporabljen v publikaciji tega mednarodnega projekta (Urban Europe: A Study of Growth and Decline, 1982) in v poročilu Urbanističnega inštituta SRS ("Razvoj in usmerjanje poselitve Slovenije", december, 1985).

Z izkušnjami individualnega in timskega raziskovalnega dela se je dr. Gosar leta 1983 vključil v mednarodni projekt: Institucionalna podpora planiranju v Gvajani z nalogo "Sistem socialnih indikatorjev za planiranje v Gvajani." Rezultati so bili objavljeni v posebni publikaciji (Recommendations on Introduction of a Social Indicator System for Planning in Guayana, Georgetown, 1983). Povzetek metode in rezultatov pa je bil objavljen v Geografskem vestniku pod naslovom: "Socialni indikatorji v regionalnem planiranju na primeru Gvajane" I. 1986. O uporabi socialnih indikatorjev za planiranje v Gvajani je novembra 1983 predaval študentom geografije na univerzi v Georgtownu.

Zadnja leta je aktivnost Lojzeta Gosarja usmerjena v poglobljeno oblikovanje metodologije proučevanja poselitve Slovenije s posebnim ozirom na potrebe pospeševanja razvoja manj razvitih območij v okviru široko zasnovanih projektov: "Dolgoročni družbeni plan Slovenije", "Skladnejši regionalni razvoj Slovenije in manj razvitih območij", sodeloval je tudi pri mednarodnem projektu FAO – Trebnje, ki daje poseben poudarek celovitemu razvoju podeželskega območja in uvažanju dopolnilnih dejavnosti v kmetijstvu.

Njegov prispevek na področju teorije in metodologije planiranja je predvsem v raziskovanju vloge prebivalstva kot integralnega dela in glavnega nosilca družbenoekonomskega ter prostorskega razvoja.

Njegovo bogato strokovno in raziskovalno delo na področju regionalnega razvoja in prostorskega planiranja pa se ne nazadnje odraža v obsežno zastavljenih raziskovalnih nalogah, ki jih še vodi, n.pr. Zasnova poselitvenega razvoja Slovenije, Ljubljana, 1992, Strategija prostorskega razvoja Slovenije Ljubljana 1993 in člankih, ki so temeljili na teh gradivih. Ne nazadnje je potrebno izpostaviti na njegovo poglobljeno iskanje odgovora na vprašanje kaj pomeni nova upravna razdelitev Slovenije za prostorsko načrtovanje. O tej problematiki je pisal tudi v dnevnem časopisu.

Na to temo se je odzval kot vabljeni predavatelj v Trstu – Nabrežina 1991– s predavanjem Vlada in lokalna samouprava: Regionalizem in federalizem za pravo

evropsko integracijo, Nova Evropa in demokracija 1991. Kot strokovnjak je zato tudi:

- član nacionalnega komiteja za demografsko politiko Slovenije
- član širše strokovne skupine pri komisiji Državnega zbora za lokalno samoupravo
- član delegacije Republike Slovenije v Skupščini stalne konference regionalnih in lokalnih oblasti Evrope pri Svetu Evrope

Lojze Gosar je s posredovanjem rezultatov svojega znanstvenega in aplikativnega dela v domači in tuji strokovni javnosti veliko prispeval k metodologiji regionalnega, socialnega in prostorskega razvoja. S predavanji na tretji stopnji ter z vodenjem mladih raziskovalcev kaže tudi sposobnost za pedagoško delo v okviru dodiplomskega in podiplomskega študija.

Svoje bogate strokovne in raziskovalne izkušnje prenaša danes kot direktor UI RS na številne posameznike in pomembno vpliva na razvoj raziskovanja prostora v Sloveniji.

Dolgoletno delo kaže na velik posluh za timsko delo. Na vlogo in poglede ki zadevajo aplikacijo geografije pa je nenazadnje govoril tudi na 15. zborovanju Slovenskih geografov v Postojni leta 1991 z referatom: "Vzgojni pomen geografije".

Mihevc Pavel

Ob šestdesetletnici prof. dr. Jurija Kunaverja

Šestdesetletnica je priložnost, spoznati strokovni lik nekoga, s katerim živimo in delamo, in ne za oceno njegovega doživljenjskega opusa. Za to je prezgodaj. Ako se poslužujemo izrazoslovja iz pogramiranja raziskovanja, je to fazno poročilo o izvajanju sprejetega dela. To velja še posebno za našega jubilaranta.

Na raziskovalnem področju prof. J. Kunaverja je v ospredju gotovo visokogorski kras. To je bila tema jubilarantove diplomske naloge, za katero je na Oddelku za geografijo Univerze v Ljubljani v l. 1958/59 dobil študentsko Prešernovo nagrado. V GV je bila objavljena l. 1961 z naslovom Visokogorski kras Vzhodnih Julijskih in Kamniških Alp. V isti tematski krog spada tudi njegove disertacija, ki se jo je lotil po zamenjavi srednješolske profesure z mestom asistenta v geografskem oddelku FF l. 1961. Objavljena je z naslovom Geomorfološki razvoj Kaninskega pogorja, s posebnim ozirom na glaciokraške pojave, v Geografskem zborniku 22 (1982, izšel 1983). Z 148 stranmi teksta, z podrobno analizo mnogih visokogorskih, predvsem kraških oblik, z barvno karto v merilu 1 : 20.000, je še danes najdaljša in najbolj temeljita razprava iz jubilarantove bibliografije. V njej so nakazane dileme, ki so bile vir mnogih njegovih kasnejših kraško-morfoloških študij. Te obravnavajo korozijski proces, njegovo starost in vlogo pri oblikovanju

drobnih skalnih oblik, kraško terminologijo visokogorskega krasa, njegovo tipizacijo in njegovo višinsko conalnost v okviru Slovenije in Evrope. Jubilant je pri nas prvi ugotavljal pomembnost nekateri značilnih oblik kot so kraške mize, korozijske terase oz. korozijske stopničke, lašte in kotličice, za katere je skušal mednarodno uveljaviti slovensko ime. Prvi je tudi v geomorfo-genetske namene uporabil mikroerozijski meter. Kraška morfologija je kot paradni konj slovenske geomorfologije in geografije vobče prinesla jubilantu mednarodni ugled specialista za visokogorski kras. Citira ga že več angleško napisanih krasoslovnih monografij. K temu je prispevala tudi jubilantova aktivna udeležba na mednarodnih krasoslovnih zborovanjih. Za eno od njih, za postojnski mednarodni simpozij na temo Človekov poseg v kras (IGU), je l. 1987 uredil zbornik referatov.

Jubilant se je z učinki ledeniškega preoblikovanja moral spoprijeti že pri študiju visokogorskega krasa, ko je analiziral glaciokraške pojave. Ko ga je regija z najlepše razvitimi visokogorskimi kraškimi pojavi na Kaninskih podih-zgornje Posočje, pritegnila k širšemu raziskovanju, se je lotil revizije starejših študij o poledenitvi Soške doline. Morebiti največ novega je prispeval s podatki o absolutni starosti nekaterih mladokvartarnih sedimentov in s klasifikacijo poznoglacialnih moren, ki jih je glede na absolutno in relativno višino uvrstil v shemo petfaznega umikanja buchl, steinach, gschnitz, daun in egesen (gl. objave v GV 1980 in knjigi Geomorfologija in geoekologija, 1990). Kot organizator prvega zveznega srečanja geomorfologov l. 1986 v Bovcu je začetnik serije srečanj jugoslovanskih geomorfologov, ki so s svojimi zborniki prispevala k rasti geomorfološke misli v bivši državi.

Razvojna pot je jubilanta vodila preko krasa in glacialne geomorfologije k splošni geomorfogenezi Posočja, k recentnim procesom (erozija prsti na Vrščicu, spodmoli v Bržaniji), k splošni geomorfologiji (relief Triglavskega parka, gričevnata pokrajina v porečju Voglajne in zgornje Sotle) in k geografiji vobče (Vidovska planota, Nepalska Himalaja, Posočje po potresu, ledinska in krajevna imena). Od tu ni daleč do naravovarstva (Slovenija 88, 1989, Dela Oddelka za geografijo št. 8, 1991).

Rojen v družini uglednega pedagoga in ljubiteja narave 13. junija 1933 v Ljubljani, je jubilant obdarjen ne le z ljubeznijo do narave, ampak tudi s potrebo po razdajanju svojega znanja in po organiziranju mladinskega raziskovanja. Sledeč stopinjam očeta Pavla se je že kot gimnazijec klasične gimnazije uveljavljal v taborniški organizaciji. Službovanje na ljubljanski Pedagoški akademiji (1974 – do njene vključitve z imenom PF v univerzo l. 1984) ga je privedlo med vodilne na tej višješolski ustanovi, saj je bil v letih 1977–1979 njen dekan. 6 let je vodil gradnjo njene nove stavbe.

Na osnovi pedagoških izkušenj in ker je bilo novo mesto s tem povezano, je v Oddelku za geografijo FF prevzel vodenje pedagoške katedre. Kot tak povezuje slovenske pedagoge z madnarodnimi tokovi in organizacijami. Letno organizira podiplomski seminar osnovnošolskih in srednješolskih učiteljev geografije z

imenom Ilešičevi dnevi, referate pa objavlja v novi slovenski reviji Geografija v šoli, ki jo je ustanovil in jo ureja. Pri tem pa še nadalje organizira (ali soorganizira) mladinske raziskovalne taborne. Kot plod tega je izšla daljša študija o dolini Tolminke in Zadlašče. Pedagoška žilica je jubilanta privedla do plodnega sodelovanja Pionirja oz. "Vesele šole" (kasneje Geje), radijske šole, in med pisce poljudne geografije (o Makaluju, slovenskem alpskem svetu, o dolini Soče itd.). Seveda se tudi znanstveno-metodičnemu pisanju ni mogel odtegniti (Dela Oddelka za geografijo FF, št. 6, 1989). Še večji prispevek k slovenski geografiji pouka pomenijo geografski učbeniki. Pri nekaterih je soavtor, pri učbeniku Domača pokrajina, geografija, priručnik za geografsko spoznavanje domače pokrajine (MK, 1989) pa je bil pobudnik in glavni pisec učbenika, ki je med šolniki, žal, premalo poznan.

Še kot profesorju PA so jubilantu obesili celo vrsto predavanj. Na Oddelku za geografijo FF predava geomorfologijo, klimatogeografijo, didaktiko geografije, metodologijo fizične geografije, na mariborski pedagoški fakulteti pa geomorfologijo in didaktiko. Predaval je fizično geografijo na Oddelku za krajinsko arhitekturo FGG in še zdaj vojaško zemljepisje na FSPN v Ljubljani. Obilica in raznolikost njegovih predavanj ter poljudnih in strokovnih objav pričča, da se jubilant ne odteguje družbenim potrebam.

Ni čudno, da je jubilant doživel precej priznanj v obliki vidnih funkcij in odlikovanj. Na FF je bil do 1988 član Izvršnega odbora, po 1990 njegov predsednik in od 1991 predsednik gospodarske komisije. Bil je predsednik Zveze geografskih društev in zdaj je predsednik Nacionalnega komiteja za geografijo. Kot tak je vodil slovensko delegacijo na svetovnem kongresu v Vašingtonu 1992. Je dopisni član mednarodne komisije za šolsko geografijo in je aktiven v komisiji Spremembe v okolju kraških območij MGZ.

GV nudi seveda premalo prostora, da bi lahko orisali vso jubilantovo delovanje, ki je raznoliko in v seštevku obilno, in vse njegove uspehe, za katere mu čestitamo.

Ivan Gams

Milan Natek – šestdesetletnik

Osemnajstega julija 1993 je Milan Natek stopil v sedmo desetletje svojega plodnega življenja. Rodil se je v Podvrhu pri Braslovčah in preživel tam otroška leta. Prvo znanje in življenjske nauke je dobil v gomilski osnovni šoli. V nižjo gimnazijo se je vpisal v Žalcu, v višjo pa v Celju in jo leta 1954 končal. Istega leta se je vpisal na Filozofsko fakulteto ljubljanske univerze za enopredmetni študij geografije in ga v začetku leta 1960 zelo uspešno absolviral.

Po odsluženju vojaškega roka je bil 1. marca 1961 nastavljen na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete kot asistent pri prof. dr. Antonu Meliku. Asistentško in pedagoško delo je sier vestno opravljal, a bolj se je ogreval za raziskovalno

delo. Ko se je na takratnem Inštitutu za geografijo SAZU leta 1966 odprlo prosto delovno mesto asistenta, se je zanj prijavil in ga dobil. Leta 1969 je napredoval v višjega strokovnega sodelavca, šest let kasneje pa je bil imenovan za raziskovalnega svetnika, naziv, kakršnega ima še sedaj.

Smisel za raziskovalno delo je jubilarant pokazal že v času študija na univerzi. Rezultat sta dve Prešernovi nagradi za študente leta 1958 in 1960, in sicer za deli "Gomilsko, hmeljarska vas v Savinjski dolini" in "Dobrovlje" (diplomska naloga). Z njima je že nakazal smer svojega bodočega razvoja v raziskovalni sferi na področju geografije, deloma pa tudi njej sorodne etnologije, ki imata na družbeno-geografskem, zlasti na humanističnem področju mnoge stične točke.

V več kot tridesetletnem strokovnem delovanju na raziskovalnem in še posebej na publicističnem področju jubilaranta lahko štejemo kot enega najplodovitejših slovenskih geografskih piscev. Njegov dosedANJI opus je izjemno obsežen, saj ga sestavlja okrog 460 bibliotčnih enot. Med njimi so najštevilnejša knjižna poročila (230), predvsem o geografskih delih, sledijo razprave in druge strokovne objave (108), krajših strokovnih prispevkov, objavljenih predvsem v Geografskem obzorniku, je 44, enciklopedijskih gesel je 43, raznih drugih poročil pa 37.

Čeprav so najpomembnejše razprave in druge strokovne objave, naj na tem mestu omenimo najprej številčno najmočnejša knjižna poročila. Že pri recenzijah njegovega dela za reelekcije in elekcije je bilo poudarjeno, da je jubilarant najvestnejši poročevalec o izišlih geografskih in deloma tudi etnoloških delih v dnevnem časopisju, najpogosteje v Delu, v geografskih revijah, Planinskem vestniku in Novem tedniku. pri poročilih pa se navadno ne zadovoljuje le s prikazi del, marveč jih tudi ocenjuje, po potrebi kritizira in daje sugestije za dopolnitve.

Jedro jubilarantove strokovne publicistike predstavljajo znanstvene in strokovne objave kot rezultat raziskovalnega, v največji meri terenskega dela. Velika večina obravnava družbenogeografsko problematiko s prebivalstvenega in nanj vezanega gospodarsko-socialnega aspekta, predvsem na področju Spodnje Savinjske doline, jubilarantove rojstne pokrajine, seže pa skupaj z njo tudi na širšo Celjsko kotlino. Znanstvenoraziskovalne študije omenjenih regij ga po Ilešičevi klasifikaciji upravičeno uvrščajo med regionalne specialiste.

Prvi strokovni objavi jubilaranta segata 31 let nazaj, ko je dopolnil in razširil deli, za kateri je dobil Prešernovi nagradi za študente, z naslovom, Gomilsko, hmeljarska vas v Savinjski dolini in Zemlja in človek na Dobrovljah. Prva je izšla v Geografskem zborniku, 1962, 69–142, druga pa v Celjskem zborniku 1962, 36–82. V teh dveh revijah je objavil tudi večino krajših razprav, izven teh pa nekaj še v Geografskem vestniku, Savinjskem zborniku, Geografskem obzorniku, Dialogih, Teoriji in praksi, Zgodovinskem časopisu, Hmeljarju, Naših razgledih in še kje. Nekaj prispevkov ima tudi v lokalnih zbornikih, več pa v zbornikih s simpozijev, posvetovanj in kongresov, na katerih je aktivno sodeloval z referati.*

* Podrobni bibliografski pregled del Milana Natka je v: Biografije in bibliografije znanstvenih in strokovnih sodelavcev SAZU, 304–309, Ljubljana 1975; Biografije in

Kljub lahko dostopni in pregledni jubulantovi bibliografiji naj na tem mestu omenimo vsaj nekaj odmevnejših strokovnih področij, ki jih je obdeloval, in pomembnejših del, ki se nanje nanašajo. Veliko je pisal o večplastni selitveni dinamiki. Na prvem mestu je obsežna, 98 strani zajemajoča študija *Delovna sila iz drugih republik Jugoslavije in posebej v Ljubljani*, Geografski zbornik, 11/1969, 405–503, ki je v praksi zelo uporabljena in velikokrat citirana še danes. Nekaj iz te študije je vključil v referat na 9. kongresu jugoslovanskih geografov v Sarajevu 1972; referat je bil objavljen v Zborniku 9. kongresa, 351–362, Sarajevo 1972. O priseljevanju delovne sile v Slovenijo je pisal v *Naših razgledih*, 16/1967, na celjsko območje v *Celjskem zborniku*, 1968, o sezonskem zaposlovanju na celjskem območju pa v *Celjskem zborniku*, 1969/1970.

Popolno ali le delno geografsko sliko je prispeval k monografiji nekaterih krajev v Spodnji Savinjski dolini (Gomilsko, Žalec, Polzela, Letuš in Podgorje, Trnava), razen teh pa je podrobno, na 113 straneh obdelal podkoren (georafski zbornik, 8/1973, 281–394).

V več študijah je analiziral zemljiško-posestno strukturo, tako njene geografske značilnosti v Sloveniji leta 1981, za isto leto pa še razvoj njene sestave v Podkorenu, odnos zemljiško-posestne strukture do prebivalstva v celjski regiji ter zemljiško-posestno strukturo in velikost kmečkih gospodarstev v Koprskem primorju.

Za raziskovalno nalogo *Poplavna področja na Slovenskem* je Milan Natek prispeval več tehtnih študij, in sicer: *Poglavitne družbenogeografske značilnosti poplavnih območij*; *Poplavna območja v Spodnji Savinjski dolini*; *geografske značilnosti poplavnih območij ob Krki pod Otočcem*; *Geografske značilnosti poplavnega področja ob Pšati* (skupaj s štirimi drugimi avtorji); *Kmetijska izraba Ljubljanskega barja*; *Nekateri geografske značilnosti izrabe vodne sile v porečju Krke*; *Izraba vodnega pogona v porečju Voglajne*. Skoraj vse imenovane študije so bile objavljene v *Geografskih zbornikih*. V okviru raziskav poplavnih področij sodi tudi daljši prispevek o učinkih poplavne ujme 1. 11. 1990 v Spodnji Savinjski dolini, ki ga je jubilant objavil v reviji *Ujma* št. 5 in 6, posebej pa je pisal tudi o *Nekaterih geografskih vidikih poplavnih območij na Slovenskem v zborniku Poplave v Sloveniji* (1992).

Milan Natek je pisal tudi o razvitih in nerazvitih območjih na Slovenskem, o razvitosti koroške regije in celjskega področja v okviru Slovenije. Obširneje je obravnaval ožjo prebivalstveno problematiko, naslanjajočo se predvsem na statistične podatke, kot: o rasti števila prebivalstva, o sodobnih demogeografskih pojavih, o sestavinah prebivalstvenega prirastka v nekaterih slovenskih pokrajinah, o selitveni dinamiki v Sloveniji v posameznih časovnih obdobjih, itd.

bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, 251–257, Ljubljana 1988; po letu 1985 pa v *Letopisih SAZU 1985–1992*.

V zadnjem času usmerja jubilant raziskave v proučevanje hribovskih kmetij. Podrobno jih je raziskal na Dobroveljski planoti, na obrobju Spodnje Savinjske doline, v Pomečju in na Pohorju, izvzemiši Slovenjegraško Pohorje, kjer so že bile proučene. Povsod tod je že opravil zamudne terenske raziskave, zbral z anketiranjem številne podatke, jih kabinetno analiziral in deloma tudi že sintetiziral. Na podlagi izdelanih osnovnih smernic za geografsko proučevanje hribovskih kmetij bo vsa navedena že raziskana področja hribovskih kmetij pripravil tudi za objavo. Kompleksne tovrstne študije je že pripravil in objavil za področje jugozahodnega dela Spodnje Savinjske doline in za vzhodni del Dobroveljske planote. Fragmentarno, predvsem poglobljeno analizo prebivalstvenih razmer je objavil za hribovske kmetije v Zgornjem Pomečju, Zgornjem Pohudnju in na Pohorju, s širšega geografskega gledišča za hribovske kmetije v Mežiški dolini in v porečju Hudinje, o kmetijah kot jedrih gospodarske in socialne preobrazbe hribovskega sveta v porečju Hudinje, objavil pa je tudi zanimiv sestavek o tem, kako hribovske kmetije vplivajo na pokrajinsko strukturo Mežiške doline. V zaključni fazi je njegova študija o hribovskih kmetijah na južnem obrobju Spodnje Savinjske doline. V letu 1993 je načrtoval raziskavo hribovskih kmetij na Kobanskem in Kozjaku, ki je, žal zaradi odklonjene denarne pomoči Ministrstva za znanost in tehnologijo odpadla, je pa nujna zaradi tamkajšnjih tipičnih hribovskih kmetij in primerjave z že raziskanimi sosednjimi pohorskimi kmetijami.

Milan Natek vseskozi zelo aktivno sodeluje pri uresničevanju raziskovalnega programa akademijskega geografskega inštituta. V novejšem času je vključen tudi pri raziskovalnem projektu regionalnogeografske monografije Slovenije z obdelavo mezoregije Celjska kotlina in pripravo splošnega opisa makroregije Jugovzhodna Slovenija, sodeluje pa tudi pri izdelavi geografskega terminološkega slovarja za področje demogeografije. Za 3. knjigo Krajevnega leksikona Slovenije je obdelal občino Žalec, za Enciklopedijo Slovenije in Jugoslavije pa 30 enciklopedičnih gesel.

Aktivno se je udeležil različnih geografskih zborovanj v Sloveniji in bivši Jugoslaviji. Z referati je sodeloval na zborovanjih slovenskih geografov, in sicer od šestega v Velenju leta 1964, do petnajstega v Koprskem primorju 1990. leta, na kongresih geografov Jugoslavije pa od šestega povojnega leta 1961, ki je bil v Ljubljani in na nadaljnjih.

Milan Natek se je močno vključil tudi v društveno delo. Tri leta je bil podpredsednik GDS (1980–1982) in predsednik njegove sekcije za znanstveno-raziskovalno delo, dve leti pa predsednik ljubljanske podružnice GDS (1970–1972). Od leta 1984 je pri Zvezi GDS predsednik komisije za nagrade in priznanja, leto dni tudi za kadrovske zadeve, ter leto in pol predsednik komisije za tisk. Krajši čas je bil tudi sekretar Zveze geografskih društev Jugoslavije. Predsedoval je pripravljalnemu odboru za posvetovanje Geografske značilnosti preobrazbe slovenskega podeželja in odboru za odkritje spominske plošče prof. Franju Bašu v Kamenčah pri Braslovčah.

Od julija 1981 do aprila 1983 je bil tajnik Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU. Je član Znanstvenega sveta imenovanega inštituta, uredniškega odbora Geografskega zbornika, Geografskega vestnika in Etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja 20. stoletja. S 1. januarjem 1992 je sprejel zahtevo in nehvaležno mesto upravnika Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU.

Leta 1976 je dobil plaketo mesta Mikulov v ČSSR, leta 1979 pa priznanje Skupščine občine Žalec. V letih 1981 in 1985 se je strokovno izpopolnjeval na Geografskem inštitutu Bolgarske akademije znanosti v Sofiji.

Skupaj s čestitkami želimo jubilanту, da bi še naprej slovenski geografiji dajal vsaj toliko, kot ji je doslej; iz zgornjega pa vemo, da je bilo tega zelo veliko. Milan, še mnogo zdravih in uspešnih let!

Drago Meze

Polde Oblak

(11. 11. 1924 – 13. 11. 1993)

V letošnji jeseni (13. 11. 1993) je iztrgala smrt iz naših stanovskih vrst srednješolskega profesorja in pesnika Poldeta Oblaka, starega komaj 69 let. S svojim delom, ki je segalo na področje preučevanja slovenske zemlje in njenih naselij kakor tudi na področje kulturne ustvarjalnosti, bo trajno zapisan v naši znanstveni in kulturni zgodovini.

Polde (Leopold) Oblak se je rodil 11. novembra 1924 v Medvodah v obrtniško-delavski družini. Osnovno šolo je obiskoval v Preski pri Medvodah, gimnazijo z maturo je opravil v Ljubljani leta 1944. Po odsluženju vojaškega roka se je spomladi 1946. leta vpisal na ljubljansko univerzo, kjer je študiral geografijo in etnografijo. Študij z diplomom je končal v začetku leta 1950. Kot profesor geografije je služboval na gimnaziji v Kranju (1950–51), Stični (1951–57) in v Šentvidu nad Ljubljano (1957 do 1960). Tedaj je prekinil stalno delovno razmerje zaradi študijskih razlogov. Za krajši čas je odpotoval v ZDA. V šolskem letu 1961/62 je bil pogodbeno zaposlen na II. gimnaziji v Ljubljani. V jeseni 1963 je vpisal podiplomski študij geografije na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani, katerega je uspešno zaključil z javnim zagovorom magistrske naloge "Geografija naselij v grosupeljski mikroregiji", in sicer 29. junija 1966.

Prvo Oblakovo strokovno delo je razprava "Moško in žensko prebivalstvo v Sloveniji" (GV, XXII., 1950, str. 95–99 in karta v prilogi), ki je temeljila na predstavitvi predhodnih rezultatov popisa prebivalstva 15. marca 1948 v LR Sloveniji. Tehtnejša in precej obsežnejša je študija "Morfogeneza dna Ljubljanske kotline (Geografski zbornik, I., 1952, str. 121–166), v kateri je opozoril na nastanek in razvoj konglomeratnih osamelcev ter na dejstvo, da je diluvialno in postglacialno vodno omrežje domala istovetno s hidrografskim omrežjem iz zgornjega terciarja. Tretje obsežnejše Oblakovo delo s trajnejšo veljavo je študija "Jelovica.

Poglavje iz prirodne geografije" (GV, XXXI., 1959, str. 3–18). V njej so prikazani in osvetljeni kamninska sestava, morfogeneza s posebnim poudarkom na prikazu sledov poledenitve, pa hidrografske in podnebne razmere ter vegetacija in živalski svet. Oblakovo najobsežnejše delo je magistrska naloga, ki pa je nenatisnjena. Težišče magistrskega dela je namenjeno fiziognomično-genetski osvetlitvi naselij. V njej je zbrano nenavadno mnogo podrobnega gradiva o naseljih, kmečkih domovih in funkcijski razporeditvi njihovih sestavnih delov, o tipih hiš in gospodarskih poslopij, teritorialnem razvoju naselij pa tudi o spremembah v njihovi gospodarski dejavnosti in usmerjenosti.

Poleg navedenega obsega Oblakov ustvarjalni opus še številne druge in krajše prispevke, ki so bili objavljeni v Geografskem obzorniku, Gospodarskem vestniku, v reviji Življenje in tehnika, Izletnik idr. Med letoma 1957 in 1964 je objavil v Geografskem obzorniku okrog 20 prispevkov. V njih prikazuje in vrednoti nova geografska učila (1957 in 1961), podaja njihovo strokovno razčlenbo (1961), razmišlja o zasnovi geografskih ekskurzij (1961), še posebej o tistih, ki so usmerjene v gozdno-gospodarsko in lesno-industrijsko območje (1964). Napisal in objavil je več knjižnih poročil in ocen.

Za celostno predstavitev življenja in dela prof. Poldeta Oblaka je potrebno vsaj omeniti njegove stvaritve na področju slovenske literarne ustvarjalnosti. V tem priložnostnem spominskem zapisu ne more biti celostno predstavljena in ovrednotena Oblakova ustvarjalnost na področju pesništva. Pesmi je objavil v Borih (1955), Novih obzorjih (1955), Problemih in drugod. Izdal je tri samostojne pesniške zbirke in sicer: a) Lirična sinfonija (Samozaložba, Kranj 1953, 76 str.); b) Sinfonija samote. Srebrna sinfonija (Medvode 1956, 107 + II. str.) in c) La Symphonie Lyrique (Pariz 1956, 38 + I. str.). Vse tri zbirke so naletele na izredno širok odmev med književnimi poročevalci in kritiki. Po Paternujevi razčlembi sodi pesnik P. Oblak k tistemu vojnemu rodu ustvarjalcev, ki je prehajal od partizanskega in socialističnega realizma k moderniziranim oblikam romantizma. Oblakova poezija je usmerjala k bolj zasebnemu čustvovanju pa k romantično ali ekspresionistično popisanim lepotnim zatišjem in sanjam. Njegova lirika nosi v sebi tenkočutna razpoloženja in duhovna stanja. Njegov sonetni cikel Srebrna sinfonija pa ves teži k miselnemu razglabljanju o avtorjevi življenjski usodi. (Podrobnosti prim. v: Slovenska književnost 1945–1965. I. knjiga – Lirika in proza. Lj. 1967, str. 128 in 134.)

Prof. mag. Polde Oblak je bil izjemen razumnik nemirnega, iskateljskega in ustvarjalnega duha. Lepote in posebnosti slovenske zemlje in njenega človeka ni sprejemal in dojemal samo z ustaljenimi strokovnimi merili, temveč je videval in iskal v njih mnogotere razrešitve vsakdanjih človekovih stisk in tegob. Vse to pa je uspel in umel zelo spretno izpovedovati v svojo apolitično in ekspresionistično liriko. Za vse, kar nam je dal in zapustil smo mu iskreno hvaležni tudi slovenski geografi.

Milan Natek

Zborovanja

Poročilo o 16. zborovanju slovenskih geografov v Celju, 21.–23. oktober 1993

Slovenski geografi se vsaka tri leta zberemo na strokovnem zborovanju, kjer predstavimo širši javnosti rezultate geografskih proučevanj na območju regije – gostiteljice, najnovejše raziskovalne metode in rezultate dela na področju raziskovalnega dela in šolstva. Na ta način se že vrsto let vključujemo v reševanje širših problemov slovenskih pokrajin in s svojim raziskovalnim potencialom prispevamo k njihovemu kvalitetnejšemu razvoju.

Odločitev, da bo 16. zborovanje slovenskih geografov (če bi bili neskromni, bi lahko rekli 1. kongres slovenskih geografov v samostojni državi Sloveniji!!!) v Celju, je pogojevalo več dejstev:

- območje Savinjske je v geografski literaturi sorazmerno skromno obdelano.
- v zadnjih letih se je na njenem območju nakopičila vrsta težkih problemov povezanih z naglimi spremembami v regiji in bi jih geografska stroka lahko proučila in nakazala možne razvojne usmeritve.
- Savinjsko dolino je pred leti prizadela huda vodna ujma, s proučevanjem katere se ukvarja tudi geografija.
- mesto ob Savinji do sedaj še ni gostilo stanovskega srečanja slovenskih geografov.

Izvršilni odbor Zveze geografskih društev je imenoval organizacijski odbor za pripravo in izvedbo 16. zborovanja slovenskih geografov. Organizaciji zborovanja se poleg Zveze geografskih društev Slovenije kot nosilca pridružujeta še Geografsko društvo Celje in območna enota Zavoda za šolstvo in šport Celje.

Vodstvo organizacijskega odbora in največji delež pri organizacijskih pripravah smo prevzeli geografi, iz območja, ki je gostitelj zborovanja.

Organizacijska priprava zborovanja je bila razdeljena na naslednje aktivnosti:

1. Opredelitev ključnih problemov območja v sodelovanju s predstavniki občin ter ustreznih ministrstev.
2. Oblikovanje in prijava enoletnega skupinskega aplikativno raziskovalnega projekta pri Ministrstvu za znanost in tehnologijo s sofinanciranjem Ministrstva za okolje in prostor in občin, gostiteljic zborovanja.
3. Izvedba aplikativno raziskovalnega projekta z naslovom RAZVOJNE MOŽNOSTI REGIONALNEGA IN PROSTORSKEGA RAZVOJA SAVINJSKE (občine Celje, Laško, Mozirje, Žalec).

4. Priprava zbornika zborovanja z rezultati raziskovalnega dela.

5. Programska zasnova tridnevnega zborovanja geografov v Celju.

6. Organizacijske priprave za izvedbo strokovnega dela zborovanja in organizacija dejavnosti in aktivnosti, s katerimi predstavimo območje, na katerem poteka zborovanje.

7. Izvedba zborovanja, ki je potekalo v času od 21. do 23. oktobra 1993.

Tesno sodelovanje organizacijskega odbora s ključnimi predstavniki občin gostiteljic zborovanja – to je občin Celje, Laško, Mozirje in Žalec – že v pripravljalnem obdobju je pogojevalo osredotočenje proučevanja na ključne probleme območja:

- regionalni razvoj, regionalizacija in oblikovanje lokalnih skupnosti na primeru Savinjske regije,
- degradacija in ogroženost okolja v povezavi z njegovo ranljivostjo,
- prometno-geografski položaj regije
- oblikovanje identitete območja kot razvojnega potenciala (turizem, drobno gospodarstvo)
- socialnogeografski vidiki preobrazbe pokrajine.

Navedeni ključni problemi razvoja so vplivali na oblikovanje vsebine raziskovalnega projekta Razvojne možnosti regionalnega in prostorskega razvoja Savinjske na območju občin Celje, Laško, Mozirje in Žalec. Kljub zagotovitvi, da bo Ministrstvo za znanost in tehnologijo podprlo financiranje projekta v višini zbranih sredstev iz regije, se to ni zgodilo. Ministrstvo za znanost in tehnologijo je odobrilo le sredstva za organizacijo zborovanja, medtem ko je bil raziskovalni projekt pripravljen v vsebinsko okrnjeni obliki v zelo zoženih materialnih okvirih, ki so jih nakazale občine.

Delo na projektu je koordiniral Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani. Od prvotno prijavljenih 45 sodelavcev, geografov, ki so izrazili interes za sodelovanje v projektu, se je njihovo število zaradi bistveno znižanih finančnih sredstev za izvedbo projekta zmanjšalo na 31 avtorjev, katerih prispevki so objavljeni v zborniku zborovanja.

Pri snovanju programa za tridnevno zborovanje smo zasledovali naslednje cilje:

- na plenarnem zasedanju predstaviti rezultate raziskovalnega projekta po vsebinsko zaključenih sklopih,
- del zborovanja nameniti delu po sekcijah (šolska in znanstvena raziskovalna sekcija), prostim temam ter predstavitvi vodne ujme v Savinjski dolini,
- pripraviti okroglo mizo, ki bi naj bila z razliko od dosedanjih zborovanj namenjena vprašanju pouka geografije od osnovne šole do fakultete,
- udeležencem predstaviti širše območje, kjer se odvija posvetovanje. V ta namen smo predvideli ekskurzijo v Laško, ogled starega mestnega jedra v Celju in celodnevno strokovno ekskurzijo po Savinjski dolini,
- organizirati družabno srečanje kot neformalno obliko stanovskega druženja.

Organizacijske priprave na zborovanje so potekale približno leto in pol, najbolj intenzivne pa so bile zadnje tri mesece pred začetkom zborovanja.

Kritično ugotovljamo, da informiranje o zborovanju ni bilo pravočasno in dovolj odmevno. Tudi poročanje iz zborovanja in o njem v javnih sredstvih obveščanja kljub našim prizadevanjem ni bilo zadovoljivo.

V organizacijskem in strokovnem pogledu lahko rečemo, da je zborovanje uspelo. Prijavljeni udeleženci zborovanja so prejeli zbornik zborovanja, ki ga je izdala in založila Zveza geografskih društev Slovenije, v katerem so objavljeni rezultati raziskovalnega projekta: SAVINJSKA – možnosti regionalnega in prostorskega razvoja.

Zborovanje je potekalo tri dni v skladu s programom, ki so ga dobili udeleženci. V predverju spodnje dvorane Narodnega doma je bila organizirana prodaja geografske literature in didaktičnih pripomočkov pri pouku geografije, v zgornjem predverju pa je bila razstava raziskovalnih dosežkov geografskih inštitucij. Čeprav smo na zborovanje povabili številne predstavnike republiških inštitucij, se ga je v imenu Ministrstva za šolstvo in šport udeležila le državna sekretarka mag. Teja Valenčič, v imenu občin gostiteljic kongresa pa župana občin Celje in Laško.

Slovesni ton začetku zborovanja v prostorih Narodnega doma v Celju je dal kvalitetno izveden krajši koncert Pihalnega orkestra Glasbene šole Celje. Po pozdravnih govorih ter predstavitvi Celja, ki ga je podala Darka Domitrovič-Uranjek, je sledila strokovna predstavitev raziskovalnega projekta. V prvem delu je predstavil Pripadnost celjske regije slovenskim makroregijam ak. dr. Ivan Gams, Oblikovanje upravnih okrajev pa ak. dr. Igor Vrišer. Sledila je predstavitev vsebine projekta po naslednjih sklopih:

- Degradacija, ogroženost in ranljivost okolja (poročevalca mag. Metka Špes in mag. Karel Natek),
- Regionalne razsežnosti prometno-geografskega položaja Savinjske (poročevalca dr. Andrej Černe in dr. Stanko Pelc),
- Turizem in drobno gospodarstvo (poročevalca dr. Matjaž Jeršič in Igor Jurinčič),
- Socialno-geografski vidiki preobrazbe pokrajine (poročevalec dr. Marjan Ravbar).

V popoldanskem času so se udeleženci s posebnim vlakom Slovenskih železnic odpeljali na ogled mestnega jedra v Laškem in pokušino laškega piva. V obnovljenem kulturnem centru nas je sprejel župan Laškega ter prizadevni predstavniki Turističnega društva Laško. Z vožnjo z vlakom smo želeli opozoriti udeležence na možnosti uporabe vlaka pri organizaciji ekskurzij.

Zvečer je bilo v prostorih Narodnega doma v Celju svečano družabno srečanje z živo glasbo, zabavnim programom in pogostitvijo.

Drugi dan zborovanja je bil namenjen delu po sekcijah. V veliki dvorani Narodnega doma je delovala najštevilčnejša šolska sekcija. Ob tej priložnosti so priza-

devni učitelji geografije iz celjske regije pod vodstvom g. Majde Urank pripravili razstavo raziskovalnih nalog s področja geografije in predstavili različne pristope, ki se jih poslužujejo pri pouku geografije. V okviru šolske sekcije so bili predstavljeni drugi načini pouka geografije kot so učno-projektno in raziskovalno delo, dodatni in fakultativni pouk ter predstavljen celjski pristop k raziskovani dejavnosti mladih. Prispevki referentov v šolski sekciji ter poročilo o delu šolske sekcije bodo objavljeni v reviji Geografija v šoli.

Znanstveno-raziskovalna sekcija je pod vodstvom dr. Stanka Pelca zasedala v Zgornji dvorani Narodnega doma in odprla številne probleme znanstveno-raziskovalnega dela na področju geografije.

V nadaljevanju je bil kljub slabemu vremenu organiziran ogled starega mestnega jedra v Celju. Popoldanski del zborovanja je bil namenjen predstavitvi Raziskave o vzrokih in posledicah vodne ujme v Savinjski dolini, ki jo je na nazoren in zanimiv način predstavil mag. Karel Natek. Sledila je predstavitev prostih tem, med katerimi je velik interes zaradi pomanjkanja podatkov in aktualnosti doživela tema Geografski vidiki upadanja rodnosti v Sloveniji.

Drugi dan zborovanja je bil zaključen z okroglo mizo na temo Geografija od osnovne šole do fakultete. Moderator je bil mag. Slavko Brinovec. Na okrogli mizi so bili izpostavljeni zlasti problemi pomanjkanja geografskih učnih strokovnih podlag, ki jih ob spremenjenih političnih razmerah v Evropi in pri nas potrebujejo učitelji. Prav tako je bilo govora o možnostih doizobraževanja pedagoških delavcev iz geografije ter usmeritvah fakultetnega študija geografije.

Zadnji, tretji dan zborovanja je bila načrtovana celodnevna strokovna ekskurzija, za katero se je prijavilo 135 udeležencev. Prvi "šolski" avtobus je s poudarkom na načrtovanju šolske ekskurzije vodila mag. Karmen Kolnik-Kolenc, drugi avtobus s poudarki na naravno-geografskih in hidrogeografskih značilnostih Savinjske doline je vodil mag. Karel Natek, tretji avtobus s poudarki na degradaciji okolja in družbenogeografskih značilnostih doline pa sta vodila Darka Domitrovič-Uranjek in Milan Natek. Pomembnejši poudarki na ekskurziji so bili: predstavitev onesnaževanja okolja v Celju (odlagališča) industrijska območja, stanovanjske soseske. Problematiko hmeljarstva v Savinjski dolini smo spoznali z obiskom Inštituta za hmeljarstvo in pivovarstvo Žalec (vzgoja brezvirusnih sadik hmelja, vrt zdravilnih rastlin, laboratorijska pivovarna) ter žalske hmeljarne (Hmeljarski muzej in predstavitev ravnanja s hmeljem od obiranja do prodaje. Sprejel nas je žalski župan in nam predstavil problematiko občine Žalec). Z vožnjo po Savinjski dolini iz Žalca, Šešča, Prebolda, pa preko Braslovč in Letuša smo se pripeljali v Zgornjo Savinjsko dolino, ker je bil dan največji poudarek posledicam vodne ujme in izvedenim ter predvidenim sanacijskim ukrepom. Čeprav nam vreme vse tri dni zborovanja ni bilo naklonjeno, pa so visoke vode Savinje in njenih pritokov ustvarile vtis o ogroženosti pokrajine, ki jo zaradi neupoštevanja naravnih zakonitosti predstavljajo narasle vode.

Ekskurzijo smo zaključili na Osnovni šoli Ljubno v Savinjski dolini. Učenci in

učitelji so s sprejemom udeležencev, s predstavitvijo turističnega vodiča za Ljubno, ki so ga pripravili učenci ter izvirnega spominka – flosarskega kola za prisrčen in topel zaključek ekskurzije. Pozdravil nas je tudi predstavnik občine Mozirje.

Na koncu se želim zahvaliti številnim posameznikom, občinam in inštitucijam brez razumevanja katerih zborovanja v takšnem obsegu, vsebini in kvaliteti ne bi mogli izvesti.

Darka Domitrovič-Uranjek

Medregionalno tekmovanje in sodelovanje v razširjeni Evropi

Erovska zveza za regionalne vede (Regional Science Association – RSA) je od 14. do 19. junija 1993 organizirala vsakoletno poletno šolo, tokrat na Finskem, v univerzitetnem mestecu Joensuu, središču Severne Karelje. Na izredno delovnem srečanju je sodelovalo 60 geografov, ekonomistov, sociologov, regionalnih planerjev in predstavnikov sorodnih strok, in sicer iz praktično vse Evrope. Vse močnejše uveljavljanje tako imenovanih regionalnih ved je posledica potrebe po razvijanju celovitejših teorij in metod pri urbani in regionalni analizi in s tem premoščanju tradicionalnih enodisciplinarnih pristopov.

Za razliko od številnih podobnih strokovnih srečanj je bila velika večina referatov zelo zanimivih, tako v vsebinskem kot teoretskem pogledu. Posamezni vsebinski sklopi so bili naslednji: meje nove Evrope; pojavljanje novih evropskih regij; načini poselitve evropskih robnih območij; lokalni razvoj; infrastruktura in okolje; Ruska Karelja; industrijske spremembe in gospodarske reforme; nastajanje nove geografije Evrope; preobrazba regij.

Iz Slovenije sta se poletne šole udeležila dva geografa: dr. Mirko Pak z referatom Slovenija in sosednje države in dr. Marijan M. Klemenčič (Slovenija med vzhodom in zahodom, severom in jugom) ter ekonomistka Stanislava Kukar (Regionalni izzivi majhnega odprtega gospodarstva na primeru Slovenije).

Pri obravnavanju tematike je bilo izredno močno čutiti dve dejstvi: razklanost Evrope na zahodni in vzhodni del ter s tem povezan pomen makroregionalnih struktur. V strokovnem pogledu je naravnost šokantna primerjava regionalnega razvoja med Vzhodno in Zahodno Evropo. V tej luči je naslov srečanja razumljivejši: med zahodnoevropskimi ustanovami prihaja vedno bolj do sodelovanja, da bi lahko učinkoviteje tekmovali za ogromni gospodarski potencial, ki ga predstavlja Vzhodna Evropa. Na gospodarskem in regionalnem področju se začena nova doba, doba poenotenja Evrope v gospodarskem (tržno gospodarstvo) in političnem pogledu (parlamentarna demokracija). Za to pa je potrebna sodobna infrastruktura, ki mora biti zasnovana v skladu z evropskimi gospodarskimi tokovi.

Zelo zanimivo je bilo predstavljanje geografskih problemov robnih območij, posebno Severne Evrope v odnosu do evropskih jedrnih območij. Finci so se odzvali na ta izziv med drugim z izredno dobro razvito in sodobno infrastrukturo, predvsem na področju prenosa informacij, ter z močno razvito lokalno samoupravo.

Posebno pozornost so vzbudili referati, ki so obravnavali najnovejše procese v regionalnem razvoju najbolj razvitih evropskih območij. Iz njih je bilo mogoče zaznati mehanizme kopičenja moči v rokah velikih družb.

Med referati bi želel izpostaviti dva, ki sta s širino tematike, novimi pogledi in tudi provokativnimi trditvami vzbudila živahno polemiko. Prvi je referat Petra Nijkampa o novih mejah ob starih ovirah, drugi pa Ricarda Cappellinija o regionalnem gospodarskem razvoju, regionalizmu in medregionalnem sodelovanju. Največ pomislekov in nasprotujočih si mnenj so doživeli kazalci gospodarskega in regionalnega razvoja, s pomočjo katerih posamezni avtorji izločajo bolj ali manj razvita območja. Na tej osnovi je bila opredeljena "modra banana", razvojna os Evrope, ki pa so ji številni razpravljalci oporekali prvenstvo med evropskimi regijami. R. Cappellin je na primer izpostavil drugačno "sadje": evropski grozd, ki prek grozdnih jagod (regij) obsega večino Zahodne Evrope, južni del Skandinavije ter del Srednje in Južne Evrope. Seveda je podobnih predstav še več.

V tem okviru je zanimivo gledanje na Slovenijo, (po mnenju Slovencev) prometno zelo pomembno evropsko prehodno območje. Izkušnje s te poletne šole kažejo, da ima Slovenija v evropski perspektivi povsem drugoten pomen, ki ga še dodatno zmanjšuje njena gospodarska šibkost; promet je namreč v funkciji gospodarstva. Slovenija (še) ni enakovreden gospodarski partner italijanskemu, avstrijskemu, nemškemu gospodarstvu ali gospodarskemu potencialu Vzhodne Evrope. Taka izkušnja je priložnost za kritično in temeljito presojo slovenskih gospodarskih in prostorskih prednosti. Tovrstna srečanja pa so tudi opozorilo slovenski geografiji, naj se pogumneje dvigne nad slovensko geografsko majhnost.

Marijan M. Klemenčič

**Development Perspectives for the Wider European Territory.
Dresden, 15. in 16. 11. 1993**

Razlog za moje povabilo na zgoraj omenjeno zasedanje sega na začetek tega leta, ko sem se udeležil Network of Spatial Research Institutes in Central and Eastern Europe, ki ga je v imenu nemškega Zveznega ministrstva za regionalno planiranje, gradbeništvo in urbani razvoj organiziral Planco Consulting GmbH v Leipzigu. Namen povabila 36 udeležencem iz 17 evropskih držav, ki smo organizatorju že predhodno odgovorili na krajšo anketo o inštitucijah in glavnih pro-

jektih v zvezi z regionalnim planiranjem, je bil informiranje o opravljenih in tekočih prostorskih raziskavah, o možnostih posameznih raziskovalnih sredin, o iskanju pogojev in možnosti za sodelovanje v ožjem ali širšem krogu sodelujočih, možnostih približevanja k enotnejšemu raziskovalnemu in planerskemu pristopu in metodologiji proučevanj za skupne akcije in sodelovanje.

Splošna ugotovitev je bila, da je bilo v vseh državah na tem področju veliko storjenega, da pa je vse premalo medsebojnega poznavanja. Zato je bila težnja organizatorja, ki je imel, tako je bilo povdarjeno, izključno ambicijo sklica tega prvega posveta in iniciacijo večjega sodelovanja, čim večja izmenjava informacij. V tem smislu je bila kasneje anketa dopolnjena pisno, rezultati tega se nahajajo na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Obenem pa so se prisotni zavezali pošiljati polletne informacije o novih dejavnostih na obravnavanem področju, kar bo v informativnem biltenu posredovano vsem udeležencem posveta.

Na osnovi tega januarskega posveta je podpisani dobil vabilo za sodelovanje na dvodnevem zasedanju Commission of the European Communities v Dresdnu v skupni organizaciji EU in Sveta Evrope. Udeležilo se ga je okrog dvesto visokih predstavnikov vladnih inštitucij in ekspertov iz vseh evropskih držav, tudi Slovenije, z izjemo Albanije in drugih držav na teritoriju nekdanje Jugoslavije. Na tako pomembni konferenci o bodočem regionalnem razvoju Velike Evrope, na kateri je bila Slovenija zastopana le z dvema ekspertoma, so se jasno pokazali odnosi med članicami Evropske unije in odnosi članic do držav nečlanic. Nesporno je izstopal interes za Poljsko, Češko in Madžarsko, ki se je kazal v številu vabljenih predstavnikov teh držav, v sodelovanju v delovnem predsedstvu in referiranju, medtem ko so bile manjše dežele, med njimi tudi Slovenija, le redko omenjene in prisotne predvsem s svojimi diskusijskimi prispevki. To velja tako za zahodno kot za vzhodnoevropske države in tudi za najmanj razvite članice EU. Ta odnos je neposredno opredelil eden izmed predsedujočih z izjavo, da morajo pobude dati države same, nakar jih bo EU obravnavala. Iluzorno je pričakovati pobude s strani EU.

Zaradi vsebinskega značaja zasedanja, ki je bilo tako intenzivno, da ni bilo mogoč niti manjši ogled Dresdna je, ob ekonomski in politični, še posebej izstopala ekonomskogeografska problematika oziroma splošna problematika bodočega regionalnega razvoja. Število geografskih ekspertov, ki so kar živahno sodelovali v razpravi, ni bilo majhno, zato pa je bil mnogo manjši delež njihovih referatov. In med močno geografsko obarvanimi tematikami je bila iz ekonomskih nagibov najtemeljiteje obravnavana prometna problematika. Vrsta poročil je opozorila na pomembnost prometnih tokov in gradnjo prometnic v zahodno-vzhodni smeri, tudi najjužnejše variante iz Severne Italije preko Slovenije. Na tem področju so pripravljene že tudi konkretni predlogi finansiranja izgradnje prometnic.

Iz obilice povedanega in v pisnem gradivu prikazanega naj navedem le glavne misli, ugotovitve in opredelitve. Že v osnovi ni več mogoče govoriti o kateremkoli problemu samo v okviru držav EU ali le v okviru "zahodnoevropskih držav", tem-

več je treba zajeti vso Evropo. Zato tudi ni več upravičeno pripravljati in izhajati pri opredeljevanju iz tematskih kart, ki prikazujejo le dežele ES ali Zahodno Evropo. Slikovito je bila ta potreba podprta z ugotovitvijo, da Nemčija ne leži več na robu, temveč v središču Zahodne Evrope. Pri tem je ob povečanem zanimanju za razvoj v smeri zahod–vzhod močno povečano tudi zanimanje za smer sever–jug, kar še posebej velja tudi za Jugovzhodno Evropo. EU si mora prizadevati za boljše Evropo v celoti in za zmanjševanje regionalnih razlik.

Splošni razvojni tokovi v prvi vrsti pospešujejo razvoj gospodarsko najbolj razvitih območij in še posebej metropol. F. Grimm z Univerze v Leipzigu je to lepo predstavil z razvojnimi pasovi, ki potekajo tudi v vzhodnoevropskih državah v smeri vzhod–zahod, eden na severu in drugi na jugu Poljske ter tretji širši pas v višini Dunaja. Razvojne centre je razdelil na štiri skupine, v prvi so prestolnice Berlin, Minsk, Kijev, Praga, Dunaj, Budimpešta, S. Peterburg in Varšava, v drugi so Riga, Bratislava, Kišinev, Vilnius, Tallinn, Bukarešta in Ljubljana, v tretjem manj številna problematična zgoštevna območja in v četrto območja večjih pristanišč. Ti razvojni pasovi se razvijajo mnogo hitreje od ostalih območij, kar je tudi eden glavnih problemov prizadetih držav. Tem razvojnim trendom močno sledijo migracije prebivalstva, ki jih je v prihodnje pričakovati še več, še posebej selitve visokokvalificiranega prebivalstva v bolj razvita območja. In ker je bilo seveda govora tudi o človeškem potencialu, odločujočem dejavniku regionalnega razvoja, kar so potrdila tudi že nekatera novejša geografska raziskovanja perifernih območij ali periferno-zgoštevnenih odnosov (Maier v več študijah o Frankovski in drugih regijah), je ta proces močno v dodatno škodo manj razvitih območij.

Zato je bil v ospredju kocept zagotavljanja enakih življenjskih pogojev za vse prebivalstvo. Predmet zanimanja ter gospodarskega in regionalnega planiranja zato ne morejo biti le regionalni problemi o velikih mestih in centralnih območjih, temveč tudi ostala manj razvita in obrobna območja. Pri tem so bila posebej izpostavljena hribovita in obmejna območja, kjer intenzivni razvojni procesi že delujejo. S političnimi spremembami sta se število in obseg obmejnih območij v Evropi močno povečala, kar velja tudi za Slovenijo z novo slovensko-hrvaško mejo. Nova mejna območja pa so nastala v večini držav, tako je Poljska prej neposredno mejila na tri, danes pa kar na sedem držav. Posebej je bila poudarjena potreba po razvijanju novih produkcijskih in ne le potrošnih regij, kar velja tudi za Slovenijo.

Ob koncu tega kratkega zapisa o izredno široki in raznovrstni ter za vse evropske države in še posebej za manj razvite pomembni tematiki regionalnega razvoja, kaže izpostaviti še naslednje: treba je zelo različne države spraviti na skupni imenovalec in si prizadevati za enoten evropski koncept prostorskega planiranja; v bodoče naj ne bi pripravljali le študij stanja temveč zlasti načrte politike regionalnega razvoja Evrope; EU in druge države naj skupaj pripravijo študijo financiranja EU v okviru razvojnega programa Evropa 2000 in drugih oblik skupnega načrtovanja in dejanskega izvajanja regionalnega razvoja v okviru

podonavskih in črnomorskih držav ter drugih evropskih makroregij, med katerimi je bila še posebej izpostavljena Severna Evropa, ki meri toliko kot polovica EU, prebivalstva pa ima le 5 odstotkov.

Mirko Pak

**Geografski aspekti obmejnosti in regionalnega razvoja
Mednarodni geografski medkatedrski seminar, Maribor 28. 10. 1993.**

Že tradicionalni medkatedrski seminar, ki je bil pred leti zasnovan na sodelovanju Oddelka za geografijo Pedagoške fakultete v Mariboru in Katedre za ekonomsko geografijo in regionalno planiranje v Bayreuthu in h kateremu so se kasneje pridružili še oddelki za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani in v Peci ter Geografski inštitut Akademije v Bratislavi, letos pa še Geografski inštitut univerze v Gradcu, je bil tokrat v Mariboru, v organizaciji mariborskega in ljubljanskega geografskega fakultetnega oddelka ter Geografskega društva Maribor. Takšen izbor sodelujočih inštitucij je seveda povezan tudi s tematiko posveta, ki je bila izbrana glede na obmejni značaj "celotne" Slovenije in še posebej Severovzhodne Slovenije, zaradi velikih geopolitičnih in mejnih ter obmejnih sprememb, ter nastankom nove državne meje, zaradi razvojnih specifičnosti in novih problemov v obmejnih območjih. Ne nazadnje, tudi zaradi dosedanjih raziskovalnih spoznanj slovenske geografije, pri čemer je treba opozoriti na nadvse aktualen raziskovalni projekt o obmejnih območjih ob slovensko-hrvaški meji, ki ga izvajajo mariborski geografi.

Tuji referenti naj bi s predstavitvijo svojih raziskav obmejnih območij in obmejnih problemov dopolnili naša spoznanja. Končno gre za hitre spremembe, v vseh obmejnih območjih tostran in onstran slovenskih meja. Seminar se je tako lotil številnih aktualnih prostorsko-strukturnih problemov in so mu z zanimanjem aktivno sledili tudi predstavniki nekaterih obmejnih občin. Prav z njihove strani je bila večkrat izpostavljena potreba po večji prisotnosti stroke v proučevanju in tudi reševanju regionalne problematike obmejnih območij.

Značilnost, pa tudi koristnost seminarja je bila v tem, da so se referenti ukvarjali z obmejnostjo in mejo z različnih aspektov. Glede na vsebinsko zasnovo seminarja so bili referati izjemno kritični do dosedanjega regionalnega razvoja, izstopalo je konkretno pred splošnim, čeprav lahko govorimo o dokajšnjem ravnovesju med teorijo, metodologijo, analizo in praktičnimi prispevki. Tako sta že uvodna referata V. Klemenčiča in M. Paka o položaju Slovenije v širšem evropskem prostoru vključevala tudi obmejno problematiko. Seveda pa je o tem veliko konkretnije govorila večina ostalih referentov. Celostne poglede na posamezne elemente regionalne strukture in regionalni razvoj so podali M. Bufon v referatu o

obmejnosti in obmejnih območjih Slovenije, M. Jeršič o vlogi obmejnih območij v turizmu, A. Gosar o prekomejnem sodelovanju na zahodni tromeji, M. Klemenčič o družbenogeografskem razvoju obmejnih območij, A. Černe in S. Pelc o prometno-geografskih vidikih nove meje ter D. Plut o obmejnosti in regionalnem razvoju v luči degradacijskih procesov. Ne glede na cilje, ki bi naj bili spoznanje regionalne strukture, predstavlja vsak od teh referatov specifične poglede na določen element celostnega vrednotenja obmejnih območij in še posebej najnovejših sprememb v njih. Pravzaprav je nenavadno zanimivo, da se je prebivalstvena problematika, ki je bila ob podobnih prilikah močno v ospredju in ki v veliki meri opredeljuje demografsko ogrožena območja, to pa so praktično vsa obmejna območja, dotaknil le U. Horvat z demografsko analizo obmejnega območja ob slovensko-hrvaški meji.

Posebno skupino so predstavljali regionalno konkretnije usmerjeni referati, ki so praviloma obravnavali specifične razvojne probleme. Tako sta L. Olas in B. Kert razmišljala o vplivu državnih meja na družbeno-geografski razvoj Prekmurja, J. Zupančič in P. Repolusk sta poročala o rezultatih mladinskega raziskovalnega tabora o učinkih nove državne meje v lendavski občini, V. Drozg pa o vinskih cestah kot elementu regionalnega razvoja, pri čemer je predstavil teorijo, metodologijo in konkretno proučitev možnosti organizacije vinske ceste v obmejnih Svečinskih gorica. Med temi refrati so bile še posebej zanimive ugotovitve B. Belca o prekomejni zemljiškoposestni pomešanosti in zaposlovanju na primeru slovensko-hrvaškega obmejnega območja.

Iz dveh temeljnih razlogov se mi na koncu zdi potrebno izpostaviti prispevke tujih referentov: ker so predstavili rezultate raziskovanj korenitih sprememb po odprtju zaprtih meja, ki se sicer marsikdaj v blažji obliki kažejo tudi pri nas, pa jih doslej ustrezno še nismo obravnavali (J. Maier, J. Bereny, J. Toth), ali pa se neposredno ukvarjajo s problematiko našega obmejnega prostora kot M. Steiner in W. Zsilicsar. Samemu seminarju je ta del seveda silno koristil, spodbudil obilo kvalitetne razprave, podal pa tudi pobude za nadaljnja proučevanja in sodelovanja n tem področju.

Ker je bil seminar v Mariboru, je veljalo razumljivo večje zanimanje obmejnim območjem v Severovzhodni Sloveniji, še posebej pa je hvalevredna precejšnja pozornost vzhodnemu delu obmejnega območja ob slovensko-hrvaški meji. Ob tem tudi ni odveč še enkrat opozoriti na pozive udeležencev, da bi prav geografija morala tovrstni problematiki posvetiti še več pozornosti, še posebej s predlogi za reševanje perečih regionalnih problemov.

Organizator je drugi dan seminarja pripravil terenski ogled nekaterih predelov ob slovensko-hrvaški in slovensko-madžarski meji z zanimivimi pogovori na terenu. Žal je to izkoristilo le malo udeležencev seminarja.

Mirko Pak

Poročilo o simpoziju Man on Karst

Med 23. in 25. septembrom 1993 je bil v Postojni Mednarodni simpozij z naslovom Človek na krasu. Simpozij je organiziral v okviru Zveze geografskih društev Slovenije ter International Geographical Union, Commission on Environmental Changes and Conservation in Karst Areas, Inštitut za raziskovanje kraša ZRC SAZU.

Simpozij je bil posvečen 70-letnici akad. prof. dr. Ivana Gamsa, ki ga je ob tej priliki Češka speleološka zveza počastila s častnim članstvom.

Udeležence simpozija so pozdravili minister za Znanost in tehnologijo, Dr. R. Bohinc, glavni tajnik SAZU akad. prof. dr. M. Drovenik, župan Postojne, g. I. Bratina, predstavnik zveze geografskih društev Slovenije, prof. dr. A. Černe in predstavniki mednarodnih organizacij, prof. dr. P. Forti, predsednik in dr. P. Bosak sekretar Mednarodne speleološke zveze ter prof. dr. U. Sauro, predsednik komisije za Spremembe okolja in varstvo kraških področij pri Mednarodni geografski zvezi.

Simpozija se je udeležilo 69 krasoslovcev, ki so predstavili 50 referatov. V uvodnem referatu je M. Panoš predstavil krasoslovje kot povezan sistem znanosti o krasu, P. Habič pa razvoj krasoslovja v tem stoletju.

Po otvoritvenem delu in plenarnih predavanjih je delo potekalo v dveh sekcijah. V sekciji Kras kot naravni proces je bilo predstavljanih 24 referatov.

V referatih so bili predstavljeni pogoji sedimentacije nekaterih karbonatnih kamnin ter tektonika in njen vpliv na oblikovanje kraških vodonosnikov. Več referatov je obravnavalo povsem hidrogeološke teme, oblikovanje posameznih hidrogeoloških območij ter kemijsko in izotopsko sestavo kraških voda.

Nekaj referatov je bilo posvečenih geomorfološkem oblikovanju površja na krasu in nastajanju prsti na krasu. Več referatov je govorilo o oblikovanju kraškega podzemlja, razporeditvi jam in speleomorfologiji, o jamskih mineralih in posebnostih jamske klime.

V sekciji Človek in kras je bilo predstavljanih 26 prispevkov. Po tematiki jih lahko razdelimo v nekaj sklopov.

Prispevki o agrarni rabi kraškega površja, so predstavili predvsem oblike rabe tal z vidika litoloških razlik in primernosti za nastanek prsti ali pa hidrotehnična dela na krasu. Prav intenzivna in neustrezna agrarna raba v preteklosti je povzročila degradacijo površja na krasu.

Podobno tematiko so obravnavali prispevki o rabi gorskih predelov v turistične namene, predvsem za izgradnjo smučišč. Vnašanje intenzivnih dejavnosti lahko resno ogrozi vodooskrbne funkcije teh, pogosto edinih, neposeljenih področij v Evropi. Več referatov je poročalo o delu pri pripravi strokovnih osnov za pripravo zakonodaje, ki naj ščiti ranljiva kraška območja. Ta so zaščitena v sklopu različnih krajinskih parkov, vendar pa se tu varstveni interes srečuje z interesi živečih prebivalcev, njihove tradicionalne rabe prostora ali pa z interesi turističnega gospodarstva.

Predstavljeni so bili prispevki o onesnaženi kraški podtalnici in njeni samo-očiščevalnih sposobnostih, o določanju zaščitnih območij posameznih kraških izvirov ter o sledenjih podzemnih voda.

Več referatov je obravnavalo rabo jam in človekove posege v svet podzemlja. Ti segajo že v prazgodovino, saj so bile jame tisočletja človeška bivališča, zato v njih najdemo kosti, ostanke plena paleolitskih lovcev. Predstavljeni so bili tudi vplivi turistične rabe na spremembe jamske klime ali uničevanje jam zaradi nevestnega ravnanja z njimi. Predstavljena je bila tudi raba jam za masovna grobišča v naši polpretekli dobi.

V času simpozija so bile organizirane tri strokovne ekskurzije. Prva je vodila po Klasičnem Krasu med Vrhniko in Pivko. Druga je vodila na Kras, med Pivško kotlino in izviri v Ospu. Tretja je bila v Postojnskem jamskem sistemu.

V času simpozija sta se sestala tudi komisija za Environmental Changes and Conservation in Karst Areas pri International geographical Union, ter biro International Union of Speleology.

Andrej Mihevc

Prva mednarodna krasoslovna šola "Klasični Kras"

Inštitut za raiskovanje krasa ZRC SAZU je v okviru Jamarske zveze Slovenije ob podpori Slovenske komisije pri UNESC-u ter finančni pomoči Ministrstva za znanost in tehnologijo in Ministrstva za šolstvo in šport, organiziral prvo mednarodno krasoslovno šolo pri nas. Šola s tematiko "Klasični Kras" je potekala v Lipici v času od 20. do 23. septembra 1993.

Za organizacijo te šole smo se odločili, ker slovenski klasični Kras pomeni v svetu referenčni kras, ki ga tujci vedno znova obiskujejo, ker ga žele podrobneje spoznati. Za temo prve šole smo izbrali klasični Kras s svojimi površinskimi kraškimi oblikami, s kraškim podzemljem in procesi, ki potekajo v krasu, vključno s problematiko nesnaževanja krasa.

Šola je bila dobro obiskana. Skupno je bilo 36 rednih udeležencev, med katerimi so bili tako profesorji, raziskovalci kot tudi študenti. Trinajst udeležencev je bilo iz tujine in sicer iz Češke, Francije, Italije, Nemčije, Poljske, Rusije in Zruženih držav Amerike. V dopoldanskem času smo imeli predavanja, v popoldanskem pa terensko delo, kjer smo v vsem svojem bogastvu in raznolikosti predstavili Škocjanske jame, kontaktni kras Brkinov ter primere klasičnih vrtač.

V prvem sklopu predavanj smo predstavili Škocjanske jame. Tako je imel A. Kranjc predavanje Classical Karst – about the name and its history, D. Rojšek Inventarisation of natural heritage, M. Knez Phreatic channels in Velika dolina (Škocjanske jame), J. Kogovšek Impact of human activity on Škocjanske jame in

M. Puc Project "Škocjanske jame". V drugem sklopu predavnj so B. Berce-Bratko, L. Mahne in M. Mlinar predstavili problematiko Notranjskega parka, predvsem raziskovanje razmerja med človekom in krasom, o turizmu in rekreaciji v parku ter o gospodarjenju in finančni organizaciji.

M. Piškula je poročal o potapljaških raziskavah v izvirih Timava, F. Cucchi o raztapljanju in zniževanju kraškega površja, P. Bosak o paleokrasu na Češkem, E.P. Löhnert o specifičnih kraških značilnostih Westphalie (Nemčija), D. Crouch o geološki osnovi grške poselitve, U. Sauro pa je predstavil kras po svetu z diapozitivi. Aktivno je sodeloval tudi študent geologije M. Vrabc, ki je postavil na ogled poster s temo Some thoughts on pull-apart origin of karst poljes along Idrija strike slip fault in Slovenia.

J. Kunaver je predstavil vlogo in pomen krasa in njegovih pojavov v ekološkem izobraževanju; F. Šušteršič je imel predavanje Classical dolines of classical site, primere pa je podrobno predstavil še na samem terenu.

Krasoslovno šolo smo zaključili s celodnevno ekskurzijo po klasičnem krasu Notranjske. Za to ekskurzijo, kot tudi za terensko delo je bilo pripravljeno pisno gradivo oz. vodnik po ekskurziji.

Glede na veliko zanimanje za prvo šolo načrtujemo, da bi šolo organizirali vsako leto, ko naj bi vsakič podrobno obravnavala izbrano temo s področja kraške problematike.

Janja Kogovšek

Poročilo z XI mednarodnega speleološkega kongresa v Pekingju

Med 2. in 8. avgustom 1993 je bil na Kitajskem XI. mednarodni speleološki kongres. Udeležilo se ga je 235 predstavnikov iz 35 držav, od tega 61 domačih, kitajskih krasoslovcev in jamarjev. Iz Slovenije sva se kongresa udeležila prof. dr. Boris Sket, kot uradni predstavnik Jamarske zveze Slovenije ter avtor tega zapisa, ki se na tem mestu zahvaljuje Ministrstvu za znanost in tehnologijo ter Postojnski jami za finančno pomoč.

Generalna skupščina kongresa, sestanki komisij, delovnih skupin in znanstveni program so bili v Pekingju. Pred in po kongresu pa so organizatorji pripravili več daljših ekskurzij.

Na zasedanju generalne skupščine. Mednarodne speleološke zveze (UIS), v ponedeljek, 2. avgusta 1993 je bila Jamarska zveza Slovenije, ki je po odcepitvi in razpadu Jugoslavije zaprosila za članstvo, sprejeta kot polnopravna članica. Poleg naše zveze je bilo sprejetih še deset drugih jamarških zvez. Med njimi naj omenim Češko, Slovaško, Rusko, Ukrajinsko, Litvansko ter Albansko jamarsko zvezo.

Na zaključnem zasedanju skupščine je bilo izvoljeno novo vodstvo Unije. Novi

predsednik je postal Paolo Forti iz Italije, za glavnega tajnika pa je bil izvoljen Pavel Bosak iz Češke. Naslednji kongres UIS bo v Švici, verjetno v okolici Neuchatela.

Udeležba je bila v primerjavi s prejšnjimi kongresi skromna. Udeleženci so bili povečini delegati svojih dežel, jamarjev pa skoraj ni bilo. Tujih zaradi cen, domačih pa zato, ker jih pač ni, saj je jamarstvo na kitajskem povečini profesionalno, povezano z raziskovanjem krasa ali s turističnimi jamami. Organizacija je bila pomankljiva, kljub silnemu naporu prijaznih organizatorjev. Težave so bile zlasti z jezikom in splošnim nivojem tehnične opremljenosti. Dodatno težavo je predstavljala tudi prehrana ter visoka temperatura in vlaga.

Na kongresu so se sestale komisije za največje jame, komisija za kraško hidrologijo in hidrokemijo, komisija za informatiko, komisija za paleokras in speleokronologijo, komisija za izobraževanje pa tudi delovna skupina IGCP 299, ki se ukvarja s primerjavo geologije, klime, hidrologije in oblikovanjem krasa.

Na znanstvenem delu kongresa je bilo najavljenih 115 referatov v devetih sekcijah. Žal številni prijavljeni predavatelji na kongres niso prišli, nekateri referati pa so bili v domačem jeziku brez prevajanja.

V tem delu je dr. Sket predstavil nova spoznanja o črni človeški ribici iz Bele krajine, A. Mihevc pa kontaktni kras ob južnem robu Brkinov ter referat o vplivu političnih sprememb v Srednji Evropi na obisk Postojnske jame.

Pred in po kongresu je bilo pripravljenih več strokovnih ekskurzij. Udeležil sem se daljše ekskurzije na kras v provinci Yunnan. Pot nas je vodila od Kunminga proti severu, do okljuka reke Jangce ter potem na jug, skoraj do vietnamske meje. Najzanimivejše kraške oblike v tem delu Kitajske so nedvomno kraške planote z značilnimi velikimi kamnitimi čoki. Te imenujejo, če so manjši in zaobljeni, kamnite krave, ostrejši in večji so kamniti zobje, največje pa so kamniti gozd. Najbolj znani kamniti gozdovi so v okrožju Lunnan, kjer je tudi Veliki kamniti gozd pri mestu Shilin s kamnitimi čoki, ki so visoki do 430 m. Letno ga obišče preko 1.000.000 obiskovalcev.

Po ekskurziji sem odpotoval v mesto Guilin v provinci Guanxi kjer sem bil gost Inštituta za geologijo krasa.

Mesto leži na kraški uravnavi iz katere se dvigujejo do 300 m visoki kraški stolpi (fenglin) ali skupine stolpov (fengcong). Ti stolpi so tudi v samem mestu, v njih so tudi številne jame, mnoge od njih so turistične. Jama Trstikove piščali ima na leto kar 1.400.000 obiskovalcev. Malo manj obiskovalcev imajo Zmajeva jama ter Jama sedmih zvezd. Guilin pa je tako verjetno najbolj "kraško" mesto na svetu.

Mesto leži ob reki Li, ki je ena od glavnih turističnih atrakcij tega dekla Kitajske. Reka teče po ravnici med kraškimi stolpi in riževimi polji. Ta izjemna pokrajina je tako navdušila kitajske slikarje, da jo povsod upodabljajo: kraški kamniti stolp z nekaj borovci ter obveznim pavilijonom na vrhu pa je, nekakšen simbol kitajske likovne umetnosti.

Andrej Mihevc

GEOGRAFSKI VESTNIK 65

Izdala in založila Zveza geografskih društev Slovenije — izšel 1993

Geografski vestnik izhaja v Ljubljani. Za vsebino in jezik prispevkov odgovarjajo avtorji. Uprava časopisa je pri Zvezi geografskih društev Slovenije, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 2. Denar pošiljajte na račun št. 50100-678-44109 (Zveza geografskih društev Slovenije).

Tisk
VB&S d.o.o. Ljubljana
Milana Majcna 4

DTP
Iztok Sajko

Ljubljana, 1993
naklada 800 izvodov

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 415-319/92mb, z dne 3.4.1992 se šteje ta publikacija med proizvode za katere se plačuje 5 % davek od prometa proizvodov.